משנה · אחרונים

אור הישר (זרעים)

הרב שמואל יצחק הילמן

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

אור הישר (זרעים)

הרב שמואל יצחק הילמן

מקור הטקסט: דיקטה · רישיון: CC BY-SA 4.0

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/אור-הישר-זרעים/
הקובץ נוצר ב־17 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611162349 של הספרייה.

תוכן העניינים

פאה 5
פרק ראשון 5
פרק שני 7
פרק שלישי 9
פרק רביעי 11
פרק חמישי 15
פרק ששי 18
פרק שביעי 23
פרק שמיני 25
דמאי 28
פרק ראשון 28
פרק שני 29
פרק שלישי 30
פרק רביעי 31
פרק חמישי 33
פרק שישי 35
פרק שביעי 40
כלאים 42
פרק ראשון 42
פרק שני 45
פרק שלישי 46
פרק רביעי 48
פרק חמישי 50
פרק ששי 51
פרק שביעי 54
פרק שמיני 55
פרק תשיעי 58
שביעית 60
פרק ראשון 60
פרק שני 62
פרק שלישי 64
פרק רביעי 66
פרק חמישי 68
פרק ששי 69
פרק שביעי 70
פרק שמיני 71
פרק תשיעי 73
פרק עשירי 75
תרומות 78
פרק ראשון 78
פרק שני 80
פרק שלישי 81
פרק רביעי 82
פרק חמישי 86
פרק שישי 88
פרק שביעי 89
פרק שמיני 90
פרק תשיעי 93
פרק עשירי 94
פרק אחד עשר 96
מעשרות 99
פרק ראשון 99
פרק שני 100
פרק שלישי 102
פרק רביעי 105
פרק חמישי 106
מעשר שני 107
פרק ראשון 107
פרק שני 109
פרק שלישי 110
פרק רביעי 113
פרק חמישי 114

חלה 116
פרק ראשון 116
פרק שני 118
פרק שלישי 119
פרק רביעי 120
ערלה 123
פרק ראשון 123
פרק שני 125
בכורים 127
פרק ראשון 127
פרק שני 130
פרק שלישי 132
פרק רביעי 134

פאה

פרק ראשון

מ"א. אלו דברים שאין להם שיעור כו'. כ' הרמב"ם התחיל במס' פאה אחר ברכות בשביל שכל המתנות שאדם חייב בהן על הזרע לא יתחייב בהן אלא אחר קצרו והקמה חייבת בפאה והיא עדיין בקרקע ובשביל זה הקדים לדבר בה, וע' באחרונים מה שמלאו את דבריו ז"ל. אולם אכתי איכא למידק מדוע הקדים מס' ברכות לכל הסדר זרעים, הלא קיום הברכות לא יתכן רק אחרי גמר בישול הזרעים והי"ל למסדר המשנה לסדרה באחרונה, ובע"כ דאם היה מתחיל בפרק כצד מברכין על הפירות אז בודאי שהיה מסדרה באחרונה, אכן לפ"מ דהתנא אקרא קאי דובשכבך ובקומך כדאמרינן ריש ברכות, ומובן שהוא משום דזמנים אלו מיועדים לקבלת עול מלכות שמים, ואגב דאיירי בק"ש פסיק ותני חיובי דתפילה ואיידי דעסיק בברכת ק"ש ותפילה נסיב בתר הכי חיובא דשאר ברכות והקדים בפ' כיצד מברכין על כל מיני פירות, והברכות הבאות במקרה הניח לסדר באחרונה בפ' הרואה, אבל עיקר הברכות הן הנה על הזרעים שהם קיום החיים ועליהם אמרו בברכות ל"ה ע"א אסור לו לאדם שיהנה מן העוה"ז בלא ברכה, אולם ברכתן מדאורייתא דוקא בדאית בהן שיעורא דכזית כדכתיב ואכלת ושבעת וברכת ואכילה בכזית כדפירש"י בברכות ל"ט ריש ע"א וברמב"ם פ"ג הי"ב מה' ברכות, ומעתה שפיר פתח בתר הכי בסדר זרעים באלו דברים שאין להם שיעור.

שם הפאה. הנה להאי שיעורא דפאה בששים, מחלק בה"ג ה' פאה ע"פ סוגיא דחולין קל"ז ע"ב, וז"ל בארץ אין לה שיעור בחוץ לארץ בששים מ"ט בארץ אין לה שיעור משום דכתיב לא תכלה פאת שדך והויא לה דאורייתא ולא כתיב בה שיעורא ובחוץ לארץ מדרבנן היא וכיון דמדרבנן היא אוקמוה רבנן בששים.

שם והבכורים. פי'. היא נמי כמו פאה דמדאורייתא אין לה שיעור ומדרבנן בששים כמבואר בירושלמי בכורים פ"ג ה"א וע"ש בתוי"ט פ"ב מ"ג.

שם והראיון. אפ"ל דלהכי הביא רב יוסף בבכורות נ"א ע"א ברייתא אהא דהראיון שלא יבא סיגה לעזרה, משום דראיון אין לה שיעור והוה אמינא דלהכי סגי נמי אם יביא נסכא או כסף סיגים משו"ה אשמעינן דאפ"ה צריך להביא כסף טבוע והוא נמי גזירה דרבנן וע"ש ברש"י ותוד"ה והראיון ובמש"כ בחידושי שם.

שם וגמילות חסדים. כ' הרמב"ם בפיה"מ דאם נזדמן לאדם פדיון שבויים צריך ליתן עד חומש מקרן של נכסיו ע"ש. ומשמע דדבריו לקוחים מירושלמי דפרקין דאמרו אהא

דגמילות חסדים הדא דתימר בגופו אבל בממונו יש לו שיעור כו' שיהא אדם מפריש חומש מנכסיו, וע' העמק שאלה לשאילתות פ' שמות ר"ס ל"ח.
שם ותלמוד תורה. ע' טורי אבן לחגיגה ד"ז ע"א ובמש"כ בחידושי למנחות צ"ט ע"ב.
מ"ב. אין פוחתין לפאה מששים ואע"פ שאמרו אין לפאה שיעור כו', הנה במשנתו נחית לשיעורא זוטא דעין רעה שלא יפחות מששים ומדרבנן, אבל לעין יפה אין לפאה שיעור אפילו מדאורייתא שאם רצה לעשות כל שדהו פאה עושה כדתניא בנדרים ד"ו ע"ב ויליף לה מקרא, וע' תוס' חולין קל"ז סוף ע"ב ובמה"פ לירושלמי דמכילתין פ"א ה"א.
שם ולפי רוב הענוה. הנה המפרשים הראשונים והאחרונים נדחקים בפירוש המשנה וירצו לפרש מלשון ענותך תרבני או לשבש הענבה בבי"ת. והרמב"ם מפרש לשון עניה כלומר מה שתענה הארץ, וכן בכפתור ופרח פנ"ב כ' וז"ל ולפי מה שעונה השדה שאם זרע מעט ואסף הרבה שהרי נתברך מוסיף לפי הברכה ע"ש, ולא ידענא מדוע נאדו המפרשים מפירוש זה. הרי זה הוא ממש לשון הכתוב בהושע ב' כ"ד והארץ תענה את הדגן וגו'.
מ"ג. נותנים פאה מתחילת השדה ומאמצעה רש"א ובלבד שיתן בסוף כשיעור כו'. הנה בשבת כ"ג ע"א תניא אר"ש בשביל ד' דברים אמרה תורה להניח פאה בסוף שדהו מפני גזל עניים ומפני ביטול עניים ומפני החשד ומשום בל תכלה כו' אטו כולהו לאו משום בל תכלה נינהו אמר רבא מפני הרמאין, ויל"ד אמאי תלי לה באוקימתא דרבא הלא בתוספתא דמכילתין פ"א מבואר בהדיא מפני הרמאין ע"ש, ובירושלמי פ"ד ה"ב חשיב בל תכלה לטעם חמישי וע' בהתוה"מ פ' קדושים סוף סי' ט"ו.
והנה ראיתי בת' טוב טעם ודעת להגאון ר' שלמה קלוגר ז"ל מהדורא ג' ח"ב סי' כ"ח שהקשה אהא דאמרינן בפאה דחיישינן לחשדא הלא ברבים ליכא חשדא ואפילו בשנים ליכא חשדא א"כ בשדה של שותפות לא יצטרכו להניח פאה בסוף השדה וזה לא מצינו בשום מקום וע"ש מה שהוכיח מזה. ולדעתי בלתי מובן כלל ההרכבה דהא דאמרינן דבתרי ליכא חשדא הוא בגוונא דקאמר בברכות ד"ג ע"ב דבתרי וכשרים שנכנסין לחורבה ליכא חשד משום דאפילו יש שם אשה הלא מותרת להתייחד עם שני אנשים כדפירש"י שם, וזהו משום דהמראית עין הוא על שני האנשים שלפניהם, משא"כ גבי פאה דהחשד יהיה בעיני העוברין ושבין על שדה זו שלא הניחו הבעלים פאה, מאי נ"מ אם היא מאיש אחד או מעשרה שותפים, הלא עכ"פ חלול השם הוא שבעיניהם תפול חשד על שדה של יהודים שעברו על שורת הדין כדת של תורה להניח פאה בסוף השדה.

מ"ד. כלל אמרו בפאה כל שהוא אוכל ונשמר וגידולו מן הארץ ולקיטתו כאחד ומכניסו לקיום חייב בפאה. הנה בספרא פ' קדושים דריש להו מתיבת קציר מה קציר מיוחד שהוא אוכל ונשמר וגידולו מן הארץ ולקיטתו כאחד ומכניסו לקיום. וכן פירש"י בשבת ס"ח ע"א ובנדה ד"נ ע"א דומיא דקציר דמכניסו לקיום ואיכא כל הני, ובמאירי לשבת שם ביאר בהדיא כל שדומה לקציר בחמשה דברים אלו ע"ש, ולפ"ז קשה למ"ד בפסחים נ"ו ע"ב דמכניסו לקיום ע"י דבר אחר שמיה קיום מנא ליה כיון דאורייתא הוא דילמא דוקא כמו אלו חמשתן דקיומן מעצמן ולא ע"י ד"א, ובה"ג ה' פאה כ' בפירוש וז"ל והיכא דאיכא מידי דמינטר ע"י דבר אחר מיחייב בפאה ע"ש וצ"ע.

שוב ראיתי בתוס' ר"ע שהניח בצ"ע מדוע השמיט הרמב"ם האי דינא דמכניסו לקיום ע"י ד"א, ולפמש"כ ניחא דהרמב"ם רפ"ב דמתנות עניים הביא האי קרא דתו"כ על האי דינא דמשנתנו ומסיק בזה כל הדומה לקציר בחמש דרכים אלו הוא שחייב בפאה כו' ע"ש, א"כ ממועט לדידיה בהדיא מכניסו לקיום ע"י דיא להיותו בלתי דומה בחמש דרכים אלו לקציר דאורייתא כנלע"ד.

בר"ב ד"ה כל דבר. למעוטי ספיחי סטים שאע"פ שהין אוכל ע"י הדחק לאו אוכל מקרו ואין חייבין בפאה כו'. ע' בספר משנה ראשונה רפ"ק דכלאים.

מ"ה. ובאילן האוג והחרובין האגוזים והשקדים כו' חייבין בפאה. ע' ראב"ד לתו"כ פ' קדושים פרק א' ובר"ש משאנ"ץ שם ובס' יראים סי' קנ"ז.

מ"ו. לעולם הוא נותן משום פאה ופטור מן המעשרות עד שימרח כו'. ע' בר"ש מה שהאריך בזה, ובסוף דבריו קאמר דהחזיק בקרקע ל"ד למפקיר כרמו דפטור מן המעשר דבההיא לא זכה בקרקע מן ההפקר ודמי למחזיק בקמה כו', ע' בס' חזון איש לשביעית סי' ב' סק"ד.

שם המקדיש ופודה חייב במעשרות עד שימרח הגזבר. הנה בבבות הקודמות גבי פאה והפקר תני פטור מן המעשרות עד שימרח, הרי דנקט לישנא דפטור וגבי הקדש נקט לישנא דחיוב, ועמש"כ בזה בטורי אבן לר"ה ט"ו ע"א

פרק שני

מ"א והקוצר לשחת מפסיק דר"מ וחכ"א אינו מפסיק אא"כ חרש. וכ' הר"ב ואין הלכה כר"מ וכ"כ בכ"מ פ"ג ה"ד ממ"ע וז"ל וידוע דהלכה כחכמים ע"ש, אכן כ"ז הוא בשביל שנמשכו אחר דעת הרמב"ם שם ובפיה"מ. אמנם בה"ג ה' פאה כ' וז"ל ואע"ג דפליגי רבנן עליה דר"מ הלכתא כר"מ דאמר רבב"ח א"ר יוחנן ר"מ בשיטת ר"ש אמרה כו' ומסקינן מסקנא בשמעתין דמנחות ע"א ע"ב ר"מ בשיטת ר"ע אמרה כו' ע"ש, ולכאורה קשה

על הרמב"ם מסוגיא דמנחות שם הרי האי כללא דר"מ ור"י הלכה כר"י לא נאמר אלא היכא דר"מ הוא יחיד לגבי ר"י אז אמרינן הלכה כחכמים דהוא בר פלוגתא דר"מ וע' רשב"ם ב"ב קכ"ז ע"ב ובתוס' קידושין י"ט סוף ע"ב, משא"כ אם ר"ע רביה דר"מ ור"י ור"ש קאי בשיטתיה דר"מ כדהורה בה"ג, ומכש"כ לפ"מ דבירושלמי דפרקין קאמר ר"מ ור' יהודא שניהם אמרו דבר אחד כמה דר"מ אמר הקוצר לשחת מפסיק כן ר' יהודא אומר הקוצר לשחת מפסיק וכמה דר' יהודא אמר חיוב בפאה מפסיק כן ר"מ אומר חיוב בפאה מפסיק ע"ש, א"כ מדוע פסק הרמב"ם דלא כר"מ, ואפשר משום הא גופה דבבבלי שם קאמר דבשיטת ר"ע קאי ר"מ, ובירושלמי קאמר נמי דר"מ ור"י דבר אחד אמרו, ולשון זה מורה דהוא שיטה ולית הלכתא כשיטה כדהסכימו כל הראשונים. וע' בת' הרשב"א סי' שי"ד וסי' תל"א ובמש"כ בחידושי למנחות נ"ז ע"ב ולחולין קכ"ד ע"ב.

מ"ב. אמת המים שאינה יכולה להקצר כאחת ר' יהודא אומר מפסקת וכל ההרים אשר במעדר יעדרון אע"פ שאין הבקר יכול לעבור בכליו הוא נותן פאה לכל. וכ' בתוס' רע"ק וז"ל ולשון אע"פ דנקט במתניתין הוא קצת דחוק דהא אדרבה מזה הטעם הוא דאין מפסיקין והרמב"ם בפירושו תיקן קצת כו' ע"ש.

ולולא דבריהם ז"ל היה נלע"ד בפשוטו אחר כשנעיין בספרא פ' קדושים נראה דהא דתנן בריש

פרקין אלו מפסיקין לפאה וכן משנתנו זו הנמשכת אחריה הכל מוסב על היסוד של דרשתם הקודמת סוף פרק א' שדך לחייב על כל שדה ושדה, ולהכי פתח בספרא שם ריש פרק ב' מכן אמרו אלו מפסיקין לפאה הנחל והשלולית כו', וכן כל המשניות דפרק זה כולם בדרך אחד מתבארים לידע איזה גבול יש לשדה לחיוב פאה ולפטור חלק זה מן המעשר, ופתח במשנתנו בפלוגתא דר' יהודא ורבנן באמת המים שאינה יכולה להקצר כאחת אם זה הוי הפסק. ובתר הכי קאמר וכל ההרים אשר במעדר יעדרון אע"פ שאין הבקר יכול לעבור בכליו. פי' ולפ"ז היה מקום לאמר כיון שאינו יכול לעבור בכליו כמו בכל השדות מפני התלתלים שביניהם לכן תהיה נחשבת כשדה בפ"ע, להכי שפיר אשמעינן דאפ"ה נותן פאה לכל. פי' דחשבינן לכל החלקים כשדה אחת, והטעם משום דעכ"פ במעדר יעדרון להשלים החסרון מה שהבקר עם כליו לא השלימו. ולהכי נפטרת בפאה אחת. ובזה ליכא פלוגתא בין ר"י לרבנן כמו ברישא דמשנתנו, כנלע"ד לולא דבריהם ז"ל.

מ"ג. הכל מפסיקים לזרעים. כ"ה הגרסא בספרא פ' קדושים פרק ב' וע"ע בס' יראים סי' קנ"ז.

שם ואין מפסיק לאילנות אלא גדר. כ"ה הגרסא בתוס' ב"ב נ"ה ריש ע"ב.
מ"ד. ולחרובין כל הרואין זה את זה כו'. ע' בראב"ד פ"ג הכ"א מה' מתנות עניים ובראב"ד לתו"כ פ' קדושים פרק ב' משנה ד'
מ"ה. הזורע את שדהו מין אחד אע"פ שהוא עושה שתי גרנות נותן פאה אחת זרעה שני מינין אע"פ שעשאן גורן אחת נותן שתי פאות הזורע את שדהו שני מיני חטים עשאן גורן אחת נותן פאה אחת שתי גרנות נותן שתי פאות. ויליד טובא הלא כולה משנה יתירה היא שהיה מספיק למסדר המשנה ההלכה למשה מסיני שהביא במשנה שאחריה בזורע שדהו שני מיני חטים אם עשאן גורן אחת נותן פאה אחת שתי גרנות נותן שתי פאות, והיא ממש אות באות סיפא דמשנתנו, ומן הלכה זו שנשנית למשה מסיני מובן ממילא ג"כ רישא דמתניתין כיון דגורן אחד או שתי גרנות תלוי בשני מינין, מזה גופה מוכרע דבמין אחד אין נ"מ בין גורן אחד לשתי גרנות, דאל"ה הו"ל להלמ"מ לאשמעינן רבותא טפי דאפילו במין אחד משכחת שתי פאות כגון שעשאן בשתי גרנות, וא"ל דבהלמ"מ אמרו דוקא על שני מיני חטים ובמשנתנו תני בלשון מין אחד או שני מינין להורות דגם בשאר מיני תבואה דינא הכי דא"כ מאי מסתפק בתוי"ט על חילוקים בשאר מיני תבואה לפשוט ליה מיתורא דמתניתין כנ"ל, אם כל חידושא דמשנתנו להכי הוא דאתא, ופלא שלא העירו מפרשי המשנה דקדוק חזק כזה וצ"ע כעת.
מ"ו. מעשה שזרע ר"ש איש המצפה לפני ר"נ ועלו ללשכת הגזית ושאלו כו'. כ"ה הגרסא בה"ג ה' פאה וע"ע תוס' נזיר נ"ו סוף ע"ב.
מ"ז. שדה שקצרוה נכרים קצרוה לסטים כו' פטורה. וכ' הר"ש ירושלמי מתניתין כשקצרוה לעצמן אבל אם קצרוה לישראל חייבת ע"כ, וע' אור זרוע ח"א סי' תש"ס.
מ"ח. קצר חציה ומכר חציה הלוקח נותן פאה לכל. עמש"כ הרמב"ם בביאור משנתנו בפיה"מ, ולפי ביאורו בלתי מובן מדוע מוקף תיבת לכל בפ"ב ה"ה ממתנות עניים, וע"ע שם במל"מ פ"ו הט"ו.

פרק שלישי

מ"א. מלבנות התבואה שבין הזיתים כו'. בירושלמי אנן תנינן של בין הזיתים ותניי דבית רבי שבין האילנות כו', וכ' עלה במראה הפנים מפשטות סוגיא זו נראה דדוקא זיתים הן שחייבין בפאה מן התורה ושאר האילנות אינן אלא מדבריהם וזהו כדעת הר"ש והרא"ש והתוס' כו' ע"ש, והנה לפ"ז צריך לפרש הא דאמרינן בתו"כ פ' קדושים אילנות מנין ת"ל שדך דקאי על השמונה אילנות דקחשיב במשנה לעיל פ"א מ"ה ע"ש, אכן תקשה על סיום הברייתא דתו"כ שם דקאמר יכול הירק והקישואים והדילועים כו' ת"ל קציר כו',

איך היה מקום כלל לרבות אותם כיון דאפילו שאר אילנות פטורים מן התורה. אולם אם נימא דכ"ז הוא אסמכתא ניחא, וע' שבת ס"ח ע"א תוד"ה ואילו פאה, ובנדה ד"נ ע"א תוד"ה למעוטי תאנה ובנוביי"ק חי"ד ס"ס נ"ו.

שם ומודים שאם היו ראשי שורות מעורבין שהוא נותן פאה מאחד על הכל. ע' בס' העתים ה' ערבי שבתות סי' ד' מה שהביא בשם רבינו חננאל גאון ז"ל ובעתים לבינה שם וע"ע בתוס' חדשים זבים פ"א מ"ב.

בתוי"ט ד"ה ומודים ב"ש לב"ה. ואשכחן כה"ג רפ"ח דשביעית כו' ע"כ, וכ"כ הר"ב במכשירין פ"ד מ"ד על תיבת ומודים ע"ש, והוא מוכרח דאם מודים להדדי הא קתני שם במשנה דבתר הכי בלשון אלו ואלו מודים, וע"ע במשנה זבים פ"א מ"א.

מ"ב. ומודים חכמים לר"ע בזורע שבת או חרדל בשלשה מקומות שהוא נותן פאה מכל אחד ואחד. הנה לפ"מ דבירושלמי פליגי שמואל ור' יוחנן בטעמא דהאי דינא אי משום שאין הראשון ממתין לאחרון שבהן או שדרכן ליזרע ערוגות ערוגות ע"ש, מזה ראיה למש"כ התוס' בנזיר נ"ו ע"ב דגרסא מוטעת היא שם בגמרא במש"א דזו היא הלמ"מ, וה"נ מוכרע מלשון המשנה גופה דמודים חכמים לר"ע כו' דאין זו הלמ"מ, וע"ע בירושלמי לעיל פ"ב ה"א וברש"י נדה נ"א סוף ע"א.

מ"ג. המדל נותן מן המשואר על מה ששייר והמחליק מאחת יד נותן מן המשואר על הכל. ביאור המשנה שלא כדרך המפרשים על אתר תמצא בערוך ערך מדל.

מ"ד. מלבנות הבצלים שבין הירק ר' יוסי אומר פאה מכל אחת ואחת וחכ"א מאחת על הכל. וכ' בר"ש דבנדה ד"נ מייתי לה אמתניתין דכלל אמרו בפאה דלעיל דקאמר התם ומכניסו לקיום למעוטי ירק והדר קאמר אם היו בהן שומין ובצלים חייבין דתנן מלבנות בצלים והשתא תמיהא דמתניתין דהמחליק בצלים הו"ל לאתויי דמיתניא ברישא כו', ע' בשאילתות פ' קדושים סי' צ"ח ומש"כ בזה בהעמק שאלה אות ב'.

מ"ה. האחין שחלקו נותנין שתי פאות חזרו ונשתתפו נותנין פאה אחת לקח זה צפונו וזה דרומו זה נותן פאה לעצמו וזה נותן פאה לעצמו. ע' בתוס' רע"ק מה שהביא בשם הרא"ש ובמשנה אחרונה מה שנתקשה בדבריהם וע"ע בס' בית זבול ס"ס ל"ד.

מ"ו. ולכתוב עליו פרוסבול. וכ' הרב דחשבינן לקרקע כל שהוא כאילו שוה כל החוב, ובתוי"ט העיר דבסוף שביעית כתב טעמא אחרינא, וע' תומים סי' ס"ו ס"ק ס"ה ובעונג יו"ט סי' מ"ג וע"ע בכפתור ופרח פי"ד.

מ"ז. שייר קרקע כל שהוא כו' וכי הר"ש וכל שהוא לאו דוקא אלא כדי פרנסתו כו' ע"כ. וכה"ג אשכחן במשנה ביצה רפ"ב דקתני כל שהוא והוא כזית כדאמר שם ט"ז ע"ב, וכן

בברייתא שבת ס"ג ע"ב וע"ש תוד"ה אריג ובזבחים ד"פ ע"א תוד"ה רב אשי ובמנחות ל"ט ע"א תוד"ה שירי ושם ד"ס ע"א תוד"ה מי ובמש"כ בחידושי שם וע"ע באור זרוע לב"ב דף קמ"ט ע"ב.

שם הכותב נכסיו לבניו וכתב לאשתו קרקע כל שהוא כו'. עמש"כ בחידושי לב"ב קל"ב ע"ב וע"ע חזקה רבה חאה"ע סי' מ"ד וע"ע באור זרוע לב"ב סי' קי"ט.

מ"ח. הכותב נכסיו לעבדו יצא בן חורין. וכ' הר"ש והר"ב דוקא אם כתב כל נכסיי, וע' בתוס' הגרע"א שהביא גם בשם שאר ראשונים דגרסת כל היא עיקרית, וכן בכה"מ בש"ס שהוזכרה משנה זו מועתקת עם תיבת כל, וע' בס' הצבא לבעל המאור הנדפס סוף ס' תמים דעים להראב"ד סי' רכ"ה מדה י"ג, איך שהכריח מן הש"ס על תיבת כל שהיא יסוד דמשנתנו, וכן משמע דעת הרמב"ם פ"ז ה"ב מה' עבדים. ועפ"ז נפלאתי ע"ד הרמב"ם בפיה"מ שהניח לשון המשנה כמו שהוא לפנינו בלא תיבת כל, וביותר על הרשב"ם בב"ב קמ"ט ע"ב דלא גרים תיבת כל אע"ג דבגמרא שם איתא וצ"ע, וע"ע בראב"ן סי' פ"ד.

פרק רביעי

מ"א. בדלית ובדקל. ע' זבים פ"ג מ"א ובתוי"ט שם ד"ה הדלת.

שם אפילו תשעים ותשעה אומרים לחלק ואחד אומר לבוז לזה שומעין שאומר כהלכה. ע' בת' מהרי"ט ח"א סי' ס"ט.

מ"ב. בדלית ובדקל אינו כן אפילו תשעים ותשעה אומרים לבוז ואחד אומר לחלק לזה שומעין שאומר כהלכה. והנה כל המפרשים יפרשו דלית ודקל שמוסב על הפירות שגדלו עליהם, אולם בס' יראים סי' ק"ס כ' וז"ל שהרכיבו התבואה והגפן על הדקל ע"ש, ולפי פירושו איכא למידק הלא בהאי דינא דמשנתנו ישנם שני דברים הורדה וחלוקה. ולהורדה מן הדקל איכא טרחה מרובה עד כדי סכנה. וממילא איכא נמי הוצאה להורידו, והשתא אם הבעלים הרכיבון על הדקל ל"ל קרא בתו"כ ובירושלמי דחיוב זה הוא על הבעה"ב סברא הוא דפשיטא אחרי שהוא העלם על הדקל צריך הוא להורידן, דמתחילה פירות אלו רכוש העניים הוא דזכה להו רחמנא וע' באור שמח פ"ט הט"ו ממתנות עניים, ומי בקש מבעה"ב להגביהן למעלה שלא יהא ידי העניים שולטות במתנותיהן. ואם היתה ההגבהה גם לצורך הבעלים פשיטא דחייבין להורידן, ודוחק לאמר דקרא אתא שאם אחרים הרכיבום על הדקל החוב על הבעה"ב להורידן לבלי הביא את העניים לידי סכנה וצ"ע.

מ"ג. נטל מקצת פאה וזרק על השאר אין לו בה כלום. וכ' הר"ש דבתוספתא ובירושלמי תנו בשם ר"מ קונסין אותו ומוציאין ממנו את התלוש ואת המחובר ע"כ, כה"ג בסוטה

ד"ט שכל הנותן עיניו במה שאינו שלו מה שמבקש אין נותנין לו ומה שבידו נוטלין הימנו.

שם נפל לו עליה ופירש טליתו עליה מעבירין אותו הימנה כו'. והביא הר"ש מסוגיא דב"מ דלהכי לא קנו לו ד' אמותיו אי משום דבשדה דבעה"ב לא תיקנו ליה רבנן קנין דד' אמות, או משום כיון דנפל גלי דעתיה דבנפילה ניחא ליה דליקני כו', וע' בת' הריב"ש סי' שמ"ה ובמל"מ פ"ב ה"ט מה' זכיה ובת' הגרע"א סי' ל"ז וסי' רכ"א

מ"ד. אין קוצרין אותה במגלות ואין עוקרין אותה בקרדומות כדי שלא יכו איש את רעהו. הנה תקנה זו הוצרכו משום דבתו"כ פ' קדושים תניא תעזוב הנח לפניהם והם יבזבזו אפילו תשעים ותשעה אומרים לחלק ואחד אומר לבזבז אפילו בריא אפילו ידיו יפות לזה שומעים שאמר כהלכה וכן הוא נשנה במשנתנו דריש פרקין. והשתא כיון דענין בזבוז דגבי פאה הוא מטעם הדין לכן גזרו שלא ישתמשו במלאכתם זו בכלים שיוכלו לבא לשפיכת דמים.

ולכאורה עצם ההלכה בלתי מובנת. הלא כל התורה דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום ומדוע דוקא הלכה זו נוסדה על בזבוז ועל כל דאלים גבר. ואף די"ל דבנוגע לקיום החיים של כל אחד קשה לבכר לאחד על חבירו, כי מי יוכל לשער מי הוא נחוץ יותר להשקיט רעבונו ורעבון ביתו, ולכן גזרה תורה על הבעה"ב תעזוב, ומפרשינן הנח לפניהם והם יבזבזו ולא יתערב בזה מפני שהוא כעין דיני נפשות, וכן שלא יהיה לו טובת הנאה מן החלוקה.

אולם אפשר עוד להסביר בדרך זה. דהנה במש"א הכתוב כי לא יחדל אביון מקרב הארץ ישנם שני סוגים, המין האחד הם אביונים באמת כמו היתום והאלמנה שאין להם שום תומך וסועד, כן הגר שהוא מדוחק ומרוחק ממשפחתו בשביל שנתגייר לכן הקדימו הכתוב גם להיתום והאלמנה לקרבו בזרוע, ומובן כי גם חולים חלשים ובעלי מומין שלא יוכלו להעזר מעצמם ודרושים לתשועת אחרים גם הם נקראים אביונים באמת, שהחוב על כל אחד מישראל לקום לעזרתם בכל מחסורם, אכן ישנם מין אביונים שמחסורם הוא בשביל עצלותם, ומי זוטר מאי דהתנא קבע בקידושין כ"ט ע"א, בין מצות המוטלות על האב לעשות לבנו, ללמדו אומנות בין שאר הדברים למולו ולפדותו וללמדו תורה כו', והוא כדי שבכל טפחות ימי חיי חלדו לא יצטרך להטיל עצמו על הצבור. ומי שהוא מתפרנס מיגיע כפו כמה הוא חשוב עד שתוה"ק הזהירה עליו בלאו ועשה דלא תלין פעולת שכיר וביומו תתן שכרו ואליו הוא נושא את נפשו, וחז"ל העידו עליו בברכות ד"ח ע"א גדול הנהנה מיגיעו יותר מירא שמים והדברים ארוכים.

והנה במתנות עניים דכתיב לעני ולגר וגו' תניא עלה בספרא קדושים פרק ג' מה עני מחוסר אף כולם מחוסרים ע"ש, והשתא כשבאו כולם בערבוביא מאן מפיס מי הוא באמת העני החלוש שלא יוכל להושיע א"ע ומי הוא החסר בפרנסתו בשביל עצלותו, לכן גזרה תורה תעזוב ומפרש בספרא שם הנח לפניהם והם יבזבזו. והנה אומה זו להיותם רחמנים ביישנים גומלי חסדים על הרוב לא יגזלו מחלק היתומים והאלמנות החולים והחלשים באמת, ובשבילם לא היה החשש שמא יכו איש את רעהו כמובן, רק בשביל העניים הבריאים היה החשש שמא תבא לידי הכאה, אכן האומללים באמת לא ימנעו מלבא עוד מפני שההכרח יביאם אף אם תהיה שם קטטות, ואם יש ביניהם מפונקים שלא יסבלו אפילו קטטות בין חביריהם. הלא המה עלולים שיחפשו להם להרויח שלא יצטרכו לזלזל בעצמם עם אנשים בעלי מריבה, אדרבה א"כ תבא עליהם ברכה, אולם בשביל בעלי אגרופין גופייהו תקון חז"ל שהעניים יבוזזו בידם, ולא במגלות וקרדומות כדי שלא יכו איש את רעהו.

מ"ה. שלש אבעיות ביום בשחר בחצות ובמנחה כו'. ופי' הר"ש מלשון נבעו מצפוניו תרגום איתגליין מטמרוהי שהבעה"ב מתגלה ונראה לתוך שדהו כדי שיקחו העניים פאה, והרמב"ם מפרש שלש אבעיות שלש בקשות מלשון אם תבעיון בעיו ע"ש ודייקו המפרשים במאי פליגי הלא מהכתובים איכא למימר כתרווייהו ומדוע נאיד חד מפירושא דחבריה. ונראה עפ"מ דתניא בתוספתא פ"ב אינה פאה עד שיפרישנה בעה"ב לשם פאה ואם ראה עני כדי פאה בין בתבואה ובין באילן אינו רשאי ליגע בה ואסורה משום גזל עד שיתודע לו שהיא פאה ע"ש, ועפ"ז דין משנתנו של התגלות הבעה"ב לפני העניים נחוץ מאד לשני הצדדים, ומעתה בין לפירוש הרמב"ם או הר"ש אין שום נ"מ לדינא דעכ"פ בלא הבעה"ב אסורה הפאה להעניים כגזל, אמנם לפ"מ דזכות וחובה יש בתקנת המשנה לשני הצדדים, דלולא זאת העניים אף שהם זוכים במתנה זו אבל הם קשורים לעמוד על המשמר דוקא כשיתראה הבעה"ב שם לפניהם. כן הבעה"ב אם לא היו זמנים מיוחדים לפניו להתראות הלא היה צריך להיות משועבד אל העניים לעמוד בשדהו תמיד אולי יבאו עניים שיוכל לזכות במצות פאה, ואפשר נמי פן יבאו אלמנות ויתומים ויעבור על לאו דאלמנה ויתום לא תענון, אכן אחרי תקנת המשנה נפטר מטעם הדין בהתגלות לפניהם בשלש זמנים אלו ביום. ולפ"ז מבואר דפליגי רק בכוונת התקנה דלכתחילה, דהרמב"ם שהורה על הכתוב דאם תבעיון בעיו שהוא לשון בקשה, איהו מפרש דעיקר התקנה היתה ביותר עבור העניים מבקשי המתנות שאם לא יתראה הבעה"ב לפניהם רק פעם אחת ביום או בכמה ימים ומכש"כ באיזה שעה

שירצה הלא היו משועבדים אליו כל היום או הימים. והר"ש דמפרש מלשון נבעו מצפוניו איהו מפרש שהזכות יותר לתקנת הבעה"ב המתגלה לפניהם, דבזולת התקנה היה הוא משועבד להתראות לפניהם בכל עת ובכל שעה כדי שיזכה במצוה זו כדת של תורה ולא יעבור ג"כ על לאוין דאלמנה ויתום לא תענון, ואפילו בסתם עני מגור תביאמו אולי בשביל שהתאחר והתמהמה להתראות גרם שעני גוע ברעב כהאי עובדא דנחום איש גם זו בתענית כ"א ע"א ורק ע"י התקנה נפטר מכל החששות כנלע"ד, וע"ע בדורות הראשונים ח"א כרך ג' פי"ח.

מ"ו. נכרי שקצר את שדהו ואח"כ נתגייר פטור מן הלקט ומן השכחה ומן הפאה ר' יהודא מחייב בשכחה שאין השכחה אלא בשעת העמוד. ע' בתשובות הרשב"א סי' תס"א ובהתוה"מ פ' תצא סי' קמ"ט ובחזון איש לשביעית סי' ב' סק"ד וע"ע בת' הרא"ש כלל ב' סי' י"ד.

מ"ז. הקדיש קמה ופדה קמה חייב עומרין ופדה עומרין חייב קמה ופדה עומרין פטורה שבשעת חובתה היתה פטורה כיוצא בו המקדיש פירותיו עד שלא באו לעונת המעשרות ופדאן חייבין כו'. הנה משנה כזו ממש איתא במס' חלה פ"ג מ"ג מ"ד, ומשו"ה פריך בירושלמי ולמה תנינן תרי זימנין כו' וע' מה שהאריך בזה בנועם ירושלמי.

מ"ח. הקדישן עד שלא נגמרו וגמרן הגזבר ואח"כ פדאן פטורין שבשעת חובתן היו פטורין. והנה כמו דמירוח הקדש פוטר ממעשרות כמ"כ מירוח הפקר כדתנן לעיל ספ"ק, וע' בת' פרי יצחק ח"ב סי' ל"ג.

מ"ט. מי שלקט את הפאה ואמר ה"ז לפלוני עני ר"א זכה לו וחכ"א יתננה לעני הנמצא ראשון. הנה הר"ש הקשה על פירש"י דב"מ שכ' דמי שלקט את הפאה באדם בעלמא איירי שאינו בעל השדה, וע' מה שתירץ בזה במעיני החכמה מהדורא קמא לב"מ ד"ט ע"ב.

ואגב ראיתי שם שהקשה לאוקימתא דעולא דמעשיר לעני מחלוקת וטעמא דר"א הוא מטעם מגו דאי בעי מפקר לנכסיה והוה עני וחזי ליה ומגו דזכי לנפשיה זכי נמי לחבריה. הלא מאי מגו היא זו הא זכו בה אחרים, וע"ש מה שהאריך בזה. ולע"ד בלתי מובן לפי הבנת הגאון הנ"ל איך יפרנס הוא הא דאמרינן בשבת קל"א ע"ב גבי צייץ טליתו ועשה מזוזה לפתחו בשבת כו' הואיל ובידו להפקירן, וכן שם קכ"ז ע"ב ובכ"מ כיון דאי בעי מפקר לנכסיה ע"ש, הלא אם יפקירם יזכו בהם אחרים, ולכן המובן בענין דאי בעי מפקר לנכסיה דאמרינן בכל המקומות הוא לע"ד, עפ"מ שיש כלל מונח בש"ס דכל דבר שיש לו תקנה הוקל דינו אע"ג דהתקנה לא נעשתה רק מפני אפשרות התקנה, וכה"ג אשכחן

ביומא פ"ג גבי מאכילין אותו הקל הקל דטבל ותרומה מ"ס טבל חמור אבל תרומה חזיא לכהן ומ"ס תרומה חמורה אבל טבל אפשר לתקוניה ע"ש, ואע"ג דהתם איירי להאכיל התרומה לישראל והטבל כל זמן שלא נתקנה, ובע"כ דרק משום אפשרות התקנה אפילו במקום וזמן שהוא מהנמנע אפ"ה הוקל דינו בשביל זה. וע' בחידושי לזבחים ל"ב ע"א מה שהארכתי ע"פ כלל זה, וה"ג כוונתם כיון דאיכא אפשרות ההפקר עכ"פ כל עוד שלא זכה בה אחר, ממילא הוקל דין זה שנוכל לאמר עליו מגו דאי בעי מפקר לנכסיה והוה עני וחזי ליה.

שם הלקט והשכחה והפאה של נכרי חייב במעשרות אא"כ הפקיר. ע' בת' רבינו בצלאל אשכנזי סי' א' ובכפתור ופרח פ"ד.

מ"י. איזהו לקט הנושר בשעת קצירה היה קוצר מלא ידו תלש מלא קומצו כו'. הר"ש הביא אהא דמשנתינו ברייתא דתו"כ דתניא ולקט קציר לא תלקט ולא לקט

קיטוף לקט קצירך אין לקט אלא מחמת הקציר מכאן אמרו היה קוצר וקצר מלא ידו תלש מלא קומצו כו'. והנה הראב"ד והר"ש משאנ"ץ לתו"כ שם נתקשו מאד לאוקים הברייתא לפי סוגיא דחולין קל"ז ע"א ע"ש, אולם מה מאד היה קשה להם סוגיא דחולין אם היה לפניהם לשון התוספתא דמכילתין פ"ב כמו שהוא לפנינו, דהתם תניא בהדיא איזה לקט הנושר בשעת קצירה ובשעת תלישה ר' יוסי אומר אין לקט אלא נושר בשעת קצירה לבד שנאמר ולקט קציר לא תלקט ע"ש, ועפ"ז אי אפשר לאמר כדאמרו בחולין דכולה ר' יוסי היא, כן במאי דקאמר רב אחא מודה ר' יוסי במידי דאורחיה ורבינא הביא ראיה לדבריו מדתנן מלבנות בצלים שבין הירק ר' יוסי אומר פאה מכל אחד ואחד ע"ש, הלא דהבצלים חייבין בפאה ואע"ג דאין קוצרין במגל אלמא מודה הוא במידי דאורחיה כדפירש"י שם, ואיך יתאימו באמת דברי ר' יוסי דתוספתא עם משנתנו דמלבנות וצ"ע, וע"ע בס' יראים סי' קנ"ח.

מי"א. חורי הנמלים שבתוך הקמה הרי הן של בעה"ב של אחר הקוצרים העליונים לעניים והתחתונים של בעה"ב רמ"א הכל לעניים שספק לקט לקט. ע' במרדכי שילהי חולין ובמל"מ פ"ד ה"ט ממתנות עניים ובפ"א הי"ד ממשכב ומושב ובקונטרס הספיקות להקצוה"ח סוף כלל א' ובח"ס חח"מ סי' קע"ג וסי' ר"ה ובחזקה רבה חא"ח סי' ז' ובחי"ד סי' רע"ג.

פרק חמישי

מ"א. גדיש שלא לוקט תחתיו כל הנוגע בארץ הרי הוא של עניים. וכ' בתוי"ט ומפרש בירושלמי דהפקר ב"ד הפקר ולהכי פטורים מן המעשרות, ומבאר בתוס' הגרע"א דע"י

ההפקר ב"ד נתקיים ההפקר לעניים ואם זוכים בו העניים הוא שלהם דהב"ד נתנו להם מקרי יש ללוי חלק עמך ע"ש, והנה עצם ההפקר ב"ד נפק"ל בירושלמי הכא ובשקלים פ"א ה"ב מקרא דעזרא דכתיב וכל אשר לא יבא לשלשת הימים בעצת השרים והזקנים יחרם כל רכושו ע"ש, ולכאורה מה שצריך כל עני לזכות בו הוא רק למען יהיה לו בלקט זה קנין לעצמו שלא יוכל עוד עני אחר לזכות בלקט זה, אבל כלל העניים זכו תיכף משהכריזו ב"ד הקנס על כל הנוגעות בארץ בגדיש זה, דכיון דהפקר ב"ד מפקיע מן המעשרות אין סברא דדוקא משיזכה העני תחול פטור המעשרות על חלקו הפרטי וכן לכל עני ועני, רק מן הכלל הופקע חיוב המעשרות ע"י ההפקר ב"ד דמאז מקרי יש ללוי חלק עמך אחרי שבא בכלל לרשות העניים,

והנה בבבלי גיטין ל"ו ע"ב וביבמות פ"ט ע"ב מאי דדרשו הכא הפקר ב"ד מקרא דעזרא, התם היא רק דרשת ר' יצחק, אבל ר' אלעזר עור דריש שם מקרא דאלה הנחלות דמה אבות מנחילין בניהם כל מה שירצו אף ראשים מנחילין את העם כל מה שירצו, וכ' ביש"ש ליבמות שם דדרשת ר"א עדיפא, דמקרא דעזרא לא הוה שמעינן רק דיוכלו להפקיר, משא"כ מקרא דנחלות ידעינן דיוכלו גם להחליט לאחרים, ובסברא זו כיוון למש"כ הרשב"א ג"כ בחידושיו לגיטין שם, וע' בת' הגרע"א סי' רכ"א רכ"ב והשתא לפי המבואר הכא דתיכף משהפקירו הב"ד זכו בו כלל העניים עד שמאז נפטרים ג"כ ממעשרות דין תורה, הרי דהפקר הב"ד אינו פועל רק שיצאו מרשות בעל הגדיש אלא שיבא ג"כ לרשות העניים אע"ג דהילפותא היא רק מקרא דעזרא, וכ"ה סתימת הש"ס במו"ק ט"ז ע"א ומנלן דמפקרינן נכסיה דכתיב וכל אשר לא יבא וגו' ופירש"י דהפקר ב"ד הפקר מהכא נפקא לן בכל דוכתי ע"ש, הרי דקאי גם אהך דמשנתינו, וכן הרמב"ם בפכ"ד ה"ו מה' סנהדרין כ' וכן יש לדיין תמיד להפקיר ממון שיש לו בעלים ומאבד ונותן כו' והרי הוא אומר בעזרא וכל אשר לא יבוא כו' מכאן שהפקר ב"ד הפקר ע"ש, הרי דכייל נותן עם מאבד מטעם דין דהפקר ב"ד, ומקרא דעזרא, וצ"ע.

שם הרוח שפיזרה את העומרים אומדין אותה כמה לקט היא ראויה לעשות ונותן לעניים. הארכתי בזה בחידושי לב"מ ק"ה ע"ב.

מ"ב שבלת של לקט שנתערבה בגדיש מעשר שבולת אחת ונותן לו אר"א וכי האיך העני הזה מחליף דבר שלא בא לרשותו כו'. ע' אור זרוע ה' צדקה סי' י"ז ובת' חמדת שלמה חא"ח סי' א'.

מ"ג אין מגלגלין בטופח דר"מ וחכמים מתירין מפני שאפשר. הנה הר"ש הביא פי' הירושלמי למשנתינו ע"ש, אמנם ברמב"ם נראה תרי תמיהי חדא מה שבפיה"מ נאיד

מפי' הירושלמי וכתב פירוש אחר, ועוד שגם ע"פ פירושו השמיט את כל המשנה מהלכה כדהביא בתוס' רע"ק בשם הפר"ח ע"ש, וע"ע במראה הפנים מה שהאריך בזה ובמפרשי המשנה טבו"י פ"א מ"ב ובכלאים פ"א מ"א.

מ"ד בעה"ב שהיה עובר ממקום למקום וצריך ליטול לקט שכחה ופאה ומעשר עני יטול וכשיחזור לביתו ישלם דר"א וחכ"א עני היה באותה שעה. ע' בתשובות הרשב"א סי' שכ"ז ובמש"כ בחידושי לחולין ק"ל ע"ב וע"ע אור שמח פ"ט הט"ו ממתנות עניים.

מ"ה שנים שקבלו את השדה באריסות זה נותן לזה חלקו מעשר עני וזה נותן לזה חלקו מעשר עני. הנה בר"ש מביא לשון הירושלמי תני אב ובנו איש וקרובו שני אחים ב' שותפים פודין זה לזה מעשר שני ונותנים זל"ז מעשר עני כו' ע"כ, והיא הברייתא גם בבבלי קידושין ל"ב ע"א, וע' ביו"ד סי' רנ"א ס"ב ובביאור הגר"א שם ס"ק כ"ב.

מ"ו המוכר את שדהו המוכר מותר והלוקח אסור. נראה דמיירי שלא נשאר למוכר מן המכירה מאתים זוז או חמשים זוז שהוא נושא ונותן בהם, דאל"ה גם המוכר אסור כדתנן בשילהי מכילתין.

שם לא ישכור אדם את הפועלים ע"מ שילקוט בנו אחריו. וכ' הר"ש והא דתניא בב"מ י"ב ע"א השוכר את הפועל ילקוט בנו אחריו התם בסתם אבל הכא דהתנה פוחת לו הפועל משכרו בשביל בנו שילקוט אחריו ע"כ, ואין להקשות אטו בשופטני עסקינן הלא בלא תנאי היה יכול בנו ללקט אחריו והתנאי מגרע כח הפועל ומדוע יתנה שבשביל זה יפסיד זכותו שבנו לא יוכל ללקוט, די"ל שבעל השדה דורש את התנאי כדי שעי"ז יפחות לו משכרו, וכן מורה לשון המשנה לא ישכור אדם את הפועלים ע"מ כו', הרי דהאזהרה היא אל בעל השדה החפץ בתנאי כזה.

אך קשה הלא לפני המסקנא בב"מ שם דעניים גופייהו ניחא להו כי היכי דכי אגרו להו לדידהו נלקוט בנייהו בתרייהו ע"ש, ולפי טעם זה אין נ"מ אם היה בזה תנאי או לא, רק דבברייתא דהתם פסיק ותני ילקוט בנו אחריו היינו דאין בזה משום גזל מפני ניחותא דעניים גופייהו, ועוד אדתני התם בברייתא למחצה לשליש ולרביע לא ילקוט בנו אחריו לפלוג וליתני בדידה בד"א כשלא היה ביניהם תנאי אבל היה ביניהם תנאי מפורש שבנו ילקוט, אז לא ילקוט בנו אחריו, אולם בזה אפ"ל דנקיט לה משום פלוגתא דר' יוסי דסבר דאפילו למחצה לשליש ולרביע ילקוט בנו אחריו ועדיין צ"ע.

מ"ז עמדו עניים בפניו או שחפהו בקש ה"ז אינו שכחה. ע' ספרי תצא פסקא רפ"ג ובזרע אברהם שם ובס' מבית מאיר ח"ג סי' ל'.

מ"ח המעמר לכובעות ולכומסאות כו'. כבר האריכו המפרשים בגרסאות ופירושים שונים במשנתנו, וע"ע בערוך השלם ערך כבע.

פרק ששי

מ"א בש"א הפקר לעניים הפקר ובה"א אינו הפקר עד שיופקר אף לעשירים כשמיטה. ופירשו הרמב"ם והר"ש וכן פירש"י בב"מ ד"ל ע"ב דהא דב"ש סברי הפקר לעניים הפקר הוא למפטר מן המעשר וקשה הלא דין הפקר דפטור מן המעשר הוא דין פרטי בפ"ע. ומדוע נאדו מלשון פלוגתתם לענין דין הפקר גופה דלב"ש אם הפקיר רק לעניים הוי הפקר לעניים ולא לעשירים וב"ה סברי דבאופן זה אפילו לעניים לא הוי הפקר וכן פי' הראב"ד בעדיות פ"ד מ"ג, והרמב"ם גופיה בפ"ב הט"ו מה' נדרים כ' וז"ל המפקיר לעניים אבל לא לעשירים אינו הפקר עד שיפקיר לכל כשמיטה ע"ש, הרי במקום דפסק כב"ה שמעינן מיניה דלב"ש עכ"פ לעניים הוי הפקר והוא כפי' הראב"ד כנ"ל, ומדוע נאדו מפשטות מחלקותם לדין פטור הפקר ממעשר.

וי"ל עפ"מ דאיכא למידק, הרי אפילו לב"ה מדוע לא יזכו העניים את ההפקר בתורת מתנה, דלהם בודאי נתן ע"י הפקירו זה, ובע"כ דאף אם יזכו העניים את התבואה בתורת מתנה אבל יהיו צריכים להפריש מהם מעשרות ע"פ דין תורה, דזכייה זו לאו בתורת הפקר באה לידם, ולפ"ז שפיר פירשו הראשונים ז"ל דכל מחלקותם תלוי על ציר חיוב מעשר.

מ"ב העומר שהוא סמוך לגפה ולגדיש לבקר ולכלים ושכחו בש"א אינו שכחה ובה"א שכחה. ע' בר"ש מה שהביא לדברי התוספתא והירושלמי באופן פלוגתא דב"ש וב"ה ומה שהאריכו בזה במל"מ פ"ה ה"ג ממתנות עניים ובמראה הפנים לירושלמי דהכא וע"ע בירושלמי כתובות פ"ח ה"א ובדורות הראשונים תקופת ב"ש וב"ה פ"ו.

מ"ג ראשי שורות העומר שכנגדו מוכיח העומר שהחזיק בו להוליכו אל העיר ושכחו מודים שאינו שכחה. הנה למשנה זו יש שייכות המשנה הקודמת לפי שני הפירושים של הר"ב ע"ש, בכ"ז חילוק גדול ביניהם, דבעומר הסמוך לגפה ולגדיש מפני שהוא סמוך למקום מסויים דפליגי ב"ש וב"ה, משום דאפ"ל מקום כזה הוא סימן שהבעה"ב לא שכחו, ואדרבה בכוונה הניחו שמה לאות זכרון ע"י מקומו, ועכ"פ פלוגתתם שם היא רק בסברא משא"כ דין משנתנו דהכא נדרש מקרא כדתניא בספרי פ' תצא פיסקא רפ"ג לא תשוב לקחתו פרט לראשי שורות מכאן אמרו ראשי שורות העומר שכנגדו יוכיח והעומר שהחזיקו בו להוליכו לעיר ושכחו מודים שאינו שכחה וע' בירושלמי דפרקין, ומה שצירף לזה דין עומר שהחזיקו בו להוליכו לעיר כו' הוא משום צד ההשתוות

שביניהם, דאם מקום ראשי השורות יעיד על שימת לב הבעלים ומבטל מהן דין שכחה מכש"כ כשהחזיק בעומר להוליכו לעיר הרי עשה בו ג"כ פעולה ממשית לזכות בו ל לעצמו, ולהכי אפילו אם שכחו, אינה מועלת שכחתן וכולהו מודים בזה שאינן שכחה, וע"ע בס' העתים ה' ערבי שבתות סי' ד' מה שהביא בשם רבינו חננאל גאון ז"ל ובעתים לבינה שם.

מ"ד ואלו הן ראשי שורות כו'. בירושלמי מניין לראשי שורות א"ר יונה כתיב כי תקצור קצירך בשדה ושכחת מה שאתה קוצר אתה שוכח עד כדון ראשי שורות קמה סוף שורות עומרים א"ר יונה לא תשוב לקחתו ממקומו שבאת לא תשוב לקחתו כו', וע' מה שהאריכו בזה הר"ש והתיו"ט, אולם ראיתי בביאורי הגר"א לירושלמי שם שכתב וז"ל והא דמייתי מקראי הכל אינו אלא אסמכתא אבל עיקר טעמו היינו משום דעומד כנגדו מוכיח וכדמפרש במתניתין עכ"ל, וקשה הלא בב"מ י"א ע"א כדבעי למילף מלא תשוב לקחתו לרבות שכחת העיר פריך הש"ס ואכתי מבע"ל לכדתנן שלפניו אין שכחה שלאחריו יש שכחה שהוא בבל תשוב כו' ע"ש דמסקנא הכי הוא דהאי קרא להכי הוא דאתא, משמע דדרשה גמורה היא וצ"ע.

מ"ה שני שבלים לקט ושלשה אינן לקט כדברי ב"ה ועל כולן בש"א שלשה לעניים וארבעה לבעה"ב. ומבואר בירושלמי דפלוגתתם היא בהבנת הכתובים כדהביאו המפרשים ע"ש. אכן יל"ד דלמחלוקת ב"ש וב"ה יש מקום לשאלה חדשה שנתעוררה בימיהם, או במקום שהיתה ג"כ מחלוקה קדומה בזה בלא הכרעה והם באו להחליט וגם הם נחלקו בה, משא"כ ענין כזה היה דרוש למעשה מזמן שהנחיל יהושע לישראל את הארץ. ומשמע שנהגו כב"ה כדאמרינן בשבת קי"ג ע"ב שבועז ראה ברות דבר חכמה שתי שבלים לקטה שלשה אינה לקטה וזהו שהמריצו לבועז לשאול למי הנערה הזאת ע"ש, ואיך נחלקו ב"ש על ב"ה על הקבלה מדורות הקודמים, וזה אין לאמר דגם בדורות הראשונים נחלקו בזה דא"כ בלתי נופל לאמר דראה בה דבר חכמה. ובע"כ דכיוונה בפעולתה זו אל האמת הגמור והסכימה דעתו שזו היא דעת תורה, וע' בה"ג סוף ה' פאה וצ"ע כעת.

מ"ו העומר שיש בו סאתים ושכחו אינו שכחה שני עומרים ובהם סאתים ר"נ אומר לבעה"ב וחכ"א לעניים אר"נ וכי מרוב העמרים יופי כח של בעה"ב או הורע כחו אמרו לו יופי כחו אמר להם ומה אם בזמן שהוא עומר אחד ובו סאתים ושכחו אינו שכחה שני עמרים ובהם סאתים אינו דין שלא יהא שכחה אמרו לו לא אם אמרת בעומר אחד שהוא כגדיש תאמר בשני עמרים שהן ככריכות. ומסיק עלה הרמב"ם ואין הלכה כר"ג,

ולכאורה הוא משום דיחיד ורבים הלכה כרבים, אולם לעד"נ עוד לאמר דמצד עצם התשובות שביניהם מוכרע כחכמים, דאע"ג דר"ג השיב מדין ק"ו וק"ו ניתן לדרוש אכן היסוד שעליו בנה הק"ו הוא מסברא דכח שני עומרים עדיפי מצד מספרם משא"כ באחד. אמנם תשובתם לר"ג דעומר שי"ב סאתים הוא כגדיש כו', יסוד זה הוא מדרשת הכתוב בירושלמי ושכחת עומר ולא גדיש, ומזה למדו דעומר שיש בו סאתים גדיש הוא, וע' ספרי פ' תצא פיסקא רפ"ג ובזרע אברהם שם ובס' יראים סי' קס"א ובדורות הראשונים ח"א כרך ג' פי"ח.

מ"ז קמה שיש בה סאתים ושכחה אינה שכחה אין בה סאתים אבל היא ראויה לעשות סאתים אפילו היא של טופח רואין אותה כאילו היא ענוה של שעורים. וכ' בשנות אליהו וז"ל שרואין וכו' פי' קצרות רואין כאילו ארוכים שדופות כאילו וכו', אבל בלא שיבלים לא אמרינן רואין כאילו הוא עושה ע"ש, והנה דבריו הם ע"פ הירושלמי דקאמר ר' יוסי ובלבד שיבלין היו דקות רואין אותן כאילו הן ארוכות שדופות רואין אותן כאילו הן מלאות, אולם דברי ר' יוסי גופה צריך להבין דקאמר ובלבד שיבלין, פשיטא מאי קמ"ל הרי בקמה איירי משנתנו ושדה שעומדת בקמותה היא שיבלין, לכן נלע"ד לבאר דברי ר' יוסי עם פי' השנו"א בדרך זה, דהנה בדין זה נוטה משנתנו לטובת הבעה"ב דמשום דרואין אותה כאילו היה תבואה טובה במדת סאתים להכי אין זו שכחה ואסור לעני ליגע בה, על זה בא ר' יוסי לפרש דברי הת"ק דרואין דמשנתנו דמיא לרואין דעלמא, כמו בזבחים ע"ז ע"ב דתנן דם שנתערב ביין או בדם בהמה וחיה רואין אותה כאילו הוא מים, דעכ"פ בעי שיעור אל ממשות התערובות בכדי שנדע ע"פ אומדן זה אם הוא כשר לזריקה, וכן הא דתנן בעירובין י"ג ע"ב גבי קורה היתה של קש או של קנים רואין אותה כאילו היא של מתכת כו', אבל עכ"פ קש זה צריך להיות למען יהיה האי רואין על מה לחול, וה"ג במתניתין דאמרינן רואין את מעט השעורין הרעות כאילו הן טובות הראויות לעשות סאתים, הוא ג"כ דוקא כשהן עומדים בשיבלין, וכדמסיק שם היו דקות רואין אותן כאילו הן ארוכות שדופות רואין אותן כאילו הן מלאות, פי' ואז יש מקום לחול עליהן שם רואין כמו בעלמא, משא"כ אם הני טופח נשארו ע"פ השדה בלי שבלים כדרך קמה, אז לא אמרינן רואין ואפשר שהן מותרות לעניים.

מ"ח הקמה מצלת את העומר ואת הקמה. וכ' הר"ב אם שכח קמה והיו ראשי שיבלים שלה מחוברים לקמה אחרת שלא שכחה זאת הקמה שלא שכחה מצלת על הקמה השכוחה המחוברת אליה ולא הויא שכחה ע"כ, הנה משמע שחיבור ראשי השיבלים

הוא תנאי עיקרי במשנתנו וכדמשמע מלשון הירושלמי, וכ"כ הרמב"ם בפיה"מ, אבל בחיבורו פ"ה הכ"א ממ"ע השמיט תנאי זה לגמרי וע' במראה הפנים.

מ"ט סאה תבואה עקורה וסאה שאינה עקורה וכן באילן והשום והבצלים אינן מצטרפות לסאתים אלא של עניים הם כו'. לכאורה איכא למידק על מסדר המשנה דהו"ל לסדר משנה זו לעיל אחר משנה ז' דקמה שיש בה סאתים כו', דבדידה שייך לחדש דין הצטרפות הסאתים, ובאמת בדרך זה הלך הרמב"ם ז"ל בה' מתנות עניים פ"ה, דבהלכה י"ט כתב דין שכחת קמה שיש סאתים, ובהלכה כ' דין הצטרפות הסאתים מעקורה לאינה עקורה, ובהלכה כ"א משנת דהקמה מצלת העומר כו' ע"ש, אולם י"ל דמסדר המשנה בעי לרמז אגב אורחיה במשנתנו דהכא, דיוקא דירושלמי המובא בר"ש דאימת אינה מצטרפת העקורה לאינה עקורה דוקא בששכח שניהם והאינה העקורה קודם אבל אם שכח העקורה ולא שכח את שאינה עקורה היתה האינה עקורה מצלת העקורה שאצלה כו' ע"ש, ועפ"ז בהכרח הי"ל להקדים לפני משנתנו דהכא המשנה דיש מציאות הצלה מן השכחה, משא"כ הרמב"ם דכל ההלכות מפרש בהדיא איהו שפיר סמיך אצל שכחת סאתים דין הצטרפותם. ובתר הכי דין העדר ההצטרפות מעקורה לשאינה עקורה.

מ"י וכל הטמונים בארץ כגון הלוף והשום והבצלים ר' יהודא אומר אין להם שכחה וחכ"א יש להם שכחה. וכ' הר"ש ז"ל וטעמא דר' יהודא ורבנן בסוטה דף מ"ה ע"כ, וקשה הלא התם קאי על מחלוקת דר"י ורבנן בברייתא דושכחת עומר בשדה פרט לטמון ע"ש, ובזה אפ"ל דפלוגתתם שם הוא רק בטמון שהטמינו בידים, ואז הרי אחשביה הבעה"ב לעומר זה שלא תשלוט בו שכחתו, ובזה תחול פלוגתתם דלמר מהני הטמנתו ולמר לא מהני, משא"כ בלוף שום ובצלים דמשנתנו דהכי ריביתייהו של חלק הנאכל ממנו להיות גדל כך באדמה כמו הקמה דגדילתן בגלוי, אפשר דלאלו לא מיעט רחמנא ויש להן דין שכחה כמו בקמה ובעומרין.

כן בהא דמייתי בתר הכי דקאמר בירושלמי מחלפא שיטתיה דר' יהודא תמן אמר לרבות את הטמון בפ' הכונס דמחייב ר' יהודא טמון באש ובההוא אמר פרט לטמון כו', וגם בזה איכא למידק טובא האם יש בזה טמון טמון לגז"ש, הלא אפשר לחלק בין שתי הסוגיות, דהתם הטמינו הניזק בגדיש וקרא כתיב ונאכל גדיש או הקמה או השדה, אפשר דאדם המזיק בהן ע"י האש שהבעיר חייב רק על אלו מהמבוארים בכתוב שהן בגלוי ולאפוקי טמון, ומשו"ה איצטריכו קראי לטמון באש לכל חד כדאית ליה, משא"כ הכא דמצד שהם טמונים באדמה לא הוו איצטריכו להו קראי משום דהכי אורחייהו מצד הטבע

להיות גדלים באדמה כמו הקמה דטבען להתגדל דוקא בגלוי, וא"כ ל"ד לטמון באש דהתם הטמינם הניזק בידים, רק הספק הכא הוא משום דבקרא כתיב ושכחת עומר בשדה אי קפיד קרא רק על דברים הגדלים בגלוי כמו קמה על פני השדה, א"ד ושכחת הוא העיקר, ואין נ"מ באיזה אופן הם גדלים כיון דכן הוא טבעם ותכונת גידולם, אלא מכיון ששכחם יש בהן דין ושכחת, ולאלו צריך נמי קראי לכל חד כדאית ליה, ולפ"ז לא הי"ל להירושלמי רק לבאר אופן פלוגתתם בשני המקומות ע"פ דרשות הכתובים לכל חד כדאית ליה, אבל לא לכנותם בחילופי השיטות וצ"ע כעת.

מי"א אם אמר הרי אני קוצר על מנת מה שאני שוכח אני אטול יש לו שכחה. ומפרש בירושלמי מפני שהוא מתנה עמש"כ בתורה ותנאו בטל, והקשה בתוס'

רע"ק הא תנאי שייך רק שעושה המעשה על תנאי שבאם לא יתקיים התנאי לא תתקיים המעשה כמו מקדש ומגרש ומוכר על תנאי ומה שייך לתלות קצירה על תנאי דאיך שייך לאמר דאם לא יתקיים התנאי לא יהיה הקצירה קצירה ונשאר בצ"ע. והאריך עוד בזה וע' מה שהאריכו בדבריו בתפארת ישראל ובמשנת רב יוסף.

ולעד"נ עפמש"כ בפירוש הארוך לשנות אליהו וז"ל אם התנה כו', פי' דהוה אמינא כיון שאמר מתחילה הוי כאילו לא שכח כלל ואשמעינן הכא דהוה מתנה על מה שכתוב בתורה עכ"ל, משמע דהוא ז"ל הבין דהתנאי היה מתחילה על מקרה השכחה שקרה באמת אחרי הקצירה, ומשכחת כגון שידע בעצמו שהוא שכחן מטבעו, ולא ככל האדם שהשכחה אצלם רק אפשרות במקרה, כי אם אצלו היא טבעית וחיובית, ולכן סבר שתנאו זה דקודם הקצירה יועיל לעשות שכחתו כאילו לא שכח קמ"ל במשנתנו דאפ"ה אם שכח אינו מועיל בתנאו זה מאומה דהוה מתנה על מש"כ בתורה ובתורה לא חילקו אם השכחה תהיה רק אפשרות או חיובית, ולפ"ז י"ל דבאמת תנאי זה אינו דומה לכל מתנה עמש"כ בתורה שבש"ס ומ"מ יש מקום במשנה להשמיענו.

והנה בפני משה מסיק ע"ד הירושלמי וז"ל דדוקא בדבר שבממון תנאו קיים והכא מצות עשה עליה רמיא ואינו יכול להתנות עליה ע"ש, משמע שהוא הבין דבתנאי זה אין בו דין ממון, וגם בזה אני נבוך לפ"מ דאמרינן בחולין קל"א ע"א דשכחה היא מארבע מתנות עניים שאין בהן טובת הנאה לבעלים ואפילו עני שבישראל מוציאין אותו מידו, וכ' הרמב"ם בפ"א ה"ח ממ"ע דהעניים באין ונוטלין אותן על כרחן של בעלים ע"ש, והא דנקראו המתנות ממון שאין להן תובעין הוא אחרי שפסקו העניים לבקש ולחזור עליהם דאז אינו מצווה לעזוב אותם לחיה ולעופות אלא לעניים והרי אין עניים כדכ'

שם בהלכה יוד אבל אם יש עניים הרי מחוייב הוא ליתנם ויש בשכחה זו דין ממון אם אך היה מועיל בזה תנאו דקודם הקצירה, וע' באור שמח פ"ט הט"ו ממ"ע.

פרק שביעי

מ"א כל זית שיש לו שם בשדה אפילו כזית הנטופה בשעתו ושכחו אינו שכחה. והנה כל המפרשים נלאו לפרש תיבת אפילו ותיבת בשעתו, ואף אם יהיו גורסין אפילו זית הנטופה בשעתה. אבל כ"ף של כזית מיותר ע"ש, אכן בסמ"ג לאוין רפ"ח ליתא תיבת אפילו, רק כזית הנטופה בשעתה גריס, וגם זה צריך ביאור כנ"ל, אולם מלשון הרמב"ם בפ"ה הכ"ג ממ"ע משמע דלא היתה בגרסתו תיבת אפילו ולא תיבת בשעתו ולא אות כ"ף של כזית ע"ש, אמנם בפיה"מ להרמב"ם בפרקין משנה ב' נראה דגריס במשנה א' שתי התיבות אפילו ובשעתה וכ"ף דכזית, ואפשר מפני דפי' זה הוא רק העתקה מביאורו הערבי, והמעתיק כתב ע"פ גרסתו הוא שמצא במשנה בלשון הקדש.

מ"ב זית שנמצא עומד בין ג' שורות של שני מלבנים ושכחו אינו שכחה. בירושלמי אית תנאי תני שנמצא אית תנאי תני שנמצא עומד מ"ד שנמצא מסייע לר' יוחנן מ"ד שנמצא עומד מסייע לר"א כו', פי' דר"י הבין הא דמשנתנו פוטר זית זה משכחה דקסבר דזית זה נמצא עקור ממקומו והזיתים עדיין עליו ולהכי חשב עליו הבעה"ב להשתמש בו לעצים או למוכרו כמו שהוא ומשו"ה אינו חל עליו שם שכחה, וא"כ הרי אינו עומד אילן זה כשאר אילנות, ולכן דייק ר"י תיבת שנמצא היינו שנמצא עקור, ור"א ס"ל כתנאי דגרסי נמצא עומד, ודייק תיבת עומד לעיקר שהוא עומד כשאר אילנות ופטורו מן השכחה משום שהשורות הסתירוהו ע"ש.

והנה אע"ג דר"א תלמידיה דר' יוחנן הוה כדאמרינן ביבמות צ"ו ע"ב וע"ש ע"ב ע"ב רש"י ד"ה ראיתי לבן פדת ובמש"כ בחידושי שם, מ"מ נקטו כאן כל המפרשים כר"א נגד ר"י רביה, משום דלא איהו לחודיה פליג עליה רק סמיך על הני תנאי דגרסי שנמצא עומד כנ"ל, אולם הא קשה לפ"ד הני תנאי ור"א דס"ל כוותייהו הלא תיבת שנמצא מיותר והיה מספיק אי הוה תני זית העומד בין ג' שורות, כיון דעומד ככל האילנות וכל פטור שכחתו הוא משום שהאילנות הסתירוהו, וקא חזינן דהרמב"ם הבין מתניתין כר"א ואפ"ה לשונו בפיה הכ"ה ממתנות עניים זית העומד באמצע השורות כו', כן איכא למידק מדוע השמיט הרמב"ם הך דינא דר' יוחנן אי אילן שנעקר ממקומו ופירותיו עדיין עליו אם יש בו דין שכחה, ואפשר דנכלל במש"כ שם הכ"ד אחרי שמפרש דין זית שיש לו שם בשדה וז"ל היה מסויים בדעתו הרי זה כמפורסם וידוע כו' ע"ש, כן איכא למידק לפי הנ"ל על לשון התוספתא בפ"ג דלא נקט בהאי דינא לא לשון שנמצא ולא לשון עומד,

רק הכי גרסת הברייתא התם הזית שהוא על שלש שורות על שני מלבנין ושכחו אין שכחה ע"ש. הלא תיבת שנמצא ותיבת עומד המה עיקרים להלכה ואיך נשמטו וצ"ע.

מ"ג איזהו פרט הנושר בשעת הבצירה היה בוצר עקץ את האשכול הוסבך בעלים נפל מידו לארץ ונפרט הרי הוא של בעה"ב המניח את הכלכלה

תחת הגפן בשעה שהוא בוצר ה"ז נוזל את העניים על זה נאמר אל תסג גבול עולים. וכ' בתוי"ט נפל מידו בירושלמי לא גרס מידו וכן לא העתיק הרמב"ם בפ"ד מה' מתנות עניים ע"כ, הנה גרסא זו נ"מ גדולה כמו לפירושא דמתניתין כן לדינא, דלפי הגרסא ונפל מידו י"ל דוקא שכבר היה בידו לכן הוא של בעה"ב ולא יוכלו העניים לזכות בה מפני שבעה"ב או הפועל הבא מכחו זכו בהגבהה, ואי לא גרסינן לה אז סביכת הפרי בעלים בלבד קנתה לבעה"ב, ואפשר נמי דתרי מילי נינהו במתניתין, או הסביכה בעלים או קנין ידו. ואולי דוקא שניהם ביחד גורמים הקנין להבעה"ב.

כן לדברי הירושלמי פרט בנשירתו קדש. צ"ל דהכא איירי שבצר בידו מן הגפן וקודם שהגיע לארץ חטפה בידו ונפל מידו אז לא הוי של בעה"ב דמשעת נשירה קדש לעניים ואיהו חטף דבר שאינו שלו, דאם במניח את הכלכלה תחת הגפן בשעה שהוא בוצר תנן בסיפא דגוזל בזה את העניים מכש"כ הכא דחטף בידים וצ"ע וע"ע בדורות הראשונים ח"א כרך ג' פכ"ט.

מ"ד איזהו עוללות כל שאין לה לא כתף ולא נטף כו'. ע' בפי' הרמב"ם והר"ש ובמה שהאריכו בזה הראב"ד והר"ש משאנ"ץ לתו"כ פ' קדושים פרק ג' משנה ג' ובכפתור ופרח סוף פרק נ"ב ובס' יראים סי' קנ"ט.

מ"ה המדל בגפנים כשם שהוא מדל בתוך שלו כן הוא מדל בשל עניים ד"ר יהודא רמ"א בשלו הוא רשאי ואינו רשאי בשל עניים. וכי התוס' במו"ק ד"ד ע"ב וז"ל כך מידל בשל עניים דכי אסר רחמנא ליקח עוללות ה"מ בשעת בצירה כדכתיב כי תבצור כרמך לא תעולל איסור עוללות עלייהו עכ"ל, וקשה טובא הלא בפירושם ע"ד ר' יהודא הניחו בזה תימה ע"ד ר"מ. וכי פליג ר"מ על הכתוב ומ"ט דר"מ, ועוד מדוע נאדו התוס' מטעם הירושלמי בפרקין דר"י סבר דעניים יש להם דין שותפים אל הבעה"ב ור"מ סבר עניים דינם כקונים ממנו, ובזה הלא מפרשים טעמא דתרווייהו. ועוד הלא מן הירושלמי תקשה ע"ד התוס' דהא בין לר"מ בין לר"י יהיו העניים שותפים אל הבעה"ב או קונים ממנו גם בשעת הגידול שהוא קודם הבצירה, ומצאתי במלאכת שלמה שהביא לדברי התוס' ולדברי הירושלמי ולא העיר מכל הנ"ל וצ"ע.

מ"ו כרם רבעי בש"א אין לו חומש ואין לו ביעור ובה"א יש לו הנה פלוגתתם בזה דב"ה ילפי קדש קדש ממעשר מה מעשר יש לו חומש ויש לו ביעור אף כרם רבעי כן וב"ש לית להו האי גז"ש. והקשה בר"ש לב"ה למה לן קדש הלולים למילף אחליה והדר אכליה תיפ"ל מהך גז"ש, וכן הקשו התוס' בקידושין נ"ד ע"ב ובברכות ר"פ כיצד מברכין וע"ש בתוס' ר' יהודא חסיד ובתוס' הרא"ש ושטמ"ק ובצל"ח לברכות שם ובמה שתירץ במקנה לקידושין שם. וע"ע בכלכלת שביעית איך דמבאר הא דבסוגיין בטוב טעם.

מ"ז א"כ למה נאמר כי תבצור לא תעולל אין לעניים בעוללות קודם הבציר. פי' אין להעניים זכות ללקיטת העוללות קודם שהבעה"ב התחיל לבצור את האשכלות, אמנם גם קודם הבצירה יש להם חלק עם בעה"ב לר' יהודא כשותפים ולר"מ כקונים כמבואר בירושלמי בפרקין לעיל ה"ה. ומאימתי מתחיל זכות חלק העניים בכרמו באופן שלא יוכל הבעה"ב להקדישו משום אין אדם מקדיש דבר שאינו שלו מבואר תיכף בתר הכי במשנה ח' ועמש"כ בחידושי שם.

מ"ח המקדיש את כרמו עד שלא נודעו בו העוללות אין העוללות לעניים משנודעו בו העוללות העוללות לעניים. וכ' בר"ש מפורש בירושלמי ובתוספתא שאין אדם מקדיש דבר שאינו שלו ע"כ, ע' כה"ג במשנה ערכין כ"ו ע"ב ובירושלמי כלאים פ"ב ה"ה ושם פ"ה ה"ה ופ"ז ה"ג פסחים פ"ג ה"ג כתובות פ"ג ה"ז ב"מ פ"א ה"ד.

פרק שמיני

מ"א מאימתי כל אדם מותרין בלקט משילכו הנמושות. וכ' בר"ש עד שילכו הנמושות דמשהלכו מתייאשין העניים כו' ע"כ, הנה לשון זה מורה ההיתר לכל אדם רק אחרי גמר הליכת הנמושות, וכ"ה הלשון בת' הרשב"א סי' שס"ח מאימתי כל אדם מותר משהלכו בה הנמושות ע"ש, הרי הר"ש והרשב"א נטו מלשון המשנה דקתני משילכו דזה מורה ההיתר לכל אדם משיתחילו לילך, וביותר איכא למידק בזה ע"ד הרמב"ם דבפיה"מ כ' משיפסקו העניים מלבקש אותם הם מותרים לכל בני אדם, ובפ"א הי"א מה' מתנות עניים כתב מאימתי מותרין כל אדם בלקט משיכנסו המלקטים כו' ע"ש וצ"ע כעת.

מ"ב אין נאמנין אלא על דבר שבני אדם נוהגין כן. ע' קצוה"ח סי' ע"ח סק"ח ובחזקה רבה חח"מ סי' פ"ו.

מ"ג נאמנין על החטים ואין נאמנין לא על הקמה ולא על הפת כו'. פי' דהוא כנגד המנהג כדתנן במשנה הקודמת וע"ש בר"ש, ובר"ש דמשנתנו כתב דהוי כמו מגו במקום עדים, וע' בנמו"י לב"מ דף ק"י ע"א בד"ה אריס אומר למחצה ירדתי.

מ"ד נאמנים על הירק חי ואין נאמנים על המבושל אא"כ היה לו דבר מועט שכן דרך בעה"ב להיות מוציא מלפסו. פי' ובדבר מועט נאמן על המבושל אפילו אמר בפירוש אני בשלתי ממתנותי, משום מינו דאי בעי הוה אמר דהבעה"ב נתן לי כך מבושל, וע' ברמב"ם פי"ב הי"ד מה' מעשר.

מ"ה אין פוחתין לעניים בגורן מחצי קב חטים וקב שעורים כו'. הנה התוס' בחולין קל"א ע"א ד"ה מעשר עני הביאו מהספרי דקראי דפ' ראה מקצה שלש שנים תוציא את כל מעשר תבואתך והנחת קאי על המתחלק בתוך הגרנות ע"ש, ועפ"ז שפיר הקשה לכאורה במשנה ראשונה איך תני במשנתנו אין פוחתין לעני בגורן מחצי קב חטין כו' הלא בגורן אין בעה"ב מחלק אלא מניחו ועניים באים ונוטלין והביא סייעתא לקושיתו מדברי הראשונים בנדרים פ"ד ע"ב ע"ש.

ואני אוסיף מיא וקמחא לקושיתו הלא באותה פרשה כתיב ואכלו ושבעו ותניא עלה בספרי מכאן אמרו אין פוחתין לעני בגורן מחצי קב חטים כו' ע"ש, ומעתה קשה טובא הלא כיון דכתיב והנחת א"כ ידיו מסולקות מחלוקה ולפ"ז מה ענין לבעה"ב עם קרא דאכלו ושבעו. יאכלו כמה שימצאו שמה כיון דאליו נוגע רק המצוה דוהנחת ולא להלעיטם עד כדי שביעה. ואיך יתקיימו שתי מקראות אלו ביחד.

ולכן אמינא דכ"ז הרגיש הרמב"ם ומשו"ה כ' בפ"ו ה"ז ממתנות עניים וז"ל בעל השדה שעברו עליו עניים (וקרא אותו בעל השדה ולא בעה"ב להורות דדין זה הוא בעת שהוא בשדה דוקא מקום הגרנות) והיו לו שם מעשר עני נותן לכל עני שיעבור עליו מן המעשר כדי שבעו שנאמר ואכלו בשעריך ושבעו כדי שבעו כמה אם מן החטין נותן לא יפחות מחצי קב כו', ואח"כ בהלכה ט' כתב היה לו דבר מועט והעניים מרובין ואין בו ליתן לכל אחד ואחד כשיעור נותן לפניהם והן מחלקין ביניהם ע"ש ולפ"ז הכל ניחא דקרא ואכלו ושבעו דממנו מקור משנתנו כדתניא בספרי איירי בשהיה לו כדי חלוקה לכולם, על זה חל שיעורא דמשנתנו, אכן באין בידו כדי חלוקה לכולם אזי אין עליו שום דין לתת כדי שביעה לכל אחד רק לקיים קרא כדכתיב והנחת והן מחלקין ביניהן וע"ש במל"מ.

מ"ו מדה זו אמורה בכהנים ובלוים ובישראלים כו'. ע' במפרשים ובמל"מ פ"ו ה"ז ממתנות עניים ובמשך חכמה ר"פ תבא ד"ה ספרי ואכלו ושבעו.

מ"ז אין פוחתין לעני העובר ממקום למקום מככר בפונדיון מארבע סאין בסלע לן נותנין לו פרנסת לינה. והנה בשבת קי"ח ובב"ב ד"ט מפרש ר"פ מאי פרנסת לינה פוריא ובי סדיא, אמנם בתוספתא פ"ד מפרש שמן וקטנית וברמב"ם פ"ז ה"ח ממתנות עניים וביו"ד סי' ר"נ אחזו בשניהם, ולא פליגי אלא דמר איירי בפרנסת אכילה ומר בפרנסת שכיבה

כדכ' הרדב"ז על הרמב"ם שם, אבל עכ"פ בלתי מובן לע"ד בדר"פ דמפרש מאי פרנסת לינה פוריא ובי סדיא האם לא ידע דצריך ג"כ לאכול קודם שישן, וכן בתוספתא שלא זכרו על צרכי, שכיבתו עד שבא ר"פ והעיר בזה וצ"ע כעת, וע"ע כלים פי"ז מי"א.

שם שבת נותנין לו מזון שלש סעודות. ע' ראבי"ה סי' קצ"ז.

מ"ח מי שיש לו מאתים זוז לא יטול לקט שכחה ופאה ומעשר עני היו לו מאתים חסר דינר אפילו אלף נותנין לו כאחת ה"ז יטול. והנה בכתובות ס"ז ע"ב אמרינן מר עוקבא הוה עניא בשיבבותיה דהוה רגיל לשדוריה ליה ארבעה מאה זוזי כל מעלי יומא דכפורי יומא חד שדרינהו ניהליה ביד בריה אתא א"ל לא צריך אמר מאי חזית חזאי דקא מזלפי ליה יין ישן אמר מפנק כולי האי עייפינהו ושדרינהו ניהליה. והקשה שם במהרש"א לפ"מ דתנן הכא דמי שיש לו מאתים זוז לא מיקרי שוב עני וא"כ בשלמא ארבע מאה זוזי קמייתא שפיר קבלינהו משום דשדרינהו בבת אחת אמנם כי הדר עייפינהו ושדרינהו ניהליה בו ביום קשה האיך קבל הכפל כיון שכבר קבל ארבע מאה זוזי ונעשה עשיר ונשאר בקושיא ע"ש, אולם לפ"מ דמפרש בשער התירוצים לכתובות דכשראה בנו של מר עוקבא דמזלפין לו יין ישן והחליט בדעתו דלא צריך הביא אותן הד' מאות זוז חזרה לאביו א"כ נשאר עני וכי הדר עייפינהו ושלח לו שמונה מאות הרי היו כל המעות בבת אחת ושרי ליה לקבל, לפ"ז שפיר ניחא, וע"ע בת' מהר"ם ב"ר ברוך סי' תתקמ"א וברש"י ותוס' ב"ק ד"ז סוף ע"א.

שם אין מחייבין אותו למכור את ביתו ואת כלי תשמישו. באור זרוע ה' צדקה סי' י"ד ובכפתור ופרח פמ"ד הביאו בשם הירושלמי שאינו לפנינו, א"ר חנינא כלי רגל וכלי שבת אין מחייבין אותו למכור ע"ש, אולם לפ"ז צ"ל דכלי חול מחייבין אותו למכור ואפ"ל דכש"כ כלי חול אין מחייבין אותו למכור, וא"כ מה חידש ר' חנינא הלא מסתימת משנתנו כלי תשמישו, הוה ידעינן נמי בין של חול בין של שבת וצ"ע כעת.

מ"ט מי שיש לו חמשים זוז והוא נושא ונותן בהם ה"ז לא יטול, הנה לפ"מ דלשיעור זה לא מצאנו מקרא כדכ' בס' יראים סי' ק"ס להכי סמכו לזה בירושלמי אסברא דחמשין דעבדין טבין ממאתן דלא עבדין וע"ע בת' מהר"ם ב"ר ברוך סי' תתקמ"א ובת' הריב"ש סי' קנ"ג.

שם וכל מי שאינו צריך ליטול ונוטל אינו נפטר מן העולם עד שיצטרך לבריות. פי' עונשו הוא בשביל שגזל שאר עניים הצריכים ליטול כמבואר באור זרוע ה' צדקה סי' י"ד ובת' הרשב"א סי' תתע"ב.

דמאי

פרק ראשון

מ"א הקלים שבדמאי השיתין והרימין והעוזרדין ובנות שוח כו'. וכ' הר"ש משמע הכא דבנות שוח הוא פרי גרוע כו' ע"כ, וכן האריכו התוס' בשבועות י"ב ריש ע"ב ובע"ז י"ד ע"א וע' ברש"י ושטמ"ק לנדרים דף כ"ז ע"א ובאוצר הגאונים חלק הפירושים למס' ר"ה דף ט"ו.

ר"מ. וכבר ביארנו שהפקר אין מחוייב במעשרות ונקבצו בהם שתי ספיקות האחד אם הם הפקר אם לאו ואם הם מן השמור אם הוציאו ממנו המתנות אם לאו והעיקר אשר בידנו תרי ספיקי להקל, ע' בתוס' רע"ק לקמן פ"ג אות כ"ט ובס' שערי ציון סי' יוד ובאור שמח פי"א הי"ג מה' מעשר.

ר"ש. ופליגי בירושלמי דר"ל אמר ל"ש אלא דמאי אבל ודאי חייב ור' יוחנן אמר לא שנייא בין ודאי בין דמאי פטורין כו' ע"כ, ולפ"ז צ"ל הא דאמרינן בברכות ד"מ ע"ב עלה דמשנתנו דקתני הקלין שבדמאי ספיקן הוא דפטור הא ודאן חייב, דהוא כר"ל כדכ' בטו"א ר"ה ד"ט ע"ב.

בר"ב ד"ה הקלין. דקיי"ל בכל דוכתא הממע"ה, ע' תוי"ט מכשירין פ"ב מ"י.

בר"ב ד"ה ונובלות תמרה. תמרים שאינם מתבשלין כו', ע' משנ"א עוקצין פ"ג מ"ז.

בתוי"ט ד"ה דמאי. ונראה דאפ"ה לא גזרו להפריש משום שאין בה חיוב מיתה אלא בלאו כו', ע' בת' באר יצחק חא"ח סי' י"א.

בתוס' חדשים ד"ה דמאי. נהי דרוב מעשרין הן הא ר"מ חייש למיעוטא, ע' בתוס' רע"ק אות ח' ובתוס' רע"ק לטהרות פ"ה מ"ז אות ז' ובחזקה רבה חא"ח ס"ס וי"ו

מ"ב הדמאי אין לא חומש. וכ' הר"ש במעשר שני שלו דהפודה מע"ש מוסיף חומש והקילו בדמאי משום דרוב עמי הארץ מעשרין הן כו' ע"כ, פי' ובשביל המיעוט שאין מעשרין אין להחזיק שום אדם ברשע כמש"כ התוס' בבכורות ד"כ סוף ע"א, וע' חזקה רבה חי"ד סי' ל"ז וע"ע בת' הריב"ש סי' רכ"א ובח"ס ח"ו סי' י"א וע"ע בתוס' ב"מ נ"ה ע"ב ד"ה ויחזור ויפדה.

שם ומחללין אותו כסף על כסף כו', ע' במשנ"א טבו"י פ"ד מ"ה.

מ"ג מכזיב ולהלן פטור מן הדמאי. ע' בר"ש וברא"ש ע"ז פרק ר' ישמעאל סי' ט' ובאור שמח סוף ה' מילה ובמש"כ בחידושי לחולין ד"ו ע"ב ע"ד התוס' ד"ה והתיר וע"ע בחזון איש לשביעית ריש סי' ד'.

שם חלת עם הארץ והמדומע והלקוח בכסף מע"ש ושירי המנחות פטורין מן הדמאי. ע' בירושלמי לקמן רפ"ה.
שם שמן ערב ב"ש מחייבין וב"ה פוטרין. וכ' הר"ש ומשום דנתערב עם בשמים ואינו בעין כ"כ פטרי ב"ה כו' ושמא שאני הכא דעיקרו למשיחה ולא לאכילה, ע' בת' באר יצחק חא"ח סי' י"א וע"ע בכפתור ופרח פל"ה.
מ"ד הדמאי מערבין בו ומשתתפין בו. וכ' הר"ש ובפ' בכל מערבין פריך דמאי הא לא חזי ליה ומשני מגו דאי בעי מפקר נכסיה והוי עני וחזי ליה
דתנן מאכילין את העניים דמאי חזי ליה ע"כ, ולכאורה מאי מגו היא זו אטו בשופטני עסקינן שיפקיר כל נכסיו ובתוך כך יזכו אחרים וישאר גברא ערטילאי רק בשביל הנאה פעוטה כזו של עירוב או שיתוף, אולם הוא הדבר שכתבתי בחידושי לעיל פאה פ"ד מ"ט, ע"פ הכלל בכל הש"ס דכל דבר שיש לו תקנה הוקל דינו אע"ג דהתקנה לא נעשתה רק מפני אפשרות התקנה, כמו ביומא פ"ג גבי מאכילין אותו הקל הקל דטבל ותרומה מ"ס טבל חמור אבל תרומה חזיא לכהן ומ"ס תרומה חמורה אבל טבל אפשר לתקוניה ע"ש, ואע"ג דהתם איירי להאכיל התרומה לישראל והטבל כל זמן שלא נתקנה, ובהכרח דרק מפני אפשרות התקנה אפילו במקום וזמן שהוא מהנמנע אפ"ה הוקל דינו בשביל זה. ובחידושי לזבחים ל"ב ע"א הארכתי ע"פ כלל זה, ולפ"ז ה"נ כוונתם כיון דאיכא אפשרות ההפקר עכ"פ כל זמן שלא זכה בו אחר, הוקל ממילא דין זה שנוכל לאמר בזה מגו דאי בעי מפקר לנכסיה והוה עני וחזי ליה.

פרק שני

מ"א ואלו דברים מתעשרין דמאי בכל מקום הדבלים כו'. בירושלמי איפלגו דר' יוחנן סבר כיון דמתניתין סתמא קתני לכן בין לוקח מישראל בין לוקח מעכו"ם מעשרן דמאי ור"א סבר דוקא כשקונה מישראל מעשרן דמאי אבל אם קונה מנכרי חייב להפריש ודאי, וע' מה שהאריכו בזה בביאורי הגר"א ובמראה הפנים.
שם כל המשתמש ממנו פטור. ע' במפרשים וע"ע בכפתור ופרח ס"פ ל"ז.
מ"ב המקבל עליו להיות נאמן מעשר את שהוא אוכל ואת שהוא מוכר ואת שהוא לוקח כו'. וכ' במשנה ראשונה וז"ל וא"ת הא תני מעשר את שהוא מוכר, וכיון שמעשר בפני הלוקח מה צריך לנאמנותו כו' ע"כ, ולדעתי בלתי מובנת קושיתו האם ל לעולם יעשר בפני הלוקח, הלא הכא איירי באדם שלא היה מוחזק עד עתה לנאמן על המעשרות, ואשמעינן במשנתנו תקנתא עבורו שיהיה נחשב בין הנאמנים, והיינו דתנן דזהו תקנתו, הקבלה ברבים על דברים אלו. ואח"כ להוציאם לפעולות במעשה, ואחרי שיבאו עדים

שהוא רגיל בהם תמיד, מאז נאמן על פירותיו לאמר מעושרים הם ולא יצטרך לעשרם בפני הלוקח, וכל הדברים הם רק עד שיצא לו שם שהיא רגיל בהם כמבואר ברמב"ם בהדיא, וע"ע בחזון איש לשביעית סי' יוד סק"ט.

שם ואינו מתארח אצל עם הארץ כו'. והוא כדאמרינן בברייתא דנדרים ד"כ ע"א ואל תהי רגיל אצל עם הארץ שסופך להאכילך טבלים.

מ"ג המקבל עליו להיות חבר אינו מוכר לעם הארץ לח ויבש ואינו לוקח ממנו לח. בירושלמי נאמן ע"ה לאמר הפירות הללו לא הוכשרו וכ' בתוי"ט הטעם דהא דאין ע"ה נאמן לאמר שלא נטמאו לפי שאין בקיאין בדקדוקי טהרות וטומאות ולפיכך אע"פ שהוא ישראל וישנו בתורה ובמצות אינו נאמן לטהרות כמש"כ הרמב"ם ברפ"י ממשכב ומושב והלכך לענין לאמר שלא הוכשרו נאמן לפי שאין זה צריך לשום בקיאות לדקדק עכ"ל. וע' מה שהאריך בזה בחזקה רבה חי"ד סי' פ"ג.

בר"ב ד"ה ואין לוקח. ונאמן ע"ה לאמר הפירות הללו לא הוכשרו אבל אינו נאמן לאמר הוכשרו אבל לא נטמאו. ע' בס' משנה אחרונה לטהרות פ"ז מ"ו.

מ"ד הנחתומים לא חייבו אותן חכמים להפריש אלא כדי תרומת מעשר וחלה כו'. ע' שעה"מ פ"ט ה"ב מה' מעשר ובכפתור ופרח פרק ל"ו.

מ"ה ר"מ אומר את שדרכו להמדד בגסה ומדדו בדקה טפלה דקה לגסה כו'. ע' ב"מ נ"ו ע"א ובתוד"ה לא התירו וביפה עינים שם ובהגהות הגר"א לתוספתא דמכילתין פ"ג.

פרק שלישי

מ"א מאכילין את העניים דמאי כו'. ירושלמי א"ר יונה מתניתין בעניים חברים כו', ע' נועם ירושלמי לפאה פ"ח.

מ"ב היה עומד ולוקח וראה טוען אחר יפה ממנו מותר להחזיר מפני שלא משך. וכ' הרמב"ם בפיה"מ דהאי עומד ולוקח דמשנתנו איירי דלא נטל אותם בידו ע"ש, אולם בב"ב פ"ח ע"א תניא בברייתא בירר והניח אפילו כל היום כולו לא קנה ולא נתחייב במעשר ע"ש, משמע דנטלם בידו, כן התם מחלק בין גמר בלבו לקנותם ובירא שמים דזכה עי"ז במקחו ע"ש.

כן איכא למידק על לשון משנתנו מותר להחזיר מפני שלא משך, הלא בירושלמי מעשרות פ"ג ה"א אמרינן דלענין קביעת מעשר דמים כמקח הן, וכ"פ הרמב"ם דפ"ה מה' מעשר הלוקח פירות תלושין לאכלן נקבעו למעשר ומאימתי יקבעו משיתן את הדמים אע"פ שלא משך ע"ש, ולפ"ז הו"ל למיתני הכא מפני שלא נתן את הדמים וצ"ע.

מ"ג המוצא פירות בדרך ונטלן לאוכלן ונמלך להצניע לא יצניע עד שיעשר ואם מתחלה נטלן בשביל שלא יאבדו פטור. וקשה מאי פטור דקאמר הלא לשון כזה נופל רק על פטור דבהחלט, משא"כ הכא דנטלן מתחלה שלא יאבדו שהוא ג"כ להצניע לאכלן לאחר זמן אלא שהוא מתכוין בכוונה מתחלה לכך, א"כ כשיצטרך לאוכלן יהיה מוכרח לעשרן, ולפ"ז חידוש המשנה הוא דמשעת מציאתן מותר להשאירן בידו כך בלתי מעושרין עד שיצטרך לאכלן ובכגון זה בלתי נופל שם פטור, כיון דבעוד שעה או שעתים מחר או מחרתים יהיה מחוייב לעשרן, ופשוט דמשו"ה שינה הרמב"ם צורת ההלכה בפי"א ה"י מה' מעשר וכ' בזה"ל ואם נטלם מתחלה שלא יאבדו ה"ז מותר לשהותן אצלו עד שירצה לאוכלן או למוכרן ויעשר אותן דמאי עכ"ל, ועפ"ז בלתי מובן לשון הרמב"ם בפיה"מ שכ' וז"ל ואם נטלן בשביל שלא יאבדו פטור מלעשר לפי שאינו נוטל אותם לעצמו אלא הוא כמו שיציל מיד הכושים ומיד הדליקה לזולתו עכ"ל, הרי דמפרש האי פטור דפטור לגמרי ובשביל שאינו נוטלם לעצמו כו', א"כ הרמב"ם סותר ממש את פירושו, והפליאה הגדולה ג"כ על הרדב"ז שם שהרכיב ע"ד הרמב"ם בה' מעשר את דבריו שבפיה"מ ולא הרגיש שהם סותרים זא"ז וצע"ג.

מ"ד המוליך חטים לטוחן כותי או לטוחן עם הארץ בחזקתן למעשרות ולשביעית לטוחן נכרי דמאי. ע' ראב"ד ומפרשים פי"א הי"ג מה' מעשר ובח"ס ח"ו סי' י"א.

שם המפקיד פירותיו אצל כותי או אצל עם הארץ בחזקתן למעשרות ולשביעית אצל העכו"ם כפירותיו. ע' בתוס' רע"ק ומש"כ בזה בס' שערי ציון סי' יוד וע"ע בפאת השלחן דפוס ירושלים דף נ"ו ע"ב.

מ"ה הנותן לפונדקית מעשר את שהוא נותן לה ואת שהוא נוטל ממנה מפני שחשודה לחלוף א"ר יוסי אין אנו אחראין לרמאין אינו מעשר אלא מה שהוא נוטל ממנה בלבד. ע' בחידושי הרשב"א לחולין ד"ו ובלב אריה שם ובפני יהושע לגיטין ס"א ע"ב.

מ"ו הנותן לחמותו מעשר את שהוא נותן לה ואת שהוא נוטל ממנה מפני שהיא חשודה לחלוף את המתקלקל א"ר יהודא רוצה היא בתקנת בתה ובושה מחתנה כו'. ע' ח"ס ח"ו סי' י"א וע"ע במחנה אפרים פי"א הי"ג מה' מעשר.

פרק רביעי

מ"א הלוקח פירות ממי שאינו נאמן על המעשרות ושכח לעשרן ושואלו בשבת יאכל על פיו כו'. ע' בת' פני יהושע חי"ד ח"א סי' י"ד ובס' חזקה רבה חי"ד סי' קס"ד ובת' אור גדול סי' כ"ז בהגה"ה.

מ"ב המדיר את חבירו שיאכל אצלו והוא אינו מאמינו על המעשרות אוכל עמו בשבת הראשונה כו' ובשבת שנייה אע"פ שנדר ממנו הנייה לא יאכל עד שיעשר. ע' אור שמח פ"ה ה"ד מה' שבועות ור"פ י"ב מה' מעשר ושם פי"א הי"ג.

בתוי"ט ד"ה חבירו. וה"ג אע"ג דהואיל ואינו מאמינו כו' אפ"ה קרי ליה חבירו לענין דגייס ביה ע"כ, ע' טהרות פ"ז מ"ט ובמשנ"א שם.

מ"ג רא"א אין אדם צריך לקרות שם למעשר עני של דמאי וחכ"א קורא שם וא"צ להפריש. בר"ש הביא אוקימתא דמכות י"ז ע"א במחלקותם כן הא דירושלמי, והשמיט הא דנדרים פ"ד ע"ב, ולכאורה הלא טעמא דר"א שם כיון דאי בעי מפקר לנכסיה והוה עני ושקיל ליה נקטו סתמא דהש"ס בכמה וכמה מקומות לאוקים ע"פ האי טעמא כמה סתמי משניות, וראשון לציון הוא בברכות מ"ז ע"א, ואפשר דהשמיטו הר"ש משום קושית הגרע"א בתוספותיו, דהכא לא חזי ליה ע"י ההפקר דהא לא תלקט להזהיר עני על שלו, וטעמייהו דרבנן דדחו לר"א שם משום דלא מפקר אינש לנכסיה דמירתת דילמא זכי בהו אינש אחרינא. ג"כ לא נקיט הר"ש כיון דבכל הש"ס נקיט סתמא דגמרא להאי טעמא דאי בעי מפקר כו', ומשו"ה השמיט הר"ש לכל האוקימתא דנדרים והביא רק הא דמכות, ואפשר דאביי גופיה הדר נמי מהא דנדרים ואוקים במכות בגוונא אחרינא, ועמש"כ בחידושי לנדרים שם ולגיטין י"ב ע"א, וע"ע בת' באר יצחק חא"ח סי' ח' ובגבורת ארי ליומא ד"ט ע"א בד"ה מעשר עני.

מ"ד מי שקרא שם לתרומת מעשר של דמאי ולמעשר עני של ודאי לא יטלם בשבת ואם היה כהן או עני למודים לאכול אצלו יבאו ויאכלו ובלבד שיודיעם. וכ' בשנות אליהו משום גונב דעת ע"כ, והר"ש הביא טעם אחר דילמא הכהן הוא טמא ואסור בתרומה וכן העני יטמא טהרות חבירו ע"ש, אולם בירושלמי שסמכו לזה ברייתא דלא יסרב אדם בחבירו לארחו בשעה שהוא יודע שאינו רוצה כו' ע"ש, הלא דכל הדברים משום גניבת דעת אתינן עלה. מזה משמע כפירוש השנו"א ז"ל, ואין להקשות א"כ מאי אשמעינן שמואל בחולין צ"ד ע"א דקאמר אסור לגנוב דעת הבריות, די"ל דעיקר הוא משום סיום דבריו ואפילו דעתו של עכו"ם, וע"ז מסיק דהא דשמואל לאו בפירוש איתמר אלא מכללא איתמר כו' ע"ש, דאי משום עצם איסור גניבת דעת ישראל א"צ שמואל להשמיענו דמשנתנו היא זו, וכן הברייתות המובאות בירושלמי הכא ובבבלי חולין שם, ובתוספתא ב"ק פ"ז שבעה גנבים הם הראשון שבכולם גונב דעת הבריות כו', ועמש"כ בחידושי לחולין שם.

מ"ה האומר למי שאינו נאמן על המעשרות קח לי ממי שהוא נאמן וממי שהוא מעשר אינו נאמן מאיש פלוני ה"ז נאמן וכ' הר"ב דכי אמר מאיש פלוני לא מצי לאשתמוטי דהא אינו רשאי ליקח מאחר, ע' תוס' רע"ק אות מ"א ובחזקה רבה חאה"ע סי' נ"ז.
מ"ו הנכנס לעיר ואינו מכיר אדם שם אמר מי כאן נאמן מי כאן מעשר א"ל אחד אני אינו נאמן איש פלוני נאמן ה"ז נאמן כו'. ע' ט"ז יו"ד סי' קי"ט ס"ק י"ח ובחזקה רבה חי"ד סי' פ"ט ובת' מקום שמואל סי' ל' ושם בחידושי דינים ליו"ד סי' קי"ט.
מ"ז החמרין שנכנסו לעיר אמר אחד שלי חדש ושל חברי ישן שלי אינו מתוקן ושל חברי מתוקן אינן נאמנין ר' יהודא אומר נאמנין. ע' בת' הרשב"א סי' תתל"ז.

פרק חמישי

מ"א הלוקח מן הנחתום כיצד הוא מעשר נוטל כדי תרומת מעשר וחלה. בירושלמי פריך וחלה חייבת בדמאי ולא כן תנינן חלת עם הארץ והמדומע פטורין מן הדמאי כו', וע' בכ"מ ובאור שמח רפ"ו מה' בכורים ובגבורת ארי ליומא ד"ח ע"ב בד"ה תנן התם ובד"ה אלא תרומת השני.
מ"ב הרוצה להפריש תרומה ותרומת מעשר כאחת נוטל אחד משלשים ושלש ושליש כו'. והקשה בר"ש האיך ישראל מפריש תרומת מעשר והלא מעשר ראשון דלוי הוא ועליו להפריש וכ' דילמא אבא אלעזר בן גמלא הוא דאמר בגיטין כשם שיש לבעה"ב רשות לתרום תרומה גדולה כך יש לו רשות לתרום תרומת מעשר כו', אמנם הרדב"ז על הרמב"ם ספ"ג מה' תרומות כ' על הר"ש דזה ודאי דוחק דסתם מתניתין היא ולא מוקמינן לה כיחידאי כו', וע' מה שהאריך בזה במראה הפנים.
שם והשאר חלה. הנה בשנות אליהו מוחק תיבות אלו, ועפ"ז דחה בקונטרס אחרון לשאגת אריה סי' צ"ז, מש"כ השאג"א שם דלהתוס' בסוכה ל"ה ריש ע"ב נעלם משנתנו דהכא ע"ש.
מ"ג הלוקח מן הנחתום מעשר מן החמה על הצוננות ומן הצוננות על החמה אפילו מטפוסין הרבה כו'. ע' מה שהאריך בזה במל"מ פי"ד ה"ה מה' מעשר.
מ"ד הלוקח מן הפלטר מעשר מכל טפוס וטפוס דר"מ ריא"א מאחת על הכל כו'. ע' תוס' ע"ז נ"ה ע"ב ד"ה אבל מוליכין ובשטמ"ק לב"מ נ"ו ע"א ובמה שהאריך המל"מ רפי"ד מה' מעשר.
מ"ה הלוקח מן העני וכן העני שנתנו לו פרוסות פת או פלחי דבילה מעשר מכל אחד ואחד ובתמרים ובגרוגרות בולל ונוטל כו'. ע' מל"מ ס"ה מעשר ובת' באר יצחק חא"ח סי' י"ב ובס' משנה אחרונה למס' מכשירין פ"ב מ"י בד"ה אם רוב כנענים.

מ"ו הלוקח מן הסיטון. וכ' הרמב"ם סיטון הוא המוכר פירות וכל דבר לח כגון דבש ושמן, ובר"ש כתב סיטון תגר הלוקח תבואה הרבה כו', וע' מש"כ על דבריהם בערוך השלם ערך סטן וע"ע ברשב"ם ב"ב במשנה פ"ח ע"א.

מ"ז הלוקח מבעה"ב וחזר ולקח ממנו שנייה מעשר מזה על זה אפילו משתי קופות אפילו משתי עיירות. וכ' הרמב"ם בפיה"מ ובפי"ד ה"ג מה' מעשר שחזקה לבעה"ב שימכור את שנמצא אתו מגנותיו, וע' מש"כ בזה בחזקה רבה חי"ד סי' קל"ח.

מ"ח הלוקח טבל משני מקומות מעשר מזה על זה אע"פ שאמרו אין אדם רשאי למכור טבל אלא לצורך. והקשו בתוס' חדשים ובמשנה ראשונה מאי קמ"ל דרשאי לעשר מטבל על טבל פשיטא כיון דמכרו בתורת טבל בודאי לא עישר כו' וע"ש מה שתירצו כל אחד לפי דרכו.

ונראה דטובא קמ"ל ובמשנה גופה ביארו הם החידוש בזה, דלכאורה קשה טפי איך משכחת כלל רישא דמשנתנו הלוקח טבל משני מקומות. הלא לעיל פ"ג מ"ג תנן דרק ר' יוסי מתיר למכור טבל ודאי אם המוכר יודיע ללוקח לוקח בשעת המכירה שהוא טבל אבל רבנן אסרי, וסתמא דמשנתנו ודאי לא נשנית אליבא דר' יוסי, וזהו מה דסמיך מסדר המשנה אע"פ שאמרו אין אדם רשאי למכור טבל אלא לצורך. והאי לצורך הוא דוקא אם נתערב לחבירו חולין מועטים בטבל מרובה מפני שאין לטבל זו תקנה אחרת עד שיעשר עליו ממקום אחר וע' בביאור הגר"א ליו"ד סי' של"א ס"ק קע"ט, ועפ"ז טובא קמ"ל כיון דאיסור מכירת טבל חמור כ"כ, א"כ גם בדיעבד בטלה מכירתו וכל אחד יעשר לעצמו, וכהא דא"ר יוסף בכתובות פ"א ע"ב כיון דאמר רבנן לא ליזבין אע"ג דזבין לא הוה זביניה זביני, וכה"ג אמר איהו גופיה בנדרים ד"כ ע"א הואיל ואמרי רבנן אין נזקקין לו בי דינא דמזדקקי לא עביד שפיר. וה"נ אמר רבא בזבחים ע"ג ע"ב השתא דאמור רבנן לא נקריב אי נקריב לא מרצי וע' מה שהארכתי בפרט זה בחידושי לזבחים שם, ולפי כל הנ"ל אשמעינן הכא טובא במשנתנו, דאם נזדמן צורך כזה לחבר כנ"ל, אז מותר אפילו לכתחילה ליקח טבל, ואם אי אפשר ליקח ממקום אחד יקח משני מקומות ויעשר מזה על זה.

מ"ט מעשרין משל ישראל על של כושיים משל כושיים על של ישראל כו' ירושלמי מתניתין דר"מ דאמר אין קנין לכושי בארץ ישראל לפוטרו מן המעשרות כו', וכ' הר"ש דסוגיא דמנחות פליג על הירושלמי, וע' מה שהאריך בזה בת' רבינו בצלאל אשכנזי סי' א'.

מ"י עציץ נקוב ה"ז כארץ תרם מהארץ על עציץ נקוב מעציץ נקוב על הארץ תרומתו תרומה כו'. ע' בת' הרשב"א סי' אלף ק"ע.

מי"א תרם מן הדמאי על הדמאי כו'. בתוס' רע"ק הקשה הא הוי ס"ס שמא שניהם אינם מעושרים או שניהם מעושרים כו' ע"ש, אולם כה"ג איכא למידק לעיל פ"ג מ"ו הנותן לחמותו מעשר את שהוא נותן לה ואת שהוא נוטל ממנו מפני שהיא חשודה לחלוף כו', דהתם נמי איכא ס"ס ספק מחלפא ואת"ל מחלפא שמא מעושרת נתנה לו, ובע"כ דהכי תקינו רבנן גבי דמאי לעשותו כחד ספק כדכ' בת' ר"ב אשכנזי סי' א' ע"ש, וע"ע מה שהאריך במשנה זו המל"מ בפ"ה הי"ז מה' תרומות.

פרק שישי

מ"א המקבל שדה מישראל מן העכו"ם ומן הכותי יחלק לפניהם. וכ' הר"ב דהאי לפניהם הוא שמניח חלקם לפניהם כמו שהוא בלתי מעושר, ובתוי"ט הביא בשם הרמב"ם דהאי לפניהם הוא דוקא שידע הבעה"ב שחלקו הוא טבל, ומסיק על זה בתפא"י מיהו במקבל מעכו"ם א"צ לחלק בפניו ע"כ, ואיני יודע מנא ליה להפריד בין הדבקים הלא במשנה כיילי ישראל עכו"ם וכותי כחדא, וברדב"ז על הרמב"ם פ"ו הי"א מה' מעשר כ' וז"ל ובשלמא גבי ישראל שמא יחשוב שהוא מתוקן ויבא לאכול ממנו אבל לגבי עכו"ם למאי ניחוש וי"ל משום גניבת הדעת א"נ הרואה חושב שעישר ונתן לו ויבא לקנותו מן העכו"ם ע"ש, אולם גם תירוץ הראשון של הרדב"ז בלתי מובן לכאורה דגניבת דעת נופלת על דבר שיש חילוק בזה אל מקבל הדבר, אבל איזה חילוק הוא אל העכו"ם בין מעושר לשאינו מעושר הלא לפניו כולו היתר, אכן אשכחן גניבת דעת בעכו"ם כה"ג בחולין צ"ד ע"א דיהיב ניהליה תרנגולת טרפה במר דשחוטה.

שם החוכר שדה מישראל תורם ונותן לו א"ר יהודה אימתי בזמן שנתן לו מאותה השדה ומאותו המין אבל אם נתן לו משדה אחרת או ממין אחר מעשר ונותן לו, ע' חזון איש לשביעית סי' ד' ס"ק י"ג.

בר"ב ד"ה תורם ונותן לו. דאי אפשר לגורן שתעקר אלא א"כ נתרמה, ע' בס' משנה אחרונה למקואות פ"א סוף מ"ה ושם בטבו"י רפ"ד.

מ"ב החוכר שדה מן העכו"ם מעשר ונותן לו ר' יהודא אומר אף המקבל שדה אבותיו מן העכו"ם מעשר ונותן לו. וכ' הר"ש דבב"מ ק"א ע"א מסקינן דשדה אבותיו שגזלו העכו"ם מאבותיו ולדידיה קנסו דמתוך כך ידחוק עצמו לקנותה כו' אבל מעיקרא בעי הש"ס למימר דארץ ישראל קרי שדה אבותיו וקסבר אין קנין כו' ע"ש, וקשה איך אפשר כלל לאמר דר' יהודא ס"ל אין קנין הלא בירושלמי לעיל פ"ה ה"ח ובגיטין פ"ד ה"ט אמרינן

בהדיא ר' יהודא ור"ש אומרים יש קנין לעכו"ם בא"י לפוטרו מן המעשר ומובא בתוס' מנחות ס"ו סוף ע"ב, ועפ"ז תקשה נמי בתוס' גיטין מ"ז ע"א בד"ה אמר רבה שכתבו אסוגיא דב"מ שם דאפ"ל דר' יהודא סבר אין קנין ע"ש, הלא דבריהם הם נגד הברייתא דירושלמי כנ"ל וצ"ע כעת, וע"ע בס' חזון איש לשביעית סי' ד' ס"ק י"ד ובחידושי הגר"ח הלוי ז"ל פ"א ה"י מה' תרומות.

מ"ג כהן ולוי שקבלו שדה מישראל כשם שחולקין בחולין כך חולקין בתרומה ר"א אומר אף המעשרות שלהן שעל מנת כן באו. וכ' הר"ב ואין הלכה כר"א דאע"ג דעל מנת כן ירדו במה קנו ע"כ, וקשה הלא בירושלמי קאמר דזאת היתה הטענה העיקרית של החכמים לר"א במה קנו, ועל זה השיבם ר"א אף אתם מודים שאם התנו ביניהם שהמעשרות שלהם אפילו התנו במה קנו סתמא נעשה כאומר תלוש מן הקרקע שיקנה לך מעשרותיו ע"ש וא"כ איך חזר הר"ב בטענתו על ר"א דמשו"ה לית הלכתא כוותיה. הלא על טענה זו כבר השיבם כנ"ל.

ונלע"ד דטענת חכמים במה קנו עדיפא טובא מטענת ר"א, דבשלמא אם התנו לכתחילה שני הצדדים שהתרומות ומעשרות יהא שלהם שפיר יפה כחם בתנאי זה להוציא זכות התו"מ מכהנים ולוים אחרים, דהא אי בעו בעל השדה שלא לזרוע כלל בשנה זו הרשות בידו נמצא שלא הפסיד בזה לכהנים ולוים אחרים, משא"כ אם לא התנו הרי בעל השדה היה זורע שדהו גם בזולת קבלנותם, ובמה קנו הם יותר מכהנים ולוים אחרים, כן נלע"ד בהבנת הר"ב ז"ל בזה שסיים במה קנו.

מ"ד ישראל שקבל שדה מכהן ומלוי המעשרות לבעלים כו'. הנה מסדר המשנה קבע משנתנו אחרי דעת ר"א במשנה הקודמת דכהן ולוי שקבלו שדה מישראל המעשרות שלהן שעל מנת כן באו, הרי דהוא מתחשב עם דעת הקבלן אע"פ שלא פירש, וקמ"ל הכא ההיפוך דאם ישראל קבל מכהן ומלוי המעשרות לבעלים, היינו דבזה כו"ע מודו שמתחשבים עם דעת הבעלי שדה דשיירו מקום מעשרותיהן לעצמן, ובתר הכי קבע דברי ר' ישמעאל בקרתני שקבל שדה מירושלמי דמע"ש של ירושלמי דס"ל כר"א במשנה הקודמת כמש"כ בשנות אליהו ע"ש, היינו דמתחשבין עם דעת הירושלמי משום דמקומו מוכשר לאכילת מעשר שני, ובזה פליגי רבנן עליה מפני דהקרתני ג"כ יכול לעלות ולאכלו בירושלים, והרמב"ם בפיה"מ כ' דהלכה כחכמים נגד ר' ישמעאל אבל בהלכותיו השמיט כל האי דינא דקרתני וירושלמי וצ"ע.

מ"ה המקבל זיתים לשמן כשם שחולקין בחולין כך חולקין בתרומה ר' יהודא אומר ישראל שקבל מכהן ומלוי זיתים לשמן למחצית שכר המעשרות לבעלים. הנה הר"ב

גריס או למחצית שכר ובתוי"ט לא גריס תיבת או, ולא ידענא איך אפשר למחוק תיבה זו. הרי לפי המבואר בירושלמי דר' יהודא עביד זיתים כקרקע ורבנן לא עבדי זיתים כקרקע ע"ש, א"כ בהכרח ד דעצם פלוגתייהו היא על מקבל זיתים לשמן ורק ר' יהודא הוסיף דגם למחצית שכר המעשרות לבעלים, ולפ"ז תיבת או היא נחוצה להורות דר"י קאמר שני דברים. ובזולת תיבה זו היה מקום לפרש דאיהו חדית רק דינא דלמחצית שכר. ולפי האמת לא שייך לאמר בזה דאיהו עביד זיתים כקרקע, דבמחצית שכר ליכא רק עסק ריוח של ממון ואין להם ענין עם הקרקע, וכיון דלפ"ד הירושלמי בע"כ צריך לאמר דר"י או זה או זה קאמר. א"כ טפי עדיף למיגרס או כי היכי רלא נטעה וצע"ק.

מ"ו בש"א לא ימכור אדם את זיתיו אלא לחבר בה"א אף למעשר וצנועי ב"ה היו נוהגין כדברי ב"ש. וכ' הרמב"ם בפיה"מ דפלוגתייהו היא דב"ש סברי אסור לגרום טומאה לחולין שבא"י וב"ה סברי מותר לגרום טומאה לחולין שבא"י, וע' תשב"ץ ח"א סי' י"ד. **והנה** בביצה ל"ד ריש ע"ב כ' התוס' מקשה בירושלמי מחלפא שיטתייהו דב"ש לעיל קאמר לא יטול אא"כ נענע והכא קאמר דבאמירה סגי דהא ר"א שמותי הוא כו' ע"ש, והשתא לפי הנחה זו דמצינן להקשות משיטת ב"ש על ר"א ומשום דהוא שמותי מתלמידי ב"ש, א"כ איכא למידק נמי הכא כמ"כ איך מסקינן בסוטה ד"ל ע"ב דר"א ס"ל מותר לגרום טומאה לחולין שבא"י הלא היא נגד שיטת ב"ש במשנתינו וצ"ע.

מ"ז שנים שבצרו את כרמיהם לתוך גת אחת מעשר ואחד שאינו מעשר המעשר מעשר את שלו וחלקו בכל מקום שהוא. וקשה בשלמא לפירוש הראב"ד ספ"ט מה' מעשר שלא היו שותפים רק שני אנשים נפרדים משני כרמים היינו דנקט שנים שבצרו את כרמיהם, משא"כ לפמש"כ הכ"מ שם דהרמב"ם הבין דאירי שהיו שותפים בכרם אחד הלא הי"ל לתנא להתחיל השותפין שבצרו את כרמם, כדקתני השותפין שרצו לעשות מחיצה השותפין שנדרו זמ"ז. כן לפ"מ שכל החידוש הוא אדות הרמת חלק הדמאי, נמצא שחלק זה הוא רק ספק, א"כ מדוע תנא אחד מעשר ואחד שאינו מעשר, דלשון זה משמע דכמו שהאחד מעשר ודאי כן השני ודאי אינו מעשר, וא"כ ליכא בזה ספק, והיל"ל כמו בכ"מ אחד נאמן על המעשרות ואחד אינו נאמן או אחד חבר ואחד ע"ה וצ"ע כעת.

בר"ש ירושלמי א"ר אלעזר דר"מ היא דאמר לא התירו למכור דמאי אלא לסיטון בלבד כו', ע' בס' חזון איש לשביעית סי' ד' סק"ח.

מ"ח שנים שקבלו שדה באריסות או שירשו או שנשתתפו יכול הוא לומר לו טול אתה חטים שבמקום פלוני ואני חטים שבמקום פלוני כו'. וכ' בתפא"י דמיירי שאחד חבר

ואחד ע"ה ע"ש, ולפי דבריו קשה טובא הלא במשנה דבתר הכי תני חבר וע"ה שירשו את אביהם עם הארץ יכול הוא לאמר לו טול אתה חטים שבמקום פלוני כו', ובמשנתנו הלא תני נמי או שירשו ומדוע כפל התנא האי דינא, ובע"כ דשני דינים נפרדים הם ורק במשנה דלקמן איירי בחבר וע"ה, ומשום לתא דמכירת דמאי לע"ה אתינן עלה, ומשנתנו דהכא גם בששניהם חברים, ומשום מכירת טבל דאסור למכור גם לחבר חבירו אלא לצורך כמש"כ התוי"ט ע"ש, וכמש"כ תמצא מפורש ומבורר בשני פסקי הרמב"ם פ"ו הי"ד מה' מעשר ושם פי"א ה"ו ע"ש. ואפשר יפרש התפא"י משנה דלקמן ע"פ פי' הר"ש שם ועמש"כ בחידושי שם.

מ"ט חבר ועם הארץ שירשו את אביהם ע"ה כו'. והקשה הר"ש הא כבר תנא ליה רישא או שירשו כו' ע"כ, אולם לפמש"כ בחידושי לעיל מ"ח דהתם איירי דשני היורשים הם חברים ומשום מכירת טבל שלא לצורך גם לחבר אסור ורק במשנתנו דהכא במכירת דמאי לע"ה איירי לפ"ז ניחא ע"ש.

מ"י חבר ועם הארץ שירשו את אביהם ע"ה יכול הוא לומר לו טול אתה חטים שבמקום פלוני ואני חטים שבמקום פלוני כו' גר ועכו"ם שירשו את אביהם עכו"ם יכול הוא לומר טול אתה עבודת כוכבים ואני מעות כו'. ופירש"י בחגיגה כ"ה ע"ב אהא דטול אתה חטים כו' דכיון דחד מינא הן אמרינן יש ברירה כו' אבל בשני מינין אין לומר ברירה, וכ' שם התוס' דגם בסיפא דגר ועכו"ם שירשו את אביהם דיכול לומר ג"כ טול אתה ע"ז ואני מעות גם התם מפרש רש"י משום טעמא דברירה ע"ש, ולפנינו ליתא האי פירושא דסיפא ברש"י, אבל נפלאתי איך יוכל לפרש הכי בסיפא, כיון דברישא מפרש כאשר הוא גם לפנינו, דרק בחטין וחטין יוכל לאמר כן משום דהוא מין אחד אבל בשני מינין לא אמרינן ברירה, ואיך יפרש בסיפא טעמא דברירה. הלא ע"ז ומעות שני מינין נינהו, וכ"כ הרשב"א בחידושיו לקידושין י"ז ע"ב דברישא גבי חבר וע"ה הוא מטעם ברירה ומשום דחטין וחטין חד מינא הוא משא"כ בסיפא דגר ועכו"ם לאו מטעם ברירה הוא דע"ז ומעות שני מינין הן ע"ש.

והנה ברישא דמשנתינו דחבר וע"ה שירשו את אביהם ע"ה הקשה הר"ש הא כבר תנא ליה רישא או שירשו כו' ע"ש, וכוונתו למשנה הקודמת דתנן שנים שקבלו שדה באריסות או שירשו או שנשתתפו כו', ועפ"ז ג"כ איכא ל למידק ע"ד התוס' בחגיגה שם שכ' וז"ל ומההיא דהלוקח יין מבין הכותים ליכא לאקשויי דשמעינן מינה ברירה דהתם טעמא אחרינא איכא שמפרש דבריו בהדיא אבל ירושה דממילא הויא לא ע"ש, ולפי הנ"ל הלא

משנתינו דהכא היא ממש כהמשנה הקודמת מדהקשה הר"ש הא כבר תנא ליה. ושם כייל בהדיא ירושה דממילא עם אריסות ושותפות.

אמנם בעצם הסברא לחלק בין מין אחד לשני מינין דפירש"י, וכדמוכח ממשנתנו גופה דמסיק אבל לא יאמר לו טול אתם חטים ואני שעורים כו', נלע"ד להסביר בד"ז דבשלמא כשנפל לשניהם בירושה מין אחד, ובע"כ הוה חציו לזה וחציו לזה. הלא בהכרח אתינן לטעמא דברירה, דכשאתה נותן לראובן חלק זה ולשמעון חלק האחר ותאמר דילמא חלקו של ראובן שייך לשמעון ושל שמעון לראובן, הלא תברא בצדו מאי חזית, וכן להיפוך דילמא חלק זה לזה וזה לזה, עד דבע"כ אתית לטעמא דברירה, היינו בחלק זה שניתן לו אמרינן הוברר למפרע דזהו חלקו, משא"כ בשני מינין אם אתה נותן לו חטין אפשר דהשעורים שייך לו, ואפשר נמי חציו חטין וחציו שעורים וכה"ג, ומה שהוא אומר לו טול אתה חטים ואני שעורים אין זה ברירה מצד עצמו, רק הוא ניהו המברר לעצמו חלק זה וחלק האחר בירר עבור חבירו ואין זה ככל ברירה, ועפ"ז בלתי מובן לע"ד, איך עלה כלל על דעת התוס' בקידושין י"ז ע"ב לפרש, הא דגר ועכו"ם שירשו את אביהם דאומר לו טול אתה ע"ז ואני מעות דזהו מטעם ברירה, הלא בשני מינין כאלו והוא בעצמו מברר אין זה ענין לברירה כנ"ל, וצ"ע כעת.

מי"א המוכר פירות בסוריא ואמר משל ארץ ישראל הן חייב לעשר כו' ע' בת' הרמב"ם דפוס ירושלים סי' קל"ב,

מי"ב עם הארץ שאמר לחבר קח לי אגודת ירק קח לי גלוסקין אחד לוקח סתם ופטור ואם אמר שלי זה וזה של חברי ונתערבו חייב לעשר ואפילו הן מאה. הנה המפרשים מיחסים ביאור משנתנו לברייתא דעירובין ל"ז דתליא בברירה ע"ש, וקשה הלא מדקתני בסיפא ואם אמר שלי זה וזה של חברי ונתערבו כו', משמע דברישא לקח החבר שתי האגודות סתם ונתן אחת מהן לעם הארץ השולחו, א"כ הוא ניהו בעצמו המברר, ולא דמי בזה לכל ברירה דבש"ס כמו היין מן הנוד ואיזו שתצא בפתח תחילה וכה"ג, דהדבר נברר מעצמו ולהכי אתינן בע"כ לדין ברירה משא"כ הכא וצ"ע כעת,

שם ואם אמר שלי זה וזה של חברי ונתערבו חייב לעשר ואפילו הן מאה. פי' ולזה לא יועיל ג"כ דין ברירה, ע"פ הכלל שכ' התוס' בתמורה ד"ל סוף ע"א ובש"מ דכל דבר שהובורר האיסור מתחילה ואח"כ נתערב בהיתר לא סמכינן אברירה ע"ש, ומשו"ה חייב לעשר מספק.

פרק שביעי

מ"א המזמין את חבירו שיאכל אצלו והוא אינו מאמינו על המעשרות אומר מערב שבת מה שאני עתיד להפריש למחר הרי הוא מעשר כו', ע' בת' מהרי"ט ח"א סי' ק"נ.

מ"ב מזגו לו את הכוס אומר מה שאני עתיד לשייר בשולי הכוס הרי הו מעשר כו'. בירושלמי מקשה מדוע לא ניחוש גם הכא שמא ישבר הכוס או ישפך היין באמצע שתייתו ונמצא ששתה טבלים למפרע כמו דחיישינן לבקיעת הנוד גבי הלוקח יין מבין הכותים ומשני הכל מודים על הכוס שהוא על אתר, פי' מיד אחר שהתנה הוא שותה ומשו"ה לא חיישינן הכא שמא תיבקע, ומסיק ברידב"ז ואם תבקע לאחר מכאן לא איכפת לן כיון שכבר נעשה תרומה ע"ש, ולא נהירא דכל זמן שלא הופרש בפועל לא נעשה תרומה, וכן פירש"י בהדיא בגיטין כ"ו ע"א וז"ל לכשיבקע כשיבא לידי כך ודאי טבלים שתה אבל אין לחוש לכך דלא שכיחי ליבקע ע"ש, וכ"ה ג"כ מצד הסברא דהא כל טעמא דר"מ הוא משום דאית ליה ברירה ואם תבקע קודם ההפרשה הרי לא יבא כלל לידי ברירה, ונפל יסוד ההיתר מתחילתו, וע' רש"י עירובין ל"ז סוף ע"ב, ועפ"ז בלתי מובן ג"כ לע"ד מש"כ הכא במראה הפנים בשם הרא"ש ז"ל ע"ש וצ"ע ולכאורה קשה מדוע נטר הירושלמי בקושיתו עד הכא ולא הקשה כמ"כ על המשנה הקודמת דמזמין את חבירו שיאכל אצלו דמותר לו ע"י קריאת שם, דניחוש שמא קודם ההפרשה יהיה נאבד או נשרף ונמצא אוכל טבלים למפרע, ואפשר משום דעצם קושיתם של ר' יוסי ור"ש היתה על משנה דהלוקח יין שהוא משקה, להכי מצאו יותר מקומם להקשות בדוגמא זו אהא דמזגו לו את הכוס.

אמנם עצם קושית הירושלמי בלתי מובן שהקשו מבקיעת הנוד. הלא משנה זו ודאי אליבא דר"מ דס"ל ברירה, וא"כ מה מקום לקושיתם הלא התם השיב איהו גופיה לר' יוסי ור"ש לכשיקבע, פי' דלא שכיח ליבקע או שימסור לשומר כדפירש"י בעירובין שם וצ"ע.

מ"ג וחושך גרוגרות אחת רשב"ג אומר לא יחשוך מפני שהיא ממעט מלאכתו של בעה"ב ר' יוסי אומר לא יחשוך מפני שהוא תנאי ב"ד. הנה בכ"מ פ"ט הי"א מה' מעשר תמה למה לא פסק הרמב"ם כרשב"ג דכ"מ ששנה רשב"ג במשנתו הלכה כמותו וע"ש מה שתירץ, אולם בת' הרשב"א ח"א סי' מ"ם כ' דעל כלל זה דרשב"ג אין סומכין בו לפסוק כמותו כו', וע' בת' רבינו אברהם בן הרמב"ם ז"ל סי' פ"א ובקונטרס התירוצים לע"ז ל"ב ע"ב ובמש"כ בחידושי לב"מ ל"ח ע"ב ולכתובות ע"ז ע"א.

והנה הראב"ד שם גריס במשנתנו וחושך גרוגרות אחת דברי רבי רשב"נ אומר לא יחשוך כו', והנה בתוספתא תרומות פ"ג פ"ד פ"ה ובמ"א אשכחן כה"ג טובא בלשון דברי רבי רשב"ג אומר. וי"ל משום דהתם סדרום ר' חייא ור' אושעיא הקדימו הם דברי רבי לרשב"ג אביו, משא"כ במשנה דרבי גופיה סדרה כדאמרינן בביצה ד"ב ע"ב וע' רש"י ס"פ אלו מציאות, וא"כ איך הקדים הוא דבריו לדברי אביו וצ"ע ע"פ גרסא זו.

מ"ד הלוקח יין מבין הכותים אומר שני לוגין שאני עתיד להפריש הרי הן תרומה עשרה מע"ר תשעה מע"ש ומיחל ושותה. בתוספתא פ"ח מסיק עלה דברי ר"מ ר' יהודא ור' יוסי ור"ש אוסרין אמרו לו לר"מ אי אתה מודה שאם יבקע הנוד נמצא שותה טבל אמר להם לכשיבקע, והנה בכ"מ בעו בש"ס למימר דטעם פלוגתתם הוא בברירה, והתוס' ביומא נ"ו ע"ב כ' וז"ל תימה מנ"ל דטעמייהו משום ברירה הא קתני בהדיא טעמייהו משום בקיעת הנוד וי"ל כו' והיו מקשים לו כל מה שהיו יכולים רק שיחזור בו ע"ש, וקשה דזה ניחא רק לתרץ על הויכוח שהיה בין התנאים גופייהו, אבל רבא בעירובין ל"ז ע"ב דקאמר דטעם האוסרין הוא משום ראשית ששירה ניכרין, ור"מ ס"ל דלא בעינן ששיריה ניכרין כדפירש"י במכות י"ט ע"ב, הרי על רבא ודאי הדרא קושית התוס' ביומא הא אינהו גופייהו אמרו משום בקיעת הנוד, ומדוע לא אמרו לו הטעם דראשית ששיריה ניכרין, ואף די"ל דאינהו ידעי דס"ל לר"מ דלא בעינן שיריה ניכרין. והאי ראשית מבע"ל לר"מ לדרשת הספרי בפ' שפטים שאין תורמין אותן אלא מן המובחר, או כדרשת הירושלמי בתרומות פ"ד סוף ה"ג ראשית ואפילו כל שהו, היינו דחטה אחת פוטרת הכרי וע' חולין קל"ז ע"ב רש"י ד"ה פוטרת, אמנם תירוץ זה סובל על התנאים בעצמם דפליגי עליו, וידעו דעתו, משא"כ רבא מנא ליה לעשות ביניהם פלוגתא חדשה בדרשת ראשית ששיריה ניכרין, אם הם בעצמם אמרו לו טעמא דבקיעת הנוד וצ"ע כעת. וע"ע בס' שאילת שלום סי' ט'

מ"ה היו לו תאנים של טבל בתוך ביתו והוא בבית המדרש או בשדה אומר מה שאני עתיד להפריש הרי הן תרומה ועשר מעשר ראשון ותשע מע"ש היו דמאי אומר מה שאני עתיד להפריש למחר כו'. הנה גבי ודאי לא קתני למחר וע' בתוי"ט, אולם בפני משה כ' דכמו בדמאי כן לודאי צריך שיפרש למחר ע"ש, ופליאה דעת שלא הביאו לדברי התוס' ביומא נ"ה סוף ע"ב ובסוכה כ"ג ע"ב ד"ה שני לוגין שכ' בהדיא דרק בסיפא גרסינן למחר ולא ברישא.

מ"ו היו לפניו שני כלכלות של טבל ואמר מעשרות זו בזו הראשונה מעושרת של זו בזו ושל זו בזו הראשונה מעושרת מעשרותיהן מעשרות כלכלה בחברתה קרא שם. ע' בירושלמי לעיל ספ"ק ובתוס' הרי"ד שם. ל

בתוי"ט סד"ה של זו בזו. אבל כי לא כללינהו בבת אחת אע"ג שאמרם בתוך כ"ד תפוס לשון ראשון. ע' במשנ"א טבו"י פ"ד סמ"ד.

מ"ז מאה טבל מאה חולין נוטל מאה ואחד כו'. בירושלמי ר' לוינטי בשם ר' יונה כל טבל דאנן קיימין הכא טבל לראשון ולשני, פי' ולא לתרומה גדולה דאל"ה אמאי מפסיד רק אחת מן החולין בשביל התרומת מעשר לבד הרי טבול גם לתרומה גדולה כדפי' בפ"מ ע"ש, ועפ"ז ניכרת גרסא מוטעת בירושלמי ב"מ פ"י ה"א, דשם קאמר נוטל מאה ואחת כדי להפריש תרומה ותרומת מעשר מן הטבל ע"ש, דהכא אמרינן בהדיא דתרומה גדולה כבר הורמה וע' בשנות אליהו.

מ"ח מי שהיו לו עשר שורות של עשר עשר כדי יין ואמר שורה החיצונה אחת מעשר ואין ידוע איזו היא נוטל ב' חבית לוכסן. וכ' הר"ש הא דפתח בכד וסיים בחבית לומר לך היינו חבית היינו כד כדמשנינן בפ' המניח את הכד, ובראב"ש כ' ונ"מ למקח וממכר ע"כ, וקשה בשלמא כל הני דחשיב בר"פ המניח איכא לאוקמי דנ"מ למקח וממכר או למיעוטא דקרו לחביתא כדא וכן להיפוך, משא"כ הכא דאינו נוגע לרוב ומיעוט של בני אדם ולא לחבירו, רק לדין מעשר אם אירע לאדם פרטי הזדמנות כזאת, בזה הדרא קושית הש"ס דהתם מדוע שינה התנא הכא סדרו לפתוח בכד ולסיים בחבית, ועמש"כ בחידושי למעילה י"ג ע"ב ולמנחות ט"ו ע"ב.

כלאים

פרק ראשון

מ"א החטין והזונין אינן כלאים זב"ז השעורים ושבולת שועל הכוסמין והשיפון כו'. ע' מנחות ד"ע ע"א תוד"ה תנא כוסמין ובראב"ן סי' נ"ג ובמה"פ לירושלמי ריש מס' חלה ובביאור הגר"א ליו"ד סי' רצ"ז סק"י ובאור זרוע ה' חלה סי' רי"ד.

מ"ב הקשות והמלפפון אינם כלאים זה בזה ר' יהודא אומר כלאים. בירושלמי הלשון ר' יהודא אומר עיקרו כלאים, ומפרש שם שהמלפפון בא מזרע אבטיח ומזרע תפוח והן מתאחין ונעשין כלאים ע"ש, וזו היא הכוונה עיקרו כלאים, וראיתי בס' גפי אש שכ' ע"פ הנחה זו דלהכי ל"ק ר' יהודה כלאים זה בזה רק כלאים, משום דאין לו שום שייכות עם הקשות המוקדם במשנה, ומשו"ה לא שייך הלשון זה בזה אלא כלאים דהוא עצמו

כלאים ע"ש, אולם עפ"ז לא יצא ידי חובת ביאור הא דבתוספתא פ"ק כייל מלפפונות עם שאר מינין ואפ"ה קתני זה בזה, אכן בכלל צריך להבין דבמשנתנו חזינן דת"ק פליג על ר' יהודא ומלבד מה דסתם משנה היינו ר"מ כדאמרינן בסנהדרין פ"ו ע"א, הלא כללא הוא ג"כ דת"ק דר"י היינו ר"מ וע' רשב"ם ב"ב קכ"ז ע"ב ובתוס' קידושין י"ט סוף ע"ב, ואילו בתוספתא שם ס"ל לר"מ ור' יהודא דקשות ומלפפונות אינן כלאים זב"ז ור' יוסי ור"ש סברי דהן כלאים זב"ז, וע' במראה הפנים וצ"ע.

מ"ג הלפת והנפוץ והכרוב והתרובתור. בתוס' אנשי שם כ' וז"ל בירושלמי גריס והכרובתור ומפרש כרוב דקיק והוא ע"ד בצלצול שמורה כ"כ על הקטנות כמנהג לה"ק בשמות שלהורות על המיעוט וההקטנה יאריכו המלה כמו אישון בת עין ולפעמים מכפילה ירקרק אדמדם עכ"ל, ול"נ להביא מקרא דעל כפים ישאונך, דהיה די אם היה כתוב ישאוך, ותוספות הנו"ן בא רק להורות על ההקטנה, היינו דכתוב זה סובב על המקרא הקודם כי מלאכיו יצוה לך ל לשמרך וגו' על כפים ישאונך פן תגוף באבן רגליך, ר"ל המלאכים ישאוך כמו שנושאים את התינוק בשמירה נוספת שלא יתנגף באבנים כן ישאוך,

בתוי"ט ד"ה והנפוץ. ובירושלמי במשנה ובגמרא הגרסא והגפוס, וע' במפרשי המשנה עוקצין פ"א מ"ב על תיבת והגפוס.

מ"ד ובאילן האנסים והקרסתומלין כו'. במשנה ראשונה הקשה מה ראה התנא להפסיק עם דיני אילן באמצע דיני ירקות ע"ש, ולעד"נ דאף דמצד המין נחשב להפסק אבל מצד הדין והדמיון שפיר סמכינהו התנא, דרישא דמשנתנו גבי אילן דמי לדיני ירקות שבשתי המשניות הקודמות, דהמינין דמיין להדדי ואינן כלאים זב"ז מדין המשנה, ובסיפא דמשנתנו גבי אילן נקט המינין דדמיין להדדי והם כלאים זב"ז, דומיא דירקות דחשיב בתר הכי במשנה ה' דאע"פ שדומין זל"ז ומ"מ הם כלאים זב"ז וע' בתוי"ט דפרקין לקמן מ"ז

מ"ה ודלעת יונית עם המצרית והרמוצה אע"פ שדומין זל"ז כלאים זב"ז. הנה בנדרים נ"א ע"א קאמר מאי דלעת הרמוצה אמר שמואל קרא קרקוזאי רב אשי אמר דלעת הטמונה ברמץ איתיבי רבינא לרב אשי ר' נחמיה אומר דלעת ארמית היא דלעת המצרית כלאים עם היונית כלאים עם הרמוצה, פי' הלא חזינן דהרמוצה לאו טמונה ברמץ אלא מין דלעת היא שנקראת רמוצה ומסיק בתיובתא ע"ש, והשתא קשה ל"ל לאתויי מר' נחמיה ולא מסתם משנתנו דהכא וצ"ע כעת. וע"ע במשנ"ר לעיל בפרקין מ"ב.

בר"ב ד"ה הצנון והנפוץ אע"פ שהפרי והעלים דומין לזה לזה כו', ע' במשנ"ר דפרקין לעיל מ"ג.

מ"ו הזאב והכלב כלב הכופרי והשועל כו' אע"פ שדומין זל"ז כלאים זב"ז. הנה בברכות ד"ט ע"ב גבי מאימתי קורין את שמע בשחרית תניא ר"מ אומר משיכיר בין זאב לכלב ע"ש. והוא מתאים עם משנתנו שדומין זל"ז עד דצריך הבטה עמוקה קצת להכיר ההבדל שביניהם, והא דהם כלאים זב"ז נמי ידעינן דחלוקים בתכונותיהם דהא זאב יש לו דריסה כדתנן ר"פ אלו טרפות ואלו בכלב נקטינן דאין לו דריסה כדאמרינן שם נ"ג ע"א, ומעתה מסתפקנא בהא דתנן הכא דכלב כופרי ושועל דומין זל"ז וכלאים זב"ז, מי נימא כמו דלשועל יש דריסה כדאמרינן בחולין שם כמ"כ יש דריסה לכלב כופרי מצד דמיונו לשועל, א"ד כיון דהם כלאים זה בזה ומצד שמו הוא ג"כ כלב אפשר דאין לו דריסה ככלב, ומכש"כ דהספק חל אליבא דר"מ דאמרינן בירושלמי הכא אע"ג דר"מ אמר כלב מין בהמה מודה בכלב כופרי שהוא מין חיה ומשו"ה כלב עם כלב כופרי כלאים ע"ש, ולפ"ז בודאי דיש מקום להסתפק איך דינו לגבי דריסה, וע' רש"י ב"ק ד"פ ע"א ד"ה כלבים כופרים וצ"ע.

מ"ז אין מביאין אילן באילן ירק בירק ולא אילן בירק ולא ירק באילן כו' יל"ד על מסדר המשנה דלא תני משנה זו גבי כלאי אילנות וירקות והפסיק במשנת הזאב והכלב כלב כופרי ושועל כו' וצ"ע.

שם ר' יהודא מתיר ירק באילן וכ' התוי"ט שסובר ר"י דדוקא כשע"י ההרכבה הן מתאחין ונעשה על ידיהן פרי או ירק משונה בהו אסרה התורה משום כלאים כו'. ע' ח"ס חי"ד סי' רפ"ז.

בר"ב ד"ה אין מביאין אילן באילן. אבל אילן סרק באילן סרק כיון שאין שום אחד מהם עושה פרי כמין אחד חשוב ושרי, ע' במשנ"ר דפרקין מ"ד.

מ"ח אין תוחבין זמורה של גפן לתוך האבטיח כו'. בירושלמי מוקי לה במעמיק שורש למטה משלשה טפחים חוץ לששה, וע' בס' חזון איש לכלאים סי' י"ג ס"ק י"א.

מ"ט הטומן לפת וצנונות תחת הגפן אם היו מקצת עליו מגולין אינו חושש לא משום כלאים כו'. ע' רש"י עירובין ע"ז ע"ב ד"ה אינו חושש ובמל"מ פ"ג ה"ו מה' כלאים.

שם הזורע חטה ושעורה כאחת ה"ז כלאים ר' יהודא אומר כו', ע' ר"מ ור"ש ובת' הרשב"א סי' תמ"ח.

פרק שני

מ"א כל סאה שיש בו רובע ממין אחר ימעט כו'. ע' בת' הרשב"א סי' רנ"ט ובת' הגרע"א סי' ריי"ח.

שם ר' יוסי אומר יבור בין ממין אחד בין משני מינין רש"א לא אמרו אלא ממין אחד וחכ"א כו', ע' דורות הראשונים בתקופת המשנה ביסודה פכ"ז.

מ"ב באמת אמרו זרעוני גינה שאינן נאכלין מצטרפין אחד מעשרים וארבע בנופל לבית סאה. בירושלמי קאמר עלה ר' לעזר כל מקום ששנו באמת הלכה למשה מסיני, וה"נ א"ר אלעזר בירושלמי תרומות רפ"ב ובשבת פ"א ה"ג ושם פ"י ה"ד ובבבלי ב"מ ד"ס ע"א, ומשמע דמשם לקח ר"א המקור לדבריו מדקאמר התם עדא אמרה וע"ש רש"י ד"ה באמת הלכה, ועפ"ז יליד בבבלי שבת צ"ב ע"ב אהא דבאמת אמרו, דקאמר תנא כל באמת הלכה היא ע"ש, הרי משמע דהיא ברייתא וצ"ע.

מ"ג היתה שדהו זרועה חטים ונמלך לזרעה שעורים ימתין עד שתתליע ויופך ואח"כ יזרע כו'. ע' ראב"ן סי' נ"ג.

מ"ד אם רצה גומם עד פחות מטפח זורע ואח"כ משרש. בירושלמי ר' זעירא בעי עד כדון כר"ש בן יהודא שהוא אומר לדעת גמורה שאר בני אדם שאין אומרין לדעת גמורה חזר ואמר אפילו רשב"י אינו אומר אלא משום מראית העין, עמש"כ בזה בס' חזון איש סי' ד' ס"ק כ"ז.

מ"ה היתה שדהו זרועה קנבוס או לוף כו'. ע' ראב"ן סי' נ"ג ובס' יראים סי' קנ"ב.

מ"ו הרוצה לעשות שדהו משר משר מכל מין בש"א שלשה תלמים של פתיח ובה"א מלא העול השרוני וקרובים דברי אלו להיות כדברי אלו. ע' בפי' הרמב"ם והר"ש ומה שהאריך בדבריהם בס' זרע הארץ ה' כלאי זרעים סי' ל"ה.

מ"ז היה ראש תור חטים נכנס בתוך של שעורים מותר מפני שהוא נראה כסוף שדהו וכ' התו"ט ראש תור כתב הר"ב ועל שמו קורין זוית המחודדת ראש תור ור"ל מכל איזה תבנית שתהיה בין משולש בין מרובע או שאר תבנית וכן מבואר בפי' הרמב"ם עכ"ל, הנה סוף דברי התוי"ט של צורה מרובעת או שאר תבנית ליתא לפנינו לא ברמב"ם ולא בר"ב, והם לא הזכירו רק צורה משולשת, וכ"כ רגמ"ה לב"ב ס"ב ע"א וז"ל כעין ראש תור שלמעלה מרוחב ומלמטה מקצר ע"ש, וע"פ פי' זה שהוא דוקא משולש מובן לשון המשנה מפני שהוא נראה כסוף שדהו כמצוייר ברמב"ם משא"כ בצורה מרובעת

מ"ח ולסלע גבוה עשרה ורחב ארבעה. וכ' בתוי"ט כ' הר"ב לאשמעינן דאפילו סלע בעינן ארבעה רוחב הואיל ולא נעשה לשם גדר שאילו נעשה לשם גדר סגי בגבוה עשרה ורוחב כל שהוא, ע' בתוס' רע"ק ובת' פנים מאירות ח"א ס"ס ע"ד.

מ"ט הרוצה לעשות שדהו קרחת קרחת כו'. בראב"ד פ"ד ה"ז מה' כלאים כ' אהא דמשנתנו וז"ל א"א מקום הזרע נקראת קרחת, וע"ש בכ"מ ומה שדחה לדבריו כאן בתוי"ט, ולע"ד בלתי מובן איך יפרנס הראב"ד הא דתנן לקמן רפ"ד איזהו קרחת הכרם כרם שחרב מאמצעו ע"ש, הלא מבואר במשנה גופה שהמקום החרוב מזריעה ונטיעה נקרא קרחת בלשון המשנה וצ"ע.

בר"ב ד"ה זורעם חרדל. לפי שאין רגילות לזרוע מן החרדל שדה גדולה כו', ע' בתוס' אנשי שם לעיל בריש מכילתין.

מ"י כל שהוא בתוך רובע עולה במדת בית רובע אכילת הגפן והקבר והסלע עולין במדת בית רובע. בירושלמי קאמר דמשנתנו אתיא כר' ישמעאל דאמר אין עבודה לגפן יחידית ולכן יש לו דין כשאר אילנות דשרי לזרוע דאי לרבנן הלא מקום עבודת הגפן אסורה בהנאה ואיך עולה במדת בית רובע ולא דמי לקבר דקבר אין איסורו ניכר וע' בר"ש ובמלאכת שלמה, והשתא קשה לפי ביאור הירושלמי מסתם משנה אסתם משנה, דלקמן פ"ו מ"א סתים לן כמה היא עבודת הגפן ששה טפחים לכל רוח, הרי דאסרו מקום עבודת הגפן, ובמשנתנו סתים כר' ישמעאל דאין עבודה לגפן יחידית מדעולה למדת בית רובע, וכה"ג מקשה הש"ס בבלי בביצה ד"ב ע"ב מכדי מאן סתמיה למתניתין רבי מ"ש בשבת דסתים לן כר"ש ומ"ש ביו"ט דסתים לן כר' יהודא ע"ש וצ"ע כעת.

שם תבואה בתבואה בית רובע ירק בירק ששה טפחים כו', ע' כפתור ופרח פנ"ז.

מי"א ורואה אני את דבריהן מדברי. והקשו במשנה ראשונה ובתפא"י אם דבריהן נראין לו יותר מדוע נחלק עליהן ותירצו מפני שכן קבל מרבותיו ולא יוכל לחזור בו ע"ש ולא ידענא מדוע נפרש שעדיין חולק עליהן ולא כדמפרש בפני משה בירושלמי דבזה שאמר ורואה אני את דבריהן מדברי חזר משיטתו והודה לדברי חכמים.

פרק שלישי

מ"א ערוגה שהיא ששה טפחים על ששה טפחים זורעים בתוכה חמשה זרעונים ארבע בארבע רוחות הערוגה ואחת באמצע כו'. בביאור על הערוגה ע' שנות אליהו ובמאירי לשבת דף פ"ד ע"ב פ"ה ע"א.

והנה ברמב"ם פ"ד ה"ט מסיק בזה אבל יותר על חמשה מינין לא יזרע אע"פ שמרחיק ביניהם לפי שמינין הרבה בערוגה כזו הרי הן כנטועין בערבוביא, ע' מש"כ בזה הגר"א ז"ל בביאורו ליו"ד סי' רצ"ז ס"ק מ"ג.

מ"ב גבול שהיה גבוה טפח ונתמעט כו'. בתוי"ט כתב נראה דגרס גובל ולא גרס גבול כו', וע' בתוס' אנשי שם, אולם בכפתור ופרח פרק נ"ז גריס בהדיא גובל כגרסת המשנה בירושלמי.

בר"ב ד"ה כל מין. ה"מ במיני ירקות שדרך לזרעם ערוגות ערוגות אבל מיני זרעים שדרכן לזרוע מהן שדה גדולה לא כו', ע' בתוס' אנשי שם לעיל בריש מכילתין.

מ"ג היה ראש תור ירק נכנס לתוך שדה ירק אחר מותר מפני שהוא נראה כסוף שדהו. הנה ממשנה זו הקשו בשבת פ"ה ע"ב לרב דאמר ערוגה בחורבה שנינו כו' ומשני אין ראש תור בערוגה ע"ש, וקשה איך נופל כלל להקשות לכתחילה ממשנתנו דמשמע ברור שהיו שתי שדות וסוף שדהו נכנס כמו ראש תור לתוך שדה אחרת, ומה ענין זה לערוגה ומכש"כ קשה לשמואל דסבר דיש ראש תור בערוגה כמש"כ התוס' שם וע' בבעל המאור לשבת שם וצ"ע.

מ"ד הנוטע שתי שורות של קישואין שתי שורות של דלועין שתי שורות של פול המצרי מותר כו'. ע' תוס' שבת פ"ה ע"ב ד"ה איתיביה ובמראה הפנים בסוגיין ובכפתור ופרח פרק נ"ז.

בר"ב ד"ה שתי שורות. וכשאין שם אלא שורה אחת מכל מין ומין נראין כאילו נזרעו כולן יחד במפולת יד ומיחזו ככלאים כו', ע' תוי"ט לעיל פ"א מ"ט ד"ה ה"ז כלאים.

מ"ה נוטע אדם קישות ודלעת לתוך גומא אחת ובלבד שתהא זו נוטה לצד זה וזו נוטה לצד זה ונוטה שער של זו לכאן ושער של זו לכאן שכל מה שאסרו חכמים לא נזרו אלא מפני מראית העין. ע' בפי' רבינו חננאל לשבת פ"ה ע"ב ובס' חזון איש למס' כלאים סי' ט' סק"י.

מ"ו היתה שדהו זרועה בצלים ומבקש ליטע בתוכה שורות של דלועים כו'. ע' מה שהאריך בזה בס' זרע הארץ ה' כלאי זרעים סי' ל"א.

מ"ז ר' יוסי אומר נותנין לה עבודתה ארבע אמות אמרו לו התחמיר זו מן הגפן אמר להן מצינו שזו חמורה מן הגפן שלגפן יחידית נותנין לה עבודתה ששה טפחים ולדלעת יחידית נותנין לה בית רובע הנה מכלל דבריהם נלמוד אגב אורחא דר' יוסי לית ליה לא כר' ישמעאל ולא כר"ע, דאילו לר' ישמעאל אין עבודה לגפן יחידית, וע' בירושלמי לעיל פ"ב ה"ח ובמראה הפנים, ולר"ע הויא שיעור עבודת הגפן שלשה טפחים כדתנן לקמן

פ"ו מ"א, אלא איתי ליה כסתם משנה דהתם דעבודת הגפן ששה טפחים לכל רוח ונ"מ נמי לזה בדעת ר' יוסי, לענין אכילת הגפן דעולה במדת בית רובע כדתנן לעיל פ"ב מ"י, ודלא כדעת הרמב"ם בפ"ד ה"ג מה' כלאים אים דלא חשיב לעבודת הגפן, וע"ש ברדב"ז ובמש"כ בחידושי שם.

פרק רביעי

מ"א קרחת הכרם בש"א עשרים וארבע אמות ובה"א שש עשרה אמה. בירושלמי א"ר יוסי והוא שבא ממטע כרם גדול אבל בא ממטע כרם קטן אין זה קרחת הכרם. ע' מה שהאריכו בזה בספר ניר ובחזון איש סי' יוד ובמלאכ"ש למס' כלים פי"ז מ"י, וע"ע בדורות הראשונים ח"א כרך ג' דף ק"ח ע"ב.

מ"ב איזו היא מחול הכרם. וכי הרמב"ם בפיה"מ הוא מקום הפנוי מן הכרם שאין שם גפנים והוא מדבריהם מענין מחילה ר"ל עזיבת הדבר, ע' בר"ש וברש"י עירובין ד"ג ע"ב ודף צ"ג ע"א.

מ"ג ר' יהודא אומר אין זה אלא גדר הכרם ואיזה הוא מחול הכרם בין שני הכרמים. וכ' במשנה ראשונה הו"ל למיתני אין זה מחול הכרם ואיזהו מחול וכו' ולמאי קרי ליה גדר הכרם ע"ש, ודבריו בלתי מובנים הלא ר"י קאי על דברי הת"ק דקרי מחול הכרם לשטח שבין כרם לגדר ועל זה משיב ר"י דבאופן זה אינו נקרא אלא גדר הכרם, ואיזה הוא מחול הכרם בין שני הכרמים, וע' בפי' הרא"ש.

מ"ד וגדר שנפרץ עד יוד אמות הרי הוא כפתח יתר מכן כנגד הפרצה אסור. ע' בחידושי הגרע"א ליו"ד סי' רצ"ו סעיף מ"ד וע"ע תוס' עירובין ד"ג ע"ב ד"ה והא איכא.

מ"ה הנוטע שורה של ה' גפנים בש"א כרם ובה"א אינו כרם עד שיהא שם ב' שורות לפיכך הזורע ד' אמות שבכרם בש"א קידש שורה אחת ובה"א קידש ב' שורות. ע' שאילתות פ' קדושים סי' ק' ובהעמק שאלה שם אות י"ט.

מ"ו הנוטע שתים כנגד שתים ואחת יוצאה זנב הרי זה כרם כו'. הנה מדברי רש"י בסוטה מ"ג ע"א משמע דאף לענין לחזור עליו מעורכי המלחמה הוא דוקא אם נטע שתים כנגד שתים ואחת יוצאה זנב אבל אם נטע שלא כסדר הזה אינו חוזר ע"ש.

אמנם יל"ד בב"ב י"ד ע"א אהא דא"ל רבא לר"ז נטע ר' ינאי ארבע מאה כרמי א"ל דילמא שתים כנגד שתים ואחת יוצאה זנב ופירש"י וז"ל בכך קרוי כרם לגבי לחזור עליו מעורכי המלחמה כו' ע"ש, וקשה טובא מדוע נאיד רש"י למציאות רחוקה כזו דלחזור מעורכי המלחמה, ולא נקט הא דמשנתנו דאיירי לענין כלאי זרעים הנוגע בכל זמן לידע מה הוא זה כרם, דאם נטען כסדר הזה נקרא כרם קטן וצריך להרחיק הזרעים מהן ארבע אמות

לכל רוח, אבל אם. נטען שתים כנגד שתים ואחת באמצע או שלש בשורה זו ושתים כנגדן בשורה שנייה אינו כרם, ודינו כגפן יחידית שאינו מרחיק מהן אלא ששה טפחים לכל רוח וצ"ע כעת.

מ"ז הנוטע שורה אחת בתוך שלו ושורה אחת בתוך של חבירו ודרך היחיד ודרך הרבים באמצע וגדר שהוא נמוך מעשרה טפחים הרי אלו מצטרפות כו'. ירושלמי ר' אחא בעי לית הדא פליגא על ר"ש דר"ש אמר אין אדם מקדיש דבר שאינו שלו תמן אין אדם מקדיש דבר שאינו שלו ברם הכא שלו ושל חבירו מצטרפין לאסור את האמצעי, והקשה במשנה ראשונה כיון דבשלו אין בו כדי לאסור ושל חבירו אינו אוסר אמאי מצטרפין הא הו"ל כמו זה וזה גורם דקיי"ל דמותר בפ"ב דערלה מי"א ע"ש.

ונראה דזו"ז גורם דהתם הוא רק בדבר הבא משני דברים האחד איסור והשני היתר ושניהם גשמיים, והאיסור לעצמו אינו יכול לפעול פעולתו רק בעזרת גוש ההיתר בזה אמרינן זוז"ג מותר, משא"כ גבי כלאים שהאיסור תלוי במחשבה כמש"כ התוס' ביבמות פ"ג ריש ע"ב, ובב"ב ד"ב ריש ע"ב כתבו סמך לסברא זו מקרא דכתיב לא תזרע כרמך כלאים דומיא דזריעה דניחא ליה ע"ש, והכא כיון דע"י נטיעת שורה בשל חבירו נשלמה ניחותא דיליה. לכן פועלת מחשבתו לאסור.

מ"ח ראב"י אומר משום חנינא בן חכינאי אפילו חרבה האמצעית ואין בין שורה לחברתה ט"ז אמה לא יביא זרע לשם שאילו בתחילה נטען הרי זה מותר בשמונה אמות. וכ' הרמב"ם בפיה"מ ואין הלכה כראב"י, וכה"ג אשכחן להרמב"ם בפיה"מ לעיל פ"ב מ"ט ולקמן פ"ה מ"ג ובספ"א דמדות שכ' שאין הלכה כראב"י ואע"ג דבכולהו נשנות במשנה כמו הכא, ועפ"ז בלתי מובן מאי האי דקמתמה הכ"מ בפ"ט ה"ט מה' רוצח מדוע לא פסק הרמב"ם כראב"י במשנה סוטה מ"ה ע"ב הלא קיי"ל משנת ראב"י קב ונקי ע"ש, דלפמש"כ קידה זו לא על חדת היא מה דהרמב"ם אינו פוסק כראב"י אפילו מה שהובא במשנה, כן יש להתפלא ע"ד הכ"מ בפ"ה ה"ט ממחו"כ שכ' דלהכי לא פסק הרמב"ם כראב"י דפליג בברייתא משום דלא נזכר במשנה ע"ש, משמע דאם היה נזכר במשנה אז היה מוכרח לפסוק כוותיה והכא חזינן דגם במקומות שנשנה במשנה אינו פוסק כוותיה, ובספ"ב מבית הבחירה כ' הכ"מ דהא דקיי"ל משנת ראב"י קב ונקי אפשר דה"מ במשנה אבל לא בברייתא וע"ש במל"מ.

ועכ"פ דעת הרמב"ם הכא ובמדות שם בלתי מתאים עם דעת העיטור בשם הרי"ף המובא בחידושי הרשב"א לחולין ס"ד ע"א דלא אמרינן משנת ראב"י קו"ג אלא במשנה אבל בברייתא לא כו' ע"ש. דהא חזינן דהרמב"ם לא חש לפסוק כוותיה אפילו במשנה, ודעת

הרא"ש בפ"ק דביצה סי' וי"ו דהלכה כראב"י גם בברייתא ע"ש, וכה"נ דעת רש"י בגיטין ס"ז ע"א שכ' וז"ל שהלכה כמותו לעולם, וע' תוס' מנחות ל"א ריש ע"ב ובט"ז וביאור הגר"א ובחידושי הגרע"א ז"ל ליו"ד ר"ס ט"ו.

מ"ט והיה הופך שער שתי שורות לצד אחד וזרע את הניר ובשנה האחרת היה הופך את השער למקום אחר וזורע את הבור ובא מעשה לפני חכמים והתירו. ע' רשב"ם ב"ב פ"ב סוף ע"ב ד"ה והתירוה ובשבת פ"ה ע"ב תוד"ה והא קא מיערבבו.

פרק חמישי

מ"א כרם שחרב אם יש בו ללקט עשר גפנים לבית סאה ונטועות כהלכתן הרי זה נקרא כרם דל. ע' שנו"א ובספר ניר ובחזון איש סי' יו"ד סק"ח.

מ"ב כרם שהוא נטוע על פחות פחות מארבע אמות ר"ש אומר אינו כרם וחכ"א כרם ורואין את האמצעית כאילו אינן. הנה במשנה שבירושלמי הגרסא פחות מארבע אמות ולא פחות פחות, וכמ"כ בבבלי בכל הארבעה מקומות בש"ס שהזכירו משנה זו בכולן הגרסא כמו במשנה הירושלמית, וע' ביד רמה לב"ב ל"ז ע"ב ושם ס"פ המוכר פירות.

מ"ג חריץ שהוא עובר בכרם עמוק עשרה ורחב ד' ראב"י אומר אם היה מפולש מראש הכרם ועד סופו ה"ז נראה כבין שני כרמים וזורעים בתוכו. וכי הר"ש דחשיב הפסק ורשות אחרת כיון דעמוק עשרה ורחב ד' ומפולש אבל פחות מעשרה או אפילו פחות מד' או אפילו עמוק עשרה ורחב ד' אלא שאינו מפולש וסתום מצד אחד שהכרם מקיפו מג' רוחות אסור לזרוע בתוכו כו' ע"כ, הנה הר"ש התנה בזה ג' תנאים, עמוק עשרה, רחב ד', ומפולש. אבל הרמב"ם בפ"ז ה"כ מה' כלאים הוסיף תנאי רביעי, במש"כ ובלבד שלא יהא הגפנים מסככין עליו.

שם ואם היה שער כותש אסור, ע' בביאור הגר"א ליו"ד סי' רצ"ו סק"ע.

מ"ד והבית שבכרם זורעין בתוכו. בירושלמי סמיך אקרא ובבתי כלאים החבאו בית שמחביאין בו את הכלאים. וכ' בפי' הרא"ש תמיה לי מאי קמ"ל אפילו אצל גדר סומכין זרעים מכאן וגפן מכאן כש"כ בבית מוקף מחיצות כו', ולולא דבריו ז"ל היה נלע"ד לפ"מ דבירושלמי גופה שם מפרש דהאי בית הוא דוקא אם היה יותר משלשה על שלשה טפחים אבל בפחות הרי הוא כסתום ואין זורעין בתוכו. ולפ"ז טובא קמ"ל דהא משכחת בית דגרע מגדר, ואפשר נמי דקמ"ל דאפילו הגפנים סוככים על גג הבית שרי ולא אמרינן דהי"ל לאסור עכ"פ מפני מראית העין.

מ"ה הנוטע ירק בכרם או מקיים ה"ז מקדש ארבעה וחמשה גפנים כו'. ע' ראב"ן סי' נ"ג.

מ"ו הרואה ירק בכרם ואמר כשאגיע לו אלקטנו מותר כשאחזור אלקטנו אם הוסיף במאתים אסור. ע' תוס' יבמות פ"ג ריש ע"ב ותוס' ב"ב ד"ב ריש ע"ב ובמש"כ בחידושי לקמן בפרקין מ"ז ובחידושי למנחות ד"ו ע"א ד"ה צריכי.

מ"ז היה עובר בכרם ונפלו ממנו זרעים או שיצאו עם הזבלים או עם המים הזורע וסיערתו הרוח לאחריו מותר סיערתו הרוח לפניו ר"ע אומר אם עשבים יופך כו'. וכי הרמב"ם בפיה"מ אמר הכתוב פן תקדש המלאה הזרע אשר תזרע ובא בקבלה פרט לשנפלו ממנו זרעים או שיצאו עם הזבלים כו' ע"כ, ודבריו לקוחים מהספרי פ' תצא פיסקא ר"ל ע"ש.

והנה לפ"מ דאיסורא דכלאים תליא במחשבה וכוונת הזורע לזריעה מקרא דאשר תזרע ולאפוקי ממילא כדיליף בספרי, עפ"ז שפיר כתבו התוס' ביבמות פ"ג ריש ע"ב ובב"ב ד"ב ריש ע"ב כדהבאתי בחידושי במשנה הקודמת ועמש"כ בחידושי לעיל פ"ד מ"ז, אולם לפ"ז איכא למידק מדוע כתבו התוס' בב"ב וביבמות שם להביא ראיה לדבריהם ממשנה דהרואה ירק בכרם ואמר כשאגיע לו אלקטנה כו' ולא סמכו דבריהם על עצם דרשת הספרי מקרא דאשר תזרע דתלוי בכוונתו ומחשבתו כנ"ל וצע"ק, וע"ע במשנ"ר לעיל פ"א מ"ח.

מ"ח המקיים קוצים בכרם ר"א אומר קדש וחכ"א לא קדש אלא דבר שכמוה מקיימין. ע' בתוי"ט דריש מכילתין ד"ה והזונין ובתוס' רע"ק שם.

שם ושושנת המלך וכל מיני זרעים אינם כלאים בכרם. ע' בתפא"י טהרות פ"ג סי' ט"ל.

שם הקנבוס ר"ט אומר אינו כלאים וחכ"א כלאים, ע' ראב"ן סי' נ"ג.

שם והקינרס כלאים בכרם, ע' במפרשי המשנה עוקצין ספ"א.

פרק ששי

מ"א איזהו ערים הנוטע שורה של חמש גפנים בצד הנדר שהוא גבוה עשרה טפחים כו'. ע' דורות הראשונים ח"א כרך ג' פט"ו ושם בתקופת ב"ש וב"ה פ"ו.

שם וכמה היא עבודת הגפן ששה טפחים לכל רוח ר"ע אומר שלשה, והנה לעיל פ"ב מ"י תנן דאכילת הגפן עולה במדת בית רובע ואוקי לה בירושלמי שם דאתיא כר' ישמעאל דאמר אין עבודה לגפן יחידית ולכן יש לו דין שאר אילנות דשרי לזרוע. דאילו למאן דאית ליה עבודת הגפן הלא מקום זה אסור בהנאה ואיך עולה לו במדת בית רובע ע"ש. והשתא קשה הלא אתיא דלא כר"ע דאיהו הא ס"ל הכא דעבודת הגפן שלשה טפחים, א"כ לדידיה מקום זה אסור בהנאה ואיך עולה לו במדת בית רובע, ואנן קיי"ל בסנהדרין פ"ו ע"א דכולהו סתימתאי אליבא דר"ע, עד דמשו"ה פריך הש"ס בפשיטות בב"מ פ"ב ע"א אי הכי קמה לה מתניתין דלא כר"ע, וע"ש ברש"י ד"ה אי הכי וצ"ע כעת.

מ"ב עריס שהוא יוצא מן המדרגה ראב"י אומר אם עומד בארץ ובוצר את כולו ה"ז אוסר ארבע אמות בשדה ואם לאו אינו אוסר אלא כנגדו. וכ' הר"ב ואם לאו שאינו יכול ללקוט כל הענבים עד שיעלה במדרגה או בסולם כו' וכה"ג לשון הרמב"ם בפיה"מ ואם אי אפשר לו לבצור כל הענבים, כו' ע"ש, ולפי לשונם זה משמע דוקא אם אינו יכול ללקוט כל הענבים. ולאפוקי אם יכול ללקוט מקצתם ומכש"כ רובם, ובכ"ז על רובם יש להסתפק לפ"מ דאמרינן בנזיר מ"ב ע"א דרובו ככולו מדאורייתא והכי קיי"ל בכה"ת כדאמרינן בהוריות ד"ג ע"ב ע"ש, אמנם בר"ש הלשון אבל אם אינו יכול לבצור עד שיעלה במדרגה או בסולם כו'. וכה"נ לשון הרמב"ם בפ"ח ה"ח ואם אינו יכול לבצור עד שיעלה במדרגה או בסולם אין אסור לזרוע אלא תחת העריס בלבד ע"ש, ומלשונם זה משמע דאינו יכול לבצור כלל אפילו מקצת, משא"כ אם יכול ללקוט מקצת ומכש"כ רובו דאפשר דאמרינן רובו ככולו וצ"ע כעת.

מ"ג המדלה את הגפן על מקצת אפיפירות לא יביא זרע אל תחת המותר אם הביא לא קדש ואם הלך החדש אסור. ופי' הר"ב אסור הזרע שנזרע תחת המותר אם הוסיף מאתים לאחר שהלך החדש עליהן, והנה בשנות אליהו חלק עליו וכ' לאמר דאפילו לא הוסיף, ובכולם משום קושיא דאם הוסיף פשיטא ע"ש.

ולולא דבריהם ז"ל היה נלע"ד דל"ד לכל הוסיף מאתים דמקור איסורו הוא מטעם הדין, משא"כ הכא דכל איסורו דלכתחילה הוא משום מראית העין כדכתב הגר"א ז"ל שם במשנתנו גופה, ולפ"ז היה מקום לאמר דהגידולין דלאחר מכאן יתבטלו ברוב הגידולין הקודמין כמו שמסתפקים התוס' לאמר בב"ק ס"ט ע"א בד"ה כל הנלקט ע"ש, ולהכי שפיר אשמעינן התנא דאע"ג דלכתחילה הוא רק מגזירה דרבנן מ"מ לא אמרינן דנתבטלו ברובא אלא דאם הוסיף מאתים אסור, אבל בלא הוסיף מאתים אפשר דלא גזרו כמו שלא גזרו לאסור בלא הלך החדש.

מ"ד המדלה את הגפן על מקצת אילן מאכל מותר להביא זרע אל תחת המותר ואם הלך החדש יחזירנו והנה במשנה הקודמת גבי אפיפירות ואילן סרק תנן ואם הלך החדש אסור, והשתא תקשה מדוע ברישא תנא איסורא ובסיפא תנא תקנתא, וע' מאי דמחלקו בזה הרמב"ם בפיה"מ הרב והתוי"ט עפ"ד הירושלמי.

ונלע"ד לתת הסבר נכון לדבריהם, עפ"מ שהבאתי לעיל ברייתא דספרי בפ' תצא והרמב"ם בפיה"מ והתוס' בב"ב ד"ב ע"ב וביבמות פ"ג ריש ע"ב דעיקר איסור כלאים נובע ממחשבתו וכוונתו בזה כדכתיב אשר תזרע. ולכן גבי אפיפירות או אילן סרק, לאלו בטל במחשבתו אל הגפן, א"כ נעשה הגפן עמהם כגוף אחד להיות בסיס להשלמת

כוונתו אל הזריעה שתחתיהם תחת המותר, נמצא דסוף מעשה הזריעה היתה כמו במחשבה תחילה בסמיכת הגפן לזרוע תחתיו ולהכי אסור. משא"כ במשנתנו דבמה שהדלה את הגפן על האילן מאכל לא בטל בזה אילן כזה, ולכן הוא עומד כגוף נפרד מן הגפן ותחת האילן הלא מותר לו לזרע, ולפ"ז אם הלך החדש על הזרעים אין בזה אלא מפני מראית העין שנראה כאילו נזרע תחת הגפן, ולפיכך די לו בזה רק להסיר את המראית עין, וזהו במאי דיחזיר את ענפי הגפן לצד אחר, וכעין זה בפסול מחשבה, דברישא תנא איסורא ובסיפא תנא תקנתא מפני אפשרות התקנה מאי דליכא ברישא, אשכחן כה"ג במשנה דזבחים רפ"ג ע"ש, וע"ע ר"ש כלים פכ"ו מ"ד.

בר"ב ד"ה סדן של שקמה שרש של אילן שקמה והוא אילן תאנה הגדל ביערים כו', ע' בר"ב ותוי"ט לעיל פ"א מ"ח ובמשנ"ר שם.

מ"ה איזהו אילן סרק כל שאינו עושה פירות. ברמב"ם פ"ו הי"ב מפרש כגון הארז והברוש.

שם ר"מ אומר הכל אילן סרק חוץ מן הזית והתאנה. ע' ירושלמי ערלה רפ"א ובתוס' אנשי שם לאהלות פי"ח מ"ג.

מ"ו פסקי עריס שמונה אמות ועוד. ומפרשי הר"ש והר"י בן מלכי צדק ע"פ הירושלמי דהאי ועוד הוא טפח. והרמב"ם בפ"ח ה"ה ובפיה"מ מפרש אחד מששים באמה והוא עשירית הטפח. וכ' עליו בכפתור ופרח פרק נ"ח שפירושו הוא ע"פ התוספתא ע"ש, אולם לפנינו בתוספתא גם של צוקרמנדל הגרסא כמה הוא ועוד אחד מששה טפחים באמה, וע"ע במלאכ"ש למס' כלים פי"ז מ"י.

מ"ז ערים שהוא יוצא מתוך הקרן וכלה נותנין לו עבודתו וזורע את המותר ר' יוסי אומר אם אין שם ארבע אמות לא יביא זרע לשם. עמש"כ הרמב"ם פ"ח ה"ט ובפיה"מ, וע"ע בשנו"א ובביאור הגר"א ליו"ד סי' רצ"ו ס"ק פ"א.

מ"ח הקנים היוצאים מן האריס וחס עליהם לפסקן כנגדן מותר עשאן כדי שילך עליהן החדש אסור. הנה גם משנה זו נשנית עפ"מ שהארכתי לעיל בפרקין מ"ד שהעיקר איסור הכלאים הוא משום מחשבתו הקדומה ע"ש, ולכן ברישא שלא היתה שום מחשבה על הקנים שישתמשו למטרתו מותר, משא"כ בסיפא שחשב עליהן אדות הגידולין הבאין של הגפנים להכי אסור.

מ"ט ספקה בחבל או בגמי כו'. הנה כמה פעמים הזכירו חכמים גמי כמו הכא ובבכורים פ"ג מ"א וכ' שם הרמב"ם בפיה"מ באיזה דבר שיזדמן ונקט גמי כפי הנהוג, וכן בסוף יומא נזדמנה לו טבילה של מצוה כורך עליו גמי ובשילהי שבת וקשרו את המקידה

בגמי וכן בש"מ, ולפ"ז יל"ד בעירובין ק"ד ע"א מדוע דייק אהא דתנן כהן שלקה באצבעו כורך עליו גמי אמאי לא קאמר צלצול קטן ומשני מילתא אגב אורחיה קמ"ל דגמי מסי, וע' בתוס' זבחים י"ט ע"א בד"ה כורך ובד"ה מאי איריא, ולפי הנ"ל בשם הרמב"ם דלשון גמי במשנה הוא לאו דוקא אלא כפי הנהוג להשתמש בו, א"כ לאו משום רפואה נשנית, ולהיפוך אי התם תני מטעמא דרפואה מה יענה למשנתינו ולמשנה דבכורים, ואי התם קתני דוקא משום דמסי מדוע הזכיר הכא כלל תיבת גמי ולא סגי ליה בהא דקתני ספקה בחבל וצ"ע.

פרק שביעי

מ"א המבריך את הגפן בארץ אם אין עפר על גבה נ' טפחים לא יביא זר עליה כו'. בירושלמי דייק לא יביא זרע עליה הא מן הצד מותר כוי, וקשה מדוע צריך להביא מדיוקא הלא בברייתא מבואר הכי בהדיא כדאמרינן בב"ב י"ט ע"ב ותני עלה אבל זורע את הצדדין אילך ואילך ע"ש, ומשמע דהיינו הא דתניא בתוספתא פ"ד המבריך את הגפן בארץ אם אין עפר על גבה אלא כל שהוא מותר לזרוע מיכן ומיכן ואסור לזרוע על גבה ע"ש. וגם התם איכא למידק מדוע לא סיים שיעור ההיתר אא"כ יש על גבה שלשה טפחים, וי"ל עפמש"כ התוס' בנדה ס"ב ע"ב אהא דרבי לא שנה ר"ח מנ"ל דכל התוספתות דר"ח ור"א מרומזים במשנה ע"ש, א"כ י"ל דהא דתני בתוספתא דמותר לזרוע מיכן ומיכן הוא ג"כ מדיוקא דמשנתנו כדדייק בירושלמי מדקתני לא יביא זרע עליה משמע הא מן הצד מותר, ולא אשמעינן בתוספתא רק הא דבכל שהוא עפר על גבה סגי להתיר הזריעה דבצדדים, ומה"ט גופה לא נחית בתוספתא לפרושי שיעור דשלשה טפחים להתיר לזרוע על גבה, משום דזה מבואר להדיא במשנה גופה, דמהתם מצאו היתר זריעה מן הצדדים אם יש על גבה רק עפר כל שהוא.

מ"ב המבריך שלש גפנים ועקריהם נראים ראב"צ אומר אם יש ביניהם מד' אמות עד ה' אמות מצטרפות ואם לאו אין מצטרפות. הנה ידוע דעת הרמב"ם בפ"ו ה"ט מה' כלאים דהאי צירוף הוא עם שאר גפני הכרם העומדות, ודעת הראב"ד שמצטרפות אלו ג' הגפנים להחשב כאילו הן שש ע"י ההברכה, וכה"ד הר"ש והרשב"ם בב"ב פ"ג ע"א, ולפירושם זה הסכים הגר"א ז"ל בביאורו ליו"ד סי' רצ"ו ס"ק מ"ה, וע' במה"פ ובס' חזון איש לכלאים סי' י"ג ס"ק י"ב.

מ"ג אלו אוסרין ולא מקדישין מותר חרבן הכרם כו'. הנה בתוס' אנשי שם דייק גם בשם הרמ"ז מדוע שינה התנא הכא לשונו ולא קראו לו בשם קרחת הכרם כדלעיל רפ"ד ע"ש, ולעד"נ בפשוטו דל דלעיל איירי לענין עצם הכרם, כדמפרש במשנה שם כרם שחרב

מאמצעו, להכי קרי התם לחלק זה קרחת הכרם, שחלק זה מוקרח מכלל הכרם, משא"כ הכא דכל הענין סובב רק בנוגע למותר של חלק זה הנחרב, ולא לכלל הכרם, משו"ה קרי ליה מותר חרבן הכרם.

מ"ד המסכך את גפנו ע"ג תבואתו של חבירו ה"ז קדש וחייב באחריותו ר' יוסי ור"ש אומרים אין אדם מקדש דבר שאינו שלו. ע' תוס' ב"ק ד"ק סוף ע"א ובראב"ן ס' נ"ג ובעונג יו"ט סי' ל"ד וע"ע בת' הגרע"א סי' קס"ה ובמש"כ בחידושי לירושלמי דמכילתין לעיל פ"ד ה"ה.

שם א"ר יוסי מעשה באחד שזרע את כרמו בשביעית ובא מעשה לפני ר"ע ואמר אין אדם מקדיש דבר שאינו שלו, ע' כפתור ופרח פמ"ז ובעונג יו"ט סי' פ"ב.

בר"ש ד"ה וחייב באחריותו. וגבי פרה תלה הכתוב בניחותא דעושה מלאכה דכתיב גבי עגלה ערופה עבד וקרינן עובד כו', ע' במשנה אחרונה למס' פרה פ"ז מ"א ד"ה קדש לי.

מ"ה א"ר יוסי מעשה באחד שזרע את כרמו בשביעית ובא מעשה לפני ר"ע ואמר אין אדם מקדש דבר שאינו שלו. ע' יבמות פ"ג ע"ב תוד"ה אין אדם ובתוס' מנחות ט"ו ע"ב ובמש"כ בחידושי שם וע"ע בעונג יו"ט סי' פ"ב ובמשך חכמה פ' תצא בפסוק לא תזרע כרמך.

מ"ו האנס שזרע את הכרם ויצא מלפניו קוצרו ואפילו במועד כו'. ע' בס' חזקה רבה חח"מ סי' ע"ח.

מ"ז מאימתי תבואה מתקדשת משתשריש. בירושלמי הגרסא משתשליש וע' ראב"ן סי' נ"ג ובמש"כ בחידושי לחולין קט"ז ע"א ברש"י ד"ה ולפרוך.

שם וענבים משיעשו כפול הלבן, ע' שנות אליהו ובס' ציץ הקדש סי' י"ח.

מ"ח עציץ נקוב מקדש בכרם ושאינו נקוב אינו מקדש כו'. ע' בת' הרשב"א סי' אלף ק"ע.

שם המעביר עציץ נקוב בכרם אם הוסיף במאתים אסור, עמש"כ בחידושי לחולין קט"ז ע"א וע"ע נובי"ת חי"ד סי' נ"ד נ"ה.

פרק שמיני

מ"א כלאי הכרם אסורים מלזרוע ולקיים ואסורין בהנאה כלאי זרעים אסורין מלזרוע ומלקיים ומותרין באכילה וכש"כ בהנאה ע' טורי אבן לר"ה ד"ט ע"ב

שם כלאי בהמה אסורין זה עם זה. בר"ש הביא דברי הירושלמי איסי בן עקביא אומר אסור לרכוב ע"ג פרדה מק"ו כו' והכתיב והרכבתם את שלמה בני על הפרדה בריה היתה מששת ימי בראשית ובתוספתא קתני אמר להן אין משיבין מן התקוע כו' ע"כ. וע' מש"כ בזה בת' הרשב"א סי' תצ"א.

בתוי"ט ד"ה ומלקיים. וצ"ל דסברא הוא כיון דלשריפה קיימא היינו כדי שלא. יהנה ממנו ע"כ, ע' במשנ"א נגעים פי"א מי"ב.

מ"ב בהמה עם בהמה וחיה עם חיה בהמה עם חיה וחיה עם בהמה טמאה עם טמאה וטהורה עם טהורה טמאה עם טהורה וטהורה עם טמאה אסורין לחרוש ולמשוך ולהנהיג. וכ' הר"ב אע"ג דלא תחרוש בשור וחמור אמר רחמנא ילפינן שור שור משבת דהוא הדין לכל בהמה חיה ועוף ע"כ. ומשמע שהבין דהא דמסיק במשנה אסורין לחרוש ולמשוך ולהנהיג קאי אכולה מתניתין הנמשכת אחרי המשנה דס"פ הפרה עם הסוגיא דהתם דכן חיה ועוף כיוצא בהן ומשום דילפינן שור שור משבת ע"ש.

ולפ"ז איכא למידק דכולה מתניתין יתורא היא. דלא תחרוש בשור וחמור כתוב בתורה, והא שני מינין דבהמה טהורה עם טמאה, ולחזור על דין חיה נמי לא איצטריך לפ"מ דילפינן שם דחיה בכלל בהמה בלשון תורה, והא דטמאה עם טמאה וטהורה עם טהורה ליתא לפ"ד הרמב"ם בפ"ט ה"ח מה' כלאים דס"ל דשני מינין אלו צריכין להיות דוקא אחד טמא ואחד טהור דומיא דשור וחמור, וע"ש במפרשים ובשנות אליהו ובפני משה ומראה הפנים וצ"ע.

מ"ג המנהג סופג את הארבעים והיושב בקרון סופג את הארבעים ור"מ פוטר. ע' ב"מ ד"ח ע"ב ובכפתור ופרח סי' נ"ח.

מ"ד אין קושרין את הסוס לא לצדדי הקרון ולא לאחר הקרון כו'. בר"ש בשם הירושלמי רב אמר מפני שנושא חבל שבינתים כו', ע' בראבי"ה סי' קצ"ג.

מ"ה ואדני השדה חיה. הנה בחידושי מהרי"ח האריך למאי נ"מ, ובמשנה אחרונה כתב דנ"מ לכותב כל חיה שברשותו ע"ש, ונפלאתי לפ"מ שפירש הר"ש דהיא חיה מסוכנת כזו לבא בגבולה ע"ש. א"כ איך נופל לאמר שתהיה ברשות איזה אדם, ולאיזה דבר יוצלח הלא כל זמן שהוא חי הוא מסוכן לכל בריה שבעולם, ואחרי שנפסק החבל שבטבורו מיד מת ואז הוא מטמא באהל כאדם כדאמר ר' יוסי במשנתינו.

ונראה דנ"מ להא דתנן בנזיר ל"ד ע"א כעין זה. היינו אם שנים מהלכין בדרך וראו מרחוק אדני השדה ואמר אחד הריני נזיר שזה חיה והשני אמר הריני נזיר שזה אדם או בהמה, ובזה נ"מ גדולה מי מהם נזיר אחרי שהכירוהו, ושלא יהיו קרבנותיו חולין בעזרה.

מ"ו שור בר מין בהמה ור' יוסי אומר מין חיה כו'. ע' אור זרוע ח"א סי' ש"צ ושם ח"ב סי' של"ג ובכפתור ופרח פנ"ח.

שם כלב מן חיה רמ"א מן בהמה, ע' לעיל פ"א מ"ו ובמשנ"ר שם.

שם ואדם מותר עם כולם למשוך ולחרוש ולהנהיג, וכ' הר"ש בספרי דריש בפ' כי תצא א"כ למה נאמר בשור ובחמור בשור וחמור אי אתה חורש אבל אתה חורש באדם ובהמה ע"כ. והנה בס' יראים סי' קנ"ו הקשה מסוגיא דב"ק ס"פ הפרה דיליף כלאים דחרישה שור שור משבת ובשבת מרבה ליה מוכל בהמתך לא שמעתי תירוץ עכ"ל, ולעד"נ עפ"מ דסוגיא דב"ק היא אליבא דר' יוסי משום ר' ישמעאל כדאמר התם, ואיהו סבר הכי שם בתוספתא פ"ו, אבל הספרי מצי קאי אליבא דר"ע דפליג בתוספתא שם וקאמר אהא דכלאים דהרבעה וחרישה כל אחד ואחד יתרבה במקומו ע"ש. פרק תשיעי מ"א צמר נמלים וצמר רחלים שטרפן זה בזה אם רוב מן הנמלים מותר ואם רוב מן הרחלים אסור כו'. ע' אור זרוע ח"א סי' תשע"ט ובנובי"ת חי"ד סי' קפ"ו וע"ע בראבי"ה סי' קצ"ג ובת' באר יצחק חי"ד סי' יוד ובת' מטה לוי סי' י"ח וע"ע בתמים דעים להראב"ד סי' ל"ו ובת' מהר"ח או"ז סי' י"ז ובחוט המשולש בחלק התשובות להגרא"י סי' נ"ב וע"ע בת' הגרע"א סי' ל"ח וסי' קפ"ט ר"ט ובס' חזקה רבה חי"ד סי' ע"ה וע"ע באור זרוע ח"ב סי' רנ"ו ובת' הר"ן סי' נ"ז וסי' נ"ט ובס' התרומה ה' איסור והיתר סי' נ"ה וע"ע במפרשי המשנה נגעים פי"א מ"ב ובס' משנה אחרונה למס' מכשירין פ"ב מ"ג.

מ"ב הכרים והכסתות אין בהם משום כלאים ובלבד שלא יהיה בשרו נוגע בהם כו'. ע' בת' הרשב"א סי' תשס"ב ובת' פנים מאירות ח"ב סי' קי"ג ובת' הריב"ש סי' כ"ט.

שם ואין עראי לכלאים. ע' בת' הרשב"א ח"ד סי' פ"ג ושם ח"ו סי' פ"ב ובמש"כ בחידושי למנחות מ"א ע"א.

שם ולא ילבש כלאים אפילו ע"ג יוד אפילו לגנוב את המכס, וכ' הר"ש שאין נותנים מכס מבגדים שלובש אדם וסבר דשא"מ אסור כדמוכח בריש הגוזל בתרא ופליג אסתמא דמוכרי כסות דסיפא. פי' דהתם תנן מוכרי כסות מוכרין כדרכן, וכ"כ נמי הרא"ש דהנך שתי משניות פליגי אהדדי, אמנם מפרשי הרמב"ם בפ"י הי"ח מה' כלאים הקשו איך פסק הרמב"ם כשתי המשניות כיון דפליגי אהדדי, וע"ש מה שתירצו ובמה שהאריכו בזה מפרשי השו"ע סי' ש"א.

ולעד"נ דמה שהרמב"ם פסק כסתמא דמתניתין במוכרי כסות הוא ע"פ סוגיא דיבמות ד"ד ע"ב דקאמר דאי כתב רחמנא לא יעלה עליך ה"א כל דרך העלאה אסר רחמנא ואפילו מוכרי כסות כתב רחמנא לא תלבש שעטנז דומיא דלבישה דאית ביה הנאה ע"ש, הרי בהדיא דבקרא דלא תלבש מונח ההיתר דמוכרי כסות במשנה דפרקין מ"ה, ומעתה חל עלינו רק חובת ביאור אחרי דבשבת כ"ט ע"ב תלי הש"ס הא דמוכרי כסות בדבר שאינו מתכוין והאי טעמא גופה תלי הש"ס בב"ק קי"ג ע"א גבי מבריחי המכס ע"י הלבשה

דכלאים, א"כ מ"ש דבהברחת המכס פסק לאסור, והמשניות גופייהו מ"ט סתרן אהדדי כדהקשו הראשונים ז"ל.

לכן לולא דברי הראשונים ז"ל אמינא לדייק לישנא דקרא לא תלבש, דפשטיה הוא כדרך הלובשן, היינו הוא לובש ומטרת לבישתו זו שיהיה לבוש בבגדו זה ולבישה כזו כמו דאיהו אחשביה כמ"כ אחשביה רחמנא, ומעתה נחזי אנן מה מאד מרחק הלבישה דבמוכרי כסות מלבישה דלהבריח בו את המכס, דבמוכר כסות כמו המוכר כן הלוקח בלתי חשוב אצלם לבישה זו של המוכר, דשניהם יודעים שהיא לבישה רק לשעה קלה ולדוגמא קצת לפני הלוקח, וידע מעיקרא כי גם הלבישה אפשר שלא תועיל אל המכירה אם לא יוכשר בעיניו, ובע"כ הוא לובש לכתחילה על הספק אולי עי"ז תמצא הסחורה חן בעיני הקונה, ומה מאד היה מרוצה המוכר אם הקונה יקנה ממנו בזולת פעולת הלבישה, א"כ מה ערך ללבישה כזו, משא"כ הלבישה דלהבריח בו המכס לבד מה דהיא מוכרחת מצד עצמה, מה מאד הוא מדקדק שהמלבוש יהיה עליו כראוי לפי מדתו ושתהא הולמתו באופן שלא ירגיש המוכס שאינו בגדיו שהוא לבוש בו תמיד, נמצא דמלבד מה שהוא אחשביה להאי לבישה חשובה היא גם למוכס, ולכל מי שיראה אותו לבוש בבגד זה בכל הזמן קודם שיתראה בפני המוכס עד אחרי ככלות הזמן שיעבור מלפני המוכס. וקרוב ג"כ שהגוף נהנה לשעתו מלבישה כזו, וזה כל החידוש במשנה. ולכן סמכו האי דינא להא דאין עראי לכלאים, נמצא דאף שבשניהם נקראו בלשון חז"ל דשא"מ כמו שהם באמת כל אחד לבדו, אכן בנוגע לפעולה של שתי הלבישות רחוקים הם מן הקצה אל הקצה כנ"ל, ולכן שתי המשניות עם שני פסקי הרמב"ם צדקו יחדיו, כנלע"ד לולא דבריהם ז"ל, וע"ע מה שהאריך בהעמק שאלה לשאילתות פ' אמור סי' ק"ה אות ה'.

פרק תשיעי

מ"ג מטפחות הידים מטפחות הספרים מטפחות הספג אין בהם משום כלאים ר"א אוסר. וכ' הר"ב ר"א אוסר מטפחות ידים לפי שפעמים מחמם בה ידיו, ע' מה שתמה בזה בתוס' רע"ק וכ"ה במלאכת שלמה בשם הר"ר יהוסף ז"ל, אולם במשנה אחרונה הסביר פלוגתייהו דר"א וחכמים דת"ק סבר בתר עשייתן אזלינן ואין עשויין לחמם ואע"פ דלפעמים מתחממין בהן אין דרך חימום בכך ור"א סבר דבאותה שעה דמתכוין לחימום בהם הוי כעשוי לכך ודרך חימום הוי ע"ש, ונראה דכעין ספק כזה נמצא בעיא בירושלמי ומובא בר"ן נדרים ל"ה סוף ע"א, נדר מן הככר מהו לחמם בו את ידיו ולא איפשטא,

ועמש"כ בחידושי לזבחים ע"א ע"א בתוד"ה ברובע וע"ע באור זרוע ח"ב סי' שפ"ו ובת' הרא"ש כלל ב' סי' וי"ו.

מ"ד תכריכי המת ומרדעת של חמור אין בהם משום כלאים. וכ' הר"ש ותימה דליתסר משום לועג לרש דאפילו ציצית אמרינן בפ' התכלת דמ"א דההיא שעתא ודאי רמינן ליה משום לועג לרש כש"כ שאין להלבישו כלאים כו' ע"כ, אמנם בחידושי למנחות שם הוכחתי בארוכה, דגרסת הילקוט בפ' תצא רמז תתקל"ג נכונה, דשם גריס אמר רבא מודה שמואל בזקן שעשאה לכבודו שפטור מ"ט אשר תכסה אמר רחמנא והאי לאו לאיכסויי עבודא בההיא שעתא ודאי לא משום לועג לרש חרף עושהו ע"ש, הרי בהדיא דבתכריכין ודאי לא רמינן, ומה מאד מדוייק לפי גרסא זו לשון ודאי לא, דאילו כל זמן שהוא חי יש מקום לאמר אע"ג דעשאן לתכריכים מ"מ בידו לשנותו ולהשתמש בו בחייו. ולא דמי כ"כ לליעוג אם מטיל בו ציצית, משא"כ אם לאחר מותו יטילו בו ציצית דכו"ע ידעי שהוא פטור והם יטילו בו לכתחילה הרי הוא בעיני החיים כלובש בגד על דומם ומטיל בו ציצית, ועפ"ז מוכרחת הגרסא בההיא שעתא ודאי לא. פי' יותר מאילו עשה זאת בחייו כנ"ל, וע"ז שפיר מסיק משום לועג לרש וגו'. ועפ"ז מובן ג"כ משנתינו דקתני תכריכי המת אין בה משום כלאים, דכמו דאין עליהם חיובא דמצות ציצית כן אין עליהם איסורא דכלאים, והטעם כדאמר בנדה ס"א ע"ב מקרא דבמתים חפשי, כיון שמת אדם נעשה חפשי מן המצות, וע"ע באור זרוע ח"ב סי' תכ"א.

מ"ה מוכרי כסות מוכרין כדרכן ובלבד שלא יתכוונו בחמה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמים והצנועים מפשילין במקל. ע' ראב"ן סי' קט"ז ובת' חבל יעקב ח"ב סי' ט"ז ובס' שאילת שלום סי' כ"ב כ"ג ובעונג יו"ט סי' צ"ו.

מ"ו תופרי כסות תופרין כדרכן ובלבד שלא יתכוונו בחמה מפני החמה כו' ולכאורה היא ממש כמשנה הקודמת מוכרי כסות מוכרין כדרכן כו', והרגיש בזה במלאכת שלמה, וכ' דשתי המשניות נשנו בדרך לא זו אף זו ע"ש, ולעד"נ בפשוטו ע"פ סוגיא דיבמות ד"ד ע"ב דקאמר אי כתב רחמנא לא יעלה עליך ה"א כל דרך העלאה אסר רחמנא ואפילו מוכרי כסות כתב רחמנא לא תלבש שעטנז דומיא דלבישה דאית בה הנאה ע"ש, ולפ"ז לא פגעו ולא נגעו שתי המשניות אהדדי דבמוכרי כסות הרי לובשים הבגדי כלאים להראות לקונה מדת ארכו ורכבו, ומקורו הוא בקרא דלא תלבש, ותופרי כסות מקורו מקרא דלא יעלה עליך, ועמש"כ דבר נחמד בחידושי לב"ק קי"ג ע"א בתוד"ה ומ"ס דשא"מ.

מ"ז ר' יוסי אומר הבאים מחוץ הים וממדינת הים אינן צריכין בדיקה מפני שחזקתן בקנבוס. ע' תוס' זבחים י"ח סוף ע"ב ובת' פני יהושע ח"א סי' ח' ובראבי"ה סי' קצ"ג וע"ע בת' הר"ן סי' מ"ה.

מ"ח אין אסור משום כלאים אלא טווי וארוג שנאמר לא תלבש שעטנז דבר שהוא שוע טווי ונוז כו'. ע' בביאור הרחב דבר לפ' קדושים י"ט י"ט וע"ע בדורות הראשונים ח"א כרך ג' פכ"ט.

מ"ט לבדים אסורין מפני שהם שועים. ע' אור זרוע ה' יו"ט סי' שמ"א.

שם פיף של צמר בשל פשתן אסור מפני שהם חוזרין לאריג, ע' בת' מהר"ח או"ז סי' נ"ד.

שם לא יקשור סרט של צמר בשל פשתן לחגור בו את מתניו אע"פ שהרצועה באמצע. ע' בת' הרשב"א סי' ש"ס ובת' הרא"ש כלל ב' סי' ה'.

מ"י התוכף תכיפה אחת אינה חיבור ואין בה משום כלאים והשומטה בשבת פטור כו'. ע' אור זרוע ה' שבת במלאכת קושר ובראבי"ה ה' שבת סי' ר"ו ובמל"מ פ"ג ה"ו מה' ציצית ובמג"א סי' י"א סקי"ג ובארצות החיים שם ובתוי"ט נגעים פי"א מ"א.

שם ר' יהודא אומר עד שישלש, ע' תוי"ט לעיל ספ"א.

שם השק והקופה מצטרפין לכלאים, וכ' הר"ש אם חתיכה של בגד צמר מחובר בשק וחתיכה של בגד פשתים מחוברת בקופה ותכף החתיכות זו בזו מצטרפין אע"פ שהן ב' כלים כו', ע' מה שהאריך בזה בת' הרשב"א ח"א סי' רפ"ח.

שביעית

פרק ראשון

מ"א עד אימתי חורשין בשדה האילן ערב שביעית בש"א כ"ז שהוא יפה לפרי ובה"א עד העצרת וקרובים דברי אלו להיות כדברי אלו. וכ' הרמב"ם בפיה"מ זו היא משנה ראשונה כו' ואמרו בגמרא רבן גמליאל ובית דינו נמנו על שני פרקים אלו והתירום כו', וע' תוס' מנחות ס"ו ע"א ד"ה זכר, והנה בלתי מובן מדוע קרי למשנה זו משנה ראשונה הלא ל"ד לפלוגתא דב"ש וב"ה גבי חצי עבד וחצי ב"ח דקרי לה ריש חגיגה משנה ראשונה ומשנה אחרונה, דהתם לא היתה שום השתנות בזמן וכדומה, רק באותו דין היתה חילוקי דעות עד שחזרו ב"ה להודות כדברי ב"ש ומשו"ה נופל לאמר על דעתם הקדומה דקודם חזרה משנה ראשונה, משא"כ הכא דעצם דין איסור דתוספות שביעית היא הלמ"מ ובזמן שביהמ"ק היה קיים היתה שלטת שמועה זו למעשה כדכ' הרמב"ם רפ"ג מה' שמיטה, ורק לאחר החורבן בטלוהו ר"ג ובית דינו, נמצא דדין זה הוא ככל

הדינים שהיו נוהגים בזמן המקדש ונתבטלו בזה"ז האם קרו להו משנה ראשונה, ואפשר דל"ד לשאר עבודות המקדש דבטולן חלו מעצמן לסבת חורבן הבית, משא"כ עבודות הארץ נשארו, ור"ג ובית דינו היו צריכים לבטל שני פרקים אלו, ומשו"ה נקראת משנה ראשונה מפני שנשנית קודם הבטול, ובכ"ז הלשון דחוק וצ"ע.

מ"ב איזהו שדה האילן כל שלשה אילנות לבית סאה אם ראוין לעשות ככר דבילה של ששים מנה באיטלקי חורשים כל בית סאה בשבילן פחות מכאן אין חורשין להן אלא מלא האורה וסלו חוצה לו. ע' מה שהאריך בזה בס' חזון איש לשביעית סי' י"ז סק"ד,

מ"ג אחד אילן סרק ואחד אילן מאכל רואין אותן כאילו הם תאנים כו'. יליד למה הוצרך להזכיר כאן אילן מאכל הלא כמו במשנה א' קתני כל זמן שהוא יפה לפרי כמ"כ במשנה ב' דקתני אם ראוין לעשות ככר דבלה כו', משתי המשניות נראה דאיירי באילני מאכל, ולא היה צ"ל אלא אפילו אילני סרק רואין אותן כו', ואי משום שאר אילני מאכל בזולת תאנים ג"כ לא צריך להשמיענו דלא גרעי מאילני סרק, ואין לאמר דדוקא באילני סרק נופל לאמר רואין משום דלית ביה כלל אבל איך נימא על עץ זית רואין כאילו הוא תאנה דע"כ אינו תאנה, דזה ודאי אינו משום דכל היכא דאמרינן רואין גם בכה"ג אמרינן כמו במשנה עירובין י"ג ע"ב היתה של קש ושל קנים רואין אותה כאילו היא של מתכת ובזבחים ע"ז ע"ב נתערב ביין רואין אותו כאילו הוא מים ע"ש הרי דמפקעינן להו ממציאותם לאמר בהו רואין וצע"ק.

מ"ד שנאמר בחריש ובקציר תשבות אין צריך לאמר חריש וקציר של שביעית אלא חריש של ערב שביעית שהוא נכנס בשביעית וקציר של שביעית שהוא יוצא למוצאי שביעית. ע' תוס' ר"ה ד"ט ע"א ובטורי אבן שם.

מ"ה שלשה אילנות של שלשה אנשים הרי אלו מצטרפין וחורשין כל בית סאה בשבילן. וכ' הר"ש י"מ עד העצרת אבל בירושלמי קאמר בהדיא עד ר"ה, ובתוי"ט תירץ דהא דירושלמי היינו לאחר תקנת ר"ג ובית דינו ע"ש, ולע"ד בלתי מובן הלא אין בין משנתנו לדלעיל מ"ב רק במה דהתם איירי בשלשה אילנות של איש אחד והכא הוסיף דהוא הדין של שלשה אנשים, וע' בפי' הרא"ש וברמב"ם פ"ג ה"ב מה' שמיטה, ולעיל שם ודאי קאי על קודם התקנה דהא מפרש משנה דריש פרקין וקאמר איזהו שדה האילן וא"כ מוסב על המשנה הקודמת, וממילא גם הכא קאי על קודם תקנת ר"ג ובית דינו, ודברי הירושלמי בהלכה זו קאי על משנתנו, ואיך נופל לאמר דדבריהם הם לאחר התקנה, ובע"כ דזה הכריחו להגר"א ז"ל בביאורו לירושלמי שם במאי דמחק הני שתי תיבות עד ר"ה ע"ש. וע"ע במהר"י מג"ש לביב פ"ג ע"א.

מ"ו עשר נטיעות מפוזרות בתוך בית סאה חורשין כל בית סאה בשבילן עד ר"ה. וכ' הר"ב דקמ"ל דאע"ג דשלש אילנות לבית סאה קרוי שדה אילן וחורשין כל בית סאה בשבילן בנטיעות ילדות אין חורשין עד שיהיו עשרה ע"כ, ולכאורה לזה גופה צריך טעם מ"ש נטיעות מאילנות, אכן בזה נשמר הר"ש ז"ל במש"כ דבנטיעות הוא הלמ"מ דחסה התורה על ממונן שאם לא יחרוש להם מתיבשות דאין כחן יפה כזקנות ע"ש. אכן בזה איכא למידק כדהקשה בתפא"י ע"ד רש"י בתענית הלא אם הוא הלמ"מ למה צריך ליתן לזה שום טעם ע"ש. ועוד דהא דעשר נטיעות הוא הלמ"מ הוא רק אליבא דר' יוחנן משום ר' נחוניא איש בקעת בית חורתן, אבל מתניתין סתמא תנן וכל סתם היא אליבא דר"ע כדאמרינן בסנהדרין פ"ו ע"א, ור"ע הא לית ליה דהוא הלמ"מ דהא איהו דריש תוספות שביעית מקרא דבחריש ובקציר תשבות במו"ק ד"ג ע"ב וכ"כ בגבורת ארי לתענית ד"ב ע"ב ע"ש, וע"ע בשטמ"ק וביד רמה לב"ב כ"ו ע"ב.

מ"ז הנטיעות והדלועים מצטרפין לתוך בית סאה רשב"ג אומר כל עשרה דלועים לבית סאה חורשין כל בית סאה עד ר"ה. והנה הרמב"ם בפ"ג ה"ו מה' שמיטה שינה צורת משנתנו דאיהו כתב והדלועין עם הנטיעות מצטרפות לעשרה. ויפה כתב בזה הרדב"ז שהרמב"ם הבליע בדבריו חידוש הירושלמי אהא דמשנתנו דהוא שהנטיעות רבות על הדלועין ע"ש. אכן במה שהניח שם ליסוד מוסד דכ"מ ששנה רשב"ג במשנתנו הלכה כמותו ועפ"ז הקשה על הרמב"ם ע"ש לא הביא בזה דברי הר"ן שילהי כתובות דלא סמכינן אהאי כללא דכ"מ ששנה רשב"ג כו', ועמש"כ בחידושי לכתובות ע"ז ע"א ולגיטין ל"ח ע"א ולב"מ ל"ח ע"ב.

מ"ח עד אימתי נקראו נטיעות ראב"ע אומר עד שיחולו ר' יהושע אומר בת שבע שנים ר"ע אומר נטיעה כשמה. ע' בת' עונג יו"ט סי' מ"ג בהגהה.

בתוי"ט ד"ה ר"ע. ולא זכר הכ"מ טעם במש"כ הלכה כר"ע אולי משום דהלכה כר"ע מחבירו, ע' בתוס' אנשי שם לנגעים פ"א מ"ד.

פרק שני

מ"א עד אימתי חורשין בשדה הלבן ערב שביעית עד שתכלה הליחה כל זמן שבני אדם חורשין ליטע במקשאות ובמדלעות אר"ש נתת תורת כל אחד ואחד בידו אלא בשדה הלבן עד הפסח ובשדה האילן עד עצרת. הנה מה שאמר התנא כל זמן שבני אדם כו' הוא ביאור על דבריו הקודמים עד שתכלה הליחה. וממילא טענת ר"ש נתת תורת כאו"א בידו קאי אתרווייהו. ואיידי דקבע ר"ש גבול זמן דשדה הלבן עד הפסח מסיק נמי אגב אורחיה ובשדה האילן עד עצרת שהוא דעת ב"ה בריש מכילתין, וסרה בזה קושית הגאון בעל

מלאכת שלמה ע"ש. אבל בכ"ז קשה מאי קמ"ל דהלכה כב"ה נגד ב"ש, וביותר תקשה איך נפלה גרסא מוטעת כזו במו"ק ד"ג ע"ב דמסיק ע"ד ר"ש דמשנתנו וב"ה אומרים עד הפסח ע"ש, הלא מלבד שא"א לקבוע דעת ב"ה אחרי דברי ר"ש. הוא נמי נגד דעתם הם שאמרו בפירוש עד העצרת כנ"ל וצ"ע.

מ"ב מזבלין ומעדרין במקשאות ובמדלעות עד ר"ה. וכ' הר"ש וה"ה לחורשין כדאיתא בירושלמי אע"ג דחרישה דאורייתא היא והי"ל לאוסרה בתוספות שביעית שרי לה הכא ואפילו בזמן ביהמ"ק כיון שעושה לצורך פירות ששית, והק' בס' תורת זרעים ל"ל האי טעמא בלא"ה מותר מכח ההלכתא דעשר נטיעות דהא קשואים ודלועים דינם כנטיעות כדתנן לעיל פ"א מ"ז כו' ע"ש, אכן י"ל דכל דין עשר נטיעות הוא מהלמ"מ, אבל משנה זו ס"ל דתוספות שביעית אסור אף שלא בזמן המקדש ע"כ דס"ל דתוספות נפקא מקרא דבחריש ובקציר תשבות כו' כמש"כ בתוס' רע"ק ע"ש, א"כ אין לו ענין להא דעשר נטיעות דאירי דוקא בזמן המקדש.

שם רש"א אף נוטל הוא את העלה מן האשכול בשביעית, ע' משנ"א נגעים פי"א מ"ט.

מ"ג מסקלין עד ר"ה מקרסמין מזרדין מפסלין. וכ' בר"ב וי"מ מפסגין לשון פסל לך, והנה בתוס' אנשי שם דייק מדוע לא עריב מסקלין עם האחרים ע"ש, ומזה מוכח דסקול ל"ד כלל לעבודה אחרת ובזו מודה ר"ש ע"ש, ול"ג סעד לדבריו מהא דמו"ק ד"ג דקאמר מניין שאין מקרסמין ואין מזרדין ואין מפסגין באילן כו', וחזר על זה שם כמה פעמים ובכולן לא כייל עמהם מסקלין ע"ש, הרי דעבודה יותר חשובה היא שאין לכוללה עמהם. וכ"מ מהא דתניא בסוכה מ"ד ע"ב ובמו"ק שם והשביעית תשמטנה ונטשתה תשמטנה מלקשקש ונטשתה מלסקל ע"ש, הרי דסקול היא עבודה חשובה כמו קשקוש דלאברויי אילני, וכן בישעיה ה' בשירת דודי לכרמו חשיב הנביא ויעזקהו ויסקלהו ויטעהו שורק וגו'. הרי דחשיב סקול הכרם מהפעולות היותר נחוצות.

מ"ד מזהמין את הנטיעות. וכ' הרמב"ם בפיה"מ זוהמא שם לריח רע ופי' שמנהג עובדי אדמה לסוך הנטיעים בשמן שיש לו ריח רע כדי שיריחו אותם התולעים אוכלי האילנות וירחקו מהם ע"כ, והנה כפירושו משמע בירושלמי דקתני מזהמין מתולעין בשביעית, אולם בר"ש מפרש כשיש מכה באילן ונשרה קצת קליפתו מדביקין שם זבל כו', והוא כדפירש"י בע"ז ד"נ ע"ב ע"ש, ולא ידענא מדוע נאדו מפי' הירושלמי. וע' בהעמק שאלה לשאילתות ר"פ בהר סי' קי"ב אות ב'

מ"ה סכין את הפנים ומנקבים אותם עד ר"ה כו'. בע"ז ד"נ ע"ב הגרסא סכין את הפגין ומנקבין ומפטמין אותן כו', הנה האי פטום משמע דשייך לפעולה דמנקבין דלאחר

הנקיבה מפטמין את הנקב בשמן, ומשו"ה לא חשיב במשנה רק מנקבין שהיא התחלת הפעולה והעיקרית, וסתמא דגמרא שהביאו לשון המשנה צרפו תיבת ומפטמין, כעין ביאור לפעולה העיקרית דמנקבין דאח"כ מפטמין הנקבים בשמן.

מ"ו אין נוטעין ואין מבריכין ואין מרכיבין ערב שביעית פחות מל' יום לפני ר"ה כו'. וכ' הרמב"ם בפיה"מ והתנאים כולם מסכימים שצריך שתעלה לו שנה קודם שנת השמיטה כו', וע' מה שהאריך בזה בנובי"ק חי"ד סי' פ"ז.

מ"ז האורז והדוחן והפרגין והשומשמין שהשרישו לפני ר"ה מתעשרין לשעבר ומותרין בשביעית ואם לאו אסורין בשביעית ומתעשרין לשנה הבאה. וכ' הר"ש קשה היכן מצינו הנך חילוקין דיש בתר השרשה ויש בתר חנטה כו', ע' חזון איש לשביעית סי' ז' ס"ק י"א.

מ"ח ר"ש שזורי אומר פול המצרי שזרעו לזרע בתחילה כיוצא בהן. ע' תוס' ר"ה י"ג ע"ב ד"ה ויצבור ובטו"א שם ובש"ך יו"ד סי', רע"ו סק"ז ובת פני יהושע יו"ד ח"א סי' ה' ובת' באר יצחק חא"ח סי' י"ב.

מ"ט הבצלים הסריסים ופול המצרי שמנע מהם מים שלשים יום לפני ר"ה מתעשרין לשעבר ומותרים בשביעית ואם לאו אסורים בשביעית ומתעשרין לשנה הבאה. וכ' הר"ש דמשנתנו אתיא כריה"ג דאמר בפ"ק דר"ה באספך מגרנך ומיקבך מה גורן ויקב מיוחדין שגדלים על מי שנה שעברה מתעשרים לשעבר יצאו ירקות שגדלין על מי שנה הבאה כו' ובירושלמי משמע קצת איפכא דאתיא כר"ע ולא כריה"ג כו' ע"כ, וברש"י ר"ה י"ד ע"א הביא לשני הפירושים וע"ש בריטב"א ובטו"א.

מ"י התמרות שלהן אסורות בשביעית. וכ' במלאכת שלמה הרמב"ם ז"ל בחבורו השמיט זו הבבא ולא ידעתי למה ע"כ, וע' בפאת השלחן סי' ד' ובבית ישראל שם סק"ג.

פרק שלישי

מ"א מאימתי מוציאין זבלים ואשפתות משיפסקו עובדי עבודה כו'. והנה ישנן נוסחאות דגרסי עוברי עבירה, וקשה להבין שהתנא יגביל זמן ההיתר להעמידו ע"פ דרך עוברי עבירה במקום שיוכל לקובעו על גבול הזמן של עובדי עבודה דעכו"ם או של חו"ל או משיפסקו עובדי עבודה בכל השנים שאיננה שנת השמיטה, ולפי נוסחא זו מה נעשה בקבוץ גליות הבא ושעוד יקויים בנו אשפוך את רוחי על כל בשר בב"א, ועוד מהיכן פסיקא ליה לתנא לפי גרסא זו שבכל הדורות שהיו ישראל שרויין על אדמתן לא נמצא שום דור שלא היו ביניהם עוברי עבירה.

בתוי"ט ד"ה משיפסקו. ירושלמי מעתה אפילו משפסקו עובדי עבודה יהא אסור מפני מראית העין כו' א"ר יוסי הדא אמרה לא חשו לעוברין ושבין מפני מראית העין, ע' ח"ס חא"ח סי' סמ"ך.

מ"ב עד כמה מזבלין עד שלש אשפתות לבית סאה של עשר עשר משפלות של לתך לתך כו'. הנה ברמב"ם רפ"ב מה"ש עושה מלשון המשנה חשבון כולל דלא יעשה אשפה פחותה ממאה וחמשים סאה של זבל, וע' בתוס' אנשי שם ובמה שהאריך בזה בפאת השלחן סי' ב' ס"ב.

מ"ג עושה אדם את שדהו שלש שלש אשפתות לבית סאה כו' עושה אדם את זבלו אוצר כו'. ולשון הרמב"ם פ"ב ה"ב מה"ש והרוצה לעשות כל שדהו שדהו שלש שלש אשפתות לתוך בית סאה עושה והרוצה ל לעשות זבלו אוצר עושה ע"כ, ובזה איכא למידק מדוע הוסיף הרמב"ם לפעולות אלו תיבת רצון, הלא ודאי עושה לפי רצונו ואם לא היה רוצה לא היה עושה וצ"ע כעת.

מ"ד המדייר את שדהו עושה סהר לבית סאתים עוקר שלש רוחות ומניח את האמצעית כו'. ע' ראב"ד ומפרשים פ"ב ה"ד מה"ש ובמה שהקשה בתורת הזרעים ע"ד הכ"מ שם.

מ"ה לא יפתח אדם מחצב בתחילה לתוך שדהו עד שיהיו בו שלש מורביות שהם שלש על שלש על רום שלש שיעורו עשרים ושבעה אבנים. ע' כפתור ופרח סוף פרק מ"ח ובתוי"ט אהלות ספ"ג.

מ"ו גדר שיש בו עשרה אבנים של משאוי שנים שנים הרי אלו ינטלו ברדב"ז פ"ב ה"ז משמיטה כ' וז"ל ואי הוה גרסינן ינטל הוה ניחא טפי דקאי אגדר עכ"ל, לא ידענא במאי ניחא ליה טפי אי קאי אגדר. הלא כמו דגרסינן הרי אלו ינטלו קאי ג"כ אאבנים של הגדר. ומאי עדיפותא במאי דהוה משבש לשון המשנה בכדי שיהיה מוסב על הגדר גופיה.

מ"ז אבנים שזעזעתן המחרישה או היו מכוסות ונתגלו כו'. ע' בס' ניר מה שהאריך בביאור משנתנו.

שם המסקל את שדהו נוטל את העליונות ומניח את הנוגעות בארץ כו', אמנם אם הנוגעות בארץ מעכבות מליצוד את האישות ואת העכברים אז גם הנוגעות בארץ ינטלו כדמוכח בתוס' מו"ק ד"ו סוף ע"ב.

מ"ח אין בונין מדרגות על פי הגאיות ערב שביעית משפסקו הגשמים מפני שהוא מתקנן לשביעית כו'. הרמב"ם פ"ב הייא מה"ש דלג על רישא דמשנתנו ופתח בסיפא וע"ש בראב"ד ומפרשים ובפאת השלחן סי' ב' סי"א ובבית ישראל ובית רידב"ז שם.

מ"ט אבני כתף באות מכל מקום והקבלן מביא ואלו הן אבני כתף כו' ראיתי בס.' אמונת יוסף שהקשה אמאי לא תני נמי האי חילוקא דקבלן לעיל במ"ז גבי המסקל את שדהו כו' ע"ש, ולדעתי בלתי מובן ההרכבה דהתם לא תני רק במסקל שדהו ולא נחית אלא לאשמעינן העיקר שמוכרח להניח את הנוגעות בארץ. וכמו דמסקל הגדולות עם הקטנות כמ"מ צריך להניח הנוגעות בארץ הגדולות עם הקטנות. ולהכי סמיך להו וכן גרגר של צרורות, וכל אלו אינן נוגעות לקבלן, משא"כ הכא באבני כתף שהן אבני בנין כדפליגי ר"מ ור' יוסי בגדלן. ונאספות לאו דוקא משדהו אלא גם ממקומות אחרים, דוקא באלו מצא התנא מקומו לקבוע דין קבלן להיותן נוגעות לבנין.

מ"י וכן החופר בור שיח ומערה. הר"ש והר"ב מפרשים דהאי וכן קאי אפלוגתא דר' יהושע ור"ע, אבל עצם פלוגתתם היא על שאר ימות השנה, והרמב"ם ספ"ב מה"ש מפרש דהאי וכן קאי אשביעית, וע' בית ישראל על פאת השלחן סי' ב' ס"ק כ"ג.

פרק רביעי

מ"א בראשונה היו אומרים מלקט אדם עצים ואבנים ועשבים מתוך שלו כו' הר"ש סיריליאו ז"ל לא גריס במשנה תיבת ואבנים, ומפרש הא דקאמר בירושלמי אף באבנים כן דהיא בעיא בירושלמי ע"ש, וגם מלבד זה באיזה אופן דמפרשינן משמע מלשון זה דבמשנה ליתא תיבה זו לפ"ד הירושלמי, ומדברי הרמב"ם שכ' בפ"א הט"ז משמיטה עצים ואבנים ועשבים ג"כ ליכא הוכחה על גרסתו במשנה, רק כתב בתור הלכה אחרי פשיטות הירושלמי דתני אף באבנים, ועמש"כ באמונת יוסף.

מ"ב שדה שנתקוצה תזרע במוצאי שביעית שנטייבה או שנדיירה לא תזרע במוצ"ש וכ' הר"ב שנטייבה שנחרשה היטב שכל העולם חורשים פעם אחת והוא חרש שתי פעמים ומתניתין איירי בשעת הסכנה שהיתה המלכות אונסת על המס כו', ע' בתוס' רע"ק ובחזון איש סי' יוד סק"ו.

מ"ג ומחזיקין ידי כושיים בשביעית אבל לא ידי ישראל ושואלין בשלומן מפני דרכי שלום. ע' כפתור ופרח פרק מ"ז וע"ע בת' הרמב"ם דפוס ירושלים סי' שע"א ובס' יראים סי' נ"ה.

מ"ד המדל בזיתים בש"א יגום ובה"א ישרש כו'. הרמב"ם בפ"א הי"ח מה' שמיטה שינה צורת משנתנו, וע' בפאת השלחן סי' א' סי"ח ובבית ישראל ורידב"ז שם.

שם ומודים במחליק עד שיגום, ע' בס' העתים ה' ערבי שבתות סי' ד' מה שהביא בשם רבינו חננאל גאון ז"ל ובעתים לבינה שם.

מ"ה אין קוצצין בתולת השקמה בשביעית מפני שהיא עבודה ר' יהודא אומר כדרכה אסור אלא או מגביה עשרה טפחים או גומם מעל הארץ. ע' בכ"מ ורדב"ז ספ"א מה' שמיטה וברשב"ם ב"ב ד"פ ע"ב ד"ה מן הקרקע ובמה שהק' כאן באמונת יוסף וע"ע בבית ישראל סי' א' ס"ק נ"א ובתוי"ט עוקצין פ"ב מ"ו.

מ"ו המזנב בגפנים כו'. ע' בתפא"י ובמשנה ראשונה מה שמחלקים בין מזנב ובין זומר, וע"ע בבית ישראל ס' א' ס"ק מ"ט.

מ"ז מאימתי אוכלין פירות האילן בשביעית הפנים משיזריחו כו'. ע' בס' חזון נחום ל עוקצין פ"ג מ"ו.

שם ביחלו כונס לתוך ביתו, וכ' הר"ש ביחלו ארבב"ח משולבין ראשיהן בנדה מ"ז ע"א בירושלמי מהו ביחלו א"ר חייא בר בא כמה דאת אמר וגם נפשם בחלה כלומר שלא נתבשלו יפה ע"כ, וע' בראב"ד ובר"ש משאנ"ץ לתו"כ פ' בהר פרק א' מ"י.

מ"ח הבוסר משהביא מים אוכל בו פתו בשדה כו'. אין כן הגרסא בתו"כ פ' בהר וע"ש במפרשים ובהגהות מהרי"ד ובהתורה והמצוה שם.

מ"ט זיתים משיכניסו רביעית לסאה. וכ' הר"ב שמסאה זיתים יכול להוציא רביעית הלוג שמן. ע' בס' חזקה רבה חח"מ סי' כ"ה ובס' משנה אחרונה למס' טהרות פ"ט מ"ה ושם בעוקצין פ"ג מ"ו.

מ"י מאימתי אין קוצצין את האילן בשביעית בש"א כל האילן משיוציא בה"א החרובין משישלשלו כו' ע' אור זרוע ח"א סי' קס"ג.

שם והגפנים משיגריעו, ע' בת' שדה יצחק סי' ג'.

שם כמה יהא בזית ולא יקיצנו רובע רשב"ג אומר הכל לפי הזית, וכ' הרמב"ם בפיה"מ ואין הלכה כרשב"ג ע"ש, והנה אף דאשכחן גם בשאר מקומות דהרמב"ם לא פסק כרשב"ג במשנה והארכתי בזה במק"א, אולם הכא נלע"ד לתת טעם להא דלא חש להאי כללא דכ"מ ששנה רשב"ג במשנתנו הלכה כמותו, דהנה בב"ק צ"א ע"ב אמר רב האי דקלא דטען קבא אסור למקצציה מיתיביה כמה יהא בזית ולא יקצצו רובע ומשני שאני זיתים דחשיבי ע"ש, והשתא קשה איך הביאו לכתחילה להקשות ממשנתנו, הלא מחלקותו בצדו ורשב"ג פליג וס"ל הכל לפי הזית, וא"כ לדידיה ליתא כלל שיעורא דרובע ולא שום שיעור ואין מקום להקשות מהאי דהכא, ובע"כ דהש"ס נקיט שם רק דעת ת"ק ולא חש לרשב"ג אע"ג דפליג במשנה.

פרק חמישי

מ"א בנות שוח שביעית שלהן שניה כו'. ע' מה שהאריכו בזה התוס' בע"ז י"ד ע"א ובשבועות י"ב ריש ע"ב וברש"י ושטמ"ק לנדרים דף כ"ז ע"א וע"ע באוצר הגאונים חלק הפירושים למס' ר"ה דף ט"ו.

מ"ב הטומן את הלוף בשביעית רמ"א לא יפחות מסאתים עד גובה ג"ט וטפח עפר על גביו וחכ"א לא יפחות מארבעת בעת קבים עד גובה טפח וטפח עפר על גביו וטומנו במקום דריסת אדם. ע' במשנה כלאים ספ"א ובחזון איש לשביעית סי' י"ב סק"ד ובכפתור ופרח פמ"ז ובמשנ"ר כלאים פ"א מ"ט.

מ"ג לוף שעברה עליו שביעית רא"א אם לקטו העניים את עליו לקטו כו'. בר"ש הביא קושית הירושלמי והרי גזרו על הספיחין ומשני שינויי טובא, וע' מה שהאריך בזה בשנות אליהו וע"ע מה שהעיר בס' תורת זרעים.

מ"ד לוף של ערב שביעית שנכנס לשביעית וכן בצלים הקיצונים וכן פואה של עידית בש"א עוקרין אותן במארופות של עץ ובה"א בקרדומות של מתכת כו'. וכ' הר"ב במארופות של עץ במר שחופרים בו את הקרקע של עץ ולא של ברזל שלא יראה כעובד את הארץ. בקרדומות של מתכת ולא חיישינן דילמא מיחזי כעבודה ע"כ, הנה מהאי לישנא משמע דהאיסור וההיתר דב"ש וב"ה תלוי בחשש דמראית עין, אבל ברמב"ם פ"ד הי"ט מה"ש דפסק כב"ה דמשנתנו כ' וז"ל מותר לעוקרן בשביעית בקרדומות של מתכת ואין בזה משום עבודת הארץ עכ"ל, מלשון זה מוכח דפליגי אי יש בזה משום לתא דאיסור עבודת הארץ בשביעית, וכן משמע בר"ש כדעת הרמב"ם ע"ש, ולא ידענא מדוע נאיד הר"ב מפירוש הראשונים ז"ל.

שם ומודים בפואה של צלעות שעוקרין אותה בקרדומות של מתכות. ע' בס' העתים ה' ערבי שבתות סי' ד' מה שהביא בשם רבינו חננאל גאון ז"ל ובעתים לבינה שם.

מ"ה מאימתי מותר אדם ליקח לוף במוצאי שביעית ר' יהודה אומר מיד וחכ"א משירבה החדש. ע' בית ישראל לפאת השלחן סי' ג' ס"ק י"א.

מ"ו זה הכלל כל שמלאכתו מיוחדת לעבירה אסור לאיסור ולהיתר מותר. בספר המקח לרב האי גאון שער י"ב הגרסא זה הכלל כל שמלאכתו ייחדה לעבודה אסור לישא וליתן מותר, וע"ע בתרומת הדשן סי' רי"ש.

מ"ז היוצר מוכר חמש כדי שמן וחמשה עשר כדי יין שכן דרכו להביא מן ההפקר ואם הביא יותר מכאן מותר, ומוכר לכושיים בארץ ולישראל בחוץ לארץ ע' בתוס' חדשים ובחידושי מהרי"ח ובחזון איש סי' י"ב סק"ט, אולם בכפתור ופרח פמ"ז משמע שהי"ל

הגרסא ואם הביא יותר מכאן מוכר לגוי בארץ ולישראל בחוץ לארץ, וע"ע בפאת השלחן דף מ"ג ע"ב.

מ"ח בש"א לא ימכור לו פרה חורשת בשביעית וב"ה מתירין מפני שהוא יכול לשחטה. ע' תוס' ע"ז ט"ו ריש ע"ב ובס' האשכול ח"ג סי' מ"ה ובראב"ן סי' רפ"ט ר"צ וע"ע תוס' גיטין ס"א ע"א ד"ה משאלת.

שם מוכר לו פירות בשעת הזרע ומשאיל לו סאתו אע"פ שהוא יודע שיש לו גורן ופורט לו מעות אע"פ שהוא יודע שיש לו פועלים וכולן בפירוש אסורין, ע' בת' חמדת שלמה חאה"ע סי' ה'.

מ"ט משאלת אשה לחברתה החשודה על השביעית נפה וכברה ורחיים ותנור אבל לא תבור ולא תטחן עמה. ע' בירושלמי ובביאורו בת' אבקת רוכל סי' כ"ד.

שם שאין מחזיקין ידי עוברי עבירה, ע' בת' רבינו אברהם בן הרמב"ם ז"ל סי' נ"ד.

פרק ששי

מ"א שלש ארצות לשביעית כל שהחזיקו עולי בבל מארץ ישראל ועד כזיב לא נאכל ולא נעבד וכל שהחזיקו עולי מצרים מכזיב ועד הנהר ועד אמנה נאכל אבל לא נעבד מן הנהר ומאמנה ולפנים נאכל ונעבד. ע' בת' הרמב"ם דפוס ירושלים סי' קל"ו וסי' שמ"ו ובמל"מ פ"ד הכ"ו כ"ז מה' שמיטה וע"ע בראבי"ה סי' קס"ד ובת' אבקת רוכל סי' כ"ג ובס' כלכלת שביעית צד נ"ג וע"ע בכפתור ופרח פי"א.

מ"ב עושין בתלוש בסוריא אבל לא במחובר כו'. ע' חזון איש לשביעית סי' ג' ס"ק כ"א כ"ב.

מ"ג בצלים שירדו עליהם גשמים וצמחו אם היו העלין שלהם שחורין אסורין הוריקו הרי אלו מותרין כו'. ע' בת' הרשב"א סי' רפ"ז.

מ"ד רבי התיר ליקח ירק מיד. ע' ירושלמי סנהדרין פ"א ה"ב.

מ"ה אין מוציאין שמן שריפה ופירות שביעית מהארץ לחו"ל אר"ש שמעתי בפירוש שמוציאין לסוריא ואין מוציאין לחו"ל. וכ' הר"ש דאפילו רבי מודה לרשב"א דאין מוציאין אפילו קודם הביעור. ע' חזון איש סי' י"ג סק"ג.

מ"ו אין מביאין תרומה מחו"ל לארץ אר"ש שמעתי בפירוש שמביאין מסוריא ואין מביאין מחו"ל. וכ' המפרשים דלהכי מביאין מסוריא דיש מקום ליכנס בה בטהרה, ועמש"כ בזה בס' אמונת יוסף וע"ע בדורות הראשונים ח"א כרך ג' דף ק"ל.

פרק שביעי

מ"א כלל גדול אמרו בשביעית כל שהוא מאכל אדם ומאכל בהמה כו'. ע' תוס' שבת ס"ח ריש ע"א.

שם וממין הצובעים ספיחי איסטיס וקוצה כו', ע' בס' תורת זרעים מה שהאריך בזה.

בר"ב ד"ה העולשין, והכא קמ"ל דבשביעית דאין עולשי גינה מצויין עולשי שדה חשיבי ומטמאין טו"א כו', ע' במשנ"א עוקצין פ"ג מ"ב.

מ"ב ועוד כלל אחר אמרו כל שאינו מאכל אדם ומאכל בהמה כו'. ע' חזון איש סי' י"ג סק"ט וסק"י.

שם ר"מ אומר דמיהן מתבערין עד ר"ה אמרו לו להן אין ביעור ק"ו לדמיהן. ע' במשנ"א טבו"י פ"ד מ"ה.

מ"ג הצבע צובע לעצמו כו'. ע' בת' שיבת ציון סי' ב'.

שם שאין עושין סחורה בפירות שביעית ולא בבכורות, וכ' הר"ש אהא דבכורות דילמא אתי בהו לידי תקלה אבל מדאורייתא שרי כדתנן בבכורות ל"א בבכור נאמר לא תפדה ונמכר הוא ובאיטלז הוא דלא מזדבן הא בביתיה מזדבן ואפילו איסור דרבנן ליכא בשחוט עכ"ל. והנה הא דקאמר כדתנן הוא ט"ס דלפנינו שם הוא רק בברייתא. ושם הגרסא בבכור נאמר לא תפדה ונמכר חי, וזה מתאים עם הא דתנן לקמן רפ"ק דמע"ש הבכור מוכרין אותו תמים חי ובעל מום חי ושחוט, ומפרשינן ע"פ סוגיא דתמורה ד"ח ע"א, דתם חי הוא ג"כ דלכשיומם יאכלנו הלוקח וכולה בזה"ז, אבל בזמן שביהמ"ק קיים דחזי להקרבה אסור במכירה, ואפילו ריה"ג מודה דלא הוי ממון בעלים בזמן הבית כדכ' הר"ש ע"ש. והשתא כיון דבע"כ איירי בזה"ז ובבע"מ או בתם לאכלו כשיומם כדפי' הרמב"ם בפיה"מ למע"ש שם. א"כ בזה אין נ"מ בין חי לשחוט. ומדוע כ' הר"ש הכא בשחוט, וצ"ל בכוונת הר"ש וכדי שלא תהיינה שתי המשניות כסותרות זא"ז, דבמע"ש איירי שאם בהזדמנות מכר הכהן את הבכור כשהוא חי במומו או שחוט מותר לו ליהנות מן הדמים, והכא איירי לעשות מסחר עם בכורות בפומבי כמו שאר סחורה זה אסור משום תקלה. אמנם כיון דרק משום לתא דתקלה אתינן עלה, להכי בחי איכא למיחש לתקלה. אבל בשחוט דהבשר עומד לאכילה ומותר לכל אדם, משו"ה אפילו איסור דרבנן ליכא, וע' ברמב"ם פ"ה ה"ט מה' בכורות ובמש"כ בחידושי לתמורה שם ולב"ק י"ג ע"א, וע"ע בת' הגרע"א סי' ע"ד.

שם ולא בנבלות ולא בטרפות כו', ע' תוס' פסחים כ"ג ע"א ד"ה אמר ובסוכה ל"ט ע"א ד"ה וליתיב ובב"ק פ"ב ע"ב ד"ה לא יגדל וביו"ד סי' קי"ז ובמפרשים שם ובנוביי"ת חי"ד סי' ס"ב ס"ג.

מ"ד לקח בכור למשתה בנו או לרגל ולא צריך לו מותר למכרו. ע' אור זרוע ח"א סי' ש"ל. **שם** צדי חיה עופות ודגים שנזדמנו להם מיני טמאין מותרים למכרן ר' יהודא אומר אף מי שנתמנה לו לפי דרכו לוקח ומוכר ובלבד שלא תהא אומנתו בכך וחכמים אוסרין. חנה כה"ג אשכחן במשנה סנהדרין כ"ד ע"ב דר' יהודא מחלק בין יש להן אומנות שלא הוא ובין אין להן אומנות אלא הוא, וע' בירושלמי דפרקין ובסנהדרין פ"ג ה"ה וע"ע בת' הרשב"א סי' ש"א וסי' תפ"ט.

מ"ה לולבי זרדים והחרובין יש להם שביעית ולדמיהן שביעית יש להן ביעור ולדמיהן ביעור. והנה כה"נ לשון הרמב"ם פ"ז הט"ו מה' שמיטה לולבי זרדים והחרובים יש להם ולדמיהם שביעית וביעור, ועפ"ז בלתי מובן לשון הרדב"ז שכ' שם וז"ל דמשמע מלשון הרמב"ם דלולבי זרדין והחרובין אין להם ביעור כו' ע"ש, וע"ע בס' אמונת יוסף.

מ"ו הוורד והכפר והקטף והלוטם יש להם שביעית ולדמיהן שביעית רש"א אין לקטף שביעית מפני שאינו פרי. ע' תוס' נדה ד"ח ע"א ד"ה קטף ובת' הרשב"א ח"ו סי' ק"א ובת' מהרשד"ם חי"ד ס"ס קצ"א ובכפתור ופרח פמ"ח.

מ"ז ורד חדש שכבשו בשמן ישן ילקט את הוורד וישן בחדש חייב בביעור. ע' תוי"ט תרומות פ"י מ"י מח שהקשה ממשנה דהכא אהא דהתם וע"ע בת' באר יעקב חא"ח דף כ"ט ע"א מה שתירץ בזה וע"ע בת' מקום שמואל סי' כ"ז.

שם חרובין חדשים שכבשן ביין ישן וישנים בחדש חייבין בביעור זה הכלל כל שהוא בנותן טעם חייב לבער מין בשא"מ ומין במינו כל שהוא שביעית אוסרת כל שהוא במינה ושלא במינה בנ"ט, ע' ראב"ן סי' ח' וברי"ש לעיל פ"ו מ"ג ובנוביי"ת חי"ד סי' נ"ג ובמלאכ"ש למס' מכשירין ספ"ב.

פרק שמיני

מ"א כלל גדול אמרו בשביעית כל המיוחד למאכל אדם אין עושין ממנו מלוגמא כו'. הנה מקור דכלל גדול דמשנתנו מיוסד על הכתוב שנאמר לכם לאכלה כל שהוא מיוחד לכם יהיה לאכלה ולא לרפואה כמבואר בירושלמי דפרקין וברמב"ם פ"ה הי"א משמיטה ע"ש, וכה"ג דריש בירושלמי לעיל רפ"ז לכם כל שהוא צורך לכם ותני עלה כגון אכילה ושתיה וסיכה וצביעה יצאת מלוגמא שאינה אלא לחולין כו' ע"ש. והשתא קשה כיון דדרשו תיבת לכם כל שהוא צורך לכם מדוע נוציא מלוגמא האם רפואה

איננה נקראת צורך לכם כמו צביעה לאשה להתקשט שהיא רק לתענוג והנאה, ומכש"כ רפואה הנוגע לבריאות ולהנצל מצערא דגופא, ואיך נמעט רפואה מתיבת לכם השוה לכולכם כדאמרינן בירושלמי שם ובסוכה ד"מ ובב"ק ק"ב, האם מחלת הגוף אינה עלולה להיות בכל האנשים, ובמי שהמחלה שולטת נחוצה הרפואה הרבה יותר מצביעה בגוף להתקשט כנ"ל, ובנוגע לדרשתם מתיבת לכם בכמה וכמה מקומות בש"ס עמש"כ בחידושי לב"ק שם ולחולין קי"ח ע"א.

מ"ב שביעית ניתנה לאכילה ולשתיה ולסיכה. ע' מגילת אסתר על הרמב"ן בסה"מ במ"ע ג' השכוחה מהרמב"ם לפ"ד הרמב"ן ז"ל וע"ע בת' הרמב"ם דפוס ירושלים סי' קל"ו ובראב"ן סי' י"ח.

מ"ג אין מוכרין פירות שביעית לא במדה ולא במשקל ולא במנין ולא תאנים במנין. עמש"כ בתוי"ט אהא דתאנים במנין, אכן בס"א הביאו דבכת"י ליתא תיבת במנין אהא דתאנים.

והנה בירושלמי אמרו טעמא דמשנתנו כדי שימכרו בזול ופריך וישקלו בליטרא וימכרו בזול ומשני אם אמר את כן אף הוא אינו נוהג בהן בקדושה, ועמש"כ בזה בבית ישראל לפאת השלחן סי' ז' סק"י וע"ע בדורות הראשונים ח"א כרך ג' דף ק"ה.

מ"ד האומר לפועל הא לך איסר זה ולקט לי ירק היום שכרו מותר לקט לי בו ירק היום שכרו אסור. ע' תוס' ע"ז ר"פ השוכר את הפועל ד"ה לקוט לי.

מ"ה אין נותנין לא לבייר ולא לבלן ולא לספר ולא לספן אבל נותן הוא לכייר לשתות ולכולן הוא נותן מתנת חנם ע' בתוס' אנשי שם ובמשנה ראשונה ובמלאכת שלמה ובחזון איש סי' י"ג ס"ק י"ב ובת' מקום שמואל סי' ע"ז.

מ"ו תאנים של שביעית אין קוצין אותן במוקצה אבל קוצץ אותן בחרבה כו'. וכה"נ הגרסא בתוס' ר"ה ד"ט ע"א ד"ה וקציר השני, אבל בספרא פ' בהר פרק א' הגרסא בחורבה, וברמב"ם פ"ד הכ"ג מה' שמיטה הלשון אבל מייבשין בחרבה, וע' פאת השלחן סי' ד' ובהגהות בית ישראל שם ס"ק ט"ו ובמנחת חינוך מצוה שכ"ט.

מ"ז אין מבשלין ירק של שביעית בשמן של תרומה שלא יביאנו לידי פסול ר"ש מתיר. ע' זבחים ע"ו ע"א ובת' באר יצחק חי"ד סי' ט' ובמשנ"א נגעים ספי"ד.

מ"ח אין לוקחין עבדים וקרקעות ובהמה טמאה מדמי שביעית ואם לקח יאכל כנגדן אין מביאין קיני זבים וקיני זבות וקיני יולדות מדמי שביעית ואם הביא יאכל כנגדן. ע' חזון איש סי' י"ג ס"ק י"ג וס"ק י"ד מ"ו ובת' מהרי"ל דיסקין חלק הכתבים סי' צ"ז.

מ"ט עור שסכו בשמן של שביעית רא"א ידלק וחכ"א יאכל כנגדו אמרו לפני ר"ע אומר היה ר"א כו'. ע' שער המלך פ"ז הי"ב מה' עכו"ם ובאור שמח פ"ו ה"י מה' שמיטה ובת' שיבת ציון סי' ג'.

מ"י ועוד אמרו לפניו אומר היה ר"א האוכל פת כותים כאוכל בשר חזיר אמר להם שתוקו לא אומר לכם מה שר' אליעזר אומר בו. ע' פרקי דר"א ס"פ ל"ח ובפר"ח ליו"ד סי' קי"ב סק"ב ובברכי יוסף שם סק"ד ובמה שהארכתי בחידושי לחולין ד"ו ע"א וע"ע בס' אור גדול סי' ד' דף מ' ע"א ושם סי' מ"ד.

מי"א מרחץ שהוסקה בתבן או בקש של שביעית מותר לרחוץ בה ואם מתחשב הוא הרי זה לא ירחוץ. ע' במפרשים ובמפרשי הרמב"ם פ"ה ה"כ מה' שמיטה ובפאת השלחן סי' וי"ו ס"ו ובבית ישראל שפ ס"ק כ"ג.

פרק תשיעי

מ"א הפיגום והירבוזין השיטים והחלגלוגות כו'. הנה בר"ה כ"ו ע"ב אהא דלא הוו ידעי רבנן מאי חלגלוגות, כ' התוס' דנ"מ לזב בפ"ק דיומא כו' ע"ש. ולכאורה הלא התם ביומא ברייתא היא, וטפי הי"ל לאמר דנ"מ להא דתנן הכא במשנה, וביותר י"ל ד טובא ע"ד רש"י דהתם, דכתב דנ"מ למה ששנינו בפ"ק דיומא כל שבעת הימים לא היה אוכל השום והחלגלוגות ע"ש, ומשנה כזו ליתא שם במציאות, רק להיפוך שנינו שם דכל שבעת הימים לא היו מונעין ממנו מאכל ומשתה כו' ע"ש וצ"ע, וע"ע בת' הרמב"ם דפוס ירושלים סי' קל"ו ובמשנ"א עוקצין פ"ג סוף מ"ב.

שם פטורין מן המעשרות, וכ' הר"ב דכתיב ובא הלוי כו', ע' תוס' ב"ק כ"ח סע"א ובטו"א לר"ה ט"ו ע"א ובת' באר יצחק חי"ד סי' כ"ג ובס' מבית מאיר ח"ג סי' א'.

שם רש"א כל הספיחים מותרין חוץ מספיחי כרוב כו', ע' במלאכת שלמה כלאים פ"א מ"ט.

בר"ש ועוד קשה מההיא דמנחות אכתי לר"ע נמי משכ"ל כגון תבואה שנזרעה בששית לאחר העומר והביאה שליש לפני ר"ה שניתרת בעומר של שנה שביעית ומיהו י"ל דהא מילתא דלא שכיחא, ע' בס' ציץ הקדש סי' י"ז.

מ"ב שלש ארצות לביעור יהודא ועבר הירדן והגליל כו'. ע' בת' אבקת רוכל ס' כ"ג ובס' כלכלת שביעית צד נ"ה וע"ע בס' יראים סי' קפ"ו.

מ"ג ושאר כל הארצות כהר המלך וכל הארצות כאחת לזיתים ולתמרים. ע' בס' חזון איש סי' ג' ס"ק ל"א מה שהאריך בזה.

מ"ד אוכלין על המופקר אבל לא על השמור כו'. וכ' הר"ש אבל לא על השמור לפי שאין חיה יכולה לאכול משם ע"כ, והנה דין זה נדרש בתו"כ פ' בהר פרק א' מ"ח מקרא דלבהמתך ולחיה מקיש בהמה לחיה כל זמן שחיה אוכלת בשדה בהמה אוכלת בבית כלה לחיה שבשדה כלה לבהמתך שבבית, אמנם בתו"כ דרשו עוד משני מקומות איסור אכילה מן השמור. האחד שם מ"ג ואת ענבי נזירך לא תבצור מן השמור בארץ אין אתה בוצר אבל אתה בוצר מן המופקר, ועוד שם מ"ה והיתה שבת הארץ לכם מן השבות בארץ אתה אוכל ואין אתה אוכל מן השמור, וע"ש בראב"ד ובר"ש משאנ"ץ לתו"כ ובמה שהאריכו התוס' במנחות פ"ד ע"א ובכ"מ וכמש"כ בחידושי שם ולב"מ נ"ח ע"א ושם קי"ח ע"א.

מ"ה הכובש ג' כבשים בחבית אחת רא"א אוכלין על הראשון ר' יהושע אומר אף על האחרון כו'. ע' אור שמח פ"ז ה"ו מה' שמיטה וע"ע בת' מקום שמואל סי' כ"ז.

שם ר"ג אומר כל שכלה מינו מן השדה יבער מינו מן החבית. ע' אור זרוע ח"א סי' תשמ"ח.

מ"ו המלקט עשבים לחים עד שייבש המתוק והמגבב ביבש עד שתרד רביעה שניה כו'. והנה בתענית ד"ו ע"א פליגי תנאי בשיעורין דרביעה ראשונה שניה ושלישית וקאמר בשלמא רביעה ראשונה לשאול שלישית להתענות שניה למאי אר"ז לנדרים ורב זביד אמר לזיתים ר"פ אמר כדי להלך בשבילי הרשות ר"נ בר יצחק אמר לבער פירות שביעית דתנן עד מתי נהנין ושורפין בתבן ובקש כו' ע"ש, והשתא איכא למידק טובא מדוע נאיד כל חד מאוקימתא דחבריה הלא כולן משניות הן. וממילא נ"מ לכל היכא דנשנית במשנה ענין רביעה שניה, והאחרון הכביד דרנב"י דאתא לדין ביעור פירות שביעית מדוע דלג על משנה זו דמגבב ביבש, וכל הני דחשיב בתר הכי דתלויין ברביעה שניה, ובחר דוקא בבבא אחרונה דסיפא של המשניות, והיא דמאימתי נהנין ושורפין בתבן ובקש וצ"ע כעת.

מ"ז מאימתי נהנין ושורפין בתבן ובקש של שביעית משתרד רביעה שניה ע' אור זרוע ח"א סי' של"ב ובחזון איש סי' י"ג סק"ה.

מ"ח מי שהיו לו פירות שביעית והגיע שעת הביעור מחלק מזון שלש סעודות לכל אחד ואחד ועניים אוכלין אחר הביעור אבל לא עשירים ד"ר יהודא ר' יוסי אומר אחד עניים ואחד עשירים אוכלין אחר הביעור. ע' בראב"ד ור"ש משאנ"ץ וקרבן אהרן לתו"כ פ' בהר פרק א' מ"ו.

מ"ט האוכל מעיסת שביעית עד שלא הורמה חלתה חייב מיתה. ע' ספרי פ' שלח סוף פיסקא ק"י ובירושלמי דמאי פ"ג ה"א ובטו"א לר"ה ט"ו ע"א.

פרק עשירי

מ"א שביעית משמטת את המלוה בשטר ושלא בשטר הקפת החנות אינה משמטת ואם עשאה מלוה הרי זה משמט כו'. ע' בת' הרשב"א סי' תתקפ"ט ובאור זרוע ח"ד למס' ע"ז סי' קי"א.

מ"ב השוחט את הפרה וחלקה בר"ה אם היה החדש מעובר משמט ואם לאו איני משמט. וראיתי במשנה ראשונה שכ' וז"ל קשה מאי קמ"ל פשיטא דאם עבר שביעית משמט ואם לאו אינו משמט כו' והאריך בה טובא ע"ש, ולעד"נ דטובא קמ"ל דלפי לשון הכתוב תעשה שמיטה, הרי יש מקום להסתפק ולאמר דאע"ג דהפקעתא דמלכא הוא מדין התורה שתשמט. מ"מ אפשר דלשון תעשה מורה ג"כ שהמלוה ידע בשעת ההלואה שתבא שעה כזו שתשמט, ועכ"פ ע"פ הכרח דעת תורה צריך להתייאש מחובו בשעת ההלואה, או בשעה האחרונה של שנת השביעית, ואפשר נמי דרושה ידיעה כזו אל הלוה לזכות מהפקר כזה, אמנם ממשנתינו היא ראיה ברורה שאין צריך דעת שניהם, דהא תרווייהו סברי שהיום יו"ט ראשון של ר"ה, ואפ"ה אם נמצא שאותו היום הוא משנה שעברה משמט, ולפ"ז י"ל שזהו כל חידושא של משנתינו, ומה מאד מדוייקת כוונה זו ברמב"ם פ"ט ה"ה מה' שמיטה, שכ' וז"ל שחט את הפרה וחלקה על דעת שהיום ר"ה של מוצאי שביעית ונתעבר אלול ונמצא אותו היום סוף שביעית אבדו הדמים שהרי עברה שביעית על החוב ע"ש, הרי דייק בהדיא שני דברים. שהיה העדר הידיעה בשעה שחלקה, ועוד שהגורם הנכון שתשמט הוא שהרי עברה שביעית על החוב, כנלע"ד, וע"ע באור זרוע ח"ד למס' ע"ז סי' קי"ג.

שם האונס והמפתח והמוציא ש"ר וכל מעשה ב"ד אין משמטין, ע' בחידושי הגר"ח הלוי ז"ל ר"ה שמיטה.

שם המלוה על המשכון והמוסר שטרותיו לב"ד אין משמיטין. הנה משכון זה הוא דוקא מטלטלי אבל משכון קרקע משמט כדכ' במיוחסות סי' כ"ב וע"ע שם סי' צ"ח ובראב"ן סי' קי"א.

מ"ג פרוזבול אינו משמט זה אחד מן הדברים שהתקין הלל הזקן כשראה שנמנעו העם מלהלות זה את זה ועוברין עמש"כ בתורה כו'. ע' בת' הרמב"ם דפוס ירושלים סי' ש"ב ובכפתור ופרח פמ"ט ופרק נון.

מ"ד זהו נופו של פרוזבול מוסר אני לכם איש פלוני ופלוני הדיינים שבמקום פלוני שכל חוב שיש לי שאגבנו כ"ז שארצה והדיינים חותמין למטה או העדים. ע' ראבי"ה סי' תתצ"ב.

מ"ה פרוזבול המוקדם כשר והמאוחר פסול כו'. ע' בת' רבינו אברהם בן הרמב"ם ז"ל סי' פ"א ובאור זרוע ח"ד לסנהדרין סי' ע"ט ובת' הר"ן סי' ע"ז ובת' הריב"ש סי' קי"ז.

שם שטרי חוב המוקדמים פסולים והמאוחרים כשרים כו', ע' אור זרוע ח"א סי' תשמ"ה ובת' הריב"ש סי' רס"ד.

בר"ש דהכי מיתניא בתוספתא אימתי כותבין פרוסבול ערב ראש השנה של שביעית כתבו ערב ר"ה של מוצאי שביעית אע"פ שחזר וקרעו כו', הנה בתוספתא זו יש שינוי נוסחאות וע' במיוחסות סי' צ"ח.

מ"ו אין כותבין פרוזבול אלא על הקרקע כו'. ע' מה שהאריך בזה בס' כלכלת שביעית צד פ"ג.

מ"ז כוורת דבורים רא"א הרי היא כקרקע כו' וחכ"א אינה כקרקע כו' וכ' הר"ב כשהיא מחוברת בטיט הכל מודים שהיא כקרקע לכל דבר ואם היתה מונחת ע"ג יתדות הכל מודים שהיא ככלים ואינה כקרקע לא נחלקו אלא שמונחת ע"ג קרקע ואינה מחוברת בטיט, ע' בשנות אליהו ובתוס' רע"ק ובתוס' ב"ב ס"ה סוף ע"ב ושם ס"ו ריש ע"א ובשטמ"ק שם.

ועפ"מ דמסקו הרמב"ם והר"ב דלית הלכתא כר"א ע"ש צריך לפרש דגם רבא בב"ב ד"פ ע"א דקאמר ר"א היא כוונתו נמי להורות בזה דלית הלכתא כהא מתניתא. אכן בל"ז צריך להבין מאי קמ"ל הא בלא"ה נמי קיי"ל יחיד ורבים הלכה כרבים, וע"ש ברשב"ם סוף ע"א ד"ה רבא אמר וביד רמה שם ובמפרשי המשנה עוקצין פ"ג מ"י.

מ"ח המחזיר חוב בשביעית יאמר משמט אני. וכ' הר"ש בשביעית ביום אחרון של שביעית א"נ בשמינית דשעה אחרונה של שביעית משמטת דכתיב מקץ שבע שנים כו' וכ' בתוי"ט דרש"י בגיטין דל"ז ע"ב כתב כלשון אחרון ע"ש, הנה רש"י פי' שם תיבת בשביעית בזמן שהשביעית נוהגת וממילא החזרת החוב לפי פירושו היתה אחרי שעברה עליו שביעית, אבל הר"ש משמע דמפרש תיבת בשביעית ממש, וזה אי אפשר דא"כ לא הוה צריך לאמר משמט אני כדהקשה רש"י שם, ולהכי הוסיף הר"ש שהיה ביום אחרון של שביעית. אולם ג"ז אינו מדוייק דלפ"מ דילפינן בערכין כ"ח ע"ב דשביעית משמטת דוקא בסופה מדכתיב מקץ שבע שנים. א"כ אינו תלוי ההשמטה ביום רק בשעה האחרונה של יום האחרון, ואפשר דלזה גם רש"י יודה דאז צריך לאמר משמט אני

רק מילתא דפסיקא נקט דאחר שעברה שביעית לגמרי ודאי דצריך לאמר משמט אני ולא אתא אלא לאפוקי החזרת החוב במשך השנה השביעית ועמש"כ בחידושי לערכין שם. **אמנם** בשנו"א מפרש כפירש"י שכ' וז"ל המחזיר חוב בשביעית ר"ל בשנה שמינית דשנה שמינית היא עיקר השמיטה דכתיב מקץ שבע שנים במועד שנת השמיטה בחג הסוכות אלמא דחג הסוכות דהוא שנה שמינית קרא שמיטה עכ"ל. והנה אין כוונתו דרק בשמינית דחג הסוכות מתחלת השמיטה דהא משנה מפורשת לעיל בפרקין מ"ב השוחט את הפרה וחלקה בר"ה כו' ע"ש, כן בערכין כ"ח ע"ב ילפינן דשביעית משמטת בסופה מקרא דפ' ראה מקץ שבע שנים תעשה שמיטה, וקרא דמקץ שבע שנים במועד שנת השמיטה בחג הסוכות דפ' וילך מוסב לגמרי על דין של הקהל את העם לקרוא באזניהם את דברי התורה, וכל הכתוב נדרש בסוטה מ"א ע"א ובר"ה י"ב ע"ב ע"ש, אך כוונת הגר"א ז"ל להורות ע"ד הספרי בפ' ראה דקאמר דהאי מקץ שבע שנים דפ' וילך דביאר בהדיא שהוא בחג הסוכות של שנה השמינית מורה על מקץ שבע שנים דפ' ראה דגם שם איירי בשמינית אולם קיצר בלשונו והי"ל להזכיר עיקר הכתוב דפ' ראה דמשם היא עיקר הילפותא, ולהסמיך לזה קרא דפ' וילך להוכחה על הכתוב בפ' ראה כמש"כ הרמב"ם בפ"ט ה"ד מה' שמיטה ע"ש וצ"ע, וע"ע אור זרוע למס' ע"ז סי' ק"ח ובדורות הראשונים ח"א כרך ג' דף ק"נ ע"ב.

מ"ט המחזיר חוב בשביעית רוח חכמים נוחה הימנו הלוה מן הגר שנתגיירו בניו עמו לא יחזיר לבניו ואם החזיר רוח חכמים נוחה הימנו. והנה ביורשי ישראל מבואר בתוספתא פ"ח ר"ש אומר הוא משמט ואין יורשין משמטין שנאמר שמוט כל בעל משה ידו אשר ישה ברעהו ע"ש, ואין בזה שום חולק כמש"כ שם המפרשים ומובא באור זרוע למס' ע"ז סי' ק"כ ע"ש.

ולפ"ז איכא למידק טובא אתחילת דינו של גר שלוה הימנו כו', אמאי לא יחזיר לבניו, הלא נתגיירו עמו ומאז יש להם דיני ישראל והתורה הזהירה בל"ו או במ"ו מקומות בגר כדאמרינן בב"מ נ"ט ע"ב. והשתא יטענו בני הגר הלא גם מישראל לוית כמו מאבינו והחזרת לבניו וכי בשביל שהזהירה תורה ג"כ במיוחד על אונאת הגר בשלשה מקומות כדאמרינן בב"מ שם, האם בשביל זה הורע דיננו, ואין לך אונאה וחילול השם יותר מזה וצ"ע.

תרומות

פרק ראשון

מ"א חמשה לא יתרומו ואם תרמו אין תרומתן תרומה החרש והשוטה והקטן והתורם את שאינו שלו נכרי שתרם את של ישראל אפילו ברשות אין תרומתו תרומה. ע' בת' הרמב"ם דפוס ירושלים סי' ק"מ ובדורש לציון דרוש ז' ובכפתור ופרח פי"ח.

והנה באור זרוע ה' תפילה סי' צ"ט הוכיח דשכור מברך דאל"ה הו"ל ל למיחשב במשנתנו שכור ומטעם דאינו יכול לברך ע"ש. והוא פלא הלא בפרקין מ"ו חשיב שכור בין אלו דאם תרמו תרומתן תרומה, ולכתחילה לא יתרום מפני שאינו יכול לתרום מן המובחר וכתיב מכל חלבו את מקדשו ממנו כמבואר שם בירושלמי, ושם גופה בעי ר' זעירא קומי ר' איסי שכור מהו שיברך ופשיט ואכלת ושבעת וברכת ואפילו מדומדם ע"ש, ובכלל איך בעי באו"ז למפשט דשכור משום דאינו יכול לברך לכן לא תיהוי תרומתו תרומה הרי חזינן לקמן שם בהדיא דאלם ערום ובעל קרי דאין תורמין לכתחילה מפני הברכה ואפ"ה בדיעבד תרומתן תרומה, ובע"כ דברכות אינן מעכבות את התרומה ע"ש וצע"ג, וע"ע באור זרוע ריש ה' שחיטה ובאור שמח פ"ג ה"ד מה' אישות ובעונג יו"ט סי' צ' ובת' שיבת ציון סי' ד'

מ"ב חרש שדברו בו חכמים בכ"מ שאינו לא שומע ולא מדבר. ע' בס' המקח לרב האי גאון שער ג'.

מ"ג קטן שלא הביא שתי שערות רי"א תרומתו תרומה ר' יוסי אומר אם עד שלא בא לעונת נדרים אין תרומתו תרומה משבא לעונת נדרים תרומתו תרומה. ע' בהעמק שאלה לשאילתות פ' בחקותי סי' קט"ז אות ג' ובס' המכריע חאה"ע סי' יו"ד דפוס לובלין.

מ"ד אין תורמין זיתים על השמן ולא ענבים על היין ואם תרמו בש"א תרומת עצמן בהם ובה"א אין תרומתן תרומה. והנה אע"ג דפלוגתתם הכא היא בתורם משאינו גמור על הגמור. מ"מ אגב אורחיה שמעינן דלב"ש לא בעינן ראשית ששיריה ניכרין, כדדייק בירושלמי לקמן פ"ד ה"ד גבי מרבה בתרומה, ועמש"כ בחידושי שם וע"ע בס' משנה אחרונה לטהרות פ"ט מ"ד ובדורות הראשונים ח"א כרך ג' דף ק"ה ע"א.

מ"ה אין תורמין מן הלקט ומן השכחה ומן הפאה ומן ההפקר ולא ממע"ר שנטלה תרומתו ולא ממע"ש והקדש שנפדו ולא מן החיוב על הפטור כו'. ע' בת' ראבי"ה סי' קס"ז ובס' מבית מאיר ח"ג סי' א' וסי' ד'.

שם ולא מפירות הארץ על פירות חו"ל ולא מפירות חו"ל על פירות הארץ ואם תרמו אין תרומתן תרומה, ע' ספרי פ' קרח פיסקא ק"כ ובמשך חכמה שם בפסוק אשר ירימו בד"ה שם פסקא ק"כ.

תוי"ט ד"ה ולא ממע"ש, פי' הר"ב שהקדימו בשיבלים וכך כ' הר"ש ותימה לי מנין דהא במע"ר קראי דרשינן ברפ"ז דברכות ואולי מסברא מפני ששם מעשר אחד הוא, ע' ווי העמודים לס' יראים סי' קע"ב אות ד' ואות ז'.

מ"ו חמשה לא יתרומו ואם תרמו תרומתן תרומה האלם והשכור והערום והסומא ובעל קרי לא יתרומו ואם תרמו תרומתן תרומה. ע' ראב"ן סי' שכ"ח ובמש"כ בחידושי ריש מכילתין וע"ע בת' הגרע"א סי' כ"ט ל' ל"א ובח"ס אה"ע ח"ב סי' ב' ובת' שיבת ציון סי' ד' ובת' באר יצחק חח"מ סי' ה' וע"ע בת' פמ"א ח"א סי' ע"ד.

מ"ז אין תורמין לא במדה ולא במשקל ולא במנין אבל תורם הוא את המדוד ואת השקול כו'. ע' כפתור ופרח פי"ח.

ר"ש ונראה דל"ל לאבא אלעזר בן גומל קלקול במרבה במעשרות דהא מע"ר נמי איתקוש כדאמר בפרק בתרא דבכורות ולא משכחת לה אלא במעשר עני ומע"ש דהנהו לא איתקש כו', ע' ווי העמודים לס' יראים סי' קע"ב אות ד' ואות ז'.

מ"ח אין תורמין שמן על זיתים הנכתשין ולא יין על ענבים הנדרכים כו' ופי' בשנו"א זיתים העומדים לכתוש וענבים העומדים לדריכה ע"ש. לכאורה הלא סתם משנה ר"מ היא כדאמרינן בסנהדרין פ"ו ע"א, ואיהו הלא ס"ל בשבועות מ"ג ע"א ענבים עומדות ליבצר כבצורות דמיין ע"ש, הלא דדעתו הוא דהעדר פעולת האדם לשעה לא נחשב לחסרון משום דעומד לכך וכנעשה דמי. ומדוע לא נחשוב גם הכא הזיתים העומדים לכתוש והענבים העומדים לדריכה ככתושין ודרוכין, די"ל דדין זה דגבי תרומה נוסד על הכתוב כדגן מן הגורן דדרשינן בספרי פ' קרח פיסקא קכ"א כדגן מן הגורן מן הגמור מכן אמרו התבואה משתמרח והיין משתקפה והשמן משירד לעוקה ע"ש.

מ"ט ותורמין שמן על זיתים הנכבשין ויין על ענבים לעשותם צמוקים כו' ע' ש"ך יו"ד סי' של"א ס"ק צ"א ובמראה הפנים לירושלמי דשילהי פרקין ד"ה א"ר יוחנן ובת' משיב דבר ח"ב סי' כ"ד.

מ"י אין תורמין מדבר שנגמרה מלאכתו על דבר שלא נגמרה מלאכתו כו' ע' אור שמח פ"ה ה"ד מה' תרומות.

פרק שני

מ"א אין תורמין מטהור על טמא ואם תרמו תרומתן תרומה כו'. ע' בת' הרשב"א סי' ר"צ ובחזקה רבה חי"ד סי' קפ"ג ובתפא"י טהרות פ"ט סי' כ' ובבועז שם סי' ב'.

שם באמת אמרו העגול של דבילה שנטמא מקצתו תורם מן הטהור שיש בו על הטמא שיש בו ע' בס' משנה אחרונה למס' טהרות פ"ט סוף מ"ח ושם סוף מ"ב ובטבו"י פ"ג מ"ד.

מ"ב אין תורמין מן הטמא על הטהור ואם תרם שוגג תרומתו תרומה ומזיד לא עשה כלום כו' ר' יהודא אומר אם היה יודע בו בתחילה אע"פ שהוא שוגג לא עשה כלום. ע' בעתים לבינה לס' העתים ה' ערבי שבתות ס"ס י"ט ובנובי"ת חאה"ע סי' קמ"ב ובפר"ח סי' צ"ט סקי"א ובכפתור ופרח פי"ח.

מ"ג המטביל כלים בשבת שוגג ישתמש בהם מזיד לא ישתמש בהם. ע' בת' פנים מאירות ח"א סי' ל'.

שם המעשר והמבשל בשבת שוגג יאכל מזיד לא יאכל, ע' ס' התרומה ה' שבת סי' רמ"ז רמ"ח ובת' באר יצחק חאה"ע סי' ב' ובמש"כ בחידושי לחולין ט"ו ע"א וע"ע בשבת מ"ג ע"א תוד"ה טבל מוכן ובשעה"מ פכ"ג הט"ו מה' שבת.

שם הנוטע בשבת שוגג יקיים מזיד יעקור ובשביעית בין שוגג בין מזיד יעקור, ע' העמק שאלה לשאילתות פ' שלח סי' קכ"ח אות א'.

מ"ד אין תורמין ממין על שאינו מינו ואם תרם אין תרומתו תרומה וכל מין חטים אחד כל מין תאנים וגרוגרות ודבילה אחד כו'. ע' בת' פנים מאירות ח"א סי' וי"ו ובמש"כ בחידושי לתמורה ד"ה ע"א,

מ"ה תורמין בצל קטן שלם ולא חצי בצל גדול ר' יהודה אומר לא כי אלא חצי בצל גדול. ע' רש"י ברכות ל"ט ע"ב ד"ה אבל לא ובתוד"ה כתנאי ובתוס' ר"י חסיד ותוס' הרא"ש וצל"ח שם.

מ"ו ותורמין זיתי שמן על זיתי כבש ולא זיתי כבש על זיתי שמן ויין שאינו מבושל על המבושל ולא מן המבושל על שאינו מבושל כו'. ע' בתשובת הרשב"א ח"א סי' כ"ד ובת' מהר"ם ב"ר ברוך סי' ת"ע ובת' פנים מאירות ח"ג סי' כ"א וע"ע באור זרוע ח"א סי' קס"ב.

שם זה הכלל כל שהוא כלאים בחבירו לא יתרום מזה על זה אפילו מן היפה על הרעה כו', ע' מיוחסות סי' ק"צ ובתוס' רע"ק ובועז כלאים פ"א מ"א.

פרק שלישי

מ"א התורם קישות ונמצאת מרה אבטיח ונמצאת סרוח תרומה ויחזור ויתרום. וכ' הר"ב בשוגג איירי כו', ע' קרן אורה ליבמות פ"ט ע"א ובמחנה אפרים ה' נדרים סי' ג' ובת' מהרי"ל דיסקין קונטרס תק"ע סי' מ"ב.

שם חבית של יין ונמצאת של חומץ אם ידוע שהיתה של חומץ עד שלא תרמה אינה תרומה אם משתרמה החמיצה ה"ז תרומה כו', ע' ראבי"ה לברכות סי' ק"ד ובס' המכריע דפוס לובלין ה' שבת סי' י"א ובחזקה רבה חי"ד סי' ל"ד ענף ט"ז.

שם אם ספק תרומה ויחזור ויתרום הראשונה אינה מדמעת בפני עצמה ואין חייבין עליה חומש וכן השניה. ע' ווי העמודים לס' יראים סי' קע"א ובשעה"מ פ"ה הכ"ד מה' תרומות.

מ"ב נפלה אחת מהן לתוך החולין אינה מדמעתן נפלה שניה למקום אחר אינה מדמעתן נפלו שתיהן למקום אחד מדמעות כקטנה שבשתיהן. ע' חוות דעת ר"ס קי"א.

מ"ג השותפין שתרמו זה אחר זה ר"ע אומר תרומת שניהם תרומה וחכ"א תרומת הראשון תרומה כו'. ראיתי בס' תורת זרעים דתלי כאן דעת ר"ע עפ"מ דמשמע ליה מהא דסוף מעילה דר"ע סבר אין ברירה כו' ע"ש, ונעלם ממנו לשעה מש"כ בתוס' סוטה י"ח ע"א לדייק מהאי סוגיא גופה דסוף מעילה דר"ע אית ליה ברירה ע"ש, ומלבד זה איך נוכל לקבוע מסמרות בדעתיה דר"ע כיון דבתמורה י"ג נשתנית הגרסא בדעתיה גופיה כדהביא הר"ש הכא והכ"מ פ"ד ה"ח מה' תרומות ע"ש.

מ"ד בד"א כשלא דבר אבל הרשה את בן ביתו או את עבדו או את שפחתו לתרום תרומתו תרומה. ע' בת' הרמב"ם דפוס ירושלים סי' ק"מ ובת' מהר"ם ב"ר ברוך סי' תתי"ד.

שם הפועלים אין רשות לתרום חוץ מן הדרוכות שהן מטמאין את הגת מיד, ע' בת' עונג יו"ט סי' ק"ט.

מ"ה האומר תרומת הכרי זה בתוכו ומעשרותיו בתוכו תרומת מעשר זה בתוכו ר"ש אומר קרא שם וחכ"א עד שיאמר בצפונו אז בדרומו. והנה בירושלמי קאמר עלה ר' יוסי בר בון בשם ר' יוחנן אתיא דר"ש כב"ש כמה דב"ש אמרין קדשו מדומעין כן ר"ש אומר קדשו מדומעין. פי' דלא בעינן שיריה ניכרין. וקשה בשלמא בהא דקאמר בירושלמי לקמן פ"ד ה"ד גבי המרבה בתרומה אתיא דר"א כב"ש כו', אפשר דהתם מוכרח לאמר הכי, או משום דר"א שמותי הוא מתלמידי שמאי וע' תוס' נדה ד"ז ע"ב, משא"כ הכא מאי דוחקיה דר' יוחנן לאוקים מילתיה דר"ש כב"ש במקום דב"ה חלוק עליו. הלא אפ"ל כדאוקמינן בעירובין ל"ז ע"ב דר"ש קאמר הכי משום דאיכא סביביו ואיכא שיריים ניכרין, ועמש"כ בחידושי לקמן פ"ד מ"ה.

מ"ו המקדים תרומה לבכורים מע"ר לתרומה ומע"ש לראשון אע"פ שהוא עובר בל"ת מה שעשה עשוי שנאמר מלאתך ודמעך לא תאחר. הנה אהאי עובר בל"ת דתני במשנתנו איפלגו ר' יוסי ב"ר חנינא ור' יוחנן בירושלמי, לריב"ח היא ל"ת גמורה למלקות ולר' יוחנן אינו לוקה ע"ש, והשתא אביי ורבא ריש תמורה דס"ל לתרווייהו דלקי בע"כ דס"ל כריב"ח, וע' בגה"ש ובמראה הפנים לירושלמי דפרקין ובמש"כ בחידושי לתמורה ד"ה ע"ב וע"ע בסה"מ ל"ת קנ"ד ובגבורת ארי ליומא ד"ח ע"ב.

מ"ז ומנין שיקדימו הבכורים לתרומה זה קרוי תרומה וראשית וזה קרוי תרומה וראשית כו'. וכ' במשנה ראשונה תרומה דנקט הכא בכדי נקטיה דלא הו"ל למימר אלא זה וזה קרויין ראשית וי"ל כו' ע"ש, ולדעתי נראה דאגב אורחיה אשמעינן תנא דמשנתנו דבכורים איקרו תרומה ואע"ג דתרומה לא איקרו בכורים כדכ' התוס' במנחות ט"ו ע"א בד"ה לחם ע"ש, דכל דרשת ותרומת ידך אלו הבכורים דאשכחן כמה פעמים בש"ס אבל לא בשום משנה אלא הכא בדרך רמז דבכורים קרוי תרומה כנ"ל. וע"ע בדורות הראשונים ח"א כרך ג' דף ק"ג ע"א.

מ"ח המתכוין לאמר תרומה ואמר מעשר מעשר ואמר תרומה כו' לא אמר כלום עד שיהא פיו ולבו שוין. ע' בחידושי הרשב"א לקידושין ד"ג ע"א ובמש"כ בחידושי לתמורה ד"ז ע"א וע"ע בת' אבקת רוכל סי' קע"ו ובת' ריקאנטי סי' תקל"ה ובס' אור גדול סי' ל"ו ל"ז ובמפרשי המשנה סוף טבול יום.

שם עולה ואמר שלמים שלמים ואמר עולה כו', ע' בת' הרשב"א סי' תרצ"ט ובת' מהר"ם ב"ר ברוך סי' תקפ"ו ובת' פנים מאירות ח"א סי' נ"ג ובת' בית דוד סי' י"ג.

מ"ט הנכרי והכותי תרומתן תרומה ומעשרותן מעשר והקדישן הקדש. עי' כפתור ופרח פ"ד.

שם ר' יהודא אומר אין לנכרי כרם רבעי וחכ"א יש לו, ע' אור זרוע ח"א סי' שכ"ו.

שם תרומת העכו"ם מדמעת וחייבים עליה חומש ור"ש פוטר, הנה אופן פלוגתתם אי פליגי בתרומת גורנו או בגוי שלקח מפירות ישראל עי' בירושלמי ובמה שהאריך בזה בת' ר"ב אשכנזי סי' א'

פרק רביעי

מ"א המפריש מקצת תרומה ומעשרות מוציא ממנו תרומה עליו אבל לא למקום אחר רמ"א אף מוציא הוא ממקום אחר תרומה ומעשרות. ראיתי שמדקדקים על לשון המפריש ולא קתני מפריש, ולדעתי הוא פשוט דלכו"ע לכתחילה צריך להפריש תרומתו ומעשרותיו בבת אחת כל אחד כשיעורו שגבלו חכמים, וכל הדברים במשנתנו הוא רק

בדיעבד אם הפריש מקצת מה דינו ולהכי קתני המפריש מקצת כו', וכן בלתי מובן לע"ד מה שמדייק הראב"ד ספ"א מה' מעשר על לשון עליו דקתני במשנתנו דלפ"ד הרמב"ם היה לו לאמר עליה שהתרומה לשון נקבה ומובא גם בתוי"ט ע"ש, ולפע"ד אדרבה הלא לפ"ד הרמב"ם כל המדובר במשנה קאי על אותו חלק שהפריש, ולהכי שפיר תני מוציא ממנו תרומה עליו, היינו מזה החלק יפריש מיניה וביה, ולפי פירוש זה ודאי צריך להיות בלשון זכר, וע"ע במל"מ פ"א הט"ו ממתנות עניים.

מ"ב מי שהיו פירותיו במנורה ונתן סאה לבן לוי וסאה לעני מפריש עד שמונה סאין ואוכלן דר"מ וחכ"א אינו מפריש אלא לפי חשבון. הנה הרמב"ם בפיה"מ ובהלכותיו מפרש כפירוש השני בר"ב דמחלקותן הוא דר"מ סבר שהם בחזקת קיימים וחכמים סברי שאינן בחזקת קיימין ע"ש וקשה הלא במשנה גיטין ל"א ע"א תנן המניח פירות להיות מפריש עליהן תרו"מ מפריש עליהן בחזקת שהן קיימין ואם אבדו פליגי שם אם חושש להן מעת לעת של הנחה או של בדיקה ע"ש. ומדלא פליג ר"מ שם במשנה ש"מ דלכו"ע עכ"פ צריכין שיהיו קיימין, ולהכי קתני התם דוקא שהניח הפירות לכתחילה למטרה זו להיות מפריש עליהן, ומשו"ה יש מקום להעמידן בחזקת קיימין. משא"כ הכא כשנתן הסאה ללוי וסאה לעני, מסברא נטלו לאכלם ומה מקום לר"מ להעמידן בחזקת קיימין והלא אפילו שם במניח למטרת ההפרשה טרחו ג"כ התוס' לאוקים דאיירי בערבי שבתות ויו"ט דאל"ה אין תורמין שלא מן המוקף וע' תוס' ב"מ ל"ח ריש ע"א ובמש"כ בחידושי שם. וא"כ אמאי לא אסרו הכא לכתחילה לחלק ההפרשה לחלקים אלא דוקא להפריש בבת אחת מן המוקף, ומכש"כ שלא לסמוך ע"ז שהם בחזקת קיימין כדס"ל לר"מ וצ"ע כעת.

מ"ג ר' יהודה אומר אף שלא מן המוקף. הנה רש"י בחולין ד"ז ע"א פי' מן המוקף מן המחובר וסמוך לו כמו אין מקיפין שתי חביות כו', אבל הרמב"ם הכא בפיה"מ כ' ממה שהוא תוך היקף במקום אחד, וע"פ פירושו זה מובן מש"כ בפ"ג הי"ז מה' תרומות אהא דמוקף כיצד היו לו חמשים סאה בבית זה וחמשים סאה בבית אחר לא יפריש מאחד מהן שתי סאים על המאה כו' ושם בהי"ח כ' על שתי מגורות שבבית אחד תורם מאחד על הכל ע"ש, משום דמפרש דהיקף הבנין עושה אותן למוקף, ולהכי כינו לדין זה מוקף, ועפ"ז אפ"ל הא דאמרינן בפ' הזהב מ"ט ע"א ישראל שאמר לבן לוי כור מעשר יש לך בידי רשאי לעשותו תרומת מעשר על מקום אחר, דכוונתו על מגורה אחרת במקום אחר באותו בנין, ועפ"ז סרה קושית התוס' בגיטין ד"ל ע"ב ובב"מ ל"ח ע"א שהקשו

אסוגיא דהתם הלא לא נחשדו חברים לתרום שלא מן המוקף, ועמש"כ עוד בחידושי למס' בכורים פ"ב מ"ה.

מ"ד האומר לשלוחו צא ותרום תורם כדעתו של בעה"ב אם אינו יודע דעתו של בעה"ב תורם בבינונית אחת מחמשים פיחת עשרה או הוסיף עשרה תרומתו תרומה אם נתכוין להוסיף אפילו אחת אין תרומתו תרומה. וכ' הר"ש ותימה הא דאיבעי לן בפ' אלמנה ניזונית זבין לי ליתכא ואזיל זבין ליה כורא מהו מוסיף על דבריו הוי וליתכא מיהא קני או מעביר על דבריו הוי וליתכא נמי לא קני תיפשוט מהכא דמעביר על דבריו הוי דאי מוסיף על דבריו הוי שיעורא מיהא ליהוי תרומה ומתניתין משמע דאינה תרומה כלל, וע' מה שתירץ בזה בס' תורת זרעים

ולעד"נ כיון דכל ענין שליחות דתרומה ילפינן מקרא דגם אתם לרבות שלוחכם ומה אתם לדעתכם אף שלוחכם לדעתכם, נמצא דשליחותיה תלוי עדיין בדעתיה דבעה"ב, וסתמיה דבעה"ב כי תרים מבינונית הוא תרים כדאמרינן בב"מ כ"ב ע"א, ורק אם פיחת עשרה או הוסיף עשרה יכול לאמר להכי אמדתיך ועפ"ז לא נגע ג"כ לא בשליחותא דדעת תורה ולא בשיעורה דרבנן, משא"כ היכא דהשליח הוסיף אחת מדעתיה, אפילו אי הוה בטעות אמרינן שילהי בכורות דמצי א"ל לא איבעי לך למיטעי ע"ש, מכש"כ היכא דהוסיף במתכוין דודאי נתבטלה עי"ז שליחותיה דבעה"ב ולהכי לא הוי תרומה, אבל מה זה ענין להא דכתובות הנוגע רק למקח וממכר, ובהדיא הודו בש"ס כתובות צ"ט ע"ב שם דתרומת השליח אגידא בדעתא דבעה"ב ואינה דומה לתרומת עצמו דאיהו גופיה אפילו אם תרם אחד מעשרים תרומתו תרומה משא"כ השליח איהו תלוי בדעתא דבעה"ב ובשיעורא דרבנן ע"ש וצ"ע.

מ"ה המרבה בתרומה רא"א אחד מעשרה כתרומת מעשר יתר מכאן יעשנה תרומת מעשר כו' ר"ט ור"ע אומרין עד שישייר שם חולין. ופי' הר"ש דבעינן ראשית ששיריה ניכרין. והנה אהא דרישא קאמר בירושלמי ר' ירמיה בשם ר' יעקב בר אחא בשם רשב"ל אתיא דר"א כב"ש כמה דב"ש אומרים קדשו מדומעין כן ר"א אומר קדשו מדומעין, ולפ"ז יוצא לנו דב"ש ור"א ס"ל דלא בעינן ראשית ששיריה ניכרין. וכמ"כ ר"מ גבי הלוקח יין מבין הכותים כדפירש"י במכות י"ט ע"ב, ור"ט ור"ע דמשנתינו ס"ל דבעינן שיריים ניכרין, וכמ"כ ר' יהודה ור' יוסי ור"ש גבי הלוקח יין מבין הכותים לפי אוקימתא דרבא בעירובין ל"ז ע"ב, ועמש"כ בחידושי שם וליומא נ"ו ע"ב ולעיל פ"ג מ"ה.

מ"ו המונה משובח והמודד משובח ממנו והשוקל משובח משלשתן. ע' בר"ש לעיל פ"א מ"ז.

מ"ז רא"א תרומה עולה באחד ומאה ר' יהושע אומר במאה ועוד זה אין לו שיעור כו'. ע' ר"ש לקמן פ"ה מ"א ובראב"ן סי' נ"ג וסי' רפ"ב שי"א ובס' העתים ה' עירובי תחומין סי' ע"ז ושם ה' שתופי מבואות סי' צ' ובח"ס חי"ד סי' צ"ט.

מ"ח ר' יהושע אומר תאנים שחורות מעלות את הלבנות לבנות מעלות את השחורות כו'. ע' בת' פנים מאירות ח"א סי' וי"ו ובס' אור גדול סי' סמך.

מ"ט כיצד חמשים תאנים שחורות וחמשים לבנות נפלה שחורה שחורות אסורות והלבנות מותרות נפלה לבנה לבנות אסורות ושחורות מותרות בשאינו ידוע מה נפלה מעלות זו את זו בזו ר"א מחמיר ור' יהושע מיקל. הנה ממשנה זו הוכיח בס' חסידים סי' תתמ"ח דשחורות ולבנות הן שני מינין גם לברכת שהחיינו כדהובא ג"כ במלאכת שלמה, ולע"ד יפלא ההרכבה בזה הלא אפילו הכא גופה לאו משום לתא דשני מינין אתינן עלה אלא מפני דחזותן מעידות עליהן ואינו נופל בהם שם תערובות משום שינוי מראיהן. ומצאתי שהעיר בזה בס' גפי אש וע"ע בת' שבות יעקב סי' ל"ז ובמג"א סי' רכ"ה סק"י.

מ"י ובזו ר"א מיקל ור' יהושע מחמיר בדורס ליטרא קציעות ע"פ הכד ואינו יודע איזהו רא"א רואין אותן כאילו הם פרודות והתחתונות מעלות את העליונות ר"י אומר לא תעלה עד שיהיו שם מאה כדין. ע' זבחים ע"ג ע"א ובכ"מ פי"ד ה"ו ז' מה' תרומות ובפלתי סי' ק"י סק"י.

מי"א סאה תרומה שנפלה ע"פ מנורה וקפאה רא"א אם יש בקפוי מאה סאה תעלה באחד ומאה. וכ' הר"ש וקפאה הסיר מה שלמעלה כו', ולכאורה כיון שהסיר מה שלמעלה מדוע צריך ר"א אחד ומאה לבטל הסאה שנפלה הלא איהו ס"ל לקמן פ"ה מ"ב שאני אומר סאה שנפלה היא סאה שעלתה וע' ירושלמי שבת פי"ח ה"א. די"ל דמה שאמר ר"א סאה שנפלה היא סאה שעלתה היא דוקא בתרומה טמאה להחמירה לשריפה. אבל גבי תרומה טהורה מודה ר"א דכשמגביהה חזרה לשם תרומה כמו שהיתה. וע' בר"ב ותוי"ט לקמן פ"ה מ"ג.

מי"ב שתי קופות ושתי מנורות שנפלה סאה תרומה לתוך אחת מהם ואין ידוע לאיזו מהן נפלה מעלות זו את זו רש"א אפילו הם בשתי עיירות מעלות זו את זו ע' בתוה"ב הארוך דפוס ברלין דף קי"ד ע"א.

מי"ג א"ר יוסי מעשה בא לפני ר"ע בחמשים אגודות של ירק שנפלה אחת מהם לתוכן חציה תרומה ואמרתי לפניו תעלה לא שהתרומה תעלה בחמשים ואחד אלא שהיו שם מאה ושני חציים וכ' הר"ב ואשמעינן ר' יוסי, שאין האגודה שחציה תרומה מדמעת

אלא לפי חשבון תרומה שבה ולא אמרינן שהאגודה כולה תדמע כיון שהיא תרומה מעורבת. והקשה במשנה ראשונה הלא הא דאין המדומע מדמע אלא לפי חשבון כבר תנינן פ"ה מ"ו והך דהכא ל"ל ע"ש, ולדידי בלתי מובן קושיתו הרי הר"ב גופיה מבאר על אתר דהכא החידוש מפני דהאגודה גופה בלולה מתרומה וחולין ולפ"ז היה מקום לאמר שהאגודה כולה תדמע ומשו"ה שפיר אשמעינן ר' יוסי דאינה מדמע אלא לפי חשבו התרומה של אותה האגודה, וא"כ ל"ד למתניתין דלקמן, לבד מאי דהתם גופה תנאי אחריני פליגי בהאי כללא. וע' במה"פ לירושלמי דשילהי פרקין.

פרק חמישי

מ"א סאה תרומה טמאה שנפלה לפחות ממאה חולין או למעשר ראשון או למע"ש או להקדש בין טמאין בין טהורין ירקבו כו'. ע' בת' הרשב"א ח"ד סי' ר"ב

ר"ש ד"ה תניא בספרי בפ' קרח מכל חלבו את מקדשו ממנו שאם נפל לתוכו הרי הוא מקדשו מכאן אמרו תרומה עולה בק"א כו', ע' ראב"ן סי' נ"ג וברש"י חולין צ"ט ע"א ד"ה שנתבשלו ובמש"כ בחידושי שם.

מ"ב סאה תרומה טמאה שנפלה לתוך מאה חולין טהורין רא"א תירום ותשרף. וכ' הר"ש דבבכורות כ"ב ע"ב הגרסא תירום ותרקב, ע' בס' התרומה סי' פ"ד ובמש"כ בחידושי לבכורות שם וע"ע בראב"ן סי' ח' ובתרומת הדשן סי' נ"ד.

מ"ג סאה תרומה טהורה שנפלה למאה חולין טמאין תעלה ותאכל נקודים או קליות כו'. וכ' הרמב"ם בפיה"מ ר"א אינו חולק בכאן ולא אמר סאה שנפלה היא סאה שעלתה לפי שכל מה שאמר אינו אומר אלא להחמיר ע' בר"ב ובתוי"ט, וחנה דברי הרמב"ם הם דעת ר' זעירא בירושלמי דקאמר לא אמר ר"א אלא מפני גדירה פי' דחומרא היא, אמנם ר' סימון קאמר התם דר"א כדעתיה כמה דו אמר תמן כל הפסולין עלו בידו כן הוא אמר הכא כל הטמאים עלו בידו ע"ש. והשתא כיון דר"א מדמה הא דמשנתנו להא דתנן בזבחים ע"ז ע"ב בתערובות אברין באברין בעלי מומין דאם קרב ראש אחד מהן יקרבו כל הראשין כו', והתם הרי הוא לקולא ובע"כ דל"ל להרמב"ם כר' סימון.

אכן גם ר' סימון בירושלמי כמו דאינו עם דעת ר' זעירא כמ"כ אינו מתאים עם דעת ר' אלעזר בבבלי שם, דהא ר' סימון תפס בדעת ר"א דכל הטמאים עלו בידו כמו התם כל הפסולין עלו בידו, ואילו ר' אלעזר סבר התם דלא הכשיר ר"א אלא שנים שנים אבל אחד אחד לא ע"ש. הרי דלא פסיקא ליה דכל הפסולין עלו בידו. ומשו"ה לא הכשיר אלא שנים שנים דבזה איכא למימר מיגו דהאי לאו דאיסורא הוא האי נמי לאו דאיסורא הוא כפירש"י שם. הרי עכ"פ גם שם מידי ספיקא לא נפקא כנלע"ד.

מ"ד סאה תרומה טמאה שנפלו למאה סאה תרומה טהורה ב"ש אוסרין וב"ה מתירין כו' לאחר שהודו ר"א אומר תירום ותשרף כו'. והוכיחו מזה בירושלמי דב"ש הודו לב"ה מהא דר"א אומר תירום ותשרף ע"ש, וקשה הלא בהלכה הקודמת בירושלמי א"ר סימון ר"א כדעתיה כמה דו אמר תמן כל הפסולין עלו בידו כן הוא אמר הכא כל הטמאים עלו בידו ע"ש והשתא האם גם בזבחים ע"ז ע"ב איכא נמי פלוגתא מוקדמת בין ב"ש וב"ה לתלות עליה דעת ר"א, ובע"כ דר"א לגרמיה יש לו שיטה כזאת. ומנלן הכא לתלות הודאתו של ר"א בפלוגתא דב"ש וב"ה.

ואפ"ל עפ"מ דאמרינן בסוכה כ"ח ע"א דר"א לא אמר מעולם דבר שלא שמע מפי רבו, וממילא גם הא דמשנתנו דאמר תירום ותשרף הוא נמי מה ששמע מב"ש דשמותי הוא כדאמר בירושלמי, ועפ"מ דאמר הכא כל הטמאים עלו בידו החזיק בשיטתיה גם בזבחים דאמר כל הפסולין עלו בידו, וע"ע במשנה טבו"י פ"ב מ"ז ובמפרשים שם ובדורות הראשונים ה"א כרך ג' דף קנ"ג ע"א.

מ"ה סאה תרומה שנפלה למאה הגביהה ונפלה למקום אחר רא"א מדמעת כתרומה ודאו וחכ"א אינה מדמעת אלא לפי חשבון. וכ' הרמב"ם בפיה"מ לפי חשבון הוא כי סאה תרומה שנפלה למאה והגביהה נחשב אותה שאין בה מתרומה ודאית אלא חלק ממאה מסאה ואם נפלה לסאה אחרת לבד אינה מדמעת, ע' מה שהאריך בזה בפרי תואר סי' צ"ט ס"ק י"ב.

מ"ו סאה תרומה שנפלו לפחות ממאה ונדמעו ונפל מן המדומע למקום אחר רא"א מדמעת כתרומת ודאי, ע' תרומת הדשן סי' נ"ד ובספר המכריע חי"ד סי' כ"ב דפוס לובלין.

שם וחכ"א אין המדומע מדמע אלא לפי חשבון ואין המחומץ מחמץ אלא לפי חשבון ואין המים שאובים פוסלים את המקוה אלא לפי חשבון, ע' בת' הרשב"א סי' של"ו ובראב"ן סי' כ' וסי' ר' שי"א ובמקור חיים ה' פסח סי' תס"ז ובת' באר יצחק חא"ח סי' י"ב וע"ע באור זרוע ח"א סי' של"ה.

מ"ז סאה תרומה שנפלה למאה הגביהה ונפלה אחרת הגביהה ונפלה אחרת ה"ז מותרת עד שתרבה תרומה על החולין. ע' בס' האשכול ח"ג סי' ל"ד ובביאור הגר"א ליו"ד סי' צ"ט סקט"ו ובעונג יו"ט סי' צ"ה.

מ"ח סאה תרומה שנפלה למאה ולא הספיק להגביהה עד שנפלה אחרת ה"ז אסורה ור"ש מתיר. ע' בת' הרשב"א סי' תס"ג וסי' תש"ל ובראב"ן סי' שי"א ובאור זרוע למס'

ע"ז סי' רע"ז רע"ח ובתרומת הדשן סי' נ"ד ובפר"ח סי' צ"ט סקכ"א ובס' אור גדול סי' סמ"ך וע"ע במיוחסות סי' קפ"ב.

מ"ט סאה תרומה שנפלה למאה וטחנן ופחתו כשם שפחתו החולין כך פחתו התרומה ומותר כו'. ע' בת' הרשב"א סי' תכ"ה תס"ג תרע"ח ובת' הגרע"א סי' ע"ז ובס' משנה אחרונה למס' מכשירין פ"ב מ"ג.

שם סאה תרומה שנפלה לפחות ממאה וטחנן והותירו כשם שהותירו החולין כך הותירו התרומה ואסור, ע' בת' הרשב"א סי' תש"ל ובחזקה רבה חי"ד סי' קנ"ד וע"ע בת' הרא"ש כלל ב' סי' י"ד ובת' עין יצחק חא"ח סי' י"ט.

שם סאה תרומה שנפלה לפחות ממאה ואחר כן נפלו שם חולין אם שוגג מותר ואם מזיד אסור, הנה הכא הוא המקור להא דאין מבטלין איסור לכתחילה, וע' תוס' ביצה ד"ד ע"ב ובראב"ן סי' כ"ד וסי' שי"א ובאור זרוע ח"א סי' תנ"ח ובת' פנים מאירות סי' קס חזקה רבה חי"ד סי' ע"ה.

פרק שישי

מ"א האוכל תרומה שוגג משלם קרן וחומש אחד האוכל ואחד השותה ואחד הסך אחד תרומה טהורה ואחד תרומה טמאה משלם חומשה וחומשה דחומשה כו'. ע' בס' יראים סי' קע"א.

מ"ב בת ישראל שאכלה תרומה ואח"כ נשאת לכהן אם תרומה שלא זכה בה כהן אכלה משלמת קרן וחומש לעצמה כו'. ע' תוס' כתובות ד"ל ע"ב ד"ה זר שאכל ובטעם המלך ס"ה ביאת מקדש,

מ"ג המאכיל את פועליו ואת אורחיו תרומה הוא משלם את הקרן והם משלמים את החומש דר"מ וחכ"א הם משלמים קרן וחומש והוא משלם להם דמי סעודתן. ע' בנועם ירושלמי לדמאי פ"ג ובעונג יו"ט ס"ס כ"ו ובבאר יצחק חאה"ע סי' ג' ובעין יצחק אה"ע ח"א סי' ס"ז.

ר"ש ד"ה בירושלמי הא ר"מ אומר משלמין ורבנן אמרי משלמין מה ביניהון, ובפ"ק דב"מ לא משמע כן שיהא חייב להעמיד לו מקחו כו', ע' בתשובת הגרע"א סי' קל"ד.

מ"ד גנב תרומת הקדש ואכלה משלם שני חומשים וקרן שאין בהקדש תשלומי כפל. ע' ירושלמי לעיל פ"א ה"א ובעונג יו"ט סי' ק"ז וסי' קי"ב.

מ"ה אין משלמין מן הלקט ומן השכחה ומן הפאה ומן ההפקר ולא מן מעשר שנטלה תרומתו ולא ממע"ש והקדש שנפדו. הנה עה"ג כתוב נוסח אחר ולא ממע"ר שלא נטלה תרומתו ולא ממע"ש והקדש שלא נפדו ע"ש, והנה ודאי הוא עפמש"כ הר"ש בשם

ברייתא דתו"כ ע"ש. אולם לפנינו בתו"כ פ' אמור פרק ו' מ"ה הגרסא כמו במשנתנו ולא ממע"ר שניטלה תרומתו ולא ממע"ש והקדש שנפדו. וכן הגרסא שם בראב"ד, וע"ש בקרבן אהרון וברדב"ז וכ"מ ומל"מ פ"י הי"ח מה' תרומות.

שם וחכמים מתירין באלו, וכ' הרמב"ם בפיה"מ ר"ל במע"ש והקדש שנפדו ע"ש, ובאמת זהו רק דעת ר"ל בירושלמי אבל ר' יוחנן פליג שם וס"ל דהאי וחכמים מתירין באלו קאי על כל דחשיב במשנתנו, ולכאורה דעת ר' יוחנן הוא ברור בספרא פ' אמור שם דהתם גריס וחכ"א משלמים מכולם, ולפ"ז קשה על ר"ל מה מקום לו לפלוג על ברייתא דספרא ואמאי לא השיב לו ר' יוחנן מברייתא זו, ודוחק לאמר דתרוויהו לא שמיע להו להא ברייתא, זולת אם נימא דשניהם ידעו לה רק ר"ל אחז לגרסא דמשנתנו לעיקר ומפרש לה הכי, וע' בר"ש משאנ"ץ לספרא שם.

מ"ו רא"א משלמין ממין על שאינו מינו בלבד שישלם מן היפה על הרע ור"ע אומר אין משלמין אלא ממין על מינו כו'. ע' נועם ירושלמי למכילתין ספ"ב ובדורות הראשונים מאמר המשנה ביסודה פרק כ"ט.

פרק שביעי

מ"א האוכל תרומה מזיד משלם את הקרן ואינו משלם את החומש. פירוש דהוא חייב מיתה ביד"ש ותוספות חומש הוא רק על השוגג וע' סה"מ ל"ת קל"ג.

ר"ש וכיון דגלי קרא דשוגג לא מיפטר משום מיתה ה"ה משום כרת אלא לרבא דלא מיפטר משום מיתה כו', ע' בדו"ח להגרע"א מערכה ה' אות י"ח.

מ"ב בת כהן שנשאת לישראל ואח"כ אכלה תרומה משלמת את הקרן ואינה משלמת את החומש ומיתתה בשרפה נשאת לאחד מכל הפסולין משלמת קרן וחומש ומיתתה בחנק דר"מ וחכ"א זו וזו משלמות את הקרן ואינן משלמות את החומש ומיתתן בשרפה. ע' נוב"י מ"ת חאה"ע סי' כ"ז.

מ"ג המאכיל את בניו קטנים כו' והאוכל פחות מכזית תרומה משלם את הקרן ואינו משלם את החומש כו'. וכ' בר"ש אהא דקטנים וז"ל דלאו בני אכילה נינהו ע"כ, ונראה דט"ס הוא וצ"ל דלאו בני חיובא נינהו כדפירש הרא"ש וכל המפרשים, ואפשר להעמיס כן גם בכוונת הרמב"ם שהביא להא דמשנתינו קרא דואיש כי יאכל קדש בשגגה ע"ש, דלבד דמורה בזה על שיעור אכילה בכזית כדכ' התוי"ט ע"ש, עוד הורה בתיבת ואיש למעט קטן ומשום דלאו בר חיובא הוא וע' סנהדרין ס"ט ע"א.

ובהאי פרטא דשיעור אכילה בכזית ע' בשנו"א וע"ע בפסחים ל"ג ע"א וברש"י כריתות ד"ו סוף ע"ב ובתוס' מנחות ד"ס ריש ע"א.

מ"ד זה הכלל כל המשלם קרן וחומש התשלומין תרומה אם רצה הכהן למחול אינו מוחל וכל המשלם את הקרן ואינו משלם את החומש התשלומין חולין אם רצה הכהן למחול מוחל. ע"ל רפ"ו ובתוס' כתובות ד"ל ע"ב סד"ה זר שאכל ובטעם המלך ס"ה ביאת מקדש.

בתוי"ט ד"ה זה הכלל. ואל תתמה דליכא לאתויי בזה הכלל דכה"ג איתא נמי במס' מגילה פ"ד מ"ב כו' ע"כ, וע"ע באהלות פ"ג מ"א ובתוי"ט שם ובמשנה אחרונה לנגעים רפ"ט.

מ"ה שתי קופות אחת של תרומה ואחת של חולין שנפלה סאה תרומה לתוך אחת מהן ואין ידוע לאיזה מהן נפלה הרי אני אומר לתוך של תרומה נפלה כו'. ע' יו"ד סי' קי"א ס"א ובביאור הגר"א סק"ד ובחזקה רבה חי"ד סי' מ"ה מ"ו וסי' רע"ב וע"ע בתוה"ב הארוך דפוס ברלין דף קי"ג ע"א ובפרי תואר סי' קי"א סק"ב ובס' משנה אחרונה למס' טהרות פ"ה מ"ג ושם במקואות פ"ב מ"ב.

מ"ו נפלה אחת מהן לתוך החולין אינה מדמעתן כו'. ע' חוות דעת סי' קי"א סק"ג ובחזקה רבה חי"ד סי' קנ"א וסי' רע"ב.

מ"ז זרע אחד את שתיהן בדבר שזרעו כלה מותר ובדבר שאין זרעו כלה אסור. וכ' הרמב"ם בפי"ג הי"ג מה"ת דטעם האיסור הוא דהגידולין הן מדומע ע"ש, ולכאורה לפ"מ דמסתפקו להתוס' בב"ק ס"ט ע"א בד"ה כל הנלקט דשמא בטל העיקר ברוב הגידולין ע"ש, א"כ מדוע יהיה נאסר כאן משום לתא דמדומע ולא נימא שיתבטל ברוב הגידולין וצע"ק.

פרק שמיני

מ"א האשה שהיתה אוכלת בתרומה באו ואמרו לה מת בעליך או גרשך כו' ע' בת' הגרע"א ס"ס ע"ה.

שם וכן העבד שהיה אוכל בתרומה ובאו ואמרו לו מת רבך או מכרך לישראל או נתנך במתנה כו', הנה הכא לא נחתינן לחלק בין מכר למתנה כדמחלק בירושלמי מעשרות רפ"ב ובמע"ש פ"א ה"א דרק לדעת חכמים הוא מתנה כמכר, אבל ר"מ הא פליג בבכורות ס"פ יש בכור וס"ל דאין מתנה כמכר ע"ש, די"ל דהכא לא אתינן רק משום לתא דהפקעה מרשות הכהן לפוסלו מן התרומה, ומאי נ"מ באיזה דרך הוציאו מרשותו ע"י מכר או ע"י מתנה, ועמש"כ בחידושי שם.

שם היה עומד ומקריב ע"ג המזבח ונודע שהוא ב"ג או ב"ח רא"א כל הקרבנות שהקריב ע"ג המזבח פסולין ור' יהושע מכשיר, וכ' הרמב"ם בפיה"מ אפילו עבד אחר שנודע

שהוא בן גרושה כדיליף מברך ה' חילו, וע' בנחל אשכול לס' האשכול ריש ה' טומאת כהנים וע"ע בשעה"מ פ"ו ה"י מביאת מקדש ובהפלאה לכתובות כ"ג בתוד"ה עדי טומאה ובת' באר יצחק חא"ח סי' כ"ה ובחי"ד סי' כ"ה.

מ"ב וכולם שהיתה תרומה בתוך פיהם רא"א יבלעו ור' יהושע אומר יפלטו כו'. בירושלמי מ"ט דר"א מכיון שהתחיל בהיתר תני ר' נתן אומר לא שהיה ר"א אומר משום שהתחיל בו בהיתר אלא שהיה ר"א אומר הלעוס כבלוע אף בשבת כן אף בפסח כן אף ביוה"כ כן אף בנזיר כן אף בנבלות כן אף בטריפות כן כו', והנה במראה הפנים שם העיר מסוגיא דס"פ גיה"נ דר"י ור"ל פליגי אי בעינן הנאת גרון או הנאת מעיו ע"ש, ולע"ד בלתי מובנת ההרכבה בזה הלא התם פליגי על הנאת גרון, ובמשנתנו קתני שהיתה תרומה בתוך פיהם, הרי דלא מטא האכילה עדיין אל הגרון רק שהוא בין השינים ובזה ל"פ ר"י ור"ל כדאמר רב בפא שם וע"ש רש"י ד"ה בשל השינים, ואי איירי הכא בגוונא דפליגי התם אמאי ל"ק שם בגמרא כתנאי או לימא כתנאי אי ר"א ור' יהושע פליגי כמ"כ במשנתנו, זולת אי נימא דסוגיא דחולין לא ס"ל כר' נתן בירושלמי דפליג אי לעוס כבלוע רק טעמא דר"א מכיון שהתחיל בהיתר, אכן זהו גופה טעמא בעי וכי מי שאכל שום וריחו נודף יחזור ויאכל שום ויהיה ריחו נודף יותר, הלא גם שוגג צריך כפרה כדאמרינן בנזיר כ"ג ע"א והכא איגלאי מילתא למפרע שהביא דבר איסור לתוך פיו, ואף אם נימא לעוס כבלוע איך נימא בנבלות וטרפות חמץ בפסח ויוה"כ אם הכניס בשוגג בפיו עושה לו הלעיסה היתר גמור שיוכל להכניסו גם בגרונו ובמעיו וצ"ע כעת.

מ"ג היה אוכל באשכול ונכנס מן הגינה לחצר רא"א יגמור כו'. וכי הריש דלא דמיא להאי דתנוקות שטמנו תאנים מע"ש ושכחו ולא עשרו למו"ש לא יאכלו אא"כ עשרו דהתם לאכילת שבת יחדום כו' ע"כ, הנה תירוץ זה הוא כדמתרצו התוס' בביצה ל"ה ע"א ד"ה ר"א ע"ש, אולם לפמש"כ הר"ש גופיה קודם לזה דאשכול דמשנתנו הוא שלא נגמרה מלאכתו דסתם ענבים לדריכה קיימי, א"כ בלא"ה ניחא דגבי תנוקות שטמנו איירי בתאנים דנגמרה מלאכתן וכמש"כ התוס' שם בתירוצם בתרא ע"ש.

מ"ד שלשה משקין אסורים משום גלוי המים והיין והחלב ושאר כל המשקים מותרים. ע' פר"ח יו"ד סי' קט"ז סק"א ובפרי תואר שם ובבועז למס' פרה פי"א סי' ה'.

מ"ה שיעור המים המגולין כדי שתאבד בהן המרה ר' יוסי אומר בכלים כל שהן ובקרקעות ארבעים סאה. ע' ברי"ף וברא"ש ע"ז פ' אין מעמידין וברמב"ם פי"א הי"ב מה' רוצח ובטור יו"ד סי' קט"ז ובט"ז שם סק"ב ובת' חוט השני סי' ס"ז.

מ"ו נקורי תאנים וענבים וקשואין והדלועין כו' כל שיש בה ליחה אסור. והנה בחולין ד"ט ע"א תניא ראה צפור המנקר בתאנה ועכבר המנקר באבטיחים חוששין שין שמא במקום נקב של נחש נקב ע"ש, והשתא לפ"ד הברייתא דאפילו אם בעיניו ראה צפור המנקר בתאנה אפ"ה חיישינן לספק דחוק כ"כ שמא במקום נקב הנחש נקב, מכש"כ בסתם נקורי תאנים וענבים דודאי יש לנו לחוש שמא נקורי הנחש הוא ואמאי צריך במשנתנו התנאי כל שיש בה ליחה דמזה משמע דבאין בה ליחה מותר, ומה סברא לאמר דניקור שאין בה ליחה יהיה עדיף מראה צפור המנקר בה, וע' תוס' ע"ז ד"ל ע"ב ד"ה פי תאנה וצ"ע.

מ"ז המשמרת של יין אסורה משום גלוי ר' נחמיה מתיר. ע' ב"ב צ"ז ע"ב ובסוכה ס"פ לולב וערבה ושם מ"ח ע"ב תוד"ה שהיין.

מ"ח חבית של תרומה שנולד בה ספק טומאה רא"א אם היתה מונחת במקום תורפה יניחנה במקום המוצנע כו'. ע' בת' ראבי"ה סי' ר"ב ובחזקה רבה חי"ד סי' ק"ג.

ר"ש ואין לפרש כההיא דתנן גבי ב' שבילין אחד טמא ואחד טהור והלך באחד מהן ועשה טהרות והזה ושנה וטבל וחזר והלך בשני ועשה טהרות דאם הראשונות קיימות אלו ואלו תלויות דהיינו מדרבנן אבל מדאורייתא טהורות כו', ע' מל"מ רפי"א מאבות הטומאות ובחזקה רבה חי"ד סי' רכ"ח.

מ"ט חבית שנשברה בנת העליונה והתחתונה טמאה מודה ר"א ור"י שאם יכולים להציל ממנה רביעית בטהרה יציל ואם לאו רא"א תרד ותטמא ואל יטמאנה בידיו. ע' אור שמח פ"ב הי"ג מה' בכורות.

מ"י וכן חבית של שמן שנשפכה מודה ר"א ור' יהושע שאם יכול להציל רביעית בטהרה יציל ואם לאו ר"א אומר תרד ותבלע ואל יבליענה בידיו. והנה הוא כמו במשנה הקודמת בדעת ר"א דאמר תרד ותטמא ואל יטמאנה בידיו, ומסיק עלה בפסחים ט"ו ע"א ושם ד"כ ע"ב ר' יהושע אומר אף יטמאנה ביד, והרמב"ם פי"ב ה"ד מה"ת פסק כר' יהושע ומפרש שם דהאי בידיו פירושו בלא נטילת ידים ע"ש.

והנה בירושלמי קאמר עלה ר' יוחנן דר' יהושע ור"ש אמרו דבר אחד, פי' כמו דר"ש קאמר בבכורות ל"ג ע"ב גבי בכור שאחזו דם דיקיז לו דם ואע"פ שהוא עושה בו מום אינו עובר על כל מום לא יהיה בו משום דאי שביק ליה הכי מיית, הלא דהוא ממש דעת ר' יהושע דהכא כיון דבלא"ה תלך התרומה לאיבוד ותטמא משו"ה מותר לטמאנה בידיו ע"ש, והשתא קשה איך פסק הרמב"ם כר' יהושע הלא כלל זה נקטו כל הראשונים דכל היכא דאמרו שניהם אמרו דבר אחד הוא להורות דאין הלכה כתרווייהו משום דהיא

שיטה ואין הלכה כשיטה, וע' ב"מ ס"ט ע"א ובתוד"ה אלא שיטה ובת' הרשב"א ח"א סי' שי"ד ובמק"א הארכתי בזה ומהם בחידושי למנחות נ"ז ע"ב ולחולין קכ"ד ע"ב ע"ש, ומזה מוכח דהרמב"ם תפס דעת ר' אילא בירושלמי דאמר דר"ש דבכורות ור' יהושע דתרומות לא הדין מודה לדין ולא הדין מודה לדין כו' ע"ש.

מי"א ובל תטמאה כיצד היה עובר ממקום למקום וככרות של תרומה בידו א"ל עכו"ם תן אחת מהן ואטמאה ואם לא הרי אני מטמא את כולה רא"א יטמא את כולה ואל יתן לו אחת מהן ויטמא ר' יהושע אומר יניח לפניו אחת מהן על הסלע. הנה ראיתי בס' גפי אש שדקדק על לשון בידו דקאמר ר"א וכ' דוקא בידו דצריך ליתן בידים הוא דאסור לר"א אבל באינו בידו רק מונחים לפניו לשמור מודה ר"א דיכול לאמר טול אחד מהם אבל אם הם בידו אפילו הא אסור לאמר טול דאם יניח ליטול והם בידו הו"ל כמסייע וגרם ע"כ, ולי נראה דהא דדייק התנא למיתני בידו הורה בזה אגב אורחיה לסוגיא דס"פ אין דורשין חזקה אין אדם משמר מה שביד חבירו.

מי"ב וכן נשים שאמרו להם עכו"ם תנו אחת מכם ונטמא ואם לאו הרי אנו מטמאים את כולכם יטמאו את כולן ואל ימסרו להם נפש אחת מישראל. ע' בס' האשכול ח"ג ס"ס מ"ד ובנחל אשכול שם.

בר"ש ד"ה תנו לנו, בירושלמי מוכח דאם ייחדו להם אחת מוסרים, ע' בתוי"ט אהלות ספ"ז.

פרק תשיעי

מ"א הזורע תרומה שוגג יופך ומזיד יקיים כו'. הנה הרמב"ם נראה כסותר א"ע דבפי"א ה"כ מה"ת כ' הזורע את התרומה בשוגג יהפך במזיד יקיים, ולשון כזה משמע דכמו זה כן זה שניהם בלשון חיוב נאמרו, ובפיה"מ כתב איהו גופיה דשוגג יופך הוא היתר ומזיד יקיים הוא חיוב ע"ש, ואף דשני הפירושים אפשר לכוון בירושלמי וע' בר"ש ובפני משה אבל עכ"פ על הרמב"ם קשה דמזכי שטרא לבי תרי וצ"ע.

מ"ב וחייבת בלקט שכחה ופאה ועניי ישראל ועניי כהנים מלקטים ועניי ישראל מוכרים את שלהם לכהנים כו'. הנה במשנה שבירושלמי הגרסא ועניי ישראל מוכרין את שלהן לעניי כהנים וע"ש בפ"מ. ונראה דגרסא מוטעת נזדמנה שם והנכון כדגרסינן במשנתנו דהכא וכ"מ בתוס' פסחים ל"ד ע"א ד"ה טהרו

מ"ג החובט משובח והדש כיצד יעשה תולה כפיפות בצוארי בהמה ונותן לתוכן מאותו המין נמצא לא זומם את הבהמה ולא מאכיל את התרומה הנה בתוספתא ובירושלמי מסיק עלה תני בשם ר"ש תולה לה כרשינן והן יפין לה מן הכל, ויש לחקור אם הוא בגדר

פלוגתא דתנא דמתניתין סבר דוקא מאותו המין אם חטין חטין ואם שעורין שעורין ור"ש ס"ל דא"צ דוקא מאותו המין רק דאם תלו לה כרשינין הוא עומד בזה לטובת הבהמה בשביל כל המינין משום דמעלי לה הוא כדמסקינין בב"מ ד"צ ע"א.

כן לפ"מ שתלה הרמב"ם בפיה"מ ביאור משנתנו באיסור לא תחסום דכתיב בקרא ע"ש וא"כ איכא למידק הלא בב"מ שם תניא דפרות הדשות בתרומה ומעשר אינו עובר משום בל תחסום והא דתולה לה מאותו המין לת"ק וכרשינין אליבא דר"ש הוא רק מפני מראית העין, וע' במה"פ לירושלמי דפרקין ה"א ועדיין צ"ע.

מ"ד גידולי תרומה תרומה וגדולי גדולין חולין כו'. ע' ירושלמי שביעית פ"ו ה"ג ובבכורים פ"ב ה"ב.

מ"ה מאה לגנה של תרומה ואחת של חולין כולן מותרין בדבר שזרעו כלה אבל בדבר שאין זרעו כלה אפילו מאה של חולין ואחת של תרומה כולן אסורין. ע' חזקה רבה חי"ד סי' קנ"ד.

מ"ו הטבל גדוליו מותרין כדבר שזרעו כלה אבל דבר שאין זרעו כלה גדולי גדולין אסורין כו'. הנה בירושלמי נדרים פ"ו ה"ד הביא למשנתנו דפרקין משנה ד' דתנן גדולי תרומה תרומה וגדולי גדולין חולין אבל הטבל כו', וקאמר שם ותני עלה בד"א בדבר שזרעו כלה אבל בדבר שאין זרעו כלה גדולי גדולין אסורין. וכ' בקרבן עדה ותני עלה בברייתא ע"ש. ולפי המבואר הכא מדוע צריך לברייתא הלא במשנה גופה שלפנינו הכי תנן. ומשו"ה נראה דהא דקאמר התם ותני עלה סובב אמשנתנו דהכא מה דבמשנה ו' מפרש למשנה ד' דלעיל כנ"ל,

מ"ז המנכש עם הכושי בחסיות אע"פ שפירותיו טבל אוכל מהם עראי. ע' חזון איש לשביעית ס' ח' סק"ב וע"ע בכפתור ופרח פ"ד.

שם שתילי תרומה שנטמאו שתלן טהרו מלטמא, ע' תוי"ט מקואות פ"י מ"ו ובתפא"י שם פ"ג סי' י"ג ומפרשי המשנה עוקצין פ"ב מ"ט.

שם עד שיגום את האוכל כו', ע' בתוי"ט עוקצין פ"ב מ"ו.

פרק עשירי

מ"א בצל שנתנו בתוך עדשים אם שלם מותר ואם חתכו בנותן טעם ושאר כל התבשיל בין שלם בין מחותך בנו"ט. הנה הא דנקט בצל אע"ג דלענין נתינת טעם באיסורין שוה קפלוט לבצל כדאמרינן בחולין צ"ז ע"ב, די"ל משום דעור הבצל משונה מכל העורות של שאר מיני ירקות, והיינו דקאמר בירושלמי מפני שהן צופדות וכדפירשו המפרשים מלשון צפד עורם, והוא שעורו אינו מניח לא לפלוט ולא לבלוע, וכמו שעפ"ז מובן

ההבדל בינו לבין שאר מינין כמ"כ מובן ההבדל בבצל גופיה בין שלם למחותך ובין לח ליבש כמבואר ברמב"ם פט"ו ה"ח מה"ת,

מ"ב תפוח שרסקו ונתנו לתוך עיסה וחמצה ה"ז אסורה. ע' בת' מהר"ח או"ז סי' ע"ה ובפר"ח ה' פסח סי' תס"ב.

מ"ג הרודה פת חמה ונתנה על פי חבית של יין תרומה ר"מ אוסר. וכ' הר"ב דסבר ריחא מילתא היא, ע' רוקח ה' פסח סי' רנ"ז ובת' אגודת אזוב סי' ח' ט' וע"ע במפרשי המשנה דמכשירין פ"ג מ"ג.

מ"ד תנור שהסיקו בכמון של תרומה ואפה בו את הפת הפת מותרת. ע' ווי העמודים לס' יראים סי' קע"ב.

שם שאין טעם כמון אלא ריח כמון, בע"ז ס"ו ע"ב גריס שאין בה טעם כמון, ועמש"כ הבעל המאור בס' הצבא הנדפס סוף ספר תמים דעים להראב"ד סי' רכ"ה מדה י"א וע"ע בת' מהר"ח אור זרוע סי' ע"ה.

מ"ה תלתן שנפלה לתוך הבור של יין כו'. במשנה שבירושלמי הגרסא לתוך הבור של מים. ונראה דנ"מ עפ"מ דמסיק בירושלמי דכל דבר שנפל לתוכו תלתן הוא משביח ע"ש, א"כ י"ל דמשנת הבבלי סברה דתלתן לא יהיב טעמא בבור של מים קרים רק ביין משום דקיוהא דיין עוזר אל התלתן לתת טעם לשבח, אבל לשיטת הירושלמי שפיר יהיב טעמא אף במים.

מ"ו היו לו חבילי תלתן של טבל כותש ומחשב כמה זרע יש בהם כו' וכ' הר"ב דתרומה נטלת במחשבה ובאומד הדעת ע"כ, והנה זהו דוקא משום דמשנתנו אבא אלעזר עזר בן גימל היא דתרומת מעשר נטלת באומד ובמחשבה, אבל לר' ישמאל דפליג עליה בספרי פ' קרח פיסקא קכ"א אין ה"נ דצריך מדידה וכקושית הש"ס בביצה י"ג ע"ב הא מדידה בעי ע"ש, ואליביה אתיא סתם משנה דלעיל פ"ד מ"ו המונה משובח והמודד משובח ממנו והשוקל משובח משלשתן. וע"ל בר"ש פ"א מ"ז ובמראה הפנים שם ה"ד ובברכי יוסף ליו"ד סי' של"א ס"ק י"ב.

מ"ז זיתי חולין שכבשן עם זיתי תרומה פצועי חולין עם פצועי תרומה כו' במשנה ראשונה הקשה הלא כבר אשמעינן חילוק זה בין פצוע לשלם בר"פ גבי בצל אם שלם מותר ואם חתכו בנ"ט ומחותך היינו פצוע כו' ע"כ, לדעתי בלתי מובן מה מקום להקשות בשני מיני פירות מאחד על חבירו, הרי כל אחד יש לו טבע מיוחד, וכן יעיד הנסיון שהעורות של בצלים וזיתים משונים זמ"ז במראיהן ובתכונתן, ושפיר מצא התנא מקומו להשמיענו גבי כל חד מינייהו דינו לעניין בליעה, ומכש"כ דהתם הוי הבצל עם עדשים

והכא זיתים עם זיתים, ובירושלמי קאמר ר' יונה עלה דמשנתנו זאת אומרת פצועין בולעין ופולטין וחוזרין ובולעין שלמין בולעין ופולטין ועוד אינן בולעין ע"ש, ולפי קושית המשנה ראשונה מדוע נטר ר' יונה עד הכא ולא פשיט כמ"כ ממשנתינו דריש פרקין.

מ"ח דג טמא שכבשו עם דג טהור כל גרב שהוא מחזיק סאתים אם יש בו משקל עשרה זוז ביהודא שאין חמש סלעים בגליל דג טמא צירו אסור כו' ע' בת' הרשב"א בסימנים ע"ר ר"פ רפ"א שצ"ב שצ"ג תכ"ו ובנוב"י קמא חי"ד סי' כ"ו.

שם דג טמא צירו אסור ר' יהודא אומר רביעית בסאתים ור' יוסי אומר אחד מששה עשר בו, ע' בס' התרומה ה' איסור והיתר סי' ס"ו ובאור זרוע ה' בכורות סי' תפ"א ובס' האשכול ח"ג סי' ל"ו.

מ"ט חגבים טמאים שנכבשו עם דנים טהורים לא פסלו את צירם העיד ר' צדוק על ציר חגבים טמאים שהוא טהור כו'. ע' בת' הרשב"א סי' רפ"ו וע"ע בדורות הראשונים ח"א כרך ג' דף קכ"ה ע"א ושם דף קמ"א ע"ב.

מ"י כל הנכבשים זה עם זה מותרים אלא עם החסית. וכ' בתוי"ט ותמיה לי דבספ"ז דשביעית תנן ורד חדש שכבשו בשמן ישן כו' שמעינן מינה דכבוש אוסר כו', ע' מה שתירץ בזה בת' באר יעקב חא"ח דף כ"ט ע"א וע"ע בת' מקום שמואל סי' כ"ז.

מי"א ר' יוחנן בן נורי אומר הכבד אוסרת ואינה נאסרת מפני שהיא פולטת ואינה בולעת. ע' פרדס הגדול לרש"י סי' רכ"ד ובס' התרומה ה' איסור והיתר סי' נ"ז ובראב"ן סי' י"ג וסי' כ' וברוקח סי' תמ"ה ובת' מקום שמואל סי' כ"ז.

מי"ב ביצה שנתבשלה בתבלין אסורין אפילו חלמון שלה אסור מפני שהוא בולע. וכ' הר"ש כגון תבלי תרומה וערלה וכלאי הכרם, והרמב"ם בפיה"מ הוסיף על אלו הקדש ע"ש, והנה בת' הרשב"א סי' תקט"ז כתב שקליפות הביצה בבירור מנוקבת היא וכשאדם מבשלה תוך יורה של צבעים תמצא הביצה עצמה צבוע מאותו צבע, והובא ביו"ד סי' צ"ה ס"ב וע"ש בביאור הגר"א סק"ה, וא"כ מנא להו להוסיף על תרומה דאיירי בה דוקא הקדש ערלה וכה"כ דילמא כוונת התנא במש"א תבלין אסורין הוא כל מיני איסורין כמו נבלות וטרפות, וממילא גם איסורין דעכלה וכה"כ בכלל, דלא נפקו מכלל שאר איסורין ואדרבה חמירי ל לענין ביטול וצ"ע.

שם מי שלקות ומי כבשים של תרומה אסורים לזרים ע' ר"ש מקואות פ"ז מ"ב.

פרק אחד עשר

מ"א אין מבשלין יין של תרומה מפני שהוא ממעיטו ר' יהודא מתיר מפני שהוא משביחו. ע' בת' הרשב"א סי' תשס"ו ובמיוחסות סי' ק"צ ובאור זרוע ה' פסחים סי' רנ"ו

ובת' פנים מאירות ח"ג סי' כ"א ובנועם ירושלמי לתרומות ספ"ב ובת' הריב"ש סי' יוד ובס' המנהיג ה' פסח סי' נ"ג ובספר המכריע חא"ח סי' י"א דפוס לובלין וע"ע באור זרוע ח"א סי' קס"ב.

מ"ב דבש תמרים ויין תפוחים וחומץ סתוניות ושאר כל מיני פירות של תרומה ר"א מחייב קרן וחומש ור' יהושע פוטר כו'. ע' במראה הפנים דפרקין ובר"ש רפ"ק דמעשרות ובתשב"ץ ח"ג סי' ר"ג ובתוי"ט מקואות פ"י מ"ז ובת' עין יצחק אה"ע ח"א סי' ס"ז.

שם ור"א מטמא משום משקה כו', ע' בס' משנה אחרונה למס' טהרות פ"ט מ"ג ובמלאכ"ש למס' מכשירין פ"ו מ"ד.

מ"ג אין סופגין ארבעים משום ערלה אלא על היוצא מן הזיתים ומן הענבים. ע' בראב"ש ברכות פ"ו סי' ג' ובאור זרוע ח"א סי' קס"ו ובסוף ת' פני יהושע ח"ב להגרא"ז מרגליות ז"ל.

שם ואין מביאין בכורים משקין אלא היוצא מן הזיתים ומן הענבים, ע' אור שמח פ"ב ה"ד מה' בכורים.

מ"ד עוקצי תאנים וגרוגרות והכליסים והחרובין של תרומה אסורים לזרים. וכ' בשנות אליהו וז"ל ירושלמי מתניתין במובלעות באוכל עכ"ל, הנה בדבריו אלו לבד מה דאנהר לעיינין בפירושא דמשנתנו, עוד תיקן בזה גרסת הירושלמי המתאמת עם גרסתו בביאור הגר"א לירושלמי שם.

ואגב אורחא מדויק עפ"ז לשון הרמב"ם בפי"א ה"י מה"ת שכ' וז"ל אע"פ שאין בהן אוכל ע"ש, וכוונתו אף שתנאי העוקצין בזה לאסור הוא דוקא אם הן מובלעות באוכל, וא"כ היה מקום לאמר שאסורין דוקא אם היה דבוק בהן קצת אוכל, להק"ק אע"פ שאין בהן אוכל אפ"ה אסורין. אולם מכל הנ"ל למדין אנו דאם העוקצין אינן מובלעין באוכל מותרין לזרים ליהנות מהן. וע"ע במפרשי המשנה עוקצין פ"א מ"ו.

מ"ה גרעיני תרומה בזמן שהוא מכנסן אסורות ואם השליכן מותרות וכן עצמות הקדשים בזמן שהוא מכנסן אסורין ואם השליכן מותרין. ע' אור זרוע ח"ד למס' ע"ז סי' רצ"ז.

מ"ו מנורה שפינה ממנה חטי תרומה אין מחייבין אותו להיות יושב ומלקט אחת אחת אלא מכבד כדרכו ונותן לתוכה חולין. ע' בת' הרשב"א ח"א סי' רכ"ב ובת' משיב דבר ח"ב סי' כ"ד.

מ"ז וכן חבית של שמן שנשפכה אין מחייבין אותו להיות יושב ומטפח אלא נוהג בה כדרך שהוא נוהג בחולין. וכ' במשנה ראשונה הכא לא איירי ליתן לתוכה חולין דהא הא תנינא לה לעיל כו' ואין מחייבין אותו להיות מטפח כולו מן הארץ שלא תלך לאיבוד,

ושוב ראיתי שכן מפרש הרמב"ם כו' עכ"ל, הנה לא מצאתי ברמב"ם שום רמז לפירוש זה, ואדרבה בפי"א הי"ד מה' תרומות העתיק שתי המשניות מ"ו ומ"ז שלפנינו ממש בלשונם בהלכה אחת, וכ' שם בלשון וכן חבית של שמן תרומה כו' ובמנורה שפינה הלא כתב בהדיא מכבד כדרכו ונותן לתוכה חולין, משמע דכן כוונתו גם לענין שמן לתת אח"כ בתוכה חולין, כן דבר הלמד מעניינו דכמו במשנה הקודמת ושאחריה בתרווייהו תני בהדיא נותן לתוכה חולין לפ"ז צריך לפרש הכי גם במציעתא זו. ובירושלמי בעי אם עירה קדש מכד לכד באופן שעירה את התרומה אם מותר לתת לתוכה חולין כו' וע' ברמב"ן ב"ב פ"ז ע"ב ובת' הרשב"א סי' רכ"ב ובכפתור ופרח פכ"ג.

ונלע"ד דלכך צריך התנא לשנות וכן חבית שמן כו' אע"ג שכבר שנה מנורה שפינה ממנו חיטי תרומה כו', הוא עפ"מ שכ' התוס' בזבחים ד"פ ע"א ד"ה בשלמא וז"ל לח המתערב בלח מתערב בכולן ואין לך טפה מזה שלא יהא בה מחבירו קצת ע"ש. ולפ"ז ממשנה הקודמת דאיירי בחיטים אין שום ראיה על שמן דאפ"ל דדבר לח שאני דבחבית שמן של תרומה אם יתן בה אח"כ חולין תהיה חשש תערובות תרומה קמ"ל דאין מחייבין אותו להיות יושב ומטפח כנלע"ד.

מ"ח המערה מכד לכד ונוטף שלש טפים נותן לתוכה חולין הרכינה ומיצאת ה"ז תרומה. כ"ה הגרסא בת' הרמב"ם דפוס ירושלים סי' ק"ג ע"ש.

שם וכמה תהא בתרומת מעשר של דמאי ויוליכנה לכהן אחד משמנה לשמינית, ע' בתוי"ט מקואות רפ"ג.

מ"ט כרשיני תרומה מאכילין אותם לבהמה ולחיה ולתרנגולים. יל"ד קצת מדוע ל"ק ולעופות כמו בכ"מ לבהמה ולחיה ולעופות וממילא גם תרנגולים בכלל.

שם ישראל ששכר פרה מכהן מאכילה כרשיני שיני תרומה וכהן ששכר פרה מישראל אע"פ שמזונותיה עליו לא יאכילנה כרשיני תרומה, ע' ע"ז ט"ו ע"א ובס' עולת שמואל ח"א ס"ס נ"ג.

שם ישראל ששם פרה מכהן לא יאכילנה כרשיני תרומה וכהן ששם פרה מישראל מאכילה כרשיני תרומה, ע' בת' פנים מאירות ח"א סי' י"א ובת' משיב דבר ח"א סי' י"ט.

מ"י מדליקין שמן שריפה בבתי כנסיות ובבתי מדרשות ובמבואות האפלין ועל גבי החולין ברשות כהן. ע' בס' התרומה ה' ארץ ישראל דפוס ווארשא דף ע"ו ע"ב ובנוב"י מ"ת חא"ח סי' צ"ו בהגה"ה וע"ע במל"מ פ"ב הי"ד מה' תרומות.

מעשרות

פרק ראשון

מ"א כלל אמרו במעשרות כל שהוא אוכל ונשמר כו', וכ' הר"ב זרעך המיוחד לך פרט להפקר ובתוי"ט הביא מקרא דובא הלוי כי אין לו חלק ונחלה עמך יצא הפקר שידך וידו שוין. ע' מה שהאריכו בזה בטו"א לר"ה ט"ו ע"א ובת' באר יצחק חי"ד סי' כ"ג. שם וכל שאין תחילתו אוכל אבל סופו אוכל אינו חייב עד שיעשה אוכל, ע' משנ"א עוקצין פ"ג סוף מ"ד. בר"ב ד"ה כלל, שאלו אינן אוכל אע"פ שהן נאכלים ע"י הדחק ואינם חייבים במעשרות, ע' במשנ"א עוקצין פ"ג סוף מ"א. מ"ב מאימתי הפירות חייבות במעשרות התאנים משיבחילו כו'. אע"ג שהם עדיין במחובר ואיזה חלות חיוב שייך בהן, רק נ"מ אם רוצה לתלושן חל עליהן מאז חיוב מעשרות כדכ' בס' מבית מאיר ח"ג סי' ב' וע"ע במפרשי המשנה עוקצין פ"ג מ"ו. שם הענבים והאבשים משהבאישו, ע' בת' שדה יצחק סי' ג'. שם התמרים משיטילו שאור, ע' במשנ"א עוקצין פ"ג מ"ז ד"ה כפניות. מ"ג התלתן משתצמח התבואה והזיתים משיכניסו שלישׁ. ע' רש"י ר"ה י"ב ע"ב ובטורי אבן שם ובתוס' וטו"א שם ד"ח ע"א ד"ה סמוך לגמרו. מ"ד החייב בשקדים המרים פטור במתוקים והחייב במתוקים פטור במרים. הנה בשבלי הלקט סי' ק"ס כ' בשם רבינו ישעיה זצ"ל דמשנתנו איירי רק בחיוב ופטור דמעשר ומשום דלאו גמר פירא הוא אבל לענין ברכה אפילו קטנים בעודן לחין מברכין עליהן בורא פרי העץ, וע"ע בת' הרשב"א סי' תכ"ח וברא"ש לברכות פ"ו סי' ג'. מ"ה ירק הנאגד משיאגד אם אינו אוגד עד שימלא את הכלי ואם אינו ממלא את הכלי עד שילקט כל צרכו כו'. ע' בס' חזון איש לשביעית סי' א' ס"ק י"ט וע"ע ר"ש דמאי פ"ג מ"ב.

שם בד"א במוליך לשוק אבל במוליך לביתו אוכל מהם עראי עד שהוא מגיע לביתו, ע' בת' הרשב"א סי' שס"א ובס' מבית מאיר ח"ג סי' ל"ג וע"ע במפרשי המשנה למכשירין פ"ב מ"י.

מ"ו התבואה משימרח ואם אינו ממרח עד שיעמיד ערימה. ע' בת' הרשב"א סי' שס"א.

מ"ז השמן משירד לעוקה אע"פ שירד נוטל מן העקל ומבית הממל ומבין הפסים ונותן לחמיטה ולתמחוי אבל לא יתן לקדרה וללפס כשהן מרותחין ר' יהודא אומר לבל הוא נותן חוץ מדבר שיש בו חומץ וציר. הנה משנה זו מתאמת עם משנתינו דשבת מ"ב לענין דיני כלי ראשון וכלי שני, ובירושלמי דהכא גרסינן הכל מודים בכלי שני שהוא מותר מה בין כ"ר מה בין כ"ש א"ר יוסי בי רבי בון כאן היד שולטת וכאן אין היד שולטת א"ר יונה כאן וכאן אין היד שולטת אלא עשו הרחקה לכלי ראשון ולא עשו הרחקה לכלי

שני, ובשבת ד"מ אשכחן דרבי הורה הלכה למעשה טול בכלי שני ותן, וע' ט"ז יו"ד סי' צ"ד סק"א ובש"ך שם סי' ק"ה סק"ה ובמג"א סי' שי"ח ס"ק כ"ח ובסי' תמ"ז סק"ט ובביאור הגר"א א שם ס"ק י"ז ובת' מנחת ברוך סי' י"ב.

מ"ח העגול משיחליקנו מחליקין בתאנים ובענבים של טבל ר' יהודא אוסר המחליק בענבים לא הוכשר כו'. ופירשו הר"ש וכל המפרשים דכל המחליקין דקתני במתניתין הכל קאי על עגול דפתח ברישא ע"ש, אולם רש"י בשבת קמ"ה ע"א מפרש נחתום המחליק פני ככרותיו בענבים שסוחט המשקה על הככר ע"ש ויל"ד טובא מדוע נאיד רש"י מפי' המפרשים במשנה על אתר, שהוא דבר הלמד מענייננו דאיירי ברישא דמשנתנו בעגול, ובאופן דלפירש"י צריך להוסיף תנאי שהככרות נלושים במי פירות כדכ' שם על הגליון ע"ש וצ"ע.

פרק שני

מ"א היה עובר בשוק ואמר טלו לכם תאנים אוכלין ופטורין. הנה בירושלמי דייק עלה דמשנתינו ר"מ היא דאמר אין מתנה כמכר, וכה"ג בירושלמי מע"ש פ"א ה"א ע"ש, וקשה הלא בפלוגתא דר"מ וחכמים בבכורות ס"פ יש בכור משמע דפלוגתייהו נוגע דוקא לדהתם, דר"מ סבר מכר הוא דאמר רחמנא ליהדר ביובל מתנה וירושה לא ורבנן סברי תשובו לרבות את המתנה ע"ש, ואין לאמר דמהתם תתפשט פלוגתייהו גם לעלמא, וילפינן מינייהו לכל חד כדאית ליה, דא"כ למאי איצטריך לן בערכין ל"א ע"ב קרא דלצמיתות לרבות את המתנה, תיפ"ל מהתם, וכן בכ"מ בש"ס מבע"ל אי מתנה כמכר ולא תלינן בפלוגתא דר"מ וחכמים דבכורות, ועמש"כ בחידושי למע"ש שם.

מ"ב היו יושבין בשער או בחנות ואמר טלו לכם תאנים אוכלין ופטורין ובעל השער ובעל החנות חייבין ר' יהודה פוטר עד שיחזיר את פניו כי'. והנה בירושלמי א"ר לעזר ר' יהודא ור' נחמיה שניהם אמרו דבר אחד דתנינן תמן ר' נחמיה אומר כל שאין אדם בוש מלוכל בתוכה חייבת כו', ולכאורה לפי הכלל דכל היכא דחז"ל דייקו בלשונם שניהם אמרו דבר אחד הוא להראות דהיא שיטה ולית הלכתא כחד מינייהו אפילו הן מאה כמבואר בתשובת הנשיא המובא בתמים דעים להראב"ד סי' רכ"ד וכן הסכימו כל הראשונים כמו שהארכתי בחידושי למנחות נ"ז ע"ב ע"ש, א"כ איך פסק הרמב"ם בפ"ד ה"ח מה' מעשר כר' נחמיה ע"ש, וי"ל דהרמב"ם יאחז דעת ר' יוחנן דטעמיה דר' יהודא משום דעשו אותו כייחור שהוא נוטה לחצר ע"ש, ולפ"ז לא הוי טעמיה כלל משום בושה וכר' נחמיה.

מ"ג המעלה פירות מן הגליל ליהודא או עולה לירושלים אוכל מהם עד שהוא מגיע למקום שהוא הולך כו'. וכ' הר"ב ליקט פירות בגליל כדי למכרן ביהודא. אולם הגר"א ז"ל בשנו"א מפרש להביא שם לאכול ולא למכור דאלת"ה הוי כמוליך לשוק וקובע תיכף אוכל מהם ע"ש, והנה דכמו להגר"א ז"ל הכריחו משנה דלעיל פ"א מ"ה דמוליך לשוק עושה קבע למעשר, כמ"כ הניעו גם להר"ש במאי דמסיק שבמקום אחר אין דעתו למוכרן וע"ע במלאכת שלמה מה שהאריך בזה.

אולם אכתי קשה לפמש"א בירושלמי לעיל שם דמוליך לביתו בדעתו הדבר תלוי אבל במוליך לשוק לא בדעתו, פי' שמא ימצא לקוחות ויהיו הפירות טבולים שהמקח קובע למעשר ע"ש, א"כ מה יועיל מה שבדעתו למכור ביהודא, הלא אם יזדמן לו לוקח בשערי גליל ויתן לו מחיר יקר וטוב בעד הפירות שלא יוכל להשיג גם ביהודא האם לא ימכרם נמצא דגם החלטתו ליהודא בטלה כיון שהפירות עומדים למכירה.

לכן מכ"ז נראה דאם המוכר שבגליל קשור בשטר אל הלוקח שביהודא שהפירות שילקוט הם מכורים לו זולת מה שיאכל במשך נסיעתו מגליל עד חצר המוכר שביהודא, על מכירה כזו אפשר דגם הגר"א ז"ל יודה דאינו קובע למעשר עד שיגיע לרשות הלוקח שביהודא כנלע"ד, וע"ע בכפתור ופרח פל"ב.

מ"ד פירות שתרמן עד שלא נגמרה מלאכתן ר"א אוסר מלאכול מהם עראי וחכמים מתירין חוץ מכלכלת תאנים כו'. וגרסינן בירושלמי מה נן קיימין אם בכלכלה של תאנים דברי הכל אסור אם בזיתים על השמן וענבים על היין ד"ה מותר אלא כי נן קיימין בתמרים והוא עתיד לדורסן ובגרוגרות והוא עתיד לדושן כו', הרי בהדיא מלשון הירושלמי דלאו דוקא תאנים, ואילו ברמב"ם פ"ג ה"ד מה' מעשר וביו"ד סי' של"א סעיף פ"ג משמע דוקא תאנים, ובמשנה ראשונה הסביר דוקא תאנים ע"ש. ולא זכר לדברי הירושלמי.

מ"ה ר' יהודא אומר אוכל אחת אחת פטור ואם צרף חייב. וכ' הר"ב שלקח בעל הגינה שתים כאחת ונתן לו חייב. ע' תוס' ב"מ פ"ט ע"ב ד"ה ותרתי מנלן.

שם א"ר יהודא מעשה בגנת ורדים שהיתה בירושלים כו', וכ' בשנו"א וז"ל ולא היה בירושלים רק גנת ורדים והתירו להיות שם עכ"ל, כוונתו לברייתא דב"ק פ"ב ע"ב.

מ"ו האומר לחבירו הילך איסר זה בעשר תאנים שאבור לי בורר ואוכל כו' ע' כפתור ופרח פרק שלשים מה שהאריך בזה.

מ"ז או שיאכל בני בשכרי הוא אוכל ופטור ובנו אוכל וחייב. ע' בשטמ"ק ובמעיני החכמה לב"מ צ"ב ע"ב.

שם זה הכלל האוכל מן התורה פטור ושאינו אוכל מן התורה חייב. ע' בת הרשב"א סי' שס"א.

מ"ח היה עושה בלבסים לא יאכל בבנות שבע בבנות שבע לא יאכל בלבסים. והנה בירושלמי פריך דמשנה שאינה צריכה היא דכבר תנינן בב"מ צ"א ע"ב היה עושה בתאנים לא יאכל בענבים כו' ומשני דכאן צריך שהיו שתיהן ביחור אחד, וכ' הרדב"ז בפ"ה הי"ב מה' מעשר דאף שהרמב"ם לא הביא הא דשניהם ביחור אחד מ"מ הדין אמת הוא כיון שלא שכר אותו אלא לעשות בלבסים למה אוכל בתאנים אע"פ שהכל ביחור אחד הרי לא שכרו לעשות בתאנים ע"ש. אמנם אין כן דעת הרשב"א המובא בשטמ"ק לב"מ שם שכ' גבי העושה בתאנים לא יאכל בענבים דמיירי ששכרו לארות תאנים ולבצור ענבים ואפ"ה כל שהוא מלקט תאנים לא יאכל ענבים כי ממין שאינו נותן עכשיו לכליו של בעה"ב אינו אוכל דאילו לא שכרו ללקט ענבים פשיטא דאינו אוכל בענבים וכן מוכח בגמרא עכ"ל, וכיון דהתם איירי דשכרו לשני המינים והירושלמי פריך דמשנתנו אינה צריכה דכבר תנינן לה התם. הרי בע"כ דשתי המשניות בחדא גוונא איירו דשכרו לשני המינים כנ"ל.

פרק שלישי

מ"א המעביר תאנים בחצרו לקצות בניו ובני ביתו אוכלין ופטורין. והקשה במלאכת שלמה הלא הכא בע"כ כלולה אשתו בכלל בני ביתו מדפריך בירושלמי ואין לה עליו מזונות ומשני כמ"ד אין מזונות לאשה דבר תורה וא"כ תקשה מכאן ע"ד התוס' בברכות כ"ד ע"א שהקשו על רש"י וכתבו דלא אשכחן אשתו דקרו בני ביתו ע"ש.

ולעד"נ דבניו דמשנתינו הם הגדולים קצת, ובבני ביתו כלולים בניו ובנותיו הקטנים, אבל אשתו כלולה רק בתיבת ביתו, וכלשון המשנה ריש יומא ביתו זו אשתו, וה"נ א"ר יוסי בגיטין נ"ב ע"א מימי לא קריתי לאשתי אשתי אלא לאשתי ביתי, והשתא המובן במשנתנו דכמו דמוקי בירושלמי דאין מזונות לאשה דבר תורה, כמ"כ בבניו ובבנותיו הקטנים אין זה נמי דבר תורה כדאמרינן בכתובות מ"ט ע"ב באושא התקינו שיהא אדם זן את בניו ואת בנותיו כשהן קטנים ע"ש.

ועפ"ז סרה נמי קושית התוס' מעל רש"י בברכות שם שהקשו דלא אשכחן דמקריא בני ביתו אשתו, דבאמת לא כתב רש"י כן, רק ז"ל שם היה ישן במטה ובני ביתו, ואשתו בכלל ביתו עכ"ל, וא"כ לא קרי רש"י לאשתו בני ביתו דזה קאי על בניו ובנותיו הקטנים. אבל אשתו כלולה רק בתיבת ביתו וזהו כלשון המשנה ביומא והברייתא דגיטין כנ"ל. וע"ע מש"כ בחידושי לקידושין כ"ב ע"א.

מ"ב המוציא פועליו לשדה בזמן שאין להם עליו מזונות אוכלין ופטורין. וכ' הר"ב אם נתן להם דמתנה אינה כמכר, הארכתי בזה בחידושי לב"מ ט"ז ע"א ולבכורות נ"ב ע"ב.
מ"ג השוכר את הפועל לעשות בזיתים אמר לו על מנת לאכול זיתים אוכל אחד אחד פטור ואם צירף חייב. וכ' הר"ב ואם צירף שנים ביחד חייב דהוי קבע ע"כ, ע' תוס' ב"מ פ"ט ע"ב ד"ה ותרתי ולעיל פ"ב מ"ה ובמלאכת שלמה שם.
מ"ד מצא קציצות בדרך ואפילו בצד שדה קציצות וכן תאנה שהיא נוטה על הדרך ומצא תחתיה תאנים מותרות משום גזל כו'. וקשה מאי האי דפריך בר"פ אלו מציאות ממשנתנו אהא דיאוש שלא מדעת, דילמא שאני הכא דהוא בדרך לעוברים ושבים וכל סוגי בני אדם עוברים שמה כיהודים כך אינם יהודים ולא יקפידו על מציאות תאנה בדרך לבלי לאכלה ולהכי הוי לכתחילה אבידה מדעת מצד הבעה"ב, וכן יחשוב גם מוצא התאנה, משא"כ מי שאבדה לו אבידה בעיר במקום מסוים דשייך בזה הכרזה ונתינת סימן לבני העיר דיתבי בדוכתייהו ושמעי ההכרזה בזה יש מקום לבעל אבידה לחשוב אולי מצא איש החפץ לקיים מצות השבת אבידה ולהכי לא מייאש, והא ראיה דהרמב"ם פסק בפי"ג ה"ה מה' גזלה דמקום הוי סימן מובהק ע"פ דין תורה ע"ש, ואין לך סימן מובהק יותר מצד המקום כהא דתאנים תחת התאנה. ואיך פסק שם פט"ו הט"ו כמשנתנו דמותרות משום גזל, כן רבא גופיה דס"ל שם כ"ב ע"ב מקום הוי סימן ולא מייאש איך יפרנס משנתנו דמקום לא יועיל ומותרות משום גזל, ובע"כ דתאנים בדרך שאני משאר אבידה בעיר במקום מסוים וצ"ע כעת, וע"ע בס' משנה אחרונה למס' מכשירין פ"ב מ"י.
מ"ה איזוהי חצר שהיא חייבת במעשרות ר' ישמעאל אומר חצר הצורית שהכלים הבלים [נשמרים בתוכה כו'. הא דלא תני נמי איזה בית המחייב במעשרות, משום דבית טובל דבר תורה מדכתיב ביערתי הקדש מן הבית כדאמרינן בירושלמי, לפיכך כל בית עושה קבע למעשרות זולת אם אין בו ארבע אמות על ארבע ן אמות דלאו שם בית עליו. משא"כ חצר דקובעת רק מדרבנן כדכ' התוס' בב"מ פ"ח ע"א ד"ה שתראה לכן נופלת השאלה על איזו חצר תקינו רבנן, אמנם זהו רק לר' ינאי, אבל לר' יוחנן שם דס"ל דגם חצר קובע מדאורייתא מדכתיב ואכלו בשעריך. לדידיה איכא טעמא אחרינא דהא איהו קאמר התם מה בית המשתמר אף חצר המשתמרת, משו"ה שפיר נופלת מחלקותם במשנתנו מה נקרא משתמרת.
אכן התם גופה איכא למידק קצת אהא דר' יוחנן, דקאמר דקרא דמן הבית אתא להורות על חצר דצריכה להיות משתמרת כמו בית ע"ש. הרי משום זה ל"ל קרא הלא אם אינה

משתמרת הויא הפקר והפקר בלא"ה פטור ממעשרות, ואפ"ל דהני קראי דפוטרין הפקר ממעשר איירי היכא דהבעה"ב הפקיר בפירוש משא"כ באינה משתמרת, אבל לפ"ז צ"ע בפיה"מ להרמב"ם דמשנתנו ע"ש.

מ"ו הגגות פטורין אע"פ שהם של חצר החייבת כו'. איכא למידק מדוע לא העירו המפרשים הכא מש"כ התוס' בגטין פ"א ע"א ד"ה דרך גנות דהפטור הוא רק לאכילת עראי אבל אכילת קבע אסורה ע"ש, ואם הבינו שכוונת התוס' הוא דוקא אם הכניסו לבית דרך גגות אז אסורה אכילת קבע והכא איירי דכל אכילתו היא על הגג ואז גם אכילת קבע מותרת, עכ"פ גם זה צריך ביאור, ועוד לפי סוגיא דהתם אמאי לא הביא במשנה דהכא דין קרפף. דהתם קאמר דגגות וקרפיפות דין אחד להם וצ"ע.

מ"ז סוכת היוצרים הפנימית חייבת והחיצונה פטורה ר' יוסי אומר כל שאינה דירת החמה ודירת הגשמים פטורה. צע"ק אם יפלוג ר' יוסי על ר"מ גם לענין סוכה ומזוזה בסוכה ד"ח ע"ב וע"ע בגבורת ארי ליומא ד"י ע"א.

שם סוכת החג בחג ר' יהודא מחייב וחכמים פוטרין, וכ' הר"ב דר"י לטעמיה דסבר סוכה דירת קבע בעינן וחייבת במזוזה, עמש"כ בחידושי לסוכה ר"י ע"ב.

מ"ח תאנה שהיא עומדת בחצר אוכל אחת אחת ופטור ואם צירף חייב רש"א אחת בימינו ואחת בשמאלו ואחת בפיו. ע' תוס' ב"מ פ"ח ע"א ד"ה עד שיראה ובמלאכת שלמה לעיל פ"ב מ"ה.

מ"ט גפן שהיא נטועה בחצר נוטל את כל האשכול וכן ברמון וכן באבטיח דברי ר"מ ר"ע אומר מגרגר באשכול כו'. הרמב"ם פסק כר"ע וע' בת' חו"י סי' צ"ד ד"ה הלכה כר"ע מחבירו.

שם הסיאה והאזוב והקורנית שבחצר אם היו נשמרים חייבין, וכ, הרמב"ם בפיה"מ דדרך אלו העשבים שצומחים בגנות ובבתים מבלי שזרעו אותם ואומר בכאן שאם הם נשמרין כלומר במקום שימור שחייבין במעשרות עכ"ל, ונלע"ד דבדבריו אלו נשמר מקושית התוס' בנדה נ"א ע"א ד"ה אלא דזרעינהו מדוע נקט שבחצר והאריכו בזה ע"ש אמנם לפמש"כ הרמב"ם ניחא כיון דעשבים אלו צומחין באיזהו מקומן מבלי שזרעו אותם, וכאשר דין מעשר הוא דוקא שיהא נשמר, והשתא בשלמא אם נצמחו בבית או בגינה שם הם סתמא בחזקת שימור, משא"כ חצר שיש משתמרת ויש שאינה משתמרת, עד דמשו"ה איפלגו כל הני תנאי לעיל משנה ה' איזהו חצר שהיא חייבת במעשרות ועמש"כ בחידושי שם. ולכן תנא הכא התנא במשנה לכתוב התנאי רק גבי חצר אם היו נשמרים חייבין., וע"ע במלאכת שלמה פ"ג מ"ה דעוקצין.

מ"י עומדת בארץ ונוטה לחו"ל בחו"ל ונוטה לארץ הכל הולך אחר העיקר ובבתי ערי חומה הכל הולך אחר העיקר ובערי מקלט הכל הולך אחר הנוף. ע' במשנה אחרונה לאהלות פ"ו מ"ז בד"ה ואיכא למידק.
שם ובירושלים הכל הולך אחר הנוף, ע' תוס' מכות י"ב ע"א ובמש"כ בחידושי שם.

פרק רביעי

מ"א הכובש השולק המולח חייב. וכ' בשנו"א וז"ל הכובש הוא ששרה אותם במים ע"כ, והוא דלא כהרמב"ם שמפרש במלח ומים ולא כהר"ש דמפרש ביין או בשמן, והר"ב כ' בחומץ או ביין, וע' במל"מ פ"ג ה"ג מה' מעשר ובמראה הפנים מה שהאריך בזה וע"ע כפתור ופרח רפכ"ח.
מ"ב כלכלת שבת ב"ש פוטרין וב"ה מחייבין. וכ' הר"ב דכיון שיחדה לשבת הוקבעה מיד, והקשה בתוס' רע"ק הלא לדעת ר' יוחנן בירושלמי טובלת שבת אף בלא יחדו ע"כ, וה"ה דהוו"מ להקשות מאי איריא שבת אם יחדו לאכילה הוקבע למעשר אף בחול כדהקשה בצל"ח לביצה ל"ה ל"א ע"ש, וע"ע בדורות הראשונים ח"א כרך ג' פט"ז.
מ"ג הנוטל זיתים מן המעטן טובל אחד אחד במלח ואוכל כו'. וכ' הר"ב שאין קובע אלא במלח וצירוף שתים כו', והנה בירושלמי הקשה אם מלח טובלת ל"ל צירוף ואם צירוף ל"ל מלח אלא על ידי זה ועל ידי זה, ומשמע דהרב הבין בכוונת הירושלמי שצריכים להיות מלח וצירוף ביחד, והוא שלא כדמפרש בפני משה דכוונת הירושלמי או מלח או צירוף ולא שתיהן ביחד וע"ש במה"פ.
והנה במשנה ראשונה הקשה אמאי תני לה בהאי לישנא הנוטל מן המעטן ולא תני המולח זיתים ואוכל אחת אחת מותר ואם צירף אסור כו', אכן בשנו"א נשמר מזה וכ' וז"ל כשהזיתים במעטן אז המה מוכשרים לקבל טומאה ע"ש, וע"ע בבועז למס' טהרות פ"ט סי' ג'.
מ"ד שותין על הגת כו'. וכ' הר"ש כשמכניס שם ראשו ורובו מוקי לה בפ"ק דשבת דלא חשיב קבע כו', ע' אור שמח פט"ו ה"ב מה' שבת.
מ"ה המולל מלילות של חטים מנפה מיד ליד ואוכל ואם נפה ונתן לתוך חיקו חייב. ע' בס' המכריע ה' שבת סי' י"ב דפוס לובלין.
מ"ו ר"א אומר הצלף מתעשר תמרות ואביונות וקפרס ר"ע אומר אין מתעשר אלא אביונות מפני שהן פרי. והנה גם לר"א נתמעטו מדין מעשר בצלף העלין שלו ואע"ג דחשיבי לענין ברכה משום דאסור ליהנות מן העוה"ז בלא ברכה אבל לענין מעשר

לא חשיבי אפילו כירק כדכתבו בתוס' ר' יהודא חסיד ובתוס' הרא"ש בברכה משלשת לברכות ל"ו ע"א וע"ע בכפתור ופרח פנ"ד.

פרק חמישי

מ"א לקח במחובר לקרקע פטור. וכ' הר"ב שאין המקח קובע למעשר אלא בקונה בתלוש, וכ' בתוי"ט ותמיהא לי דתיפוק להו שאינו נגמר למעשר ע"כ, ולענ"ד תמיהא על תמיהתו הלא זהו גופה חידושא דמשנתנו דבמחובר לא מחייב לא גמר מלאכה ולא מקח, וע' מראה הפנים שכתב דבמחובר דהכא איירי דמחובר לקרקע ונגמר מלאכתו ע"ש.

בר"ב ד"ה העוקר שתלים. נטיעות אחר שצמחו וגדלו קצת עוקרין אותן ושותלין אותם במקום אחר כו', ע' עוקצין פ"א מ"ב ובמשנ"א שם.

מ"ב העוקר לפת וצנונות מתוך שלו ונוטע לתוך שלו לזרע חייב מפני שהוא גרנן. הנה בריש פרקין הקשה במשנה ראשונה גבי עוקר שתלים מדוע צריך למיתני מתוך שלו ונטע לתוך שלו ע"ש. ולפ"ד משנתנו דהכא אין מקום כלל לדקדק בזה. משום דאיידי דבעי למיתני סיפא חיובא דמתוך שלו לתוך שלו בעוקר לפת, תנא מקודם ברישא פטור דמתוך שלו לתוך שלו בעוקר שתלים, וע"ע במשנ"ר כלאים פ"א ריש מ"ט.

שם בצלים משהשרישו בעליה טהרו מלטמא נפלה עליהם מפולת והם מגולים הרי אלו כנטועים בשדה, ע' בת' הרא"ש כלל ב' סי' ד' ובתפא"י ומשנ"א עוקצין פ"ב מ"ט.

מ"ג לא ימכור אדם את פירותיו משבאו לעונת המעשרות למי שאינו נאמן על המעשרות כו'. הנה איסור מכירה דמשנתנו היא בין בתלוש בין במחובר, אבל בברייתא המובא בירושלמי לא ימכור אדם את שדהו ר"ש מתיר כו', התם איירי דוקא במחובר אבל בתלוש גם ר"ש אוסר כדכ' בשנו"א, ולהכי נקט שם שדהו. ועמש"כ בחידושי לירושלמי שם.

שם ואם בכרו נוטל את הבכורות ומוכר את השאר, ע' רדב"ז פ"ב ה"ו מה' מעשר.

מ"ד לא ימכור אדם את תבנו ואת גפתו ואת זגיו למי שאינו נאמן על המעשרות להוציא מהן משקין ואם הוציא חייב במעשרות כו'. הנה בלתי נתבאר על מי קאי חיובא דמעשרות אם הוציא, על הלוקח או על המוכר, ובכלל מאי בעי הכא החיוב כשאנו מדברים על איסור המכירה. אמנם מלשון הרמב"ם בפ"ב ה"ו מה' מעשר משמע שלא היה בגרסתו ואם הוציא כמו שהוא לפנינו, רק שאם הוציא חייב במעשרות, ועפ"ז המובן על החיוב באיזה רשות שהוא, והשתא כיון שמונח על זה חיוב מעשרות, להכי אינו רשאי למכור למי שאינו נאמן.

מ"ה הלוקח שדה ירק בסוריא אם עד שלא בא לעונת המעשרות חייב ומשבא לעונת המעשרות פטור כו'. ע' בת' הרמב"ם דפוס ירושלים סי' קל"ב.
שם ולוקט כדרכו והולך ר' יהודא אומר אף ישכור פועלים וילקט כו', ע' בס' חזון איש לשביעית סי' ד' סק"ז.
מ"ו המתמד ונתן מים במדה ומצא כדי מדתו פטור מצא יתר על כדי מדתו כו'. ע' בפיה"מ להרמב"ם מע"ש פ"א מ"ג ובחידושי הרמב"ן והרשב"א לחולין כ"ה ע"ב ובמה שהאריך בס' אגודת אזוב מדברי חא"ח סי' ט"ו.
מ"ז חורי הנמלים שלנו בצד הערימה החייבת הרי אלו חייבים כו'. וכ' הרמב"ם בפ"ג הכ"ג מה' מעשר דחיוב משנתנו הוא למעשרות, והוסיף הרדב"ז שם על דבריו דהא דקתני בצד הערימה החייבת אם היא חייבת בתרומה ומעשר צריך להפריש תרומה ומעשר ואם היא חייבת במעשרות לבד יפריש מעשרות לבד עכ"ל, וכן בתפא"י כתב במשנתנו גופה חייבת בתרומות ומעשרות ע"ש, ולעד"נ דכל המוסיף גורע דאם היה כן בדעת הרמב"ם לא היה כותב מעשרות ולהניח לאחרים להוסיף תרומות, ובע"כ שהרמב"ם הבין רק מעשרות, לפ"מ דתנן הכא בצד הערימה. דמאז התחלת חיוב המעשרות כדתנן בפ"ק מ"ה מ"ו גבי איזהו גרנן למעשרות, ומה"ט שנינו לעיל בפרקין מ"ד גבי לא ימכור אדם את תבנו כו' ואם הוציא חייב במעשרות ופטור מן התרומה ע"ש, והטעם כמש"כ הר"ב בדמאי פ"ו מ"א דאין משהין התרומה ואי אפשר לגורן שתעקר אא"כ נתרמה ע"ש, ולפ"ז גם במשנתנו דקתני בצד הערימה החייבת, המובן רק לחיוב המעשרות כנלע"ד בכוונת הרמב"ם.
מ"ח שום בעל בכי ובצל של רכפא וגריסין הקילקין והעדשין המצריות כו. ע' ביאור הגר"א לירושלמי דמאי רפ"ב.
בר"ב ד"ה גריסין הקילקין גריסין של פול הבאים מן הקלקי שם מקום והן מרובעות כו', ע' בתוי"ט ובמשנ"א לנגעים רפ"ו.

מעשר שני

פרק ראשון

מ"א מעשר שני אין מוכרין אותו ואין ממשכנין אותו ואין מחליפין אותו כו' ע' מה שהאריך בזה בס' כלכלת שביעית וע"ע בעמק יהושע סי' ט"ו.
שם אבל נותנין זה לזה מתנת חנם, והנה בירושלמי קאמר עלה מתניתין דר"מ דו ר"מ אמר אין מתנה כמכר, וכה"ג במעשרות רפ"ב, וכבר כתבתי בחידושי שם לתמוה, האם

בחדא מחתא מחתינהו לכל מתנה אם הוא כמכר המפוזרים בש"ס, שיהיו שייכים לפלוגתא דר"מ וחכמים בבכורות נ"ב ע"ב, ואדרבה חזינן דבבכורות שם פליגי בדרשת הכתובים, ובגיטין ד"נ ע"ב ובמגילה כ"ו ע"ב ובב"מ ט"ז ע"א שם מבוארים חלקי הספיקות בסברא, וחזינן נמי דבבכורות קאמר מ"ט דר"מ מכר הוא דאמר רחמנא ליהדר ביובל מתנה וירושה לא, ולרבנן ג"כ איצטריך קרא דתשובו לרבות את המתנה ע"ש, הרי דלולא קרא לא הוה מרבינן מתנה משום דמכר אמר רחמנא, ואילו גבי תשלומי ארבעה וחמשה דכתיב וטבחו או מכרו, תניא בב"ק ע"ט ע"א גנב ונתן במתנה משלם תשלומי דו"ה, ובע"כ דלא תלו זה בזה, ועמש"כ בחידושי לב"ק שם וע"ע בת' מקום שמואל סי' ע"ז.

מ"ב הבכור מוכרין אותו תמים חי ובע"מ חי ושחוט ומקדשין בו את האשה וכ' הרמב"ם בפיה"מ ושמא תאמר כיון שהבכור לכהן מה תועלת לזה שקנאו הנה התועלת גלויה ומפורסמת כי אם נפל בו מום והוא אצלו יאכל אותו הקונה אותו, ע' רש"י ב"ק י"ג ע"א ד"ה בבכור תם ובמה שהארכתי בחידושי שם.

מ"ג התמד עד שלא החמיץ אינו נלקח בכסף מעשר ומשהחמיץ נלקח בכסף מעשר. הנה בתמד ישנם שני מינים דווקא ופורצני כדאמרינן בפסחים מ"ב ע"ב, וע"ש ברש"י ובתוד"ה הא בדרווקא ובפיה"מ להרמב"ם הכא ובמקוואות פ"ז מ"ב וברש"י תוס' רשב"א ורמב"ן לחולין כ"ה ע"ב וברש"י עירובין כ"ז ע"ב ד"ה תמד וברשב"ם ב"ב צ"ז ריש ע"א ובס' משנה אחרונה למס' מקואות פ"ז מ"ב.

מ"ד הלוקח חיה לזבחי שלמים בהמה לבשר תאוה לא יצא העור לחולין, הנה אם היה איפכא היינו חיה לבשר תאוה ובהמה לזבחי שלמים עמש"כ בזה התוס' במנחות פ"ב ע"א ד"ה אינו בתורת.

מ"ה הלוקח פירות שוגג יחזרו דמים למקומן מזיד יעלו ויאכלו במקום כו'. ע' בת' פנים מאירות ח"א סי' מ"ו.

בר"ב ד"ה הלוקח מים. מה הפרס מפורש דבר שהוא אוכל וגדולי קרקע דבקר וצאן גדלים מן הצמחים כו', עי' במשנ"א עוקצין פ"ג מ"ה.

מ"ו הלוקח בהמה שוגג יחזרו דמיה למקומן כו'. ע' בת' פנים מאירות ח"א ס"ס מ"ו.

מ"ז אין לוקחין עבדים שפחות וקרקעות ובהמה טמאה מדמי מע"ש ואם לקח יאכל כנגדן. ע' תוס' קידושין נ"ו ע"א ד"ה מתקיף ותוס' ע"ז ס"ב ריש ע"ב ובת' עונג י"ט סי' צ"ג.

פרק שני

מ"א מע"ש נותן לאכילה ולשתיה לסיכה כו'. ע' תוס' ע"ז ס"ב ע"ב ד"ה העלה ובראב"ן סי' י"ח.

שם זה הכלל כל ששבחו ניכר השבח לפי חשבון וכל שאין שבחו ניכר השבח לשני, ע' ברמב"ם ומפרשים פ"ג הי"ד מה' מע"ש ובאור שמח שם.

מ"ב ר"ש אומר אין סכין שמן של מע"ש בירושלים כו'. ע' אור שמח פ"ג ה"י מה' מע"ש

מ"ג תלתן של מע"ש תאכל צמחונים כו'. וכ' הרמב"ם בפיה"מ שיאכלו כשהן לחין כמו ירקות ואין מותר לו להניחם שיתביישו כי אם נתיבשו לא יהיו ראויות לאכילה כו', והנה סתר א"ע בזה ממש"כ בחיבורו פ"ב הי"ד ממע"ש. והראב"ד חלק עליו ומפרש בפיה"מ ברמב"ם דהכא, וע"ש מה שהאריכו המפרשים, וע"ע במראה הפנים ובהכרעת הגר"א ז"ל בשנו"א,

מ"ד ושל תרומה בש"א שורין ושפין בטהרה ומאכילין בטומאה ובה"א שורין ושפין ומאכילין בטומאה שמאי אומר יאכלו צריד ר"ע אומר כל מעשיהן בטומאה. ולשון הרמב"ם פי"ב ה"ז מה' תרומות התלתן והכרשינין של תרומה הואיל ואינו מאכל אדם ה"ז מותר לעשות כל מעשיהו בטומאה ואינו נזהר אלא בעת שרייתן במים שאם שרה אותם בטומאה הרי טימא אותו בידים אבל אחר השרייה אינו נזהר לא בעת ששף הכרשינין ולא בעת שמאכילן לבהמה לפיכך נותנין תרומת תלתן וכרשינין לכהן עם הארץ, וכ' הכ"מ דראשית דבריו הוא כב"ה ומאי דמסיק לפיכך כו' הוא כר"ע ותמה למה פסק כר"ע לגבי חכמים הא קיי"ל כר"ע מחבירו ולא מחביריו כו' ע"ש, ולפ"ד בלא"ה קשה אם ברישא פסק כב"ה מה מקום לכתוב בסוף דבריו לפיכך אחרי דזהו רק אליבא דר"ע.

לכן נלע"ד דמה שאמר לפיכך קאי על מה שהניח בראשית דבריו ההנחה הואיל ואינו מאכל אדם ה"ז מותר לעשות כל מעשיהן בטומאה, ועלה מסיק דכיון דלאדם נאכל רק ע"י הדחק, משו"ה אע"ג דלכתחילה צריך להיות נזהר בעת שרייתן במים מטומאה, מ"מ כיון דלא שכיח שיהיו נאכלין לאדם להכי לא גזרו בזה אפילו לב"ה, ולפ"ז כל דבריו הם אליבא דב"ה.

מ"ה מעות חולין ומעות מע"ש שנתפזרו מה שלקט לקט למע"ש עד שישלים והשאר חולין אם בלל וחפן לפי חשבון כו'. ע' מקור חיים ה' פסח סי' תס"ז סק"ג ובת' באר יצחק חא"ח סי' י"ב וע"ע בת' הר"ן סי' יוד.

שם זה הכלל המתלקטים למעשר שני כו', ע' במשנה אחרונה לנגעים רפ"ט.

מ"ו סלע של מע"ש ושל חולין שנתערבו מביא בסלע מעות כו'. ע' תוס' ב"מ מ"ה ע"א ד"ה לפלוג בסלעים ובפני יהושע שם נ"ה ע"ב.

מ"ז בש"א לא יעשה אדם את סלעיו דנרי זהב וב"ה מתירין. הנה בירושלמי הכא נקטו דפלוגתתם היא בכסף דקרא אי אמרינן כסף ראשון ולא כסף שני וא"כ איפלגי בדאורייתא, והוא כלישנא אחרינא בבבלי ב"מ מ"ה ע"א, אבל לפי המסקנא שם אמרינן דהוא מדרבנן דב"ש סברי גזרינן שמא ישהה עליותיו וב"ה לא גזרי ע"ש, ובמשנתנו נקטו המפרשים דהוא מדרבנן, ונ"מ דאי הוא דאורייתא לא מיתפסי החליפין בקדושת מעשר למאן דאסר ולמאן דס"ל כל מה דא"ר ל"ת אעל"מ, אבל אי רק מדרבנן אז תפסי בקדושת מעשר עכ"פ מה"ת, וע"ע במראה הפנים בסוגיין.

מ"ח הפורט סלע ממעות מע"ש בש"א כל הסלע מעות ובה"א שקל כסף ושקל מעות כו'. ע' בת' מהרי"ק סי' צ"ה.

מ"ט הפורט סלע של מע"ש בירושלים בש"א כל הסלע מעות ובה"א שקל כסף ושקל מעות. ע' תוס' ב"מ מ"ה ע"א ד"ה בכל הסלע ובשטמ"ק שם.

מ"י מי שהיו מקצת בניו טמאין ומקצתן טהורים מניח את הסלע ואומר מה שהטהורים שותים סלע זו מחוללת עליו נמצאו טהורים וטמאים שותים מכד אחד. ע' בת' עונג יו"ט סי' צ"ג.

פרק שלישי

מ"א לא יאמר אדם לחבירו העל את הפירות האלו לירושלים לחלק אלא אומר לו העלם שנאכלם ונשתם בירושלים אבל נותנים זה לזה מתנת חנם. והקשה במלאכת שלמה דהכא שייך למיתני או נותנים זל"ז מתנת חנם דכיון דתנא חד גוונא להיתירא שייך למיתני או דהוא נמי גוונא אחרינא להיתירא וע"ש מה שתירץ, ולעד"נ דהך סיפא אין לה שום שייכות לשתי הבבות הקודמות שתפול עליה לשון או, אלא דברישא הם שני תנאים, תנאי הראשון שהתנה עם המעלה אסור, ותנאי השני מותר, אבל בסיפא הוא ענין אחר לגמרי, היינו דאם לא היה ביניהם שום תנאי רק בסתם הם נותנים זה לזה, וא"כ שניהם הם נותנים ושניהם מקבלים, וזהו הלשון זה לזה, וה"נ בעל הפירות מקבל הנאת ההבאה לירושלים, דעליו היה להביא בעצמו כמש"כ הרמב"ם, ומעלה הפירות נהנה באכילה ושתיה מהם, ובאופן זה מותר, ופליאה דעת על הרמב"ם דבפ"ג הכ"ב ממע"ש הביא שתי הבבות הראשונות האסור והמותר דמשנתנו. וזו האחרונה של מתנת חנם להדדי השמיטה שם וצ"ע, וע"ע בת' מקום שמואל סי' ע"ז ובס' משנה אחרונה למס' מכשירין סוף פ"ב.

מ"ב אין לוקחין תרומה בכסף מע"ש מפני שממעט באכילתו. ע' ברש"י ותוס' זבחים ע"ו ע"א ד"ה אין לוקחין ובשטמ"ק וצאן קדשים וחק נתן שם ובמשנ"א נגעים ספי"ד ובדורות הראשונים ח"א כרך ג' פכ"ט ובת' ברית יעקב סי' ע"ה.

מ"ג מי שהיו לו מעות בירושלים וצריך להם ולחבירו פירות אומר לחבירו הרי המעות האלו מחוללין על פירותיך כו'. ע' במפרשי המשנה טבו"י פ"ד מ"ה.

שם ולא יאמר כן לעם הארץ אלא בדמאי, וכ' הר"ב כגון אם היו אותן מעות מע"ש של דמאי אז מותר לאמר כן אפילו לע"ה דשמא המעות אינן מעשר ע"כ, והנה לדעת הרמב"ם בפ"ח הי"ג ממע"ש משכחת נמי חלול מע"ש גם על פירות ע"ה ע"ש, והכא דנקט דהמעות היו דמאי הוא ע"פ דרך משנתנו דאיירי בה דיוכל לאכול הפירות בטהרה כמו שהם, משא"כ בחלול על פירות עם הארץ הרי יצטרך אח"כ לעשרן משום דמאי, להכי מילתו דפסיקא נקט דהמעות היו דמאי והפירות הן של חבר.

מ"ד פירות בירושלים ומעות במדינה אומר המעות ההם מחוללין על פירות האלו וכו'. הנה בשנו"א מסתפק אם משנה זו היא המשך לסיפא דמשנה הקודמת, וא"כ גם הכא איירי בהיתר דמאי אם פירות בירושלים או מעות ע"ש, אמנם ברמב"ם פ"ח ה"י י"א משמע שהוא הבין דמשנתנו קאי על רישא דמע"ש ודאי, וע"ע כפתור ופרח פ"מ.

מ"ה מעות נכנסות לירושלים ויוצאות ופירות נכנסין ואין יוצאין רשב"ג אומר אף הפירות נכנסין ויוצאין. ויל"ד על לשון הר"ב ששינה צורת לשון המשנה בדרשב"ג, וכ' אף פירות הנכנסים יוצאים ע"כ. ועוד פשיטא דאם לא היו נכנסים האיך יוצאים. ובודאי הא דיוצאים קאי על אלו שנכנסו כבר, ואין לאמר דאשמעינן דלא נטעה לאמר דיוצאין קאי על הפירות שלא נכנסו רק שגדלו בירושלים, ז"א דהא אין עושין גנות ופרדסים בירושלים כדאמרינן בב"ק פ"ב ע"ב, וא"כ כל הפירות היו נכנסין, ואי משום להורות בדרשב"ג דס"ל דקליטת מחיצות לא מהני, זה ידעינן נמי מלשון המשנה דקתני נכנסין ויוצאין, הרי ברור בדברי רשב"ג גופיה דקליטת מחיצות לא מהני לדידיה וצע"ק.

מ"ו פירות שנגמרו מלאכתן ועברו בתוך ירושלים יחזור מע"ש שלהן ויאכל בירושלים ושלא נגמרה מלאכתן סלי ענבים לגת וסלי תאנים למוקצה בש"א יחזור מע"ש שלהם ויאכל בירושלים ובה"א יפדה ויאכל בכל מקים כו' ע' אור שמח פ"ה ה"א מה' מע"ש.

בר"ב ד"ה ר"ש בן יהודא, ואין הלכא כרשב"י שלא נחלקו ב"ש וב"ה אלא על פירות שלא נגמרה מלאכתן כדברי ת"ק. ע' טעם המלך פ"ח ה"ו מה' אישות.

מ"ז אילן שהוא עומר בפנים ונוטה לחוץ או עומד בחוץ ונוטה לפנים מכנגד החומה ולפנים כלפנים מכנגד החומה ולחוץ כלחוץ. ע' תוס' מכות י"ב ע"א ובמש"כ בחידושי שם.

מ"ח הלשכות בנויות בקדש ופתוחות לחול תוכן חול וגגותיהן קדש. וכ' הר"ש בפ' כיצד צולין פריך לרב דאמר גגין ועליות לא נתקדשו ומשני רב חסדא בשגגותיהן שוין לקרקע עזרה ע"כ, והנה שם פ"ה ע"ב פריך מהא דרב גופיה אמר משום ר' חייא כזיתא פסחא והלילא פקע איגרא מאי לאו דאכלי באיגרא ואמרי באיגרא ומשני לא דאכלי בארעא ואמרי באיגרא ע"ש, ועפ"ז כתב אלי הגאון ר' חיים ברלין ז"ל להקשות א"כ איך תנן שם פ"א ע"ב דנותר שורפין על גגותיהן והא קיי"ל בכל פסולי קדשים דבמקום אכילתן שם שריפתן ונשאר בצ"ע. וכבר כתבתי בחידושי עה"ת פ' צו תירוץ נכון לזה, אולם לפי המבואר הכא י"ל דגם שם מיירי באותן הגגות שהיו שוין לקרקע החצר, ולא נחשב לדוחק אחרי דמשנתנו דהכא ג"כ מיתוקם בד"ז. ועפ"ז תתיישב נמי כפל הלשון במשנה דפסחים דתנן בחצרותיהן או על גגותיהן דלפי הנ"ל אשמעינן דאם הגג שוה לקרקע החצר מותר לשרוף גם על גגו. וע' יומא ל"א ע"א תוד"ה וכולן ובתוס' מכות י"ב ע"א ובמש"כ בחידושי שם וע"ע בת' דבר אברהם סי' ל"ז.

שם בנויות בחול ופתוחות לקדש תוכן קדש וגגותיהן חל. ופי' הר"ב תוכן קדש לשחיטת קדשים קלים ולאכילת קדשי קדשים ולהתחייב עליהן משום טומאה, ע' מה שהשיג עליו בת' פנים מאירות ח"א סי' ע"ד.

מ"ט מעשר שני שנכנס לירושלים ונטמא כו'. ע' בס' תורת זרעים.

מ"י הלקוח בכסף מע"ש שנטמא יפדה ר' יהודא אומר יקבר כו'. ע' תוס' זבחים מ"ט ריש ע"א ובאור שמח רפ"ז מה' מע"ש.

שם אמר להם לא אם אמרתם במע"ש עצמו שכן הוא נפדה בטהור ברחוק מקום תאמרו בלקוח בכסף מעשר שאינו נפדה בטהור ברחוק מקום, ע' תוס' ב"מ נ"ה ע"ב ד"ה ויחזור.

מי"א צבי שלקחו בכסף מעשר ומת יקבר על ידי עורו רש"א יפדה. וכי הר"ב דת"ק סבר אין פודין את הקדשים להאכילן לכלבים ור"ש סבר פודין את הקדשים להאכילן לכלבים ע"כ, והנה נמשך בפירושו אחר פיה"מ להרמב"ם אבל הר"ש הביא מהירושלמי דפלוגתתם היא לענין העמדה והערכה ור"ש לטעמיה בבכורות י"ד ע"ב דקדשי בדה"ב לא היו בכלל העמדה והערכה וע' בתוס' רע"ק, ורש"י בחולין ק"ל ע"א אהא דתנן ואם מתו יקברו הביא לשני הטעמים ביחד,

והנה מצאתי בזה מקום לדקדק הלא הא דאין פודין את הקרשים להאכילן לכלבים היא סתם משנה בתמורה ד"ל ע"ב ואמאי לא פליגי ר"ש התם כמו דפליג שם במשנה ל"ב ע"א גבי העמדה והערכה ע"ש וצ"ע כעת, וע"ע בנועם ירושלמי לבכורים פ"ב.

מי"ב עד שלא גפן תורם מאחת על הכל. ופי' הר"ב דחשיב מוקף, ומשגפן תורם מכל אחת ואחת, ע' מה שהאריך בזה בר"ש וע"ע בת' ראבי"ה סי' קס"ו.

מי"ג בר"ש ד"ה בש"א פותח ומערה. ואמרינן בירושלמי פ"ב דחלה דבר המקפיד על תערובתו אין הסל מצרפן כו' בירושלמי שם ה"ג הלשון דבר שהוא מקפיד על תערובתו אין הבית מצטרף ושאין מקפיד על תערובתו הבית מצטרף כו', וע"ש בר"ש פ"ב מ"ד ובאור זרוע ח"ב ס' רנ"ו.

פרק רביעי

מ"א המוליך פירות מע"ש ממקום היוקר למקום הזול או ממקום הזול למקום היוקר פדהו כשער מקומו. ולכאורה איכא למידק בשלמא ממקום הזול למקום היוקר הוא דרך העולם, אבל ממקום היוקר למקום הזול וכי בשופטני עסקינן שאם יוכל לקבל במקומו שתי סלעים יטריח א"ע ויוציא ג"כ הוצאות ההובלה בכדי ליקח סלע, ובע"כ דמיירי שלא נזדמן לו במקומו לפדותם אפילו בזול, או שלא ידע בהיותו במקומו דשלא במקומו הוא בזול והידיעה באה לו אחרי שהביא לשם, ועפ"ז איכא למידק קצת דהו"ל לתנא למיתני הדבר המצוי ברישא והוא ממקום הזול למקום היוקר, ואח"כ הדבר דלא שכיחא כ"כ וצע"ק.

מ"ב ואת שאין דמיו ידועים יפדה ע"פ שלשה כו'. וכ' הר"ב ע"פ שלשה שמאים בקיאין כו', ע' יד רמ"ה לסנהדרין י"ד ע"ב.

מ"ג הפודה מע"ש שלו מוסיף עליו חמישיתו בין שהוא שלו ובין שניתן לו במתנה. ע' קידושין נ"ד ע"ב ובת' שיבת ציון סי' מ"ז וע"ע בכפתור ופרח פל"ה.

מ"ד מערימין על מע"ש כיצד אומר אדם לבנו ולבתו הגדולים לעבדו ולשפחתו העברים הילך מעות אלו ופדה לך מע"ש זה ע' עונג יו"ט סי' צ"ג.

שם אבל לא יאמר כן לבנו ולבתו הקטנים ולעבדו ולשפחתו הכנענים מפני שידן כידו, ע' תוס' ב"מ י"ב ע"א ד"ה אי אמרת.

מ"ה היו עומד בגורן ואין בידו מעות אומר לחבירו הרי הפירות האלו נתונים לך במתנה חוזר ואומר הרי אלו מחוללין על מעות שבבית. וכ' הר"ב היה עומד בגורן ורוצה להערים ולפדות מע"ש בלא חומש, עמש"כ בחידושי לב"מ מ"ו ע"א וע"ע כפתור ופרח פ"מ.

מ"ו משך ממנו מעשר בסלע ולא הספיק לפדותו עד שעמד בשתים נותן לו סלע ומשתכר בסלע ומע"ש שלו כו', ע' מקנה לקידושין נ"ד ע"ב ובנועם ירושלמי למכילתין ריש פ"ה.
מ"ז היה מדבר עם האשה על עסקי גיטה וקידושיה ולא פירש ר' יוסי אומר דיו ר' יהודא אומר צריך לפרש ע' ראב"ן סי' ק'.
מ"ח המניח איסר של מע"ש ואכל עליו אחד עשר באיסר ואחד ממאה באיסר בש"א הכל עשרה ובה"א בודאי אחד עשר ובדמאי עשרה. ע' בת' באר יצחק חי"ד סי' ל"א ובת' עין יצחק חא"ח סי' כ"ב.
מ"ט כל המעות הנמצאים וכ' במשנה ראשונה נראה דה"ה פירות הנמצאים הם חולין ונקט מעות משום דבעי למיתני אפילו דינר זהב ע"ש, ולדידי נראה פשוט דבפירות לא הוי רבותא כ"כ דהא א"א לאמר דנשארו אבודין מעולי רגלים דא"כ כבר היו נרקבין ופשיטא דהם חולין. אבל מטבעות אפשר שנתגלגלו ונאבדו מזמן הרגל, להכי אשמעינן במשנתנו דאפ"ה לא חיישינן לאמר דמע"ש נינהו אלא חולין הם, והא דבאמת לא חיישינן לזה, שפיר יהיב הרמב"ם טעמא בפ"ו ה"ט ממע"ש הואיל ושוקי ירושלים עשויין להתכבד בכל יום ואם מעולי רגלים נפלו כבר היו נמצאים, וע' במשנ"א טבו"י פ"ד מ"ה.
מ"י המוצא כלי וכתוב עליו קרבן ר' יהודא אומר אם היה של חרם הוא חולין ומה שבתוכו קרבן ואם היה של מתכת כו'. וכ' הר"ב דבשל חרס מודו שהוא חולין ומה שבתוכה קרבן והלכה כחכמים ע"כ, ולא ידענא כיון דדין של חרס הוא אליבא דכו"ע מדוע השמיטו הרמב"ם ולא כתב רק הא דמתכת בפ"ו ה"ח ממע"ש וצע"ק.
מי"א המוצא כלי וכתוב עליה קוף קרבן מ' מעשר ד' דמאי ט' טבל ת' תרומה כו'. ע' אור זרוע ב"מ סי' קט"ו ובת' מהרי"ק סי' קס"א וע"ע בת' הרא"ש כלל פ"ו סי' א'.
מי"ב היה שם מנה ומצא מאתים השאר חולין מאתים ומצא מנה הכל מעשר. ע' בראב"ד וכ"מ פ"ו ה"ג ממע"ש ובצל"ח ביצה ד"י ע"ב.

פרק חמישי

מ"א כרם רבעי מציינין אותו בקזוזות אדמה כו' והצנועים מניחים את המעות ואומרים כל הנלקט מזה יהא מהולל על המעות האלו. ע' מה שהאריך בזה בנועם ירושלמי ובעמק יהושע סי' ז' וע"ע באור זרוע ח"א סי' שכ"ו ובקצוה"ח סי' ס"א סק"ג ובכפתור ופרח ס"פ נ"ג.

מ"ב כרם רבעי היה עולה לירושלים מהלך יום אחד לכל צד כו'. והנה בביצה דיה ע"א ובר"ה ל"א ע"ב אמרינן טעמא כדי לעטר שוקי ירושלים בפירות, ע' נועם ירושלמי לשביעית פ"א ולמע"ש פ"ג.

מ"ג כרם רבעי בש"א אין לו חומש ואין לו ביעור ובה"א יש לו כו'. וכ' הר"ב דב"ה ילפי קדש קדש ממעשר ליתן לו כל דין מעשר, ע' קידושין נ"ד ע"ב ובתוס' ברכות ל"ה ע"א ד"ה אחליה ובב"ק ס"ט ע"א ד"ה אימא ובמיוחסות סי' קנ"ו ובאור שמח פ"ט ה"ב מה' מע"ש.

מ"ד כצד פודין נטע רבעי מניח את הסל על פי שלשה ואומר כמה אדם רוצה לפדות לו בסלע כו'. ע' ש"ך יו"ד סי' רצ"ד ס"ק י"ב.

מ"ה בין שניתן לו במתנה. כ' הר"ב כשהוא סמדר כו', ולשון הרמב"ם בפ"ט ה"ב ממע"ש אינו נקנה במתנה אלא אם נתנו בוסר, וע"ש משה"ק בכ"מ ונשאר בצ"ע, וע"ע בגפי אש.

מ"ו ערב יו"ט הראשון של פסח של רביעית ושל שביעית הי' ביעור כו'. ע' ספרי פ' ראה פיסקא ק"ט ושם פ' תבא פיסקא ש"ב ובס' יראים סי' קע"ט

מ"ז מי שהיו לו פירות בזה"ז והגיע שעת הביעור בש"א צריך לחללן על הכסף בה"א אחד שהן כסף ואחד שהן פירות. ופי' הר"ב טעונין גניזה ע"כ, וע' ברמב"ם פ"ב ה"ב ממע"ש לענין פדיון מע"ש בזה"ז ובלח"מ פ"י הי"ז ממאכלות אסורות ובתוס' ברכות ר"פ כיצד מברכין סד"ה ולמאן ובהעמק שאלה לשאילתות פ' קדושים סי' ק' אות ח'.

מ"ח א"ר יהודא בראשונה היו שולחין אצל בע"ב שבמדינות מהרו והתקינו את פירותיכם עד שלא תגיע שעת הביעור עד שבא ר"ע ולמד שכל הפירות שלא באו לעונת המעשרות פטורים מן הביעור. הנה מזה מוכח דרק ר"ע המציא דין זה ע"פ הדרשה בספרא פ' קדושים סוף פרשה ג', תבואתו מלמד שאין נפדה אלא תבואה מיכן אמרו אין פודים את הרבעי עד שיבא לעונת המעשרות וע"ש בקרבן אהרן.

מ"ט מעשה בר"ג והזקנים שהיו באין בספינה אמר ר"ג עשור שאני עתיד למוד נתון ליהושע ומקומו מושכר לו כו'. ע' בת' הרשב"א סי' אלף קמ"ה.

מ"י במנחה ביו"ט האחרון היו מתודין כו'. והנה בירושלמי פריך ויתודה שחרית ומשני עד כאן מצוה לאכול, ובתוי"ט הביא מזה ראיה דאין מחוייבין בסעודה שלישית ביו"ט. ובמלאכת שלמה דחה לראייתו ע"ש, אבל במג"א וביאור הגר"א סי' תתקכ"ט נקטו ראייתו, וע"ע כפתור ופרח פמ"ב.

מי"א ולא שכחתי לא שכחתי מלברכך ומלהזכיר שמך עליו בס' קהלת יעקב לברכות ד"מ הקשה דמהכא משמע שהיו מברכין על מצות תרומה מזמן התורה ואנן קיי"ל דעיקר

הברכות תקנו אנשי כנה"ג, וע' מה שתירץ בזה בהעמק שאלה לשאילתות פ' חיי שרה סי' ט"ז אות א'.

מי"ב לא אכלתי באוני ממנו הא אם אכלו באנינה אינו יכול להתודות כו'. ע' סה"מ רמב"ן ומגילת אסתר שרש שמיני.

שם ולא נתתי ממנו למת לא לקחתי ממנו ארון ותכריכים למת כו' ע' ספרי פ' תבא פיסקא ש"ג ובמפרשים שם ובס' יראים סי' ק"פ ובתוס' ע"ז ס"ב ע"ב ד"ה העלה.

מי"ג השקיפה ממעון קדשך מן השמים כו'. בירושלמי בא וראה כמה גדול כחן של עושי מצוה שכל השקפה שבלשון תורה ארורה וזה בלשון ברכה, ע' מד"ר תשא פמ"א סי' א' ובהעמק דבר והרחב דבר פ' תבא ובמשך חכמה שם.

מי"ד מכאן אמרו ישראל וממזרים מתודים אבל לא גרים ולא עבדים משוחררים שאין להם חלק בארץ. וכ' מפרשי המשנה אהא דמכאן אמרו מדכתיב ואת האדמה אשר נתת לנו הנה משמע מדבריהם שהוא המשך מן המשנה הקודמת שהובא פסוק זה ולהכי תנא מכאן אמרו. ואע"ג דבתר הכי מובא במשנה שפ קרא דכאשר נשבע לאבותינו, מ"מ לא מצו לאפוקי מזה גרים ועבדים משוחררים משום דאברהם נקרא אב המון גויים ולפ"ז גם אלו בכלל, וע' תוס' ב"ב פ"א ע"א דיה למעוטי וע"ע בספרי פ' תבא סוף פיסקא ש"א ובזרע אברהם שם ובמשך חכמה שם בפסוק השקיפה ממעון קדשך.

מט"ו יוחנן כהן גדול העביר הודיות המעשר כו'. וכ' הר"ב יוחנן כ"ג שמש בכהונה גדולה אחר שמעון הצדיק ע"כ, פירוש לפירושו דלא נטעה לאמר דהאי יוחנן כהן גדול הוא ששמש בכהונה גדולה שמונים שנה ולבסוף נעשה צדוקי, וכ"כ בבאר שבע לסוטה מ"ז ע"א.

שם ובימיו אין אדם צריך לשאול על הדמאי, ע' כפתור ופרח פל"ה.

חלה

פרק ראשון

מ"א חמשה דברים חייבין בחלה החטים והשעורים והכוסמים ושבולת שועל ושיפון הרי אלו חייבין בחלה ומצטרפין זב"ז כו'. ע' בת' מהר"ח או"ז סי' ל"ד.

מ"ב האוכל מהם כזית מצה בפסח יצא כדי חובתו כו'. וכ' הר"ש בפ' כל שעה דדריש ליה מדכתיב לא תאכל עליו חמץ שבעת ימים תאכל עליו מצות דברים הבאים לידי חימוץ אדם יוצא ידי חובתו בפסח, ע' בת' הריב"ש סי' ת"כ.

שם נתערב אחד מהם בכל המינים הרי זה עובר בפסח. ע' בת' באר יצחק חא"ח סי' ח'.

מ"ג אלו חייבין בחלה ופטורים מן המעשרות הלקט והשכחה והפאה וההפקר ומעשר ראשון שניטלה תרומתו ומע"ש והקדש שנפדו ומותר העומר ותבואה שלא הביאה שליש רא"א תבואה שלא הביאה שליש פטורה מן החלה, ע' אור שמח פ"ח ה"ג מה' תמידין ומע"ע באו"ז הגדול ח"א סי' רט"ו.

מ"ד אלו חייבין במעשרות ופטורין מן החלה האורז והדוחן כו'. ע' אור זרוע ח"א סי' רט"ז.

שם הסופגנין והדובשנין והאסקריטין וחלת המשרת והמדומע פטורין מן החלה, ע' בת' מהר"ח או"ז סי' רי"ח ובת' פנים מאירות ח"א סי' ס"ח ובת' עונג יו"ט ס"ס צ"ה ובת' הגאון מהרי"ל דיסקין ז"ל חלק הכתבים סי' ק"ד וע"ע במפרשי המשנה טבו"י פ"ג מ"ד.

מ"ה עיסה שתחילתה סופגנין וסופה סופגנין פטורה מן החלה תחילתה עיסה וסופה סופגנין תחילתה סופגנין וסופה עיסה חייבת בחלה וכן הקנובקאות חייבות. ע' בה' חלה להרמב"ן וברי"ט אלגזי שם אות ג' ובת' הריב"ש סי' כ"ח ובאור זרוע ה"א סימן קמ"ח ובס' המכריע חי"ד סי' ל"ב דפוס לובלין וע"ע באו"ז ה' חלה סי' רי"ז.

מ"ו חלות תודה ורקיקי נזיר עשאן לעצמו פטור למכור בשוק חייב. והנה טעם הדבר הביא הר"ש מהא דפסחים ל"ח ע"ב דכל לשוק אימלוכי אימליך אי מזבנינא מוטב ואי לא איפוק בה אנא, ע' בת' עונג יו"ט סי' ב'.

מ"ז נחתום שעשה שאור לחלק חייב בחלה נשים שנתנו לנחתום לעשות להם שאור אם אין באחת מהן כשיעור פטורה מן החלה. ע' בט"ז וש"ך סי' שכ"ו ובסידור דרך החיים ה' חלה להגאון בעל חוות דעת וע"ע בספר התרומה ה' חלה סי' פ"ב.

מ"ח עיסת הכלבים בזמן שהרועים אוכלין ממנה חייבת בחלה כו'. ע' בת' מהר"ם ב"ר ברוך סי' ס"א ובחידושי הגר"ח הלוי על הרמב"ם פ"ו ה"ה מה' חמץ ובמה שהארכתי בזה בחידושי למנחות ס"ז ע"א וע"ע בת' עונג יו"ט ס"ס ב' ובאחיעזר חי"ד סי' ל"ח.

שם בין כן ובין כך מטמאה טומאת אוכלין, ע' בס' משנה אחרונה לטהרות פ"ח מ"ו ולעוקצין רפ"ג.

מ"ט החלה והתרומה חייבין עליה מיתה וחומש כו'. ע' בס' יראים סי' קע"ד ובווי העמודים שם.

שם האומר כל גרני תרומה וכל עיסתי חלה לא אמר כלום עד שישייר מקצת, והנה בחולין קל"ו ע"ב מפרש משום דבעינן ראשית ששיריה ניכרין. ולפ"ז יל"ד הלא קיי"ל בסנהדרין פ"ו ע"א דסתם משנה ר"מ. ואיהו הא סבר דלא בעינן ראשית ששיריה ניכרין, גבי הלוקח יין מבין הכותים דאומר שני לוגין שאני עתיד להפריש הרי הן תרומה עשרה

מע"ר תשעה מע"ש ומיחל ושותה מיד דברי ר"מ ר' יהודא ור' יוסי ור"ש אוסרין, ומפרש רבא בעירובין ל"ז ע"ב טעם האוסרין משום דבעינן ראשית ששיריה ניכרין. ופירש"י במכות י"ט ע"ב דר"מ לא בעי ראשית ששיריה ניכרין. ואף שיש שם גם אוקימתות אחרות דברירה או דבקיעת הנוד. אבל עכ"פ לפי אוקימתא דרבא קשיא וצ"ע. ועמש"כ בחידושי לעירובין שם.

פרק שני

מ"א פירות חו"ל שנכנסו לארץ חייבים בחלה יצאו מכאן לשם ר"א מחייב ור"ע פוטר. ע' בת' הרמב"ם דפוס ירושלים סי' קל"ב ובס' יראים ר"ס קפ"ג ובחידושי הגר"ח הלוי ז"ל פ"א הכ"ב מה' תרומות.

מ"ב עפר חו"ל שבא בספינה לארץ חייבים במעשרות ובשביעית א"ר יהודא אימתי כזמן שהספינה גוששת. ע' כלכלת שביעית לגיטין סי' ג' ובת' בית דוד סי' א'.

שם עיסה שנלושה במי פירות חייבת בחלה כו'. ע' בתשובת הרשב"א ח"א סי' תס"ד ובאור זרוע ח"א סי' תשס"ח ובאור שמח פ"ו הי"ב מה' וע"ע בת' הרא"ש כלל ב' סי' י"ד ובשעה"מ פ"ו מה' ברכות ובמשנ"א טבו"י פ"ג מ"ד.

מ"ג האשה יושבת וקוצה חלתה ערומה מפני שהיא יכולה לכסות עצמה כו' ע' באור זרוע ח"א סי' ע"ט ובת' פמ"א ח"א סי' ע"ד.

שם מי שאינו יכול לעשות עיסתו בטהרה יעשנה קבין ואל יעשנה בטומאה ור"ע אומר יעשנה בטומאה ואל יעשנה קבין כו', ע' אור שמח פ"ח הי"א מה' בכורים ובעונג יו"ט סי' קי"ד.

מ"ד העושה עיסתו קבים ונגעו זב"ז פטורה מן החלה עד שישוכו רא"א אף הרודה ונתן לסל הסל מצרפן לחלה. ע' בס' התרומה ה' חלה סי' פ"א ובת' מהר"ם ב"ר ברוך סי' שכ"ב.

שם בר"ש כדאיתא בירושלמי דפרקין דבר שהוא מקפיד על תערובתו אין הסל מצרפן כו', ע' ר"ש מע"ש פ"ג מי"ג ובאור זרוע ה' פסחים סי' רנ"ו ובתרומת הדשן סי' קפ"ט.

מ"ה המפריש חלתו קמח אינה חלה וגזל ביד כהן העיסה עצמה חייבת בחלה כו'. ע' בת' עונג יו"ט סי' ל"ט.

מ"ו חמשה רבעים קמח חייבין בחלה הם ושאורן וסובן ומורסנן כו'. ע' בת' הרשב"א ח"א סי' תס"א וע"ע בדורות הראשונים ח"א כרך ג' פי"ז.

שם ניטל מורסנן מתוכן וחזר לתוכן הרי אלו פטורין, עמש"כ בחידושי לזבחים ק"ה ע"ב.

מ"ז שיעור החלה אחד מכ"ד העושה עיסה לעצמו והעושה למשתה בנו א' מכ"ד כו'. ע' בס' יראים סי' קפ"ג.

מ"ח ר"א אומר נטלת מן הטהור על הטמא כיצד עיסה טהורה ועיסה טמאה נוטל כדי חלה מעיסה שלא הורם חלתה ונותן פחות מכביצה באמצע כדי שיטול מן המוקף וחכמים אוסרים. והנה הר"ש הביא סוגיא דסוטה ד"ל ע"ב דמסיק דפלוגתייהו היא דר"א סבר מותר לגרום טומאה לחולין שבא"י וחכמים סברי דאסור ע"ש, וקשה לפ"מ שהביאו התוס' בשם הירושלמי בביצה ל"ד ריש ע"ב דמשום דר"א שמותי הוא מתלמידי ב"ש להכי הוא מוכרח לעמוד בשיטתייהו ע"ש וא"כ איך מוקמינן דר"א ס"ל מותר לגרום טומאה לחולין שבא"י הלא ב"ש ס"ל במשנה דמאי פ"ו מ"ו דאסור כדמפרש הרמב"ם בפיה"מ שם וצ"ע כעת, וע"ע בת' הרשב"א ח"א סי' תתל"ד ובראב"ן סי' נ"ד ובת' ראבי"ה סי' קס"ו ובמפרשי המשנה טבו"י פ"ד מ"ב. פרק שלישי מ"א אוכלין עראי מן העיסה עד שתתגלגל בחטים ותטמטם בשעורים כו' ע' בת' ראבי"ה סי' קס"ה ובאור זרוע ח"א סי' רי"ז. שם האוכל ממנו חייב מיתה כיון שהיא נותנת את המים מגבהת חלתה, ע' בחידושי הגר"ח הלוי ז"ל פ"ח ה"ו מה' בכורים. מ"ב נדמעה עיסתה עד שלא גלגלה פטורה שהמדומע פטור ומשגלגלה חייבת. ע' בת' הגאון מהרי"ל דיסקין בחלק הכתבים סי' ק"ד. שם נולד לה ספק טומאה עד שלא גלגלה תעשה בטומאה ומשגלגלה תעשה בטהרה. והנה בנדה ד"ו ע"ב מפרשינן דעד שלא גלגלה תעשה בטומאה משום דחולין נינהו ומותר לגרום טומאה לחולין שבא"י ע"ש ולפ"ז מתאים שפיר סתמא דמשנתנו הכא עם דעת ב"ה במשנה דמאי פ"ו מ"ו ע"פ פי' הרמב"ם שם ע"ש. אולם עפ"ז בלתי מובן קצת סוגיא דסוטה ע"ב דאוקי לפלוגתא דר"א וחכמים אי מותר לגרום טומאה לחולין שבא"י ע"ש. הלא ב"ש במקום ב"ה אינה משנה כדאמרינן בברכות ל"ו ריש ע"ב ובש"מ. וכה"ג פריך הש"ס בשבת מ"ב ע"א לימא ר"ש בן מנסיא דאמר כב"ש וכן שם קל"ה ע"א ר"א הקפר טעמא דב"ש אתא לאשמעינן וכה"ג בר"פ הגוזל קמא ע"ש וצ"ע, וע"ע בנועם ירושלמי תרומות פ"ה ובאור זרוע ה' חלה סי' רי"ז ובגבורות ארי ליומא ד"ח ע"ב. מ"ג הקדישה עיסתה עד שלא גלגלה ופדאתה חייבת ומשגלגלה פדאתה חייבת הקדישתה עד שלא גלגלה וגלגלה הגזבר ואח"כ פדאתה פטורה שבשעת חובתה היתה פטורה. ע' בירושלמי כאן ובנועם ירושלמי פאה פ"ד ובת' שבות יעקב ח"א או"ח סי' י"ז.

פרק שלישי

מ"ד כיוצא בו המקדיש פירותיו עד שלא באו לעונת המעשרות ופדאן חייבין כו'. ע' בס' מבית מאיר ח"ג סי' ג' וע"ע בשעה"מ פ"ח ה"ב מה' לולב

מ"ה עכו"ם שנתן לישראל לעשות לו עיסה פטורה מן החלה כו'. ע' בתשובת הרשב"א סי' ש"מ וסי' תס"א ובת' הרא"ש כלל ב' סי' ב'.
שם העושה עיסה עם הנכרי אם אין בשל ישראל כשיעור חלה פטורה מן החלה, ע' בת' הרשב"א ח"א סי' תקכ"ו ובס' התרומה ה' חלה סי' פ"ב.
מ"ו נר שנתגייר והיתה לו עיסה נעשית עד שלא נתגייר פטור ומשנתגייר חייב כו'. ע' בת' הרשב"א סי' נ"ד וסי' תס"א
מ"ז העושה עיסה מן החטים ומן האורז אם נש בה טעם דנן חייבת בחלה ויוצא בה אדם ידו חובתו בפסח כו'. ע' תמים דעים להראב"ד סי' ז' ובראב"ן סי' כ' ובח"ס חא"ח סי' נון ובת' באר יצחק חא"ח סי' ח' וע"ע בת' הרא"ש כלל י"ט סי' כ"א.
מ"ח הגומל שאור מעיסה שלא הורמה חלתה ונותן לתוך עיסה שהורמה חלתה אם יש לו פרנסה ממקום אחר מוציא לפי חשבון ואם לאו מוציא חלה אחת על הכל. ע' בת' מהר"ם ב"ר ברוך סי' ש"ט ובשערי תשובותיו שער שני סי' נ"ט ובת' הרא"ש כלל ב' סי' ג'.
מ"ט כיוצא בו זיתי מסיק שנתערבו עם זיתי ניקוף ענבי בציר עם ענבי עוללות אם יש לו פרנסה ממקום אחר מוציא לפי חשבון כו'. ע' בת' מהרי"ט ח"א סי' י"ח ובת' באר יצחק חא"ח סי' י"ב.
שם ואם לאו מוציא תרומה ותרומת מעשר לכל והשאר מעשר ומע"ש לפי חשבון. ע' תוי"ט דמאי פ"א מ"א ובס' משנה אחרונה מכשירין פ"ב מ"י.
מ"י הנוטל שאור מעיסת חטים ונותן לתוך עיסת אורז אם יש בה טעם דגן חייבת בחלה ואם לאו פטורה. ע' פר"ח ליו"ד סי' צ"ח בד"ה ואכתי פש גבן לברורי.

פרק רביעי

מ"א שתי נשים שעשו שני קבים ונגעו זב"ז אפילו הם ממין אחד פטורין ובזמן שהם של אשה אחת מין במינו חייב ושלא במינו פטור. ע' בת' מהר"ח או"ז סי' ל"ד וסי' קמ"ה.
מ"ב איזה הוא מין במינו החטים אינו מצטרפות עם הכל אלא עם הכוסמין השעורין מצטרפות עם הכל חוץ מן החטים כו'. ע' ירושלמי דמכילתין לעיל פ"א ה"א ובתוס' מנחות ד"ע ע"ב ד"ה תנא ובאור זרוע ח"א סי' רי"ד וע"ע תוס' פסחים ל"ה ע"א ובלח"מ רפ"ג מה' ברכות.
מ"ג שני קבים וקב אורז או קב תרומה באמצע אינן מצטרפין כו'. ע' ה' חלה להרמב"ן וברי"ט אלגזי שם אות י"ט ובת' הרא"ש כלל ב' סי' ב'.

מ"ד קב חדש וקב ישן שנשכו זה בזה ר' ישמעאל אומר יטול מן האמצע וחכמים אוסרין. הטעם מבואר בירושלמי ומובא בר"ש ועמש"כ בזה בלבוש ובש"ך סי' שכ"ד ס"ק מ"ז.
מ"ה שני קבין שנטלה חלתו של זה בפני עצמו ושל זה בפני עצמו חזר ועשאו עיסה אחת ר"ע פוטר וחכמים מחייבין כו'. הנה הרמב"ם בפ"ז ה"ז מבכורים שינה מלשון המשנה, דהכא קתני חזר ועשאו עיסה אחת. והוא ז"ל כתב וחזרו ונגעו זו בזו ע"ש. וקשה נגיעה זו מה טיבה, וברדב"ז שם כ' דהאי נגיעה זו נשיכה ע"ש, אבל עכ"פ קשה כיון דלפי לשון המשנה עשאו עיסה אחת הרי כבר יצא מגבול נגיעה ונשיכה ביחד, ואם היה פוסק כר"ע אז היה מקום לאמר דלרבותא נקטה דאע"ג דרק נגעו זב"ז מ"מ כיון דבשתיהן איכא השתא כשיעור פוטרת ההפרשה המוקדמת. משא"כ עתה כשהרמב"ם פוסק כחכמים דמחייבין. מה שייך לחייב על נגיעה ואפילו על נשיכה כל כמה שלא עשאו עיסה אחת. וא"כ י"ל דמשנתנו דוקא עשאו עיסה אחת קתני, ומנלן לחייבו אפילו אם רק נגעו זב"ז וצ"ע.
מ"ו בר"ש דהא דנחשדו על המעשר משום דהוו סברי דלא הוי במיתה משום תרומת מעשר דאית בה כל זמן שלא קרא עליו שם מעשר ע"כ, כה"ג ברש"י נדרים פ"ד סוף ע"א וע' בווי העמודים לס' יראים סי' קע"א אות ב'.
מ"ז ישראל שהיו אריסין לעכו"ם בסוריא ר"א מחייב פירותיהם במעשרות ובשביעית ור"נ פוטר כו'. ע' בת' הרמב"ם דפוס ירושלים סי' קל"ב וע"ע חזון איש לשביעית סי' ד' סק"ו ובמשנה אחרונה לאהלות פי"ח מ"ז ובכפתור ופרח רפי"ג.
מ"ח ר"ג אומר שלש ארצות לחלה מא"י ועד כזיב חלה אחת מכזיב ועד הנהר ועד אמנה ב' חלות אחת לאור ואחת לכהן כו'. ע' תוס' חולין ק"ד ע"א ד"ה חלת חו"ל ובס' התרומה ר"ה חלה ובראב"ן סי' נ"ד ובראבי"ה סי' קס"ד וסי' קס"ז ובכפתור ופרח פי"א ור"פ ט"ו.
שם ונאכלת עם הזר על השלחן ונתנת לכל כהן, הנה בר"פ כל הבשר אהא דא"ר יוסף דלא גזרינן העלאה אטו אכילה, קאמר בש"ס ומנא תימרא דלא גזרינן גזירה לגזירה ופשיט ממשנתינו דחלת חו"ל נאכלת לכהן עם הזר ולא גזרינן דילמא שקיל זר מיניה ואכיל דהא אכילה גופה לא מתסרא בה אלא משום גזירת אכילת חלת הארץ ע"ש. וקשה הלא רש"י כתב בביצה ד"ב ע"ב וז"ל והא דאמרינן בכולי הש"ס שאין גוזרין גזירה לגזירה מהאי קרא נפקא ושמרתם את משמרתי עשו משמרת כלומר גזירה למשמרתי לתורתי ולא משמרת למשמרת שלא יעשו גזירה לגזירה ע"ש, ולפ"ז ל"ל בחולין למידק ממשנתינו הכי, ולא מקרא כדפירש"י וצ"ע כעת, וע"ע באור זרוע ח"א סי' תשס"ח.
מ"ט ואלו ניתנין לכל כהן כו'. ע' בת' הריב"ש סי' צ"ד.

שם כרשיני תרומה ר"ע מתיר, וכ' הר"ב ר"ע לטעמיה דאמר בפ"ב דמע"ש דכרשינין כל מעשיהן בטומאה דלא חשיבי אוכל ע"כ. לכאורה יל"ד הלא כמו הכא כן במשנה דהתם לא הוזכר רק כרשינן ואילו ברמב"ם פי"ב ה"ז מה' תרומות כ' התלתן והכרשינין של תרומה כו' ע"ש, וי"ל משום דהרמב"ם פסק כב"ה גם בתרומה של תלתן בפ"ב מ"ג דמע"ש דכל מעשיה בטומאה חוץ משרייתה, כמו גבי כרשיני תרומה במשנה ג' כמ"כ במ"ד שם, משו"ה כיילינהו כחדא, משא"כ מסדר המשנה במע"ש מ"ד. שפיר פלגינהו משום דבעי למיתני פלוגתייהו דב"ש וב"ה שמאי ור"ע בכרשינין מה דלא פליגי בתלתן. ועמש"כ בחידושי למע"ש שם.

מ"י נתאי איש תקוע הביא חלות מביתר ולא קבלו ממנו אנשי אלכסנדריא הביאו חלותיהם מאלכסנדריא ולא קבלו מהם. ע' בת' ראבי"ה סי' קס"ד וע"ע בס' חזון איש לשביעית סי' ה' סק"ח וע"ע כפתור ופרח פ"י.

מי"א בן אנטיגנוס העלה בכורות מבבל ולא קבלו ממנו. וכ' הר"ש דבירושלמי קאמר מפני שאנשים גדולים היו ויסמכו עליהם ע"כ, ולכאורה מדהצריכו לגזור שלא לקבל גם בדיעבד שלא יבאו להביא גם לכתחילה, מכלל דמצד הדין אם באו תמימים יקרבו כדתנן בתמורה כ"א ע"א והוא דעת ר"ש ע"ש.

והנה בב"ק י"ב ע"ב בסוגיא דנכסים שאין בהן מעילה כו', דאוקים רבינא בבכור בחו"ל ואליבא דר"ש דאמר אם באו תמימים יקרבו, והקשו התוס' אמאי לא קאמר ואליבא דר"ע דאמר לא יקרבו כו' ע"ש. ולפמש"כ אדרבה משו"ה גופה אמר אליבא דר"ש, משום דהלכתא כוותיה כנ"ל, ומזה מוכח דהתוס' ס"ל כהרמב"ם בפ"א מה' בכורות, דפסק כשיטת הבבלי ואליבא דר"ע בתמורה שם. דאפילו אם באו בדיעבד לא יקרבו מצד הדין כדיליף מהיקשא דמעשר ע"ש. וע"ע סה"מ עשה ע"ט ובת' הרשב"א ח"א סי' של"א.

שם יוסף הכהן הביא בכורי יין ושמן ולא קבלו ממנו, בירושלמי מפרש מפני שלא בצרן מתחילה לכך, ע' כ"מ ורדב"ז פ"ב ה"ד מה' בכורים ובת' באר יעקב חא"ח דף כ"ו.

שם אף הוא העלה את בניו ובני ביתו לעשות פסח קטן בירושלים והחזירוהו כו', ע' במעין החכמה דף סמ"ך ע"ב.

ערלה

פרק ראשון

מ"א הנוטע לסייג ולקורות פטור מן הערלה ר' יוסי אומר אפילו אמר הפנימי למאכל והחיצון לסייג הפנימי חייב והחיצון פטור. ע' ספרא קדושים פרשה ג' ובמפרשים שם וביו"ד סי' רצ"ד סכ"ג ובביאור הגר"א שם ס"ק נ"ח ובטורי אבן ר"ה ד"י ע"א.

מ"ב עת שבאו אבותינו לארץ ומצאו נטוע פטור כו'. ע' במשנה אחרונה למס' נגעים פ"ז מ"א.

שם הנוטע ברה"ר והנכרי שנטע והגזלן שנטע והנוטע בספינה והעולה מאליו חייב בערלה, ע' בת' הרא"ש ריש כלל שני ובתמים דעים להראב"ד סי' ק"ל ובחמדת שלמה חא"ח סי' י"א.

בתוי"ט ד"ה והנוטע בספינה. פי' הר"ב של חרס לא בעי נקיבה לפי שאינו עומד בפני השרשין כו', ע' במשנ"א עוקצין ספ"ב.

מ"ג אילן שנעקר והסלע עמו שטפו נהר והסלע עמו אם יכול לחיות פטור ואם לאו חייב כו'. ע' בס' יראים סי' קפ"ד ובאור זרוע למס' ב"מ סי' שכ"ד ובת' שיבת ציון סי' מ"ט ובבועז לאהלות פי"ח סי' ד'.

מ"ד אילן שנעקר ונשתייר בו שורש פטור וכמה יהא השורש רשב"נ אומר משום ר"א בן יהודא איש ברתותא כמחט של מיתון. והנה בירושלמי בעי אם נשאר בפחות בשיעור זה האם נחשב כמחובר לענין ע"ז דקיי"ל המשתחוה למחובר לא אסרו וכן לענין גיטי נשים דאין כותבין על המחובר לקרקע, ועמש"כ בזה במראה הפנים ובתורת זרעים, וע"ע במלאכת שלמה לאהלות פ"ג מ"ה ובתפא"י ומשנ"א עוקצין פ"ג מ"ח.

מ"ה הבריכה שנה אחר שנה ונפסקה מונה משעה שנפסקה סיפוק הגפנים וסיפוק ע"ג סיפוק אע"פ שהבריכן בארץ מותר. ע' בת' נחלת דוד סי' י"א.

שם ר"מ אומר מקום שכחה יפה מותר ומקום שכחה רע אסור, ע' ראב"ד לתו"כ קדושים פרשה ג'.

מ"ו נטיעה של ערלה ושל כלאי הכרם שנתערבו בנטיעות הרי זה לא ילקוט ואם לקט יעלה באחד ומאתים ובלבד שלא יתכוין ללקוט ר' יוסי אומר אף יתכוין ללקוט ויעלה כאחד ומאתים. ע' בת' הגרע"א סי' ע"ז ובחזקה רבה חי"ד סי' קנ"ד ובת' משיב דבר ח"א סי' כ"ט.

מ"ז העלים והלולבים ומי גפנים וסמדר מותרות בערלה וברבעי ובנזיר. הנה ההיתר הוא בכל הני שלשתן אבל לא מחד טעמא דעלין ולולבין דערלה ורבעי היתירן הוא משום

דבתרווייהו כתיב פריו והני לאו פרי נינהו. ובנזיר נתמעטו מאיסור מכלל ופרט, ומשו"ה לר"א דדריש ריבויי ומיעוטא גם עלין ולולבין אסירי כדאמרינן בנזיר ל"ד ע"ב. והא דאמר הכא בירושלמי מתניתא דלא כר"א בע"כ דקאי רק על נזיר. אבל בערלה ורבעי גם איהו מודה למשנתנו משום דהכא פרי כתיב.

שם א"ר יהושע שמעתי בפירוש שהמעמיד בשרף העלים בשרף העיקרים מותר בשרף הפגים אסור מפני שהם פרי, ע' דורות הראשונים ח"א כרך ג' פכ"ז.

תוי"ט ד"ה א"ר יהושע. אלא שראיתי להרמב"ם עצמו בחבורו פט"ז ממאכ"א שכתב המעמיד גבינה בשרף פגי ערלה וכו' ה"ז אסורה בהנאה ולא כתב שכן נמי בשרף עלי ועיקרי אילן שאינו עושה פרי כו', עמש"כ בזה בפאת השלחן סי' ח' סעיף י"ט ס"ק מ"ד.

מ"ח ענקוקלות והחרצנים והזנים והתמד שלהם קליפי רמון והנץ שלו קליפי אגוזים והגרעינין אסורים בערלה ובאשרה ובנזיר כו'. והנה אף דסתם משנה ר"ע היא אבל משנה זו היא אליבא דכו"ע אלא דר"ע יליף בספרא קדושים פרשה ג' מקרא דוערלתם ערלתו ערלים לרבות את כולם וריה"ג מפיק להו מדכתיב פריו פריו ע"ש, וע' או"ז ח"א סי' קס"ג.

והנה הראב"ד לתו"כ שם כ' על דברי ר"ע דקאמר לרבות אה כולם. דכוונתו להוסיף עלין ולולבין ומי סמדר, וכ' לזה וז"ל מי סמדר ס"ל כר' יוסי דאמר סמדר אסור מפני שהוא פרי, עלין ולולבין ס"ל כר' אליעזר דקא מרבה להו לעלין ולולבין לענין נזיר מריבוי ומיעוט ור"ע נמי מרבה להו לענין ערלה מוערלתם ערלתו ערלים עכ"ל, והנה לפי דבריו ז"ל צ"ל אע"ג דסתם משנה ר"ע היא כדאמרינן בסנהדרין פ"ו ע"א, ומה"ט פריך הש"ס בפשיטות פ"ב ע"א אי הכי קמה לה מתניתין דלא כר"ע ע"ש, מ"מ משנה הקודמת דהכא ודאי דלא כר"ע, דהא התם תנן דמותרות ואיהו ס"ל בספרא דאסורות, ודברי הראב"ד מתאימים עם הא דאמרינן בירושלמי אמשנה הקודמת דמתרת עלין ולולבין לנזיר דזה דלא כר"א דאיהו אסר, וכן במש"כ הראב"ד דכמו דר"א דריש בריבוי ומיעוט בנזיר ל"ד ע"ב לאסור עלין ולולבין כמ"כ ידרוש ר"ע ע"ש, דבר זה בלא"ה מוכרח כן עפ"מ דאמרינן בשבועות כ"ו ע"א דר"ע ששימש את נחום איש גם זו שהיה דורש את כל התורה כולה בריבה ומיעט איהו נמי דורש בריבה ומיעט ע"ש, א"כ בע"כ דס"ל בזה כר"א, וע"ע במשנ"א עוקצין פ"ב מ"א.

מ"ט ר' יוסי אומר נוטעין יחור של ערלה ואין נוטעין אגוז של ערלה מפני שהוא פרי ואין מרכיבין בכפניות של ערלה. ע' מה שהאריך בזה בס' חזקה רבה חאה"ע סי' רמ"ט.

בר"ב ד"ה בכפניות. תמרים בעודן סמדר נקראים כפניות. ע' משנ"א עוקצין פ"ג מ"ז.

פרק שני

מ"א התרומה ותרומת מעשר של דמאי החלה והבכורים עולים באחד ומאה ומצטרפין זה עם זה וצריך להרים כו'. ע' שעה"מ פ"ט ה"ב מה' מעשר ובתוי"ט מכשירין פ"ב סוף מ"י ובחידושי מהרי"ח שם.

שם הערלה וכלאי הכרם עולים באחד ומאתים ומצטרפין זע"ז וא"צ להרים רש"א אינן מצטרפין רא"א מצטרפין בנ"ט אבל לא לאסור, ע' ראב"ן סי' שי"א ובאור זרוע ח"א סי' תנ"ח ובמשנ"א טהרות פ"א מ"ה ובס' אור גדול סי' נ"ט ובחידושי הגר"ח הלוי ז"ל פ"י הי"ב ממעה"ק.

מ"ב התרומה מעלה את הערלה והערלה מעלה את התרומה כיצד סאה תרומה שנפלה למאה ואח"כ נפלו נ' קבין ערלה וג' קבין כלאי הכרם זו היא שהתרומה מעלה את הערלה והערלה את התרומה. ע' ראב"ן ס' שי"א ובפרי תואר סי' צ"ט ס"ק י"ב.

מ"ג הערלה מעלה את הכלאים והכלאים את הערלה והערלה את הערלה כיצד כו'. ע' בת' הרשב"א ח"א סי' רס"ב וסי' תש"ל ובתמים דעים להראב"ד סי' ז'.

מ"ד כל המחמץ והמתבל והמדמע בתרומה ובערלה ובכלאי הכרם אסור ובש"א אף מטמא ובה"א לעולם אינו מטמא עד שיהא בו כביצה. וכ' בפני משה דהנך שלשה דמחמץ מתבל ומדמע אוסרין בכל שהן בהנך תלתא דתרומה וערלה וכה"כ ע"ש, ולעד"נ דהוא נגד מש"כ התוס' בע"ז ס"ו ע"א סד"ה תבלין, דאפילו שאור ותבלין דלטעמא עבידי ולא בטל לא בעי למימר דלא בטיל כלל אלא דלא בטיל כדין שאר איסורים אבל בטל ודאי שפיר כי ידעינן ודאי דנתבטל הטעם כגון ביורה גדולה ע"ש, ודבריהם מובאים בש"ך סי' צ"ח ס"ק כ"ח, וכ"מ ברמ"א גופיה שם ס"ח שכ' וז"ל אבל אם נותן טעם באותה קדירה והוא אסור מצד עצמו אפילו באלף לא בטיל כל זמן שמרגישין טעמו ע"ש, משמע דאם אינו מורגש טעמו שפיר בטיל והוא כדברי התוס' כנ"ל וע"ע במשנ"א טבו"י פ"ב מ"ג ובדורות הראשונים ח"א כרך ג' פט"ו.

מ"ה דוסתאי איש כפר יתמה היה מתלמידי ב"ש ואמר שמעתי משמאי הזקן שאמר לעולם אינו מטמא עד שיהא בו כביצה. וכ' בתוי"ט וכן הלכה הרמב"ם עכ"ל, ולכאורה מאי קמ"ל הלא בלא"ה ב"ש במקום ב"ה אינה משנה כדאמרינן ביבמות ד"ט ובש"מ ועמש"כ בגפי אש, אולם במלאכת שלמה הרגיש הלא בעדותו זו הכחיש את דברי תלמידי ב"ש שבמשנה הקודמת, ולעד"נ שדוסתאי בדבריו מה ששמע משמאי הזקן בעצמו, הורה בזה ששמאי חזר בו והודה לדעת ב"ה, ותלמידי שמאי האחרים ידעו רק מה ששמעו ממנו קודם חזרה.

מ"ו ולמה אמרו כל המחמץ והמתבל והמדמע להחמיר מין במינו להקל ולהחמיר מין בשאינו מינו כו'. ע' בת' הרשב"א ח"א סי' נ"ג ובפר"ח יו"ד סי' צ"ח ובמפרשי המשנה טבו"י פ"ג מ"ד.

מ"ז להקל ולהחמיר מין בשא"מ כיצד כגון גריסין שנתבשלו עם עדשים ויש בהם בנ"ט כו'. ע' בת' הרשב"א ח"א סי' תל"ח וסי' תרצ"ח ובס' התרומה סי' מ"ח וברוקח סי' ת"פ ובתמים דעים להראב"ד סי' ז'.

מ"ח שאור של חולין שנפל לתוך עיסה ויש בו כדי לחמץ ואח"כ נפל שאור של תרומה או שאור של כלאי הכרם ויש בו כדי לחמץ אסור. והקשה בתפא"י הלא עכ"פ במהירות החימוץ זוז"ג היא דהרי רק ע"י שניהן מיהר להחמיץ וכן העיר במשנה ראשונה מהא דזה וזה גורם וע"ש מה שתירצו, ולעד"נ לפ"ד הראשונים דכל ענין דזוז"ג מותר הוא מטעם ביטול וע' מה שהאריך בזה בבאר יצחק חי"ד סי' ל"א. והשתא במחמץ דתרומה דאין בה דין ביטול כדתנן לעיל מ"ד ממילא דאין בה נמי דין דזוז"ג. ועמש"כ בחידושי לחולין נ"ח ע"א וע"ע בשעה"מ פ"ח הכ"ח מה' חמץ.

מ"ט שאור של חולין שנפל לתוך עיסה וחמצה ואח"כ נפל שאור של תרומה או שאור של כלאי הכרם ויש בו כדי לחמץ אסור ר"ש מתיר. ע' פר"ח ליו"ד סי' צ"ח בד"ה אמנם הרמב"ם.

מ"י תבלין ב' וג' שמות ממין אחד או ממין ג' אסור ומצטרפין רש"א ב' וג' שמות ממין אחד או ב' מינין משם אחד אינן מצטרפין. ע' תוס' שבת פ"ט ריש ע"ב ובראב"ן סי' שי"א ובת' מהר"ם ב"ר ברוך סי' ק'.

מי"א שאור של חולין ושל תרומה שנפלו לתוך עיסה לא בזה כדי לחמץ ולא בזה כדי לחמץ נצטרפו וחמצו ר"א אומר אחר אחרון אני בא וחכ"א בין שנפל שאור כתחילה בין בסוף לעולם אינו אוסר עד שיהא בו כדי לחמץ. ע' ראב"ן סי' שי"א.

מי"ב יועזר איש הבירה היה מתלמידי ב"ש ואמר שאלתי את רבן גמליאל הזקן עומד בשער המזרח ואמר לעולם אינו איסר עד שיהא בו כדי לחמץ. הנה במשנה הקודמת קאמר ר"א דאחר אחרון אני בא ולפי שהוא לא אמר מעולם דבר שלא שמע מפי רבו כדאמר בסוכה כ"ח ע"א, וכיון דר"א שמותי הוא מתלמידי שמאי א"כ איננו כן דעתו הפרטית רק דעת שמאי. ואפשר דכל תלמידי שמאי ס"ל הכי, להכא אשמעינן דהאי יועזר אע"פ שהיה ג"כ מתלמידי שמאי מ"מ לא חש לשאול מרבן גמליאל הזקן. שלהיותו בן בנו של הלל כדאמרינן בשבת ט"ו ע"א. הלא בודאי היה נחשב מתלמידי הלל ואפ"ה שאל אחד מתלמידי שמאי ממנו, והוא השיבו לעולם אינו אוסר עד שיהא בו כדי לחמץ,

ולפ"ז אע"ג דר"א שמע דעתו מרבו מ"מ חזינן דלאו כל תלמידי שמאי הם בדעה אחת עם ר"א.

מי"ג כלים שסכן בשמן טמא וחזר וסכן בשמן טהור או שסכן בשמן טהור וחזר וסכן בשמן טמא רא"א אחר הראשון אני בא וחכ"א אחר האחרון. הנה בתפא"י ובמשנה ראשונה שונה העירו מדין טומאה בלועה להא דמשנתינו ע"ש, אבל נראה דדמיא טפי לטומאה שנתערבה דחוזרת וניעורה. ואותה טומאה לא דמי לטומאה בלועה דאינה מטמאה, כדהאריך בזה הראב"ן בסי' ח' ע"ש, וע"ע בס' משנה אחרונה למס' מכשירין פ"ב מ"ד.

מי"ד שאור של תרומה ושל כלאי הכרם שנפלו לתוך עיסה לא בזה כדי לחמץ ולא בזה כדי לחמץ ונצטרפו וחמצו אסור לזרים ומותר לכהנים ר"ש מתיר לזרים ולכהנים. ע' ראב"ן סי' שי"א.

מט"ו תבלין של תרומה ושל כלאי הכרם שנפלו בקדירה לא באלו כדי לתבל ולא באלו כדי לתבל ונצטרפו ותבלו אסור לזרים ומותר לכהנים כו'. ע' פמ"ג יו"ד שער התערובות ח"ג פ"א.

מט"ז חתיכה של קדשי קדשים של פגול ושל נותר שנתבשלו עם החתיכות אסור לזרים ומותר לכהנים ר"ש מתיר לזרים ולכהנים. הנה הר"ב נמשך

בכורים

פרק ראשון

מ"א יש מביאין וקורין מביאין ולא קורין ויש שאינן מביאין אלו שאינן מביאין כו'. וכ' במלאכת שלמה הכא מפרש למאי דסליק מיניה כי ההיא דבמה מדליקין ובמה טומנין כו' ע"כ. הנה איהו מפרש ע"פ המסקנא בריש נדרים ובריש נזיר דזימנין דתני הכי וזימנין דתני הכי וליכא קפידא ע"ש, אולם לדידי קשה אהא דהתם גופה בס"ד שם. דקאמר תנא מההוא דסליק ההוא מפרש ברישא כדתנן במה מדליקין ובמה אין מדליקין ומפרש אין מדליקין ברישא כו', והשתא מדוע תפס המשניות דסדר מועד ודלג על משנתנו דסדר זרעים המוקדמת בסדר המשנה וצע"ק.

מ"ב האריסין והחכורות והסיקריקון והגזלן אין מביאין מאותו הטעם משום שנאמר ראשית בכורי אדמתך. ע' בת' רבינו בצלאל אשכנזי סי' א' ובת' עונג יו"ט סי' ל"ט.

מ"ג אין מביאין בכורים חוץ משבעת המינים לא מתמרים שבהרים כו' אנשי הר צבועים הביאו בכוריהם קודם לעצרת ולא קבלו מהם כו'. בכל דברי משנתנו הארכתי בחידושי למנחות פ"ד ע"ב.

מ"ד הגר מביא ואינו קורא שאינו יכול לאמר אשר נשבע ה' לאבותנו לתת לנו. ע' תוס' ב"ב פ"א ע"א ד"ה למעוטי ובת' הרמב"ם דפוס ירושלים סי' מ"ב ובת' הרשב"א ח"ו סי' כ' ובראב"ן סי' ע"ט וברוקח סי' של"א ובאור זרוע ח"א סי' ק"ז ובס' המנהיג ה' סעודה סי' י"ז.

מ"ה והעבד והאשה וטומטום ואנדרוגינוס מביאין ולא קורין שאינן יכולין לאמר אשר נתת לי ה'. ע' בת' פנים מאירות ח"א סי' ס"ו ובמעין החכמה דף קל"ז ע"א ובת' באר יצחק חי"ד סי' ו' ובאור שמח רפ"ד מה' בכורים.

מ"ו הקונה שתי אילנות בתוך של חבירו מביא ואינו קורא כו'. ע' טורי אבן לר"ה י"ד ע"ב ובבאר יצחק חי"ד סי' ו' ובעונג יו"ט סי' קע"ז.

שם יבש המעיין ונקצץ האילן מביא ואינו קורא רי"א מביא וקורא, וכ' הר"ש דהאי יבש או נקצץ הוא קודם שהפריש דאי בשיבש או נקצץ אח"כ הרי נראו לקריאה ונדחו וירקבו ע"כ, ואחריו נמשך הברטנורא בפירושו, וטעמייהו ודאי עפ"ד הש"ס בבבלי מכות י"ח ע"ב וסוגית הירושלמי דפרקין, אבל רש"י בברכות ד"מ ע"א והרמב"ם בפ"ד הי"ב מה' בכורים פירשו, דהאי יבש ונקצץ היה אחרי הפרשת הבכורים, וע' תוס' ב"ב פ"ב ע"א ד"ה בצרן ובמש"כ בחידושי שם וע"ע באור שמח פ"ב הי"ג מה' בכורים.

שם מעצרת ועד החג מביא וקורא מן החג ועד חנוכה מביא ואינו קורא ר' יהודא בן בתירא אומר מביא וקורא, ע' אור שמח פ"ד הי"ג מה' בכורים.

מ"ז הפריש בכוריו ומכר שדהו מביא ואינו קורא והשני מאותו המין אינו מביא. וכ' בתוי"ט ומש"כ בפירוש הרמב"ם שהביא הראשון וקורא מיותרת שאינו במשנה ולא בחיבורו פ"ד מה' בכורים ע"כ. ולעד"נ דבע"כ צ"ל דכך היתה גרסת הרמב"ם במשנה והשני מאותו המין שהביא הראשון אינו מביא וקורא ממין אחר מביא וקורא, לפמש"כ שם ה"ה וז"ל והלוקח אינו חייב להפריש בכורים אחרים מאותו המין שכבר הפריש ממנו המוכר ואם הפריש מביא ואינו קורא ע"ש, והשתא בשלמא אם היה בגרסתו והשני מאותו המין שהביא הראשון אינו מביא וקורא, הרי דעיקר הקפידא היתה על הקריאה, מזה שפיר הוכיח הרמב"ם דההבאה היא רק רשות ומשו"ה כתב דאינו חייב להפריש בכורים אחרים מאותו המין שכבר הפריש ממנו המוכר ואם הפריש מביא ואינו קורא

שהוא לפי גרסתו הנ"ל, משא"כ אם בגרסתו היתה כמו שהיא לפנינו אינו מביא. הרי לשון זה משמע דאסור משום חולין בעזרה, ומאין לקח הרמב"ם להורות דהוא רק רשות.
מ"ח הפריש בכוריו נבזוזו נמקו נגנבו אבדו או שנטמאו. והנה בתוי"ט דקדק על הר"ב שהקדים נמקו לנבזוזו וכתב דגרסתו נכונה להסמיך נבזוזו לנגנבו כי אחים הם גזילה וגניבה כו' ע"כ. ולענ"ד נראה הסמיכות דהקדים נמקו שהיא מצד עצמה ואין לה דוגמתה, ואח"כ תנא נבזוזו ונגנבו ששניהם ע"י אחרים, ובתר הכי תני אבידה וטומאה דתרווייהו באו ע"י העדר זריזות לשמירתן.
שוב כ' התוי"ט וז"ל ועל הרמב"ם בחיבורו אני תמה שבפ"ד מה' בכורים השמיט לכל אלו הג' ולא כתב אלא אבדו ולא ידעתי למה דידילמא אבדו גריע כיון שאינן כלל עכ"ל, והנה בזה הנני להחזיר להתוי"ט אבידתו של אלו הג' שנמצאים שם פ"ב ה"כ, אבל אני תמה על הרמב"ם מדוע הפריד בין הדבקים במשנה, וחלקם בשני מקומות. ושם בפ"ב השמיט מן אלו הג' דין ואינו קורא, ומילא חסרון זה אצל אבדו בפ"ד ה"ט וצ"ע כעת, וע"ע בדורות הראשונים ח"א כרך ג' פכ"ט.
מ"ט ומניין שהוא חייב באחריותם עד שיביאם להר הבית כו'. וכ' בס' גפי אש מדלא אמר בהיפוך מניין שמשבא להר הבית פטור מאחריותן משמע דאפטור ל"צ קרא דסברא הוא שיפטור אפילו קודם שהביא להר הבית דהא כיון שהפריש בכוריו הוי כמו נדבה שאמר הרי זו שאין חייב באחריותן ול"צ קרא רק לחיוב. ולדעתי כל דבריו בזה לא נהירין לי דלפ"מ דיליף במשנתנו מקרא דתביא בית ה"א. ממילא דכמו שיש בלימוד זה החיוב להביאו ל לעזרה, כמ"מ מובן מזה הפטור אחרי שקיים שם ההבאה, ועוד דבכורים ל"ד לסתם נדבה כיון שהוא קשור עדנה במקרא בכורים ובהנחת הטנא לפני המזבח ע"י הכהן,
ובכלל מה ענין זה לנדבה הלא חוב הוא עליו ולא נדבה, וכן פירש"י בהדיא במעילה י"ט ע"א דמאן דמחייב חטאת או אשם לעולם הוא חייב באחריותן עד שיביאנו ל לעזרה וכיון שהביאו נפטר מאחריותו ע"ש. הלא דדין הרי זו למפטר עי"ז מאחריות הוא רק בנדבה ולא בחובה,
מ"י ומזיתי שמן מעבר הירדן ריה"ג אומר אין מביאין בכורים מעבר הירדן שאינה ארץ זבת הלב ודבש. הנה טעמא דריה"ג מבואר בספרי ר"פ תבוא בפסוק ארץ זבת חלב ודבש. והא דרבנן פליגי עליה ע' בת' מהרי"ק סוף סי' קכ"ב וע"ע בגפי אש.
מי"א הקונה שלשה אילנות בתוך של חבירו מביא וקורא כו'. ע' גיטין מ"ח ע"א ובתוס' ב"ב כ"ז ע"א ד"ה הא שלשה.

פרק שני

מ"א התרומה והבכורים כו' והם נכסי כהן. הרמב"ם בפה"מ כ' לקדש בהן את האשה, והוא כפרש"י בב"מ נ"ג ע"א. ובס' היד ה' בכורות פ"ד הי"ד כ' לקנות בהן עבדים וקרקעות ובהמה טמאה כו', ורש"י בחגיגה י"ח ע"ב וביבמות ע"ג ע"א כייל לשני הפירושים ביחד, **והנה** בירושלמי קאמר אהא דנכסי כהן, רבי בא בר חייא בשם ר' יוחנן לך נתתים למשחה לשמחה לגדולה, כגרסת הרידב"ז בשם הגר"א ז"ל בכי"ק ע"ש. ולפ"ז הרי קאי קרא למשחה לגדולה גם אתרומה, ולפ"ז קשה איך מסתפקים התוס' בבכורות כ"ז ע"א בד"ה ואתי, אי גבי תרומה שייך אכילה בגדולה דשמא לא שייך גדולה אלא בבשר עכ"ל (ולשון בבשר ג"כ בלתי מדוקדק, דהא גם בשירי מנחות איכא דרשת למשחה לאכול בגדולה כמבואר בסוטה, ט"ו ע"א) כן להחליט לפי דרשת הירושלמי עם גרסת הגר"א, דדרשת למשחה דכתיב גבי מתנות כהונה שייך גם גבי תרומה. א"כ כמו אכילת קדשים אסור לאונן מקרא דלמשחה כדפירש"י ביומא י"ד ע"א. כמ"כ אכילת תרומה תהיה אסורה לאונן, וזה אי אפשר להאמר דהא במשנה הסמוכה קתני דבכורים אסורין לאונן משא"כ בתרומה, ובפירוש דרשינן ביבמות ד"ע ע"ב גבי תרומה זרות אמרתי לך ולא אנינות וכ"ה בכ"מ וצ"ע כעת, וע"ע בת' הרשב"א ח"א סי' רפ"ט ובס' יראים סי' קס"ה ובסה"מ ל"ת קל"ג ול"ת קמ"ט.

מ"ב יש במעשר ובכורים משא"כ בתרומה שהמעשר והבכורים טעונין הבאת מקום וטעונים וידוי כו'. ע' בת' הרשב"א סי' רפ"ט ובסה"מ ל"ת קנ"א.

שם ואסורין לאונן, וכ' הר"ב במעשר כתיב לא אכלתי באוני ממנו ובבכורים נאמר ושמחת בכל הטוב כו', ע' בתוס' רע"ק ובאור חדש ופרי יהושע לפסחים ל"ו ע"ב.

שם ואסורין כל שהן מלאכול בירושלים. וכ' הר"ש כדמפרש בירושלמי כלומר לענין שלא לאכול אלא בירושלים הם אוסרין בכל שהן דאפילו באלף לא בטיל משום דהוי דבר שי"ל מתירין כו', ע' בת' באר יצחק חי"ד סי' כ"ח ובת' עין יצחק חא"ח סי' כ'.

מ"ג יש בתרומה ומעשר משא"כ בבכורים התרומה והמעשר אוסרין את הגורן ויש להם שיעור ונוהגין בכל הפירות בפני הבית ושלא בפני הבית כו'. ע' ראב"ן סי' נון ובס' יראים סי' קע"א ובווי העמודים שם.

שם ובסקריקון ובגזלן הרי אלו בתרומה ובמעשר משא"כ בבכורים, ע' בת' עונג יו"ט סי' ט"ל.

מ"ד ויש בבכורים מה שאין בתרומה ובמעשר כו' וחייב באחריותם כו'. וקשה הלא כמו שיש חיוב אחריות בבכורים משום דכתיב תביא בית ה"א מלמד שהוא חייב באחריותן

עד שיביאם להר הבית כמש"כ הרמב"ם בפ"ב ה"כ מה' בכורים. ה"נ במתנות כהונה נתינה כתיב ביה כדאמרינן בחולין קל"ד ע"ב ופירש"י נתינה כתיבא בהו ועליו ליתנן לכהן. ומש"כ הרמב"ם בפי"ב הי"ז מה' תרומות שאם הפרישה והניחה לבהמה ולחיה ה"ז חילול השם, הרי ביאר שם הרדב"ז דמלבד שלא קיים מצות נתינה יש בדבר חה"ש ע"ש, הרי דחייב באחריות כל זמן שלא קיים מצות נתינה לכהן כמו בבכורים להר הבית, ואין ביניהם חומר וקלות בדיניהם. וטפי הי"ל לאמר שיש חומר קדושה בבכורים שהפרשתה קודמת, ואם הקדים הפרשת תרומה לבכורים עובר בל"ת דמלאתך ודמעך לא תאחר כדתנן בתרומות פ"ג מ"ו וצ"ע כעת.

שם וטעונים קרבן כו'. ע' בירושלמי לקמן פ"ג ה"ה ובמש"כ בחידושי שם.

מ"ה תרומת מעשר שוה לבכורים בשתי דרכים כו' ושלא מן המוקף כבכורים. והנה בירושלמי תרומות רפ"ב דרשינן לה מקרא דניטלת שלא מן המוקף דכתיב מכל מעשרותיכם אחד ביהודא ואחד בגליל ע"ש, ולשון זה משמע אפילו לכתחילה והא דאמרינן בחולין ד"ז ע"א לא נחשדו חברים לתרום שלא מן המוקף, כבר ביאר הרמב"ם בפ"ג ה"כ מה' תרומות חברים דוקא, היינו דרק תלמידי חכמים נזהרים שלא לתרום אלא מן המוקף ואפילו תרומת מעשר ע"ש, וזהו כפי' הי"מ בתוס' גיטין ד"ל ע"ב בד"ה וכי נחשדו ע"ש.

והנה בב"מ מ"ט ע"א אהא דאמר ר' יוחנן ישראל שאמר לבן לוי כור מעשר יש לך בידי רשאי לעשותו תרומת מעשר על מקום אחר, והקשו התוס' שם ל"ח ע"א ובגיטין שם הלא לא נחשדו חברים לתרום שלא מן המוקף ותירצו באופן דחוק ורחוק שהיה בשבתות וימים טובים ע"ש, ולפי הנ"ל הלא ניחא בפשוטו דר' יוחנן דקאמר רשאי כוונתו לפי שורת הדין לכל אדם דלהם מותר לכתחילה כנ"ל, ועמש"כ בחידושי לתרומות פ"ד מ"ג.

מ"ו אתרוג שוה לאילן בשלושה דרכים ולירק בדרך אחד שוה לאילן בערלה וברבעי ובשביעית ולירק בדרך אחד שבשעת לקיטתו עישורו דברי רבן גמליאל רא"א שוה לאילן בכל דבר. ע' טו"א לר"ה י"ד ע"ב וט"ו ע"ב ובאור שמח פ"א ה"ה מה' מעשר שני.

מ"ז דם מהלכי שתים שוה לדם בהמה להכשיר את הזרעים ודם השרץ אין חייבין עליו הנה כל המפרשים נלאו למצוא השייכות של דם השרץ לכאן. ומשו"ה הביא במלאכת שלמה דחסר למ"ד וצ"ל ולדם השרץ שאין חייבין עליו וכ"כ בשנו"א ע"ש, ולעד"נ עפ"מ דתנן במכשירין פ"ו מ"ה דם השרץ כבשרו מטמא ואינו מכשיר ואין לנו כיוצא בו, ומקור דינו בזה מדאורייתא תניא בספרא שמיני פרשה ה' בדין השרץ יכול יכשיר את הזרעים ודין הוא ומה דם בהמה שאינו מטמא טומאה חמורה מכשיר את הזרעים דם השרץ

שהיא מטמא טומאה חמורה א"ד שיכשיר את הזרעים ת"ל לכם לכם הוא מטמא ואינו מכשיר את הזרעים ע"ש, והשתא ניחא השייכות במשנתנו לפי דברישא הזכיר הצד ההשתוות שבדם האדם לבהמה לענין הכשר זרעים, לפ"ז היה מקום לאמר דלדם השרץ לא שוה דם האדם כלל, דאיהו נתמעט מן הכתוב מדם בהמה להא דהכשר זרעים. להכי אשמעינן תיכף בתר הכי דמ"מ יש לו צד ההשתוות לדם האדם לענין חיוב מלקות, וע' בס' משנה אחרונה למס' מכשירין פ"ו מ"ה ד"ה תולדות לדם.

מ"ח כוי יש בו דרכים שוה לחיה ויש בו דרכים שוה לבהמה כו'. וכ' הר"ב כוי נחלקו בו חכמי ישראל י"א שהוא איל הבר וי"א שהוא תייש הבא על הצביה כו' ע"כ, הנה לדעה זו הסכים בס' האשכול ח"ג סי' ל"ט וע' בשעה"מ פי"ב ה"ח מה' שחיטה.

מ"ט כיצד שוה לחיה דמו טעון כיסוי כדם חיה ואין שוחטין אותו בי"ט ואם שחטו אין מכסין את דמו והנה כן כפל התנא במשנתנו בחולין ר"פ כסוי הדם וע' מה שהארכתי בזה בחידושי שם.

שם וחלבו מטמא בטומאת נבלה כחיה וטומאתו בספק ע' בס' משנה אחרונה למס' טהרות פ"ד מ"ה.

מ"י כיצד שוה לבהמה חלבו אסור כחלב בהמה כו'. ע' שעה"מ פ"א ה"ז מה' כלאים. אים.

מי"א כיצד אינו שוה לא לחיה ולא לבהמה אסור משום כלאים עם החיה ועם הבהמה. ע' תוס' קידושין ד"ג ע"א ד"ה לא לחיה ובשעה"מ פ"ט ה"ה מה' כלאים.

פרק שלישי

מ"א כיצד מפרישין הבכורים יורד אדם בתוך שדהו ורואה תאנה שבכרה אשכול שביכר רמון שביכר קושרו בגמי ואומר הרי אלו בכוריים כו' ע' ספרי וברש"י ר"פ תבא ובראב"ן סי' רע"א.

מ"ב קומו ונעלה ציון כו'. וכ' הר"ב ובדרך היו אומרים שמחתי באומרים לי כו' בעזרה היו אומרים כל הנשמה תהלל יה, ודבריו לקוחים מירושלמי ע"ש, אולם בביאור הגר"א לירושלמי שם כ' וז"ל ט"ס מ"ש בעזרה דהא תנן במשנה ד' דבעזרה אמרו ארוממך ה' כו' וע"ע בשנות אליהו, ולע"ד בלתי מובן הקושיא ממשנה ד' הלא הכא אייריי מה שהמביאי בכורים היו אומרים בכל הדרך עד שהביאו הבכורים בעזרה. ושפיר יכול להיות שאחרי שאמרו הללו אל בקדשו בהר הבית סיימו סיום הפרשה כל הנשמה בעזרה, ואחרי שהם גמרו כל הנשמה החלו הלוים לשיר ארוממך ה'. דהא במשנה ד' מבואר בהדיא שארוממך ה' היה שיר של הלוים המחויב בבכורים כמש"כ הרמב"ם פ"ג הי"ג, ובמשנתנו כל הדברים על דברת בני האדם מביאי הבכורים, ולשון הר"ש הוא בהר

הבית היו אומרים הללויה הללו אל בקדשו וגו' עד כל הנשמה תהלל יה הללויה עכ"ל, ואפ"ל בכוונתו דעד כל הנשמה היו אומרים בהר הבית, ומכל הנשמה עד גמר הפסוק הניחו לסיים בעזרה. והוי האי עד עד ולא עד בכלל, אולם אי ס"ל להר"ש כהגר"א ז"ל דבעזרה לא אמרו כלום רק הלוים היו אומרים ארוממך ה', אז יהיה כוונת הר"ש במש"כ עד כל הנשמה עד ועד בכלל. אכן אחרי שהגר"א ז"ל גזר למחוק מן הירושלמי תיבת בעזרה, מי יבא אחרי המלך, ועלינו לחכות עדי נזכה בב"א לראות בנועם אפריון על הר ציון איך הם נוהגים.

מ"ג והשור הולך לפניהם וקרניו מצופות זהב כו'. ע' בת' הרשב"א ח"א סי' רצ"א.

שם וכל בעלי אומניות שבירושלים עומדים לפניהם ושואלין בשלומם אחינו אנשי המקום פלוני באתם לשלום, ע' בת' מהרשד"ם חי"ד סי' ק' ובנובי"ק חא"ח סי' כ"ז ובמש"כ בחידושי לחולין נ"ד ע"ב וע"ע בת' מהרי"ק ס"ס ט'

מ"ד הגיע לעזרה ודברו הלוים בשיר ארוממך ה' כי דליתני ולא שמחת אובי לי. והנה השיר הוא אחד מהשבעה דברים שהבכורים טעונין. והיינו דקאמר ודברו הלוים בשיר, ושיר זה שהלוים משוררים הוא ארוממך כדכתב הרמב"ם ספ"ג מבכורים, וכן פירש"י בערכין י"א ע"א ותמיהני ע"ד התוס' שכ' שם וז"ל פירש"י שהיו טעונין שירה כדתנן החליל מכה לפניהם ע"ש, והוא פלא דרש"י לא כתב כן רק ארוממך כנ"ל. והא דמכה בחליל הוא עד שמגיעין להר הבית ואפילו היתה כוונתם לסוף המשנה אבל מדוע היו צריכים לשנות מלשון רש"י שבדבריו קלע ממש אל עצם השיר שדברו הלוים בעזרה. כן תימה על המלאכת שלמה במש"כ דשיר דמשנתנו אינו עיקר השיר ומביא זה בשם ראשונים ע"ש אבל מדוע לא זכר מהו עיקר השיר ובאיזה מקום הוא נזכר וצ"ע בכל הנ"ל.

מ"ה הגוזלות שע"ג הסלים היו עולות ומה שבידם ניתנין לכהנים הארכתי בזה בחידושי למנחות נ"ח ע"א.

מ"ו עודהו הסל על כתפו קורא מהגדתי היום לה"א עד שגומר כל הפרשה ר' יהודא אומר עד ארמי אובד אבי כו'. ע' בס' יראים סי' קס"ו.

תוי"ט ד"ה הגיע. אבל אחרי שמצאתי הרבה ששנוים בלשון מחלוקת ולא באו אלא לפרש מהם בפ"ב דפאה כו' ע"כ. נ"ב ע"ע באהלות פ"ג סוף מ"ו ובתוי"ט שם.

מ"ז בראשונה כל מי שיודע לקרות קורא וכל מי שאינו יודע לקרות מקרין אותו נמנעו מלהביא התקינו שיהיו מקרין את מי שיודע ואת מי שאינו יודע. ע' ראב"ן סי' מ"ב ובת' מהר"ם ב"ר ברוך סי' תרמ"ו ובת' הריב"ש סי' ר"ד ובאור זרוע ה' שבת סי' מ"ב ובדורות הראשונים ח"א כרך ג' פ"ד.

מ"ח העשירים מביאים בכוריהם בקלתות של כסף ושל זהב והעניים מביאין אותם בסלי נצרים של ערבה קלופה והסלים והבכורים ניתנין לכהנים ע' ב"ק צ"ב ע"א ובהקדמה לת' פנים מאירות ח"ג.

מ"ט ר"ש בן ננס אומר מעטרין את הבכורים חוץ מש משבעת המינים ר"ע אומר אין מעטרין את הבכורים אלא משבעת המינים. וכ' הר"ב דפלוגתתם מתפשטת גם לענין פירות חו"ל דלרשב"ג מעטרין ולר"ע אין מעטרין וע' תוי"ט לקמן מי"א.

מ"י ועטור הבכורים חייב בדמאי וכ' בתוי"ט וצ"ע אי נאכל אף בטומאה הואיל ולא תני בהדיא ובדברי הרמב"ם פ"ב מה' בכורים סי' י"ח ג"כ אין הכרע ע"כ, ע' מש"כ על דבריו במראה הפנים.

מי"א אימתי אמרו תוספות הבכורים כבכורים בזמן שהוא באה מן הארץ ואם אינה באה מן הארץ אינה כבכורים פי' דשם תוספות מורה עליו שיהיה כבכורים ומשו"ה הוא דוקא כשבאה מן הארץ, וכן במשנה הקודמת שצריכה להיות מין במינו ונאכלת בטהרה, וע' במנחת בכורים לתוספתא סוף פ"ב.

מי"ב למה אמרו הבכורים כנכסי כהן שהוא קונה מהם עבדים וקרקעות ובהמה טמאה כו'. ע' בת' הרשב"א ח"א סי' רפ"ט ובת' באר יצחק חי"ד סי' י"ט.

שם ובע"ח נוטלן בחובו ואשה בכתובתה וס"ת, ע' בת' עין יצחק אה"ע ח"א סימן ע"ב.

שם ר' יהודא אומר אין נותנין אותם אלא לחבר בטובה וחכ"א נותנין אותם לאנשי משמר והם מחלקין ביניהם כקדשי המקדש, ע' אור שמח רפ"ג מה' בכורים.

פרק רביעי

מ"א אנדרוגינוס יש בו דרכים שוה לאנשים ויש בו דרכים שוה לנשים. ע' נוב"י מ"ת חאה"ע סי' א' בהגה"ה.

מ"ב כיצד שוה לאנשים מטמא בלובן באנשים כי'. ויל"ד הלא במשנה ג' תנא נמי דמטמא באודם כנשים א"כ אין כאן מקומו אלא הו"ל למיתניא במשנה ד' ולאמר דמטמא בלובן ובאודם כאנשים וכנשים, דהתם חשיב כל הדברים דשוה לאנשים ולנשים ובפרט שכן הוא הלשון במשנה זבים רפ"ב ע"ש וצ"ע.

מ"ג כיצד שוה לנשים כו', ואין מתייחד עם האנשים כנשים כו'. וכה"נ בנוסחת הגר"א ז"ל כאן, וסותר עצמו למש"כ באה"ע סי' כ"ב סקי"ט לסתור גרסא זו וכ' דכן צ"ל אנדרוגינוס אינו מתייחד עם האנשים ולא עם הנשים וע"ש בח"מ ובב"ש.

מ"ד וחולק בקדשי קדשים כאנשים וכנשים. הנה ברמב"ם פ"י הי"ז ממעה"ק כתב דאשה ואנדרוגינוס אין חולקין להם בקדשי המקדש כלל שנאמר איש כאחיו ע"ש וצ"ע.

מ"ה כיצד אינו שוה לא לאנשים ולא לנשים אין חייבין לא על מכתו ולא על קללתו לא כאנשים ולא כנשים. הנה המשניות סותרות זא"ז בפרקין דלעיל מ"ד קתני דחייבים על מכתו ועל קללתו כאנשים וכנשים, ובע"כ דרק אחת עיקרית והשנית משובשת. והרמב"ם רפ"ה מה' ממרים תפס דמשנה זו המשובשת ודלעיל עיקרית ע"ש.